

Puku ya Morutiši

S.R. Koshane
M.K. Mpe
T.G. Mphela

Review Copy

Go kgahlanong le molao go gatiša matlakala go tšwa
pukung ye ntle le tumelelo yeo e ngwadilwego ya Bagatiši.

OXFORD
UNIVERSITY PRESS
SOUTHERN AFRICA

OXFORD
UNIVERSITY PRESS
Southern Africa

University Press Southern Africa (Pty) Ltd

Vasco Boulevard, Goodwood, Cape Town, Republic of South Africa
P O Box 12119, N1 City, 7463, Cape Town, Republic of South Africa

University Press Southern Africa (Pty) Ltd is a wholly-owned subsidiary of
University Press, Great Clarendon Street, OX2 6DP.

The Press, a department of the University of Oxford, furthers the University's objective of
excellence in research, scholarship, and education by publishing worldwide in

New York

Auckland Dar es Salaam Hong Kong Karachi
Kuala Lumpur Madrid Melbourne Mexico City Nairobi
New Delhi Shanghai Taipei Toronto

With offices in

Argentina Austria Brazil Chile Czech Republic France Greece
Guatemala Hungary Italy Japan Poland Portugal Singapore South Korea
Switzerland Turkey Ukraine Vietnam

is a registered trade mark of University Press
in the UK and in certain other countries

Published in South Africa
by University Press Southern Africa (Pty) Ltd, Cape Town

Oxford Lebone Kreiti ya 8 Puku ya Morutiši
ISBN PROM 199 04900 4

© University Press Southern Africa (Pty) Ltd 2012

The moral rights of the author have been asserted
Database right University Press Southern Africa (Pty) Ltd (maker)

First published 2012

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means,
without the prior permission in writing of University Press Southern Africa (Pty) Ltd,
or as expressly permitted by law, or under terms agreed with the appropriate
designated reprographics rights organization. Enquiries concerning reproduction
outside the scope of the above should be sent to the Rights Department,
University Press Southern Africa (Pty) Ltd, at the address above.

You must not circulate this book in any other binding or cover

Publisher: Mpho Motlhodiemand

Commissioning Editor: Betty Serage

Managing Editor: Malerato Matshiba
Project Manager: John Mamabolo
Submission Assistant: Jane Mabua
Designer: Samantha Rowles

Printed and bound by

Diteng

Matseno	6
---------------	---

Kotara ya 1	25
-------------------	----

Kgaolo ya 1: Ke Moafrika	26
--------------------------------	----

Beke ya 1-2: Ke nna Moafrika	27
------------------------------------	----

Go theeletša le go bolela	27
---------------------------------	----

Tekakwešišo ya go theeletšwa	27
------------------------------------	----

Go bala le go bogela.....	28
---------------------------	----

Setšweletšwa sa kanegelokopana ya bafsa	28
---	----

Go ngwala le go hlagiša.....	30
------------------------------	----

Taodišokanegelo	30
-----------------------	----

Beke ya 3-4: Dikarolo tšeo ke di ralokago setšhabeng.....	32
--	----

Go theeletša le go bolela	32
---------------------------------	----

Polelo ya go itokišetšwa	32
--------------------------------	----

Go bala le go bogela.....	33
---------------------------	----

Go bala polelo.....	33
---------------------	----

Go ngwala le go hlagiša.....	35
------------------------------	----

Go ngwala polelo	35
------------------------	----

Kgaolo ya 2: Dinamelwa.....	38
-----------------------------	----

Beke ya 5-6: Dinamelwa tsa kgale	39
--	----

Go theeletša le go bolela	39
---------------------------------	----

Kahlaahlo ya sehlopha	39
-----------------------------	----

Go bala le go bogela.....	41
---------------------------	----

Bala setšweletša sa sengwalwa ka kwešišo	41
--	----

Go theeletša le go bolela	42
---------------------------------	----

Hlameswa diširo.....	42
----------------------	----

Theto diponagalokgolo	43
-----------------------------	----

Go ngwala le go hlagiša.....	45
------------------------------	----

Ngwala lengwalo la segwera	45
----------------------------------	----

Beke ya 7-8: Dinamelwa tsa sebjalejale	46
--	----

Go theeletša le go bolela	46
---------------------------------	----

Polelo ye e sa itokišetšwago ya athikele ya	
---	--

kuranta.....	46
--------------	----

Go bala le go bogela.....	46
---------------------------	----

Bala athikele ya kuranta goba ya kgatišobaka ...	46
--	----

Go ngwala le go hlagiša.....	47
------------------------------	----

Ngwala pego/athikele ya kgatišobaka	47
---	----

Kgaolo ya 3: Tikologo ke bohwa.....	49
-------------------------------------	----

Beke ya 9-10: Tikologo ke bohwa	49
---------------------------------------	----

Go theeletša le go bolela	49
---------------------------------	----

Bomolomo-Potšišotherišano.....	49
--------------------------------	----

Go theeletša tekakwešišo	50
--------------------------------	----

Go bala le go bogela.....	52
---------------------------	----

Go bala pego ye e nago le Dinyakišišo	52
---	----

Go ngwala le go hlagiša.....	53
------------------------------	----

Pego ye e nago le dinyakišišo	53
-------------------------------------	----

Theto.....	53
------------	----

Kotara ya 2	58
-------------------	----

Kgaolo ya 4: Ditagi	58
---------------------------	----

Beke ya 1-2: Khuetšo ya segwera ditaging....	60
--	----

Go theeletša le go bolela	60
---------------------------------	----

Go theeleletša kwešišo: Go fa ditaelo	60
---	----

Go fa ditšhupitšo	61
-------------------------	----

Go bala le go bogela.....	63
---------------------------	----

Go bala setsweletswa sa tshedimoso:	
-------------------------------------	--

Phoustara	63
-----------------	----

Go bala le go bogela.....	64
---------------------------	----

Theto.....	64
------------	----

Go ngwala le go hlagiša.....	66
------------------------------	----

Go ngwala ditšhupetšo	66
-----------------------------	----

Beke ya 3-4: Kotsi ya ditagi	67
------------------------------------	----

Go theeletša le go bolela	67
---------------------------------	----

Go bolela Dikahlaahlo tša phanele/ foramo.....	67
--	----

Go bolela Ngangišano	68
----------------------------	----

Go bala le go bogela.....	70
---------------------------	----

Rekhoto ya thelebišene	70
------------------------------	----

Theto (Sonete ya sentariana)	71
------------------------------------	----

Go bala le go bogelela kwešišo-Khathune	72
---	----

Go ngwala le go hlagiša.....	73
------------------------------	----

Go ngwala poledišano	73
----------------------------	----

Kgaolo ya 5: Diphoofolo.....	75
------------------------------	----

Beke ya 5-6: Diphoofolo tše di lego kotsing	
---	--

ya go timelela	76
----------------------	----

Go theeletša le go bolela	76
---------------------------------	----

Go theeletša tekakwešišo.....	76
-------------------------------	----

Go diragatša Potšišotherišano	77
-------------------------------------	----

Go bala le go bogela.....	79
---------------------------	----

Setšweletša sa sengwalo-papadi	79
--------------------------------------	----

Theto.....	80
------------	----

Go ngwala le go hlagiša.....	81
------------------------------	----

Setšweletša sa tirišano	81
-------------------------------	----

Beke ya 7-8: Mekgwa ya	
------------------------	--

Diphoofolo	82
------------------	----

Go theeletša le go bolela	82
---------------------------------	----

Go theeletša setšweletša sa athikele ya kuranta	
---	--

.....	82
-------	----

Go bala le go bogela.....	83
---------------------------	----

Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya	
---	--

bafsa	83
-------------	----

Sereto	83
--------------	----

Go ngwala le go hlagiša.....	84
------------------------------	----

Go ngwala tshekatsheko tša kanegelo/padi/filimi	
---	--

.....	84
-------	----

Kotara ya 3..... 88**Kgaolo ya 6: Dipapadi 89****Beke ya 1-2: Mehuta ya dipapadi 90****Go theeletša le go bolela 90**

Go theeleletša kwešišo- poledišano
yeo e rekhotilwego 90

Go theeletša le go bolela 90

Kahlaahlo ka sehlopha 90

Go bala le go bogela..... 91

Go bala terama/ papadi 91

Go ngwala le go hlagiša 93

Go ngwala poledišano 93

Go bala le go bogela..... 93

Thetotumišo ya sebjale 93

Go balela kwešišo 94

**Beke ya 3-4: Dikarolo tšeo ke di ralokago
setšhabeng 95****Go theeletša le go bolela 95**

Go theeleletša kwešišo (lengwalo la go ya go
mediya) 95

Go bala le go bogela..... 96

Go bala Athikele ya kuranta 96

Go bala le go bogela..... 97

Thetotumišo ya sebjale 97

Go ngwala le go hlagiša 98

Go ngwala lengwalo la go ya go mediya 98

Kgaolo ya 7: Toro ya ka 100**Beke ya 5-6: Go ikemišetša 101****Go theeletša le go bolela 101**

Polelo ya go se itokišetšwe(Polelo ye e sego ya
semmušo) 101

Polelo ya go itokišetšwa(Polelo ya semmušo) ... 101

Go bala le go bogela..... 102

Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya
bafsa 102

Sereto 103

Go bogelela kwešišo-khathune..... 103

Go ngwala le go hlagiša 104

Ngwala lengwalo la segwera 104

Beke ya 7-8: Ditlhotlo 105**Go theeletša le go bolela 105**

Theeleletša tshedimošo 105

Go bala le go bogela..... 105

Bala setšweletšwa sa sengwala sa
kanegelokopana ka kwešišo..... 105

Sereto 105

Go ngwala le go hlagiša 106

Lengwalo la semmušo 106

Kgaolo ya 8: Matete a tlhago 107**Beke ya 9-10 108****Go theeletša le go bolela 108**

Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa

godimo go tšwa go kanegelokopana 108

Go balela godimo ga go itokišetšwa 108

Go bala le go bogela..... 108

Latela magato a go bala setšweletšwa sa
sengwala bjalo ka kanegelokopana /padi..... 108

Theto-diponagalo tsa bohlokwa le sebopego
sa theto 109

Go bala le go bogela kwešišo seswantšho..... 109

Go ngwala le go hlagiša 110

Taodišongangišano 110

Kotara ya 4..... 114**Kgaolo ya 9: Dijo 115****Beke ya 1-2: Dijo tša setšo 116****Go theeletša le go bolela 116**

Setšweletšwa sa go theeletšwa e bile se bonwa
..... 116

Go theeletša le go bolela 116

Kahlaahlo ya athikele ya kuranta..... 116

Go bala le go bogela..... 117

Go bala Athikele ya kuranta..... 117

Thetotumišo ya sebjale 119

Go bala le go bogela 119

Go balela tshedimošo 119

Go ngwala le go hlagiša 120

Go ngwala athekele ya kuranta 120

Beke ya 3-4: Dijo tseo di lokego**Mmele..... 121****Go theeletša le go bolela 121**

Ngangišano 121

Go bala le go bogela..... 122

Tshekatsheko ya padi..... 122

Go bala le go bogela..... 123

Theto: Thetosello/Eletši 123

Go bala le go bogela..... 123

Tekakwešišo 123

Go ngwala le go hlagiša 124

Pukutšatši 124

Kgaolo ya 10: Tša boeti 126**Beke ya 5-6: Tša boeti 127****Go theeletša le go bolela 127**

Go theeletša setšweletšwa sa go balela
godimo 127

Go theeletša le go bolela 127

Poleledišano ya setšweletšwa sa go balelwa
godimo 127

Go bala le go bogela..... 128

Tiragatšo/papadi 128

Go bala le go bogela..... 129

Theto 129

Go bala le go bogela..... 129

Go bala tekakwešišo 129

Go ngwala le go hlagiša.....	130
Pego ya jenale	130
Kgaolo ya 11: Poelotšo.....	132
Beke ya 7-8: Poeletšo.....	132
Go theeletša le go bolela	132
Polelo ya go itokišetšwa ka nako ya go theeletša	132
Go bala le go bogela.....	133
Go bala go go itokišeditšwego pele ga go bala..	133
Go bala le go bogela.....	134
Dingwalo:Padi/Kanegelokopana/ Tiragatšo	134

Theto.....	135
Go theeletša tekakwešišo.....	135
Go ngwala le go hlagiša.....	135
Kakaretšo ya temana.....	135
Go ngwala le go hlagiša.....	135
Taodišo	136
Ditšweletšwa tša tirišano tše telele	136
Ditšweletšwa tše kopana	136
Beke ya 9-10: Kelo ya kotara	137
Karolo C	141
Ditlabele tša kelo	141
Thulaganyo mo kreiting ya 8	152

Review Copy

MATSENO

KAROLO YA 1

Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo

Oxford Lebone Mphato wa 8 e hlamilwe go latela Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo (SEPHOLEKE). Tlhatlamano ya dipuku e theilwe go latela le go tšwetšapele maikemišetšo a lenaneothuto le maikemišetšo a thuto.

Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo

Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo se tla šomišwa legatong la Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba (NCS) Mephato ya R -12 go thoma ka Janaware/Pherekong 2012. Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo se tla bjalo ka tokomane e tee yeo e šomišwago legatong la Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba sa Mephato ya R -12,

Lenaneotšhupetšo la Thuto le Lenaneotšhupetšo la Kelo Mephato ya R -12.

Setatamente sa Lenaneothuto la Setšhaba

KAROLO A - SEPHOLEKE

Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo (SEPHOLEKE)

Tlhatlamano e hlamilwe go latela dinyakwa tša lenaneothuto le lefsa tšeo di akaretšago:

Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba Mephato R – 12 (Janaware 2012)

- Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo Mephato R – 12 (Janaware 2012)
- Dikwano tša Bosetšhaba tša Kelo Mephato ya R – 12
- Government Gazette ya tšweletšo ya NCS Mephato ya R-12
- Tafola ye e bontšha ka mokgwa wo lenaneothuto le lefsa le emago legatong la ya go feta:

Pele ga Janaware 2012	Janaware 2012 le go tšwela pele
Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba Mephato ya R - 9 (2002) <i>Government Gazette No. 23406 of 31 May 2002</i> le Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba Mephato ya 10 - 12 (2004) <i>Government Gazettes, No. 25545 of 6 October 2003 and No. 27594 of 17 May 2005.</i>	Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba Mephato ya R – 12 (Janaware 2012).
Setatamente sa Lekala la go Ithuta, Ditšhupatsela tša Lenaneo la go Ithuta le Ditšhupatsela tša Lenaneo la Kelo Mephato ya R - 12.	Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo Mephato ya R – 12 (Janaware 2012).
Setifikeiti sa Setšhaba: Thuto ya Legato la 4 la NQF;	
Tlaleletšo go pholisi, Setifikeiti sa Setšhaba: Thuto ya Legato la 4 la NQF, yeo e akaretšago baithuti bao ba nago le dinyakwa tše ikgethago, e gatišitšwe go <i>Government Gazette, No.29466 of 11 December 2006.</i>	
Setatamente sa Lekala la go Ithuta, Ditšhupatsela tša Lenaneo la go Ithuta le Ditšhupatsela tša Lenaneo la Kelo Mephato ya R - 12.	Ditumelano tša Bosetšhaba tša Kelo Mephato ya R – 12
Tlaleletšo go pholisi, Setifikeiti sa Setšhaba: Thuto ya Legato la 4 la NQF, yeo e akaretšago Ditumelano tša Bosetšhaba tša Kelo Mephato ya R – 12, e gatišitšwe <i>Government Gazette, No. 29467 of 11 December 2006</i>	
Tlhahlo ya Dikolo tšeo di amogelago bohle (2010)	Tlhahlo ya Dikolo tšeo di amogelago bohle (2010)
Pholisi ya Polelo Dithutong (1997)	Pholisi ya Polelo Dithutong (1997)

Diphapano magareng ga NCS le SEPHOLEKE

Setatamente sa Kharikhulamo ya Setšhaba (NCS)	Setatamente sa Pholisi sa Leneneothuto le Kelo (SEPHOLEKE)
Mabokgoni a bohlokwa le a ntšhetšopele	Mabokgoni a bohlokwa le a ntšhetšopele ao a theilwego godimo ga dithuto
Mabokgoni a Thuto le Maemo a Kelo	Mabokgoni ao a theilwego godimo ga dithuto (a hlokomela tsebo ya dithuto le mekgwa ya kelo)
Lenaneo la go ithuta: Polelo ya Gae Polelo ya Tlaleletšo Dipalo Mabokgoni a Bophelo Disaense tša Ekonomi le Taolo Saense Theknolotši Bokgabo le Setšo	Dithuto: Polelo ya Gae Polelo ya Tlaleletšo Dipalo Saense Saense tša Leago Theknolotši Saense tša Ekonomi le Taolo Mabokgoni a bophelo Bokgabo
Tsepelelo: Tsebo le tšhomišo	Tsepelelo: Tsebo ya dithuto Tšhomišo goba tirišo Mekgwa le maitšhwaro Tswalano magareng ga magato a go ithuta

Maikemišetšo a SEPHOLEKE

Oxford Lebone Puku ya Morutiši e kgonthišiša maikemišetšo a SEPHOLEKE. Go akaretšwa:

- tokelo ya thuto ya go swana yeo e phošollago diphapano le kgethollo tša nakong ya go feta;
- kgonthišiša mekgwa ya go ruta yeo e akaretšago ya mahlahla le mohola, go phošolla mekgwa ye mengwe ya kgale ya go ruta;
- thuto ya maemo a godimo yeo e thatafalago go latelela maemo kgato ka kgato;
- thuto yeo e fago baithuti sebaka sa go phenkgišana le beng ka bona lefaseng ka bophara;

- thuto yeo e amogelago diphapano tša baithuti ebile e ba fa sebaka sa go lekana;
- thuto yeo e hlompago histori ya naga ya Afrika Borwa le Molaotheo.

Tebanyo ya Molaotheo

Molaotheo wa Afrika Borwa o akaretša molao wa thuto wo o hlokomelago ditokelo tša botho, go hloka kgethothologanyo, tlhokomelo ya tikologo le molaokakaretšo go godiša botho, tekatekano le tokologo.

Tswalano magareng ga *Oxford Lebone* le *SEPHOLEKE*

Tebanyo	<ul style="list-style-type: none">E šomiša dikamano tša selegae ebile e akaretša ditabakgolo tše bohlokwa lefasengE kgontšha baithuti go šomiša tsebo le bokgoni bja bona dikamanong tseo di lego bohlokwa																												
Motheo	<ul style="list-style-type: none">Tlhatlamano ya dipuku e theilwe godimo ga motheo wa lenaneothuto go akaretšwa:Phetogo ya leagoThuto ya mahlahla le tshekatshekoTsebo le bokgoni tša maemo a godimoTšwelopele/tswalanoDitokelo tša botho, boakaretši, toka ya tikologo le leagoHlompha tsebo ya tša setšoPotego, boleng le bokgoni																												
Kabo ya Nako	<p>Nako yeo e abetšwego thuto ye nngwe le ye nngwe e akanywa ka šedi go latela <i>SEPHOLEKE</i>.</p> <table><tr><th>THUTO</th><th>DIAWARA</th></tr><tr><td>Polelo ya Gae</td><td>5</td></tr><tr><td>Polelo ya Tlaleletšo</td><td>4</td></tr><tr><td>Dipalo</td><td>4,5</td></tr><tr><td>Saense</td><td>3</td></tr><tr><td>Saense ya Leago</td><td>3</td></tr><tr><td>Theknolotši</td><td>2</td></tr><tr><td>Saense ya Ekonomi le Taolo</td><td>2</td></tr><tr><td>Mabokgoni a Bophelo</td><td>2</td></tr><tr><td>Bokgabo</td><td>2</td></tr><tr><td>Kakaretšo</td><td>27.5</td></tr></table> <p>Dinako tseo di abilwego di theilwe godimo ga tseo di beilwego go <i>SEPHOLEKE</i>, hlokomela dinako ka lepokising:</p>	THUTO	DIAWARA	Polelo ya Gae	5	Polelo ya Tlaleletšo	4	Dipalo	4,5	Saense	3	Saense ya Leago	3	Theknolotši	2	Saense ya Ekonomi le Taolo	2	Mabokgoni a Bophelo	2	Bokgabo	2	Kakaretšo	27.5						
THUTO	DIAWARA																												
Polelo ya Gae	5																												
Polelo ya Tlaleletšo	4																												
Dipalo	4,5																												
Saense	3																												
Saense ya Leago	3																												
Theknolotši	2																												
Saense ya Ekonomi le Taolo	2																												
Mabokgoni a Bophelo	2																												
Bokgabo	2																												
Kakaretšo	27.5																												
Magato	Puku ya Moithuti le Pukutlhamorutiši di theilwe go latela magato a <i>SEPHOLEKE</i> .																												
Kakaretšo ya Lenaneothuto	Kakaretšo e nabile go akanya kabo ya nako go latela bokgoni, diteng tša thuto le maano a go ithuta le go ruta go latela <i>SEPHOLEKE</i> . Tše di kgontšha baithuti le barutiši go latela dinyakwa tša lenaneothuto le go kgonthišiša gore dithuto ka moka tša ngwaga di a fihlelelwa.																												
	<p>Kabo ya nako ya Polelo ya Gae Magato a Gare</p> <p>Dinako tseo di abilwego go ruta Polelo ya Gae.</p> <table><tr><th>Tsebo</th><th colspan="3">Kabo ya nako ka dibeke tše pedi - beke (ka diiri)</th></tr><tr><th></th><th>Mphato wa 7</th><th>Mphato wa 8</th><th>Mphato wa 9</th></tr><tr><td>Go theeletša le go bolela</td><td colspan="3">Diiri tše 2</td></tr><tr><td>Go bala le go bogela</td><td colspan="3">Diiri tše 3 (Awara le metsotso e masometharo go tekakwešišo le iri le metsotso e masometharo go dingwalwa)</td></tr><tr><td>Go ngwala le go hlagiša</td><td colspan="3">Diiri tše 2</td></tr><tr><td>Sebopego le Mekgwa ya Tšhomišo ya Polelo</td><td colspan="3">Iri e tee</td></tr><tr><td></td><td colspan="3">Sebopego le Mekgwa ya Tšhomišo ya Polelo di akareditšwe dithutong ka moka tša go ithuta polelo e lego go theeletša le go bolela, go bala le go bogela le go ngwala le go hlagiša. Go beilwe gape le nako ya go itlwaetša. Go nagana le go fa dikgopolo le gona go akareditšwe dithutong tše.</td></tr></table>	Tsebo	Kabo ya nako ka dibeke tše pedi - beke (ka diiri)				Mphato wa 7	Mphato wa 8	Mphato wa 9	Go theeletša le go bolela	Diiri tše 2			Go bala le go bogela	Diiri tše 3 (Awara le metsotso e masometharo go tekakwešišo le iri le metsotso e masometharo go dingwalwa)			Go ngwala le go hlagiša	Diiri tše 2			Sebopego le Mekgwa ya Tšhomišo ya Polelo	Iri e tee				Sebopego le Mekgwa ya Tšhomišo ya Polelo di akareditšwe dithutong ka moka tša go ithuta polelo e lego go theeletša le go bolela, go bala le go bogela le go ngwala le go hlagiša. Go beilwe gape le nako ya go itlwaetša. Go nagana le go fa dikgopolo le gona go akareditšwe dithutong tše.		
Tsebo	Kabo ya nako ka dibeke tše pedi - beke (ka diiri)																												
	Mphato wa 7	Mphato wa 8	Mphato wa 9																										
Go theeletša le go bolela	Diiri tše 2																												
Go bala le go bogela	Diiri tše 3 (Awara le metsotso e masometharo go tekakwešišo le iri le metsotso e masometharo go dingwalwa)																												
Go ngwala le go hlagiša	Diiri tše 2																												
Sebopego le Mekgwa ya Tšhomišo ya Polelo	Iri e tee																												
	Sebopego le Mekgwa ya Tšhomišo ya Polelo di akareditšwe dithutong ka moka tša go ithuta polelo e lego go theeletša le go bolela, go bala le go bogela le go ngwala le go hlagiša. Go beilwe gape le nako ya go itlwaetša. Go nagana le go fa dikgopolo le gona go akareditšwe dithutong tše.																												

KAROLO YA B – TLHATLAMANO YA DIPUKU E ŠOMA BJANG?

***Oxford Lebone* e šoma ka mokgwa wo**

Oxford Lebone e akaretša mekgwa ya go fapana ya go ruta le go ithuta. Mešomo ya go fapafapana e fa baithuti ba go ba le mabokgoni a go fapana sebaka sa go ithuta ka katlego. Tlhatlamano ya dipuku e lokišetša barutwana bophelo sekolong le morago ga sekolo. Di ruta barutwana go fihlelela mabokgoni a go bolela, go theeletša, go bala le go ngwala ao ba tlogo go a šomiša ge ba eya dithutong tša godimo, ba šoma le bophelong ka kakaretšo. Go rutwa le mabokgoni a go ithuta ao a nyakegago dithutong tše dingwe bjalo ka go nagana, go tsinkela tsebo, go botšološa, go ngwala dinoutse le go dira dinyakišišo.

Tlhatlamo ye e ikemešeditše go fa barutwana thuto ye ikgethago yeo a tlogo kgahla baithuti le go ba hlohleletša go tšea karolo. Mešomo ya tlaleletšo yona ke ya go thuša barutwana bao ba ratago mešomo ya go leka mabokgoni a bona. Moo go kgonegago tlhatlamano ya dipuku e tšweletša tsebo ya thekenolotši ya dipego le poledišano (ICT).

Ka mokgwa woo tlhatlamano ya *Oxford Lebone* e beakantšwego

Dipuku tša *Oxford Lebone* Mphato wa 8 di beakantšwe ka dikotara tšeo di tšweletšago dihlogotaba tša go fapana. Dikotara di hlokomela gore dikarolo ka moka tša polelo di a rutwa kgaolong ye nngwe le ye nngwe. Dikgaolo di arotšwe ka diripa tše pedi, tšeo di tswalanago le hlogotaba ya kotara. Se se kgontšha morutiši yo a šomišago *Oxford Lebone* Puku ya Morutiši tša Mphato wa 8 go lokologa ka ge a tla ba le bonnete bja go re o tla kgona go fetša lenaneothuto ka nako yeo e šišintšwego ke *SEPHOLEKE*.

Hlokomela gore ka mokgwa woo *Oxford Lebone* Puku ya Morutiši Mphato wa 8 e beakantšwego e hlahlala morutiši gore a kgone go fihlelela dinyakwa tša legato la pele la lenaneothuto ge e latela puku letlakala ka letlakala. Tatelano ya dikgaolo le mešomo e akaretša lebaka la dibeke tše pedi go latela ka fao dithuto di beakantšwego lenaneothutong la *SEPHOLEKE*.

Ka mokgwa woo tlhatlamano ya dipuku e beakantšwego

Dipuku tša Mephato ya [7-9] di kgotsofatša maikemišetšo le dinyakwa ka moka tša Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo (*SEPHOLEKE*) sa Legato la Gare.

Tlhatlamano ya dipuku tša *Oxford Lebone* Sepedi di beakantše dikgaolo le mešomo e akaretša lebaka la dibeke tše pedi go latela ka fao dithuto di beakantšwego lenaneothutong la *SEPHOLEKE*.

Dihlogotaba tšeo di akareditšwego Mephatong ya 7, 8 le 9:

KOTARA 1			
	Mphato WA 7	Mphato WA 8	Mphato WA 9
Kgaolo 1	Segwera	Ke Moafrika	Dikamano
Dibeke 1 – 2	Go dira segwera	Ke nna Moafrika	Dikamano tša bana le batswadi
Dibeke 3 – 4	Bagwera ba go loka le ba go se loke	Dikarolo tšeo ke di ralokago setšabeng	Dikamano tša segwera
Kgaolo 2	Boithabišo le boitapološo	Dinamelwa	Tša mešomo
Dibeke 5- 6	Mmino	Dinamelwa tša sekgale	Bohlokwa bja mabokgoni
Dibeke 7-8	Dipapadi tša kgale le tša sebjalebja	Dinamelwa tša sebjalebja	Go kgetha mošomo
Kgaolo ya 3	Phela gabotse	Tikologo ke bohwa	Dikgetho
Dibeke 9-10	Phela gabotse	Tikologo ke bohwa	Dikgetho
Kelo	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Kelo ya go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Tlhahlamorutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko 1 Kelo ya go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p>	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Kelo ya go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Tlhahlamorutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko 1 Kelo ya go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p>	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Kelo ya go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Tlhahlamorutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko 1 Tekakwešišo le sebopego le tšhomišo ya polelo</p>

KOTARA 2			
	Mphato WA 7	Mphato WA 8	Mphato WA 9
Kgaolo ya 4	Meaparo	Tšhomišompe ya diokobatši	E ba bohlale!
Dibeke 1-2	Meaparo ya go keteka menyanya	Khuetšo ya segwera diokobatšing	Dira kgetho ya maleba
Dibeke 3-4	Diaparo tša setšo	Kotsi ya diokobatši	Kgonthišiša gore go a kgonega!
Kgaolo ya 5	Thekenolotši	Diphoofolo	Ikonomi
Dibeke 5-6	Go panka	Diphoofolo tšeo di lego kotsing ya go timelela	Ikonomi ya Afrika Borwa
Dibeke 7-8	Selefoune	Mekgwa ya diphoofolo	Maatla a tšhelete
Dibeke 9-10	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Go bolelela/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwanai le Tlhahlamorutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala Dipotšišo tša go tswalana le Dingwalo</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa gare ga ngwaga Lephephe la 2: Tekakwešišo, Tšhomišo ya polelo le dingwalo Lephephe la 3: Go Ngwala: taodišo e tee le taodišo ya poledišano e tee</p>	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Go bolelela/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Tlhahlamorutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala Dipotšišo tša go tswalana le Dingwalo</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa gare ga ngwaga Lephephe la 2: Tekakwešišo, Tšhomišo ya polelo le dingwalo Lephephe la 3: Go ngwala : taodišo e tee le taodišo ya poledišano e tee</p>	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Go bolelela/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Tlhahlamorutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala ngwala mešomo ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa gare ga ngwaga Lephephe la 1: Bomolomo/Orale/Go fa pego Lephephe la 2: Tekakwešišo, Lephephe la 3: Go ngwala: taodišo e tee le poledišano Lephephe la 4: Dingwalo</p>

KOTARA YA 3			
	Mphato WA 7	Mphato WA 8	Mphato WA 9
Kgaolo ya 6	Setšo	Dipapadi	Masetlapelo a tlhago
Dibeke 1-2	Kgodišo ya bana	Mehuta ya dipapadi	Mehuta ya masetlapelo a tlhago
Dibeke 3-4	Tlhompho	Dinaledi tša dipapadi	Dipoelo tša go iphemela
Kgaolo ya 7	Ditokelo le maikarabelo	Ditoro	Botho
Dibeke 5-6	Ditokelo tša bana	Go ikemišetša	Go thekgana
Dibeke 7-8	Ditsela tša Maitshwaro	Ditlhotlo	Motho ke motho ka batho
Kgaolo ya 8	Dipolotiki	Matete a hlago	Kgotlelelano
Dibeke 9-10	Dipolotiki	Matete a hlago	Kgotlelelano
Kelo	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Kelo ya go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa 1 Tekakwešišo goba dingwalwa</p>	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Kelo ya go ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa 1</p>	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Kelo ya go ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa 1</p>

		Tekakwešišo goba dingwalwa	Tekakwešišo goba dingwalwa
--	--	----------------------------	----------------------------

KOTARA YA 4			
	Mphato WA 7	Mphato WA 8	Mphato WA 9
Kgaolo ya 9	Kgokagano	Dijo	Dihla
Dibeke 1-2	Kgokagano mehleng ya kgale	Dijo tša setšo	Maemo a leratadima
Dibeke 3-4	Kgokagano mehleng ya lehono	Dijo tšeo di loketšego mmele	Phetogo ya leratadima
Kgaolo ya 10	Boikgethelo	Tša boeti	Dinatla ka mafuri
Dibeke 7-8	Boikgethelo	Tša boeti	Dinatla ka mafuri
Dibeke 9-10	Poeletšo	Poeletšo	Poeletšo
Kelo	<p>Mošomo wa 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala Dipotšišo tša go tswalana le Dingwalo</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa mafelelo a ngwaga Lephephe la 2: Tekakwešišo, Tšhomišo ya polelo le dingwalo Lephephe la 3: Go ngwala: taodišo e tee le taodišo ya poledišano e tee</p>	<p>Mošomo ya 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala Dipotšišo tša go tswalana le Dingwalo</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa mafelelo a ngwaga Lephephe la 2: Tekakwešišo, Tšhomišo ya polelo le dingwalo Lephephe la 3: Go ngwala: taodišo e tee le taodišo ya poledišano e tee</p>	<p>Mošomo 1: Kelo ya Bomolomo/Orale/Go fa pego le go Ngwala e tšwelela ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala Ngwala mešomo ka Pukung ya Morutwana le Puku ya Morutiši</p> <p>Mošomo wa 3: Moleko wa mafelelo a ngwaga Lephephe la 1: Bomolomo/Orale/Go fa pego Lephephe la 2: Tekakwešišo, Lephephe la 3: Go ngwala: taodišo e tee le poledišano Lephephe la 4: Dingwalo</p>

Dikarolo tša tlhatlamano ya dipuku

Mephatong ya 7-9, tlhatlamano ya dipuku tša *Oxford Lebone* di na le dikarolo tšeo di akaretšago:

Puku ya Morutwana

Puku ya Morutwana e na le ditšweletšwa le mešongwana ya go fapana yeo e lebelelago mabokgoni a go ithuta polelo a mane, yeo e thušago morutwana go ithuta go bala, go ngwala, go theeletša le go bolela. Mešomo yeo e lego ka dipukung e thuša le ka kelo ya semmušo le yeo e sego ya semmušo. Mehlala ya meleko ya semmušo le yeo e sego ya semmušo e akareditšwe ka dipukung lebaka e le go thuša go fa barutwana thekgo nakong ya ditlahlobo.

Dintlha tša bohlokwa ka Puku ya Morutwana

Dipuku tša barutwana di na le dintlha tša bohlokwa tšeo di boeletšwago mephatong ka moka.

Tlhalošontšu: mantšu ao a sego a tlwaelega a ngwalwa le ditlhalošo letlakaleng go thuša barutwana bao ba hlokago tsebo le go godiša tlotlontšu ya barutwana ka kakaretšo.

Mapokisi a temošo: a šomišwa go bontšha karolo ya polelo yeo e rutwago.

Ditšhupo: go bontšha meleko le mešomo ya tlaleletšo.

Kgaolo ya 11 ya boitokišetšo bja tlhahlobo ya

Puku ya Morutwana e na le ditemošo tša go ngwala meleko le ditokišo tšeo morutwana a ka di dirago go kgonthišiša katlego.

Puku ya Morutiši

Puku ya go hlahla morutiši e thuša morutiši ka peakanyo yeo e nyakegago go kgonthišiša gore o ruta ka katlego le go mo fa thekgo ya mešomo ya kelo ya semmušo le yeo e sego ya semmušo. Tlahlamorutiši e thekga puku ya Morutwana le Padišo.

Mokgwa wa go šomiša tlhahlamorutiši

- Puku ya tlhahlamorutiši e fa thekgo ya go beakanya dithuto le go kgonthišiša gore dinyakwa tša lenaneothuto di a kgotsofatša. Puku ye e fa morutiši thekgo ka mošomo wo mongwe le wo mongwe mola ebile o e fa le maele a go fetola mešomo go latela tsebo le bokgoni bja barutwana. Morutiši o humana thekgo ya kgato ka kgato ya ka mokgwa wo a ka dirago mešomo le barutwana go fihlelela mabokgoni ao a šišinywago ke lenaneothuto. E thuša gape ka peakanyo ya dithuto tšatši ka tšatši. E bušetša mešomo yeo e humanwago ka pukung ya morutwana le go fa dikarabo.
- E na le gape mešomo ya kelo ya semmušo le yeo e sego ya semmušo yeo e thušago go ela tsebo le maitemogelo a barutwana. Meloko yeo e le go gona e thuša go tlwaetša barutwana go ngwala meloko ya gare le mafelelo a ngwaga. Tlhahlamorutišie e thekga Puku ya Morutwana le Padišo.

Padišo

Puku ya padišo e na le ditemošo tša dingwalwa le dipotšišo. Yona e akaretša mehuta yeo e latelago ya dingwalo:

- Dinonwane
- Dikanegelokopana
- Papadi
- Direto
- Padi

Go ithuta Polelo Mephatong ya 7 – 9

Polelo e šomišwa go boledišana. Go ithuta polelo go kgontšha batho go humana tsebo, go boledišana le go hlagiša maikutlo. Diphapano tša ditšo le tšona di a tšwelela gona ge batho ba ithuta polelo.

Barutwana ba Mephato ya 7 – 9 ba ka ithuta polelo efe goba efa ya semmušo ya Afrika Borwa. Dipolelo tše di rutwa ka mekgwa ya go fapana bjalo ka Polelo ya Gae goba Polelo ya Tlaleletšo.

Polelo ya Gae

Polelo ya Gae gantši ke polelo yeo morutwana a tsebago go e bolela le go e kwešiša ge a thoma go tsena sekolo. Polelo ye e nyaka kgodišo le go nontšhwa gore moithuti a tle a kgone go atlega

dithutong tša gagwe. Go latelelwa kudu dithuto tša go bala le go ngwala maphatong ya 7 – 9.

Mekgwa ya go ruta polelo ka katlego Mephatong ya 7 – 9

Setatamente sa Pholisi sa Lenaneothuto le Kelo se bolela ka mekgwa ye meraro ya go ruta polelo ya gae Mephatong ya 7 – 9. Yona ke mekgwa ya go šomiša dipuku, mekgwa ya poledišano le mekgwa ya tšhomišo ya polelo kgato ka kgato.

Mokgwa wa go ruta polelo ka go e šomiša

Mokgwa wo o hlohleletša barutwana go tšweletša mešomo ya go bolelwa le go ngwalwa ka go latela magato a go fapana a go ithuta polelo, go hlokometswe babadi le batheeletši. Dipuku tše di na le mehlala ye mentši ya mokgwakgokagano wo. Dipuku tša barutwana di bušetša mokgwa wo go kgonthišiša gore mafelelong barutwana ba kgona go hlagiša polelo goba dingwalwa tšeo di tlogo amogelwa ntle le bosodi.

Ka pukung ye mokgwa wo o tšwelela ge go rutwa mabokgoni a go theeletša, go bolela, go bala le go ngwala. Hlogotaba ya mošomo e laetša kgato yeo e rutwago.

Go fa mohlala:

Go theeletša

Pele ga go theeletša

Ke karolo yeo e tsebišago barutwana boemo bja go theeletša. Go ba dumelela go tsošološa tsebo ya bona ya pele ya sererwa gomme ba itokišetša go theeletša.

- Tsošološa tsebo ya boithekgo pele ga ge go ka theeletšwa
- Akanya gore setšweletšwa se ka ba se le mabapi le eng ge go lebeletšwe hlogotaba
- Ahlaahla tlotlontšu ye nngwe le nngwe ya motheo yeo barutwana ba bego ba sa e tsebe
- Morutiši a ka beakanya potšišo ya pele ga go theeletša ka nepo ya go goga šedi ya barutwana
- Barutwana ba swanetše go ba ba ikemišeditše ka sebele, go fa mohlala, ba be le phensele le letlakala la go ngwala dinoutse.

Nakong ya go theeletša

- go botšiša dipotšišo, go lemoga, go bapetša, go ngwala dinoutse, go hlatholla. Barutwana:
- sekaseka

- molaetša,
- seboledi le
- bohlatse bja seboledi.

Dira dikgokaganyo tša monagano.

- Hwetša tlhalošo.
- Botšiša dipotšišo
- Dira dikutollo le go amogela dikakanyo.
- Gadima morago le go ela.

Morago ga go theeletša

Ke mošomo wo o tlogo morago ga maitemogelo a go theeletša. Barutwana ba:

- Botšiša dipotšišo
- Bolela ka seo se boletšwego ke seboledi
- Lekodišiša dinoutse lefsa
- Dira kakaretšwana ya bomolomo ya tlhagišo
- Fetišetša tshedimošo go tloga go bomolomo go iša go mokgwa wa go ngwala, mohlala, diriša tshedimošo go
- leibola sethalwa
- Sekaseka le go ela seo ba se kwelego ka tsinkelo
- Tlemaganya tshedimošo ye mphsha le tsebo ya pele
- Tšea diphetho; ela karabo; fa kgopolo ya gago, iphetolela ka tsinkelo

Go bala

Pele ga go bala

Barutwana ba ka itokišetša setšweletšwa ka ditsela tše di fapanego go ya ka mohuta wa setšweletšwa le maemo a morutwana. E tsošološa ditswalano le tsebo ya pele.

- Barutwana ba hlohleletšwa go hlama ditetelo tše dingwe mabapi le setšweletšwa tše di theilwego godimo ga ditšhupo go tšwa go diswantšho, mohuta wa setšweletšwa, tlhamego, letlakala la hlogotaba, lenaneo la diteng, dikgaolo, tlhalošantšu, peakanyo ya tshedimošo go ya ka lenaneo, dintlhatlaleletšo mafelelong a puku, footnoute,
- Go sekima le go sekana diponagalo tša setšweletšwa: leina la puku, dihlogwana, mantšu a go ngwalwa ka godimo goba ka tlase go hlaloša seswantšho setšweletšweng, diswantšho, dikerafo, dipapetla, dithalwa, mongwalo wo mokoto, mongwalo wa italiki, dihlogo, dihlogwana, go nomora, mebepe, seka goba seswantšhwana sa go emela kgopolo ye bohlokwa, ditlhahli/ditšhupetšo tša khomphuthara, go nyaka mantšu a bohlokwa.

Go sekima dikgopolokgolo le go fa dikgopolo tša gagwe go kahlaahlo ya pele ga go bala.

Nakong ya go bala

- Go hwetša tlhalošo ya mantšu le diswantšho tša go se tlwaelege ka go šomiša tsebo ya bona le dikarolo tša
- Mantšu le ditšhupo tše di lego dikamanong.
- Badišiša/lebeledišiša
- Go šomiša tshwantšhokakanyo/go swantšha ka monaganong
- Humana tlhalošo (dikamano, tlhamofoko, bj.bj.)
- Go botšiša dipotšišo
- Go ngwala dinoutse (dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo)
- Go akaretša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka dintlha/temana go ya ka botelele bjo bo nyakegago.
- Hlalošiša diteng.
- Go tšea sephetho go ya ka dintlha tše di filwego.
- Hlaloša/lekola ditlhalošo le mafetšo a mongwadi.

Morago ga go bala

Araba dipotšišo tša go thoma ka tša maemo a fase go ya go tša maemo a godimo go tšwa go setšweletšwa

- Go tšea sephetho/kgopolo/kakanyo ya mong
- Lekola/ahlaahla ditlhathollo tša go fapana tša setšweletšwa
- Bapetša le go fapantšha
- Tlemaganyo ya mafoko/go ngwala kakaretšo
- Hlarolla setšweletšwa go ithuta thutapolelo le tlotlontšu, mohlala, go ngwalolla ka lebaka le lengwe
- Tšweletša mohuta wa sengwalo ka go ngwala sa bona (ge go le maleba)
- Temogo ya polelo ka tsinkelo
- Dintlha le dikakanyo
- Tlhalošo ye e lego pepeneneng le ye e iphihlilego
- Tlhalošo ya dika le ya pukuntšu (ntšu ka ntšu)
- Boithekgo bja selegae le dipolitiki le setšo tša setšweletšwa le mongwadi
- Khuetšo ya kgetho le tlogelo mo tlhalošong

Go ngwala

Go beakanya:

- Sekaseka sebopego, diponagalo tša polelo le retšistara ya mohuta wa setšweletšwa se se kgethilwego.

- Tšea sephetho ka morero le baamogedi ba tshedimošo ya setšweletšwa se se tlogo ngwalwa le/goba go hlanguwa.
- Tšea sephetho ka dinyakwa tša tlhamego, setaele le ntlhatebelelo.
- Tšholla dikgopolo ka moka ntle le go di hlotla ka go šomiša, mohlala, mmepe wa monagano, mananeo a bubi bja segokgo, ditšhate tša go ela goba mananeo.

Go ngwala dingwalwakakanywa:

- Šomiša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka bokgwari go tšwa go magato a peakanyo.
- Tšweletša sengwalwa sa mathomo sa go akanywa seo se tlogo akaretša morero le baamogedi ba tshedimošo,
- Sererwa le mohuta wa sengwalo.
- Dira kgetho ya mantšu ka go šomiša mantšu, mantšu a go hlaloša dikafoko, mebolelwana ya maleba, ya go
- Hlatholla le go hlotla, go dira gore go ngwala go kwagale
- Hlatha segalo le setaele tša go lemogega go di amantšha le polelo ye e lebanego le baamogedi ba tshedimošo le morero wa go ngwala.
- Morutwana a bontšha ntlhatebelelo ya gagwe ka go hlaloša meetlo, ditumelo le maitemogelo.
- Bala sengwalwakakanywa ka tsinkelo le go hwetša dipolelo go tšwa go ba bangwe (barutwana ka yena)
- Akaretša ditabataba tše bohlokwa tša setšweletšwa seo (šomiša ditsopolwa, tiišetša ba be ba fahlele ngangišano)
- Go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagiša.
- Šomiša dikraetheria tše di beakantšwego tša kelokakaretšo go kaonafatša mošomo wa bona le ya ba bangwe.
- Kaonafatša kgetho ya mantšu, sebopego, mafoko le ditemana (tsentšha tshedimošo ye nngwe ka go šomiša mantšu a go tliša kwano a maleba)
- Tloša ditlhalošo tša go se kwešišege, go hloka mohola, go balabala, polelo ya mmileng le polelo ya go kgopiša (di se ke tša lokelwa ka go Lelemetlaleletšo la Pele)
- Lekola diteng, setaele le retšistara.
- Šomiša maswaodikga, mopeleto le thutapolelo ka nepagalo.
- Beakanya sengwalwa sa mafelelo go akaretšwa kalego, go fa mohlala, dihlogwana le difonte

- Hlagiša setšweletšwa.

Mokgwa wa go šomiša dipuku/dikgatišo

Mokgwa wo o šomiša dipuku/dikgatišo tša go fapana go humana tshedimošo go akaretšwa mehutahuta ya dingwalwa; dikgatišo tša diswantšho, dikgatišo tša thelebišene, bjalo bjalo. Dingwalwa tše di thuša barutwana go bogela, go bala, go sekaseka le go hlagiša maikutlo. Morago ga fao barutwana ba kgona go tšweletša dingwalwa tša go fapafapana tšeo di lebešitšwego go batheeletši le babadi ba go fapana. [Mephato ya 7 – 9] e na le mehuta ya go fapana ya dingwalwa/ditemana le diswantšho le mešomo yeo e thušago barutwana go kwešiša le go sekaseka ka go lokologa.

Mokgwa wa poledišano

Mokgwa wo o hlohleletša tšhomišo ya polelo ka go bolela, go theeletša, go bala le go ngwala. Ditlhatlamano tša [Mephato 7 – 9], di fa baithuti makga a mantši a go ithuta le go bušetša mokgwa wo mešomong ya go fapana.

Mokgwa wa go tšweletša

Go tšweletša ke mokgwa wa tatelano ya dikgopolo, wo o theilwego godimo ga mehlala ya ditemogo/ditlhokomelo/ditlwaelo. Diphetho tšeo di tšewago di thuša go kwešiša melawana ya thutopolelo. Ke mokgwa wa tlhotlo woo morutiši a ka o tshepago. Mokgwa wo o thuša go itseba/go inyakolla le go ipotšiša dipotšišo. Morutiši o fa barutwana sengwalo/temana yeo e nago le thutopolelo gomme barutwana ba swanetše go nyakišiša gore ba kgone go araba dipotšišo. Barutwana ba tla ka megopolo le diphetho go latela melawana ya seripa sa popopolelo seo ba ithutago sona. Se se bolela gore ba ithuta seripa sa thutopolelo le tirišo ya polelo ka nako e tee. Tirišo le mošomo di latelwa ke mehlala go tšwa sengwalong.

Thutong ya Polelo ya Gae, polelo e a tsebega ebile e tlwaelegile, se se bolela gore barutwana ba kgona go aga mabokgoni a go tsenelela ge go šomišwa mokgwa wo. Barutwana ba swanetše go ithuta seripa sengwe sa polelo bjalo ka lekopanyi, morutiši a ka šomiša mokgwa wo go ba thuša go kwešiša melawana. Morutiši a ka šomiša dingwalwa tšeo di theilwego godimo ga ditiragalo tša nnete go gatelela thuto. Pukung ye re šomitše mokgwa wo, lebelela letlakala la Puku ya Morutwana.

Mokgwa wa kelo

Mokgwa wo o šomišwa go hlaloša le go lekola gomme o thekga go bala ka noši. Mokgwa o thuša ka go hlaloša thutopolelo le go fa mehlala, morago barutwana ba fiwa mešomo. Morutiši o fa barutwana dikarabo, morago a lekola kwešišo le tsebo ya bona. Mokgwa wo o šomiša mešomo yeo e lego ka pukung go ruta le go thuša kwešišo ya polelo. Tlhatlamanong ye ya dipuku, mokgwa wo o šomišwa kudu, (70%), ka ge o thuša go ithuta ka noši. Lebelela letlakala 36, 63, 122 la Puku ya Morutwana.

Mokgwa wa go ruta polelo ka go šomiša dingwalo

Dingwalo di rutwa go aga kwešišo ya mokgwa wo o ikgethago wa go šomiša polelo. Tšhomišo ye ya polelo e tla ka mekgwa ya go fapana ye e hlwekišitšwego. Dingwalo di a fapana gomme di šomišwa ka mekgwa ya go fapana go latela maikutlo le meholo. Dingwalo di a tšwelela ge di na le meholo go babadi. Go bohlokwa gore barutwana ba utollelwe goba ba bontšhwe mohola wa dingwalo maphelong a bona, dithutong le bokgabong. *Oxford Lebone* e fa barutwana tlhahlo ye kaone ya go ithuta polelo ka dingwalo, yeo e akaretšago maano a a latelago a go ruta:

- Kgonthišiša gore o bala sengwalo ka phapošing o sa kgaotše ka go dira mešomo ye mengwe. Se ga se a swanela go tšea lebaka la go feta dibeke tše pedi. Go bohlokwa gore barutwana ba be le kwešišo kakaretšo ya sengwalo. Go fetša nako ye ntši go balwa dingwalo go ka ba kotsi go kwešišeng kanegelo le sererwa. Barutwana ba bangwe ba ka ithuta ntle ga thekgo ye bjalo. Theto e sego direkto e swanetše go rutwa. Bala direkto tše ntši ka phapošing gomme o hlohleletše barutwana go ngwala/hlama direkto.
- Tshekatsheko ya dingwalo e bohlokwa kudu magatong a yunibesithi, efela ga go bohlokwa ga kaalo gore barutwana ba mphato woo ba ithute mekgwa ka moka ya go sekaseka dingwalo. Efela ba swanetše go tseba gore dingwalo di šomišetšwa go bontšha gore polelo ya gae e ka šomišwa ka bohlale, kelelo, bokgabo le ka mokgwa wo o ikgethago. Ba swanetše go kwešiša ka moo sengwalo se hlamilwego ka gona go tšweletša kgopolo ye e rilego. Go ka lebelelwa ka mokgwa woo se ngwadilwego, go akaretša go ba gona ga dikapolelo goba tlhokego ya tšona,

kgetho le tšhomišo ya mantšu, tšhomišo ya ditemana, tšhomišo ya maswaopolelo, tšhomišo ya modumo le mmala. Tše di ka rutwa ka go šomiša mokgwa wa go ruta polelo go šomišwa dipuku, efela go swanetše go hlokomelwa gore se ga se dirwe ka go sekaseka mothaladi wo mongwe le wo mongwe ka pukung.

- Go ithuta go ngwala dingwalo go swanetše go rutwa ka nako e tee le go ithuta dingwalo. Mešomo ya go ngwala e nyaka kwešišo ya dingwalo gomme dingwalo tšeo di balwago di ka thuša barutwana go kwešiša bokgabo. Poledišano ka phapošing le yona e ka thuša ge fela barutwana ka moka ba tšea karolo. Dipolelišano tšeo di thušago go ngwala di bohlokwa ka go fetiša.
- Go bohlokwa go bontšha gore dingwalo ga se fela go humana karabo ya maleba: kgopolo ke go re sereto se ka bolela sengwe le sengwe ge fela mosekaseki a ka fahlela dintlha tša gagwe. Molaetša o humanwa pukung ka moka e sego diripeng tša yona. Mokgwa wo mobotse wa go bala puku o akaretša bokgabo, bomotheo le ditlhalošo.
- Mokgwa wa go ntšha tsebo go latela mokgwa wa go nagana ka dilo tšeo di diregago o thuša gore morutwana a kwešiša melao ya popopolelo. Ke mokgwa wa tlhotlo yeo e tšwetšego pele gomme o thuša tsebo ya barutwana ya go dira dinyakišišo le boitsebo. Morutiši o fa barutwana temana yeo go yona go nago le popopolelo gomme barutwana ba swanetše go e nyakišiša gore ba tle ba kgone go araba dipotšišo. Ba ithuta go humana melao ya popopolelo le go itirela diphetho, se se bolela gore ba ithuta melao ya popopolelo le tšhomišo ya ka nako e tee.

KAROLO YA C – Go ruta Magatong a Gare (Mephato ya 7 –9)

Go laola phapoši

Go ruta bana ba bantši

Bana ba go feta palo yeo e ukangwago ka phapošing ke kgonthi yeo e ka se hlokomologwego Afrika - Borwa. Mathata a akaretša:

- Go kgona go laola barutwana;

- Mabokgoni a go fapana le lebelo la go fapana la go kwešiša dithuto;
- Go fa barutwana ka moka thekgo yeo e nyakegago;
- Go hloka dithušathuto tša go fapana.

Tlhatlamanong ya *Oxford Lebone* Sepedi Polelo ya Gae Mphato wa 7 go filwe temošo ka mokgwa wo barutwana ba ka laolwago ka gona. Temošo e ka humanwa dinoutseng tša kakaretšo le maano a go laola le go hlokomela dithuto ge go beakanywa lenaneothuto.

Go šoma ka dihlopha ke mokgwa wo mongwe wo o ka thušago barutiši go laola phapoši ya barutwana ba bantši. Barutwana ba kgona go ithuta le go thuša ba bangwe mola wena morutiši o lekola tšwelepele ya barutwana le go ba thuša le go hlohleletša bao ba palelwago. Se se tla go thuša go lemoga barutwana bao ba nyakago thekgo ye e tseneletšego.

Mekgwa ya go šomiša go ithuta ka dihlopha:

- Dihlopha tša barutwana ba go ba le mabokgoni a go fapana, barutwana bao ba swarago ka pela ba tla thuša bao ba palelwago. Ka nako ya go bala o ka aba ba go swara le ba go palelwa gore ba tle ba kgone go thušana. Ba go kgona ba humana hlohleletšo mola ba go palelwa ba humana thekgo.
- Barutwana ba mabokgoni a go swana ba kgona go tšwelapele ka mošomo mola wena o thuša bao ba palelwago. Ge barutwana ba beilwe go ya ka tsebo ya bona o kgona go ba lekola go latela magato a tsebo yeo ba nago le yona gomme bao ba palelwago ga ba inyatše.
- Go kgetha balaodi ba dihlopha gore ba thuše bao ba palelwago.

Mekgwa ye e ka fapanywa goba ya hlakanywa ka phapošing e tee. Go fa mohlala, ge o lemogile gore go na le moo barutwana ba bangwe ba hlaelwago o ka ba fa thekgo ye e tseneletšego mola bao ba kgonago o ba fa mošomo wa ntšhetšopele. Taolo ya phapoši e swanetše go dirwa ka mokgwa wa tumelelano magareng ga moritiši le baithuti. Ditumelano di swanetše go akaretša nako ya go bolela, ya go theeletša, ya go fana sebaka le ya go dira mošomo ka setu. Balaodi ba dihlopha ba ka thuša ka go laola maloko le go aba le go amogela mešomo. Se se botse ke gore ge barutwana e le ba bantši o kgona go humana maitemogelo a go fapana ao a ka šomišwago ge go dirwa mešomo goba taolong ya phapoši, bj.bj.

Thuto ya go hloka kgethologanyo

Kakaretšo goba go se kgethologanye go hlaloša phapoši yeo go yona thuto e agwago go lebeletšwe morutwana ka boyena, tsebo le ditlhoko tša gagwe go sa kgathallege gore ke mokae, o tšwa kae, polelo, leloko, mphato, bong, tumelo, dikgatlhego le mekgwa ya go ithuta.

Mekgwa ya go ruta ntle le kgethologanyo

Diphapano

Go ka ba le baithuti bao ba sa kwego gabotse ka phapošing ya gago. Barutwana ba tla ba le mathata ge diboledi di lebelela lehlakore le lengwe, bolelela godimo goba ga nnyane. Se se tla hlola gore barutwana ba bjalo ba ka ba le mathata a go ithuta polelo, mopeleto le go bitša mantšu.

Go ka thuša ge barutwana ba bjalo ba ka dula mo pele moo ba ka kwago gabotse goba ba kgona go bala dipounama. Lebelela barutwana ba ge o bolela gomme mantšu a gago a kwagale gabotse. Ngwala ditšhupetšo letlapeng kudu ka nako ya dipoledišano gore le bona ba tle ba kgone go tšea karolo. Barutwana ba difoa ba swanetše go dumelelwa go bala dingwalwa tša go theeletšwa.

Barutwana ba bangwe ba koakoa ge ba bolela. Se ba gapeletše go bolela ka pele ga barutwana ba bangwe efela o swanetše go ba hlohleletša go bolela ka dihlopha. Se se ka tšea nako efela ba tla tlwaela, gape botša barutwana ba bangwe gore ba se ba sege.

- Šomiša tsebo ya barutwana go ba thekga dithutong o hlokomela dinyakwa tša bona ge o beakanya lenaneothuto.
- Gopola gore bjalo ka morutiši ke wena o thušago gore ba be le tsebo.
- Kgonthišiša gore dipuku le dithuto di bolela maitemogelo a barutwana.
- Kgonthišiša gore dithuto di ka magato ao barutwana ba kgonago go a latela gabonolo. Ditaelo e be tše di kopana tša go kwagala. Beakanya dithuto pele ga nako.
- Aroganya mešomo ya kelo go hlokomela mabokgoni a barutwana. Barutwana ba swanetše gore ba ithute ntle le kgatelelo.
- Lemoša barutwana bohlokwa bja go fapana le mohola wa go ba moswananoši.
- Hlohleletša barutwana go thušana.
- Dira dihlopha tša go fapana tša mabokgoni go fapana gore ba tle ba kgone go thušana. Ba bontšhe bohlokwa bja maitshwaro a mabotse le

maikarabelo ge go dirwa mešomo ya dihlopha. Kgonthišiša gore mafelelong barutwana ka moka ba fiwa sebaka.

- Hlohleletša barutwana ka go ba reta. Ba hlohleletše go botšiša, go nagana, go kgona le go dira, go šomiša le go hlagiša dikakanyo le maikutlo.
- Tšea nako go kgonthišiša gore tsebo goba dithuto tše difsa di a kwešišega gomme ba kgona le go di šomiša mabakeng a go fapana. Go fa mohlala kgonthišiša gore barutwana ba ithuta goba ba tliša tsebo ya bona go tšwetšapele mabokgoni.
- Šomiša mekgwa ya go fapana ya go ruta go kgonthišiša gore barutwana ka moka ba humana thekgo ya maleba.

Mešomo ya thekgo

Dipukung tše go na le mešomo ya go thekga barutwana bao ba palelwago. Mešomo ye e thuša barutwana go fihlelela mabokgoni ao a nyakegago. O ka humana go na le barutwana bao ba palelwago le morago ga go dira mešongwana ye. Ba ba bjalo ba nyaka thekgo yeo e tseneletšego. Thekgo ya mohuta woo e thuša barutwana ka go ba hlohleletša le go ba fa thekgo ya saekholotši. E ka thuša barutwana go lemoga mathata a bona ge ba ithuta polelo. Tše latelago ke mathata a mangwe ao a ka lemogwago ka morago ga thekgo ye e tseneletšego. Dikolo tše dingwe di ka ba le ditirelo tša saekholotši moo barutwana ba ka romelwago gona, ge go se bjalo tše latelago di ka thuša.

Mešomo ya tlaleletšo

Mešomo ya tlaleletšo e ka thuša barutwana bao ba kgonago gore ba godiše tsebo ya bona goba ya thuša bao ba palelwago gore ba bušetše mešomo, lebaka e le go ba fa thekgo gore le bona ba tle ba fihlelele mabokgoni ao a nyakegago go tšwelela dihutong tša bona.

Go ruta go theeletša le go bolela

Mekgwanakgwana le magato a go theeletša Go ruta go theeletša go akaretša magato a: pele ga go theeletša, nakong ya theeletša le ka morago ga go theeletša. Ke magato a mararo ao a thušago go kwa seo se bolelwago le go kwešiša dingwalwa tša go fapana. Magato a ka no se šome ka moka ka nako le nako. Go fa mohlala wa magato a go theeletša, pele ga go bala barutwana ba fiwa mošomo go kgonthišiša goba go lemoga tsebo ya bona mabapi le seo se tlogo

bolelwa. Ka nako ya go bala ba hlohleletšwa go gopola tšeo ba di kwago. Morago ga go theeletša barutwana ba ka ahlaahla ka dihlopha tšeo ba di kwelego. Mešomo ya tekakwišišo le yona e hlohleletša barutwana go theeletša ka tlhoko gobane morago ba swanetše go araba dipotšišo go kgonthišiša gore ba kwele seo se bego se bolelwa.

Dipuku di thekga go theeletša ka mokgwa wo:

- Go theeletša le go bolela go hlokometswe ka go puku ya tlhahlamorutiši. Barutwana le morutiši ba
- Fiwa tlhahlo ya go dira mešomo ya dihlopha.
- Magato a go ruta barutwana go lemoga dintlha tša bohlokwa a a tšwelela.
- Mabokgoni a go bolela a tšwelela ge barutwana ba rutwa go fa pego goba go bolela pele ga barutwana ba bangwe. Se se thuša baithuti go humana tlhahlo ye botse ya go bolela pele ga batho le go boledišana.
- Barutwana ba humana tlwaelo ya go boledišana.
- Go akaretšwa dingwalwa tša go fapana bjalo ka dikuranta, dikgatišobaka, bj.bj.
- Ditaodišophelo, dinonwane, dikanegelo le mehuta ye mengwe ya dingwalwa tšeo di le go ka dipukung di thuša go fa baithuti sebaka sa go theeletša.
- Barutwana ba ithuta mantšu a mafsa, se se ka ba hlohleletša go šomiša lego itirela dipukuntšu.

Botelele bja dingwalwa tša go theeletšwa

MOŠOMO	MPHATO WA 7	MPHATO WA 8	MPHATO WA 9
Ditekakwišišo tše ditelele mohlala dikanegelo, dipoledišano, dipapadi, madireng le dipego	150-200 / nako metsotso e 5	200-250 / nako metsotso e 5	250-300 / nako metsotso e 5
Ditekakwišišo tše dikopana mohlala ditsebišo, dingwalwa tša tsebišo le ditšhupetšo	Mantšu a 60-70 / metsotso e 1-2	Mantšu a 70-80 / metsotso e 1-2	Mantšu a 80-100 / metsotso e 1-2
Go bala, tekakwešišo go bala go go tseneletšego	Mantšu a 150-200	Mantšu a 200-250	Mantšu a 250-300

Go bala le go bogela

Oxford Lebone Sepedi Mphato wa 8 e thekga go bala ka mokgwa wo:

- Puku ya Morutwana le Padišo di ngwadilwe go kgonthišiša mabokgoni a go bala.
- Dingwalwa di ka thuša mabokgoni a barutwana a go bala ka mekgwa ya go fapana. Go balela godimo go bala ka setu, go sekana le go sekima. Dingwalwa di thuša gape ka gore barutwana ba kgona go bala ka nako ya bona gomme ba kgona go naganišiša ka seo ba se badilego. Padišo e akaretša dinonwane, dipapadi, dikanegelokopana le direto. Tšona di thuša go aga mabokgoni ao a latelago:
- Barutwana ba ithuta dikokwana tša dingwalwa tša go fapana.
- Kgodišo ya go bala diswantšho e a agwa.
- Barutwana ba ithuta mekgwa ya go bala yeo e fapanago.
- Barutwana ba ithuta mekgwa ya go bala bjalo ka go sekana le go sekima.
- Barutwana ba kgona go lemoga maswaodikga.
- Barutwana ba ithuta tebelelego ya dingwalwa.
- Maikemešetšo a mongwadi goba sengwalwa a a lemogwa.
- Thutapolelo goba popopolelo e a lemogwa.
- Peakanyo ya mafoko e a lemogwa.
- Kwešišo e a agega.

GO BALA GO GO TSENELETŠEGO

Puku ye e thekga go bala go go tseneletšego go tšwetšapele maikemišetšo a lenaneothuto. Mehuta ye e latelago ya go bala go go tseneletšego e a hlokomelwa:

- (a) Go bala go go tseneletšego ka go bala dingwalwa tše dikopana. Temogo ya mantšu. Barutwana ba lemoga tšhomišo ya mantšu le go rarolla melaetša go latela tšhomišo.
- Tšhomišo ya dipukuntšu go humana ditlhalošo tša go fapana goba tšeo di tseneletšego.
- Go lemoga melaetša go latela tšhomišo.
- Tšhomišo ya maswaodikga go thuša kwešiso.
- Lemoga dika le diema.
- Lemoga tshwantshanyo le tshwantšhišo le dikapolelo tše dingwe.
- Lemoga tlhologo ya mantšu a maswa bjalo ka e-meili, bj.bj.

- Bona le go lemoga gore thuto ya polelo e thuša bjang. Lemoga gore thutapolelo e thuša go tšweletša dingwalwa tša go fapana tšeo di re fago tsebo le tshedimošo.

- (b) Go bala go go tseneletšego go ithuta mafoko le ditemana

Barutwana ba šomiša tsebo ya bona ya sebopego sa polelo go kwešiša ka mokgwa woo mafoko a beakantšwego ka gona go hlama ditemana. Dingwalwa di thuša go ruta mabokgoni a go ithuta polelo le sebopego.

- Go lemoga mohola wa sebopego sa polelo.
- Sebopego – hlokomela tšeo di latelago.
- Hlokomela tšhomišo ya go fapana ya sebopego sa polelo, (mohlala, ditlhalošo) go kgabaganya lenaneothuto. Phetogo ya mantšu. Hlokomela dingwalwa tšeo di akareditšwego.
- (c) Go bala go go tseneletšego go hlokometše dingwalwa ka botlalo barutwana ba šomiša tsebo ya bona ya dingwalwa go fihlelela melaetša ya dingwalwa.
- Tswalanya ditiragalo le maitemogelo a bona
- Lemoga maikemišetšo a sengwalwa
- Lemoga kemo le maikemišetšo a mongwadi
- Sekaseka sengwalwa go fihlelela ditemogo goba go humana molaetša wo o fihlilwego
- Go tla ka dikgopolo tša bona mabapi le sengwalo.
- (d) Go bala go go tseneletšego ka maikemišetšo a go ngwala dintlhakgolo

Barutwana ba ngwala sengwalo ka mantšu a bona go latela ka fao ba se kwešišago. Hlokomela mekgwa ya go theeletša ka godimo.

- Go sekima le go sekana kgopolokgolo le tšeo di e thekgago
- Go lemoga kgopolokgolo le tšeo di e thekgago
- Go ngwala ka mantšu a gago
- Go tswalanya sengwalo.
- (e) Go bala go go tseneletšego go lemoga thutapolelo

Barutwana ba lemoga maatla a polelo magareng ga mmadi le mongwadi. Ba hlokomela seemo sa mongwadi le tšhušumetšo.

- Lemoga le go bolela ka polelo ya go hlalefetša
- Lemoga le go bolela ka polelo ya kgethologanyo le go nyatša
- Lemoga le go bolela ka ditlwaelo
- Lemoga le go bolela ka molaetša woo o ukangwago
- Lemoga le go bolela ka tlogelo

- Lemoga seemo goba lehlakore la mongwadi.
- (f) Go bala go go tseletšego ga dingwalo tša go fapana go akaretšwa le tša go bogelwa (Dingwalo tša go swana le dikhathune, dipapatšo le tše dingwe tšeo di akaretšago go bolela le go bonwa)

Barutwana ba šomiša tsebo ya bona ya go lemoga dingwalo tšago bogela go ba thuša go kwešiša le go humana melaetša ya dingwalo. Go kwešiša le go sekaseka ditlhagišo tša go swana le difilimi tša thelebišene goba tša sinema go lebeletšwe polelo, dipapadi le dithušetlhagišo.

- Lemoga le go bolela ka fao diswantšho di thušago go tšweletša molaetša

- Lemoga le go bolela ka mebepe, ditšhupetšo le polelo ya gona yeo e ikgethago
- Lemoga le go bolela ka melaetša yeo e tšwelelago ditlhagišong tša go swana le dipapatšo
- Lemoga le go bolela ka tswalano magareng ga mebepe ya monagano, ditafola, dikerafo, diswantšho, bj.bj.
- Lemoga le go bolela ka thušo ya bokgabo bjalo ka dinepe, dithalwa, bj.bj.
- Lemoga le go bolela ka boithabišo bjo bo humanwago ditšweletšweng
- Lemoga le go bolela ka dithušapolelo bjalo ka porojeketa, postara, bj.bj.
- Thuto ya difilimi. Go lemoga tswalano magareng ga mantšu le ditiro le dithušetšweletšo.

Botelele bja dingwalwa tšeo di swanetšwego go balwa

Dingwalwa	MPHATO 7	MPHATO 8	MPHATO 9
Go balela godimo	Mafoko a 5-6 Ditemana tše 2	Mafoko a 5 – 8 Ditemana tše 2	Mafoko a 5-10 Ditemana tše 3
Tekakwišišo/go bala go go tseletšego	Mantšu a 350 - 400	Mantšu a 400 – 450	Mantšu a 450 - 500
Go bala ga go ikemela	Direto, Dikanegelokopana, Dinonwane, Padi le Papadi – go latela SEPHOLEKE – dingwalwa tša go ikgopolela	Direto, Dikanegelokopana, Dinonwane, Padi le Papadi – go latela SEPHOLEKE – dingwalwa tša go ikgopolela	Direto, Dikanegelokopana, Dinonwane, Padi le Papadi – go latela SEPHOLEKE – dingwalwa tša go ikgopolela
Kakaretšo	Mantšu a 70-80 go tšwa go sengwalo sa mantšu a 250	Mantšu a 70-80 go tšwa go sengwalo sa mantšu a 260	Mantšu a 70-80 go tšwa go sengwalo sa mantšu a 280

Go ngwala le go hlagiša

Go ngwala magatong a go swanetše go latela tsebo ya go ngwalwa yeo barutwana ba e humanego mephatong ya ka fase. Morutiši a ka tšea sebaka nakong ya go bala go lemoga mabokgoni a barutwana a ngwala go latela dinyakwa tša SEPHOLEKE tša legato le.

Oxford Lebone Sepedi Mphato wa 8 e thekga go ngwala le go hlagiša ka tsela ye:

- Barutwana ba rutwa magato a go fapana a go ngwala goba go tšweletša sengwalo.
- Barutwana ba hloholetšwa go ngwala ditlhagišwa tša go fapana.
- Barutwana ba lemoga dikokwane tša dingwalo tša go fapana.

Magato a go ngwala

Puku ye ya Sepedi Mphato wa 8 ditaetšo tša barutwana ge ba ngwala ka bo bona:

Botelele bja dingwalwa tšeo di swanetšwego go hlagišwa ke barutwana			
MOŠOMO	MPHATO 7	MPHATO 8	MPHATO 9
Temana	Mantšu a 100- 200	Mantšu a 120 – 140	Mantšu a 140 – 160
	Mafoko a 8 – 10	Mafoko a 8 – 12	Mafoko a 8 -12
	Ditemana tše 4 – 6	Ditemana tše 5 – 8	Ditemana tše 5 – 8
Ditaodišo	Mantšu a 150 – 200 Ditemana tše 4 – 6	Mantšu a 200- 250 Ditemana tše 5 – 8	Mantšu a 250 – 300 Ditemana tše 5 – 8
Direto	Tematheto tše 2 – 3	Tematheto tše 3- 4	Tematheto tše
Dikanegelokopana, dinonwane	Letlakala le tee +/-6 ya ditemana	Matlakala a ma 2 +/-12 ya ditemana	Matlakala a ma 3 +/-24 ditemana
Poledišano	Letlakala le tee	Matlakala a ma 2	Matlakala a ma 3

Mangwalo	Mantšu a 120 – 140	Mantšu a 140 – 160	Mantšu a 160- 180
Dingwalwa tše dikopana	Mantšu a 80 – 90	Mantšu a 90 – 100	Mantšu a 100 – 110
Kakaretšo	Mantšu a 50 – 60 go tšwa go sengwalo sa mantšu a 240	Mantšu a 60 – 70 go tšwa go sengwalo sa mantšu a 260	Mantšu a 70 – 80 go tšwa go sengwalo sa mantšu a 280

Sebopego le Tšhomiso ya Polelo

Thutapolelo a akareditšwe le go tsenyeletšwa go ithuteng go theeletša, go bolela, go bala le go bolela. *Oxford Lebone* Sepedi Mphato wa 8 e thekga thutapolelo ka mokgwa wo:

- Barutwana ba lemoga melao ya polelo; thutapolelo; mantšu le mafoko go latela *SEPHOLEKE*.
- Polelo e akareditšwe go ithuteng go theeletša, go bolela, go bala le go bolela.
- Dithuto di rutwa ka mokgwa wa kgato ka kgato go kgonthišiša gore barutwana ka moka ba fihlelela mabokgoni ao a nyakegago.

Melao ya thuto ya Polelo

Melao ya thuto e latela dikwano tšeo di lego gona go latela ditemogo le tšhomišo yeo e amogelelegago. Ke mokgwa woo o tsebišwago ke morutiši efela barutwana ba itemogela wona ge ba le gare ba ithuta. Morutiši o fa barutwana temana gomme a ba botšiša dipotšišo tšeo di dirago gore ba lemoge tšhomišo le melao ya polelo. Barutwana ba itirela diphetho go latela seo ba se bonago ka mokgwa woo ba ithuta molao le tšhomišo ka nako ye tee.

Morero

Thero ye botse ya nako e bohlokwa go kgonthišiša kakaretšo ya lenaneothuto. Puku ya Morutwana ya *Oxford Lebone* Mphato wa 8 e beakantšwe ka sebaka sa beke tše pedi go latela lenaneothuto la *SEPHOLEKE*. Se se thuša morutiši go fihlelela dinyakwa ka moka tša lenaneothuto ka go šomiša ka Puku ya Morutwana.

Peakanyo ya go Ruta

Peakanyo ya go Ruta yeo e bego e tsebega ka la Šedule ya Mošomo nakong ya go feta, e bontšha ka bophara le go otlogola tšeo di swanetšego go rutwa le go tsebja ka ngwaga. E swanetše go hlangwa ke morutiši efela gantši e hlangwa ke barutiši le dihlogo tša mafapa mathomong a mangwe le a mangwe a ngwaga. Peakanyo ya go Ruta ke morero wa ngwaga wo o ripagantšwego ka dikotara tšeo le tšona di

ripagantšwego ka sebaka sa dibeke tše pedi kotareng ye nngwe le ye nngwe. Mešongwana ya gae e ka akaretšwa go Peakanyo ya go Ruta gomme e swanetšwe go tšea lebaka la diiri tše tharo [3] ka beke [go akaretšwa le go bala]. Ka pukung ye mešomo e hlophilwe ka mookotaba, hlogo, tlhagišo, dingwalwa/ditemana goba mabokgoni. Tatelano, [e bonolo e bile e ka tla ka tsela tša go fapana go ya ka kgaolo goba mookotaba].

Peakanyo ya go Ruta ye e feleletšego ya ngwaga yeo e latelago lenaneo la *SEPHOLEKE* e filwe matlakaleng a 152 go fihla go 158 ka go ye ya Puku ye ya Morutiši.

Thulaganyo ya Thuto

Dithulaganyo tša Thuto pukung ye di ngwaletšwe go thuša barutiši ka mokgwa wa go ruta le go ithuta [sebakeng sa beke tše pedi] kotareng ye nngwe le ye nngwe.

Thulaganyo ya Thuto e akaretša tabakgolo, kotara le dibeke, tsebo yeo barutwana ba nago le yona, mabokgoni a polelo le mešomo di tšweleditšwe nakong ya dibeke tše pedi. Peakanyo ya Thuto e fa mekgwa goba maano a maleba a go ruta le dithušaathuto tša maleba. E fa mešomo ya tlaleletšo go barutwana bao ba nyakago go itlwaetša mešomo le go itokišetša ditšhitišo/ditlhotlo. Thulaganyo ya Thuto e fa barutiši menyetla ya go akanya tšeo di diregilego nakong yeo e fetilego go thuša thulaganyong ya dithuto tšeo di tlogo. Mohlala wa Thulaganyo ya Thuto wo o latelago *SEPHOLEKE* o humanwa letlakaleng la 159 pukung ye. Mohlala wo o filwego o ka šomišwa ka mokgwa woo o lego ka gona goba wa fetošwa go latela dinyakwa tša morutiši.

Kelo

Kelo ke kakaretšo ya go ithuta le go ruta. Peakanyo ya go Ruta le go ithuta e swanetše go sepelelana le Peakanyo ya Kelo yeo e bontšhago mabokgoni le tšwelopele ya morutiši le barutwana.

Kelo yeo e sego ya semmušo

Kelo yeo e sego ya semmušo gape e tsebega bjalo ka kelo ya tšatši ka tšatši, ke karolo ya go ruta le go ithuta. Barutwana ka bobona, ka sethaka goba morutiši ba ka šomiša kelo yeo e sego ya semmušo. Mešomo ya ka phapošing le mešongwana ye mengwe e ka lekolwa ka kelo ye. Mešomo ya gae le yona e ka lekolwa ka kelo ye. Kelo e kgontšha barutwana go lekodišiša dikatlego le ditlhotlo tšeo ba kopanago natšo gomme ba kgona go hlagiša ditebanyo tšeo ba ratago go di fihlelela. Dipelo di thuša morutiši le barutwana bao ba nago le ditlhotlo go bona gore mathata a kae le go leka go rarolla mathata ao. Barutiši ba ka šomiša dipelo tša kelo ye go fa barutwana seemo sa thuto ya bona le go ba fa thekgo yeo e nyakegago. Kelo yeo e sego ya semmušo e ka thuša barutiši go lemoga mekgwa le maano a go ruta mo go nyakegago. Ga go hlokagale go rekhota dipelo ka ge di sa hlakanywe le tša go tšwelela pele ka dithuto goba go humana setifikeiti. Dikakanyo tša kelo yeo e sego ya semmušo sebakeng sa ngwaga di dirilwe tsebišong ya barutiši. Mohlala: lebelela letlakala la 46, 94, 36 ka go Puku ya Morutwana.

Kelo ya Semmušo

Kelo ya semmušo e otloletšwe lenaneothutong la *SEPHOLEKE* gomme puku ye e latela dinyakwa ka botlalo.

Tshepetšo ya Kelo ya Semmušo e beakantšwe ka mokgwa wa maleba: karolo ya mošomo e a kgethwa

Kakanyo ya didirišwa tša kelo

Mokgwa wa kelo	Tlhaloso	Mokgwa wo mokaone
Memorantamo	Dikarabo tša molekwana le ditlhalobo, o šupetša le kabo ya meputso.	Kelo ya semmušo
Rubriki	Dithušatshwayo goba mekgwa ya go lekola mošomo le go fa dipelo.	Kelo ya semmušo goba Kelo yeo e sego ya semmušo.
Sekala sa tekanyetšo goba phihlelelo	Mo go mokgwa wa go swaya moo dimaraka di tswalanago bokgoni le dipersente.	Kelo ya semmušo goba Kelo ya tšatši ka tšatši
Lenaneo la tekolo	Ditatamente tšeo di hlalošago bokgoni bja moithuti go lebeletšwe mešomo. Mekgwa ya go swaya go lebeletšwe mabokgoni.	Tekolo ka noši, ka sethaka; kelo yeo e sego ya semmušo.

gomme mokgwa wa go e lekola o a kgethwa. Kabo ya nako e latela dikotara go latela *SEPHOLEKE*.

Ga go hlokege gore barutiši ba swaye mešomo ka moka yeo e ngwadilwego goba e hlagišitšwego ke barutwana. Thulaganyong ya ngwaga *SEPHOLEKE* e bontšha mešongwana yeo e swanetšego go elwa semmušo mafelong a kotara ye nngwe le ye nngwe. Mešomo ye mengwe e ka elwa ka tsela yeo e sego ya semmušo ke morutiši, dithaka, sehlopha goba morutwana ka boyena.

Melekwanana ya go itlwaetša yeo e lego ka gare ga puku e latela dinyakwa tša *SEPHOLEKE* tšeo di hlathollotšwego thulaganyong ya thuto. Dikarabo di filwe ka pukung ye. Teko yeo e laolwago le memorantamo le tšona di gona pukung ye. Diteko tša go itlwaetša di akaretša dinyakwa tša *SEPHOLEKE* le Setifikeiti sa thuto le tlhahlo.

Mehuta ye e fapanego ya mekgwa ya tekolo go hlaloba dinyakwa le mabokgoni a morutwana. Tšhomišo ya mokgwa wa kelo e laelwa ke:

- Mošomo wo o dirwago
- Mokgwa woo mošomo o dirwago (go bolela, go ngwala goba ka ditšhupetšo)
- Tsebo le mabokgoni ao a lekwa
- Mabaka a teko
- Kelo e dirwa ke mang
- Kelo e tla dirwa neng.

Tafola/tšhupetšo e bontša lenaneo la Kelo ya Semmušo ya mareo a:

Mešomo yeo morutiši a e dirago e bile a e elago e swanetše goba ya maleba. Mešomo e swanetše go akaretša diteng tša Leleme la Gae le go akaretša diphihlelelo tša thuto. Di swanetše go akaretša tsebo le bokgoni bja baithuti.

23

Kelo

Mephato ya 7- 9 e akaretša: }

MPHATO WA 7	%	MPHATO WA 8	%	MPHATO WA 9	%
Lephephe la 1: Bomolomo/Orale/Go fa pego Go theeletša le go bolela (15) Go balela godimo (15)	30	Lephephe la 1: Bomolomo/Go bolelela/Go fa pego Go theeletša le go bolela (15) Go balela godimo (15)	30	Lephephe la 1: Bomolomo/Orale/Go fa pego Go theeletša le go bolela (15) Go balela godimo (15)	30
Lephephe la 2: Go ngwala Go bala tekakwešišo (15) Tšhomišo ya polelo (15) Dikarabo tša dingwalo (10)	40	Lephephe la 2: Go ngwala Go bala tekakwešišo (15) Tšhomišo ya polelo (15) Dikarabo tša dingwalo (10)	40	Lephephe la 2: Go ngwala Go bala tekakwešišo (15) Tšhomišo ya polelo (15) Kakaretšo (10) Reading (meputso ye 10 e fetolelwa go 5%)	30
Lephephe la 3: Go Ngwala Go ngwala taodišo (20) le dingwalo tša kgokagano (10)	30	Lephephe la 3: Go Ngwala Go ngwala taodišo (20) le dingwalo tša kgokagano (10)	30	Lephephe la 4: Dingwalo (10) Direto Dinonwane Dikanegelokopana Padi Papadi (meputso ye 20 go mehuta ye mehlano ya dingwalo e fetolwa 10%)	30 10

Go rekhota le go bega

Barutiši ba swanetše go rekhota meputso yeo barutwana ba e humanego ka tsela ya maleba. Raporotong ya morutwana go swanetše go laetšwe dipersente tša thuto ye nngwe le ye nngwe. Barutiši ba swanetše go šomiša tlhahlo ya *SEPHOLEKE* yeo e lego ka fase go hlaloša magato ao a fihleletšwego.

Khoutu le dipersente tša go fa pego le go rekhota

Khoutu ya tekanyetšo	Ditlhaloso	Diperesente
7	Bokgoni bjo bo botse kudukudu	80–100
6	Bokgoni bjo bo botse kudu	70–79
5	Bokgoni bja go kgotsofatša	60–69
4	Bokgoni bjo bo lekanego	50–59
3	Bokgoni bja go išega	40–49
2	Bokgoni bja go hlaela kudu	30–39
1	Bokgoni bjo go hlaela kudukudu	0–29

Tekatekanyo ya Kelo

Go kgonthišiša gore kelo e be e le ya maleba, ya go tshepega ebile e amogelega, diteko di swanetše go dirwa. Diteko tša kelo di thuša go kgonthišiša maemo a go ruta le go ithuta. Dikolo di swanetše go rulaganyetša mekgwa ya go kgonthišiša maemo a go ruta le go ithuta. Go tlaleletša diteko tša kelo di swanetše go dirwa sedikotharong, profenseng le nageng ka bophara.

KOTARA YA

1

Kgaolo	Dibeke	Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela	Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
1	1-2	<ul style="list-style-type: none"> Kahlaahlo ka sehlopha. Tekakwešišo ya go theeletšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo sa go swana le kanegelokopana ya bafsa. 	<ul style="list-style-type: none"> Ngwala taodišo ka go latela magato a go ngwala. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a lefoko. Tihalošo ya lentšu. Maswaodikga.
1	3-4	<ul style="list-style-type: none"> Theeletša polelo ka motho yo a nago le khuetšo. Polelo ya go itokišetšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Go bala polelo. Go bala ka tlhahlo, ka sehlopha le ka noši. 	<ul style="list-style-type: none"> Go ngwala polelo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu. Tihalošo ya lentšu. Maswaodikga.
2	5-6	<ul style="list-style-type: none"> Kahlaahlo ka ka ga setšweletšwa sa go bonwa. Tekakwešišo ya go theeletšwa. Hlameswa diširo. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo go swana le padi. Theto. Go bala le go bogelela kwešišo 	<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša tirišano – mangwalo. Go ngwala lengwalo le le theilwego godimo ga setšweletšwa sa go bonwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu. Maemo a lefoko. Tihalošo ya mantšu. Maswaodikga.
2	7-8	<ul style="list-style-type: none"> Polelo ya go se itokišetšwe ka athikele ya kuranta. Dikahlaahlo tša foramo. 	<ul style="list-style-type: none"> Go bala athikele ya kuranta. Theto. 	<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša tirišano – pego. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a lefoko. Tihalošo ya mantšu. Maswaodikga.
3	9-10	<ul style="list-style-type: none"> Bomolomo: Potšišotherišano. Go theeletša tekakwešišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Go bala pego ye e nago le dinyakišišo. Theto. 	<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša tirišano. Go ngwala pego ye e nago le dinyakišišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a lefoko. Tihalošo ya lentšu. Maswaodikga.
Kelo ya Kotara ya 1					
Mošomo wa 1: Bomolomo		Mošomo wa 2: Go ngwala		Mošomo wa 3: Molekwana 1	
Dikahlaahlo ka sehlopha/ Polelo ya go se itokišetšwe/dikahlaahlo tša foramo/sehlopha/potšišotherišano		Kanegelo/Taodišokgadimo/Athikele ya kuranta/Athikele ya kgatišobaka		Thutapolelo le Tekakwešišo	

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 1-2: Ke nna Moafrika

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Kahlaahlo ka sehlopha. Tekakakwešišo ya go theeletšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo sa go swana le dikanegelokopana tša bafsa. Mekgwanakgwana ya Pele ga go bala.
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ngwala taodišo: kanegelo/taodišokgadimo Ngwala taodišo ka go latela magato a go ngwala 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Mahlathi a felo le tekatekano Maemo a lefoko: kwano ya sediri le lediri/dikafoko le dithabe, sebopego sa lefoko, diripa tša polelo. Tlhalošo ya lentšu: mahlalošagotee, malatodi/maganetši, tlhalošothwii, tlhalošo ya seka. Maswaodikga: Khutlo, fegelwana, leswao la potšišo, ditsebjana, leswao la tlabego.

Beke ya 3-4: Dikarolo tšeo ke di ralokago setšhabeng

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Theeletša polelo ka Mopresidente. Polelo ya go itokišetšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Bala polelo. Mekgwanakgwana ya go bala.
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ngwala Polelo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Mainagokwa, maina a legoro la go-, dihlomesetšo, nyenyefatšo Madiri, makgokedi/mabopi, mahlaodi, papetšo, tekanyetšo Maemo a lefoko: Dikafoko tša madiri, dithabe tša madiri, hlogofoko, dikafoko tša maina, maina, dithabe tša mahlaodi, dithabe tša mahlathi, makopanyi, polelo ya maikutlo le ya go jabetša Tlhalošo ya lentšu: mahlalošagotee, malatodi/maganetši, tlhalošothwii, tlhalošo ya seka. Maswaodikga: Leswao la potšišo, leswao la tlabego, fegelwana, khutlo khutsofatšo.

Mehuta ya ditemana	Dithušathuto	Kgakollo go morutiši
<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša tekatlhaologanyo Kanegelokopana ya go balwa Magato a go bala Taodišokanegelo Polelo ya go itokišetšwa Temana ya go anega 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Moithuti Puku ya Morutiši Pukuntšu Diswantšho 	<ul style="list-style-type: none"> Hlaloša maikemišetšo a seo o se rutago. Hlalošetša barutwana ka seo se fihlelelwago morago ga thuto. Hlalošetša barutwana ka dinyakwa tša dingwalwa tšeo di dirišitšwego. Botšiša barutwana dipotšišo kgafetšakgafetša go lekola kwešišo. Hlaloša mareo ao a dirišitšwego ka botlalo o fe mehlala ye mentši gore barutwana ba a kwešišo ka botlalo.

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Tekakwešišo ya go theeletšwa letl. 8

Go theeleletša tshedimošo

Mošongwana wo o ka šoma bjalo ka kelo ya semmušo ya Mošomo 1: Bomolomo

Kahlaahlo ka sehlopha

Mokgwa wa go ruta

Mohola wa šetšweletšwa ke go sedimoša batho ka mohola le tshepetšo le go tseba moo ba tšwago le gore ke bona bomang. Ba ka lekola gape meeno le setšo sa bona. Barutwana ba theeletša kanegelo ya Seboledi ba šeditše molaetša, segalo, maikutlo, maitshwaro, lebelo le ntlhatebelelo ya seboledi.

Pele ga go theeletša

Tsebiša barutwana sererwa sa polelo yeo ba tla bego ba se theeditše. Ba tla sekaseka seswantšho gomme ba tšweletša maikutlo le dikgopolo tša bona mabapi le sona. Ba swanetše go ngwala mabaka a kgetho ya dikarabo tša bona barutwana. Ba šoma ka dihlopha ka go boledišana le go abelana dikgopolo tša maleba ba lebeletše seswantšho seo se tšwelelago dipukung tša bona. Ba tla araba dipotšišo tšeo di lego ka dipukung tša bona go ba hlahla go dira diponelopele ka polelo yeo ba sa tllilego go e theeletša.

Dikarabo tše di lebeletšwego di tla fapana go ya ka boikgopolelo bja bona

- Go goga šedi ya bareki, go bapatša dithoto tšeo di dirilwego ka mo nageng le go godiša dikgwebo tša bona.
- Ee, dikgwebo tša bona di tla tsebega kgole le kgauswi ka gona di tla hwetša thekgo go bareki.
- Barutwana ba tla thala folaga ya naga gomme ba e tšweletša pele ga phapoši ba hlaloša mebala le leswao la y.

Ka nako ya go theeletša

Laela barutwana go theeletša ka kwešišo le kelohloko. Ba balele kanegelo yeo makga a mabedi o laetša mafolofolo le maikutlo. Ba balele ka go hlaboša, o šeditše segalo, lebelo, lentšu, go khutša, kgatelelo, pitšo ya mantšu le mopeleto. Ba fe sebaka

sa go bala dipotšišo ka ge ba tllile go araba dipotšišo pele ba ka theeletša la bobedi. Ba laele go ngwala dinoutse tša dikarabo tša bona ge ba dutše ba theeditše lekga la bobedi.

Ke nna Moafrika

Batho ka moka re na le ka moo re itsebago goba re itlhalošago ka gona ditšhabeng. Re ka utolla semelo sa rena ka go kwešiša setšo le dikarolo tšeo re di ralokago setšhabeng. Boitsebišo bja motho setšhabeng bo theilwe historing, merafeng, malemeng, le ditšong tša naga ya gabo. Naga ya Afrika Borwa e na le ka moo re e tsebago ka gona. Tlhalošo ya yona e tšweletšwa ke folaga ya naga, Koša ya setšhaba, maswao a bohwa, molaotheo wa naga gammogo le ditoro tša rena.

Setšhaba se sengwe le se sengwe se na le melao ya go se hlahla gore se phele bjang. Mo nageng ya Afrika-Borwa re na le puku ya molaotheo yeo e tšweletšago ditokelo le maikarabelo a rena bjalo ka setšhaba.

Maswao a bohwa le ona a na le dikarolo tše ntši tšeo di bolelago ka Afrika-Borwa nakong ya kgatelelo, nakong ya temokrasi le tšeo di bolelago ka dikholofelo ša nakong yeo e sa tlogo. Go šireletša le go godiša bohwa bja naga, Afrika-Borwa e šomišitše dimela le diphoofole tše dinago le boleng bjalo ka: Leloba bosetšhaba la protea, sehlare sa *real yellow wood*, nonyana ya *blue crane*, hlapi ya *galjoen*.

Koša ya setšhaba e tšweletša mabokgoni a rena gammogo le boineelo bja go šomela botee mola folaga ya naga e gatelela molaetša wa botee.

Mo setšhabeng go na le batho bao ba emego ka maoto, ba bohlale, ba go šoma ka maatla, ba naganela setšhaba, ba ikgafela sona ka go se direla, batho ba bjalo ba fiwa tlotlo ka go abelwa mpho yeo e bitšwago *National order*.

Ka morago ga go theeletša

- Efa barutwana sebaka sa go bala dipotšišo. Bala gape polelo gomme o ahlaahle ka boripana dipotšišo le mphato ka moka. Dipotšišo di tla ba thuša go kwešiša diteng le go lemoga setšweletšwa le diponagalo tša thutapolelo.
- Barutwana ba šoma ka sehlopha go tšweletša dikakanyo tša bona go ya ka dipotšišo tše di botšišitšwego.
- Morutiši o fa barutwana sebaka sa go botšiša dipotšišo moo ba sego ba kwešiša gomme a di araba.

- ngwala dikgopolo tseo di tšweletšago ke barutwana letlapeng.
- theeletša ge barutwana ba tšweletša maikutlo ka go šomišwa ga dika tša naga sekolong a fa tlhahlo.
- theeletša ge barutwana ba tšweletša dithekniki tseo ba di šomišitšego ge ba aba polelo ba hlahlala ka tšona.

Mokgwa wa kelo

Kelo ya semmušo

Tekolo ka morutiši. Šomiša memorantamo wa go swaya go lekola mošongwana wo. Rekhota dipolelo.

Mošongwana: Maitekelo ka botee/sehlopha

Dikarabo tseo di lebeletšwego:

1. Folaga ya naga, Koša ya Setšhaba, maswao a bohwa bja naga, molaotheo wa naga.
2. Dimela le diphoofolo (morutiši a re ba fe mehlala ya tšona, ge go na le diswantšho ba di bone).
3. Ke go gatelela botee bja setšhaba.
4. *National order.*
5. Ge go rapelwa mesong, ka nako ya dikopano goba dithaloko, ka nako ya meletlo.
6. Nkosi sikelel' iAfrika, e thoma ka leleme la sezulu (barutwana ba tsebe maleme a mangwe a koša ya setšhaba, ba be ba e opele).
7. Barutwana ba tla hlama direto gomme ba itheta pele ga barutwana ba bangwe.

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

1. Dikolong, dikerekeng, mešomong, dikgobokanong, Ga Kgoši Rammopudu, Ga Masemola.
2. Pejana, kgalekgale, mathomo

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 2: Setšweletšwa sa kanegelokopana tša bafsa letl. 11

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Efa barutwana metsotso ye mmalwa go phethagatša mešongwana ya pele ga go bala ka bobona, gomme ka morago ahlaahla dipotšišo le phaphoši ka moka go kgonthišiša ge ba kwešiša.

Ka nako ya ga bala

Ka go šomiša mekgwanakgwana ya go bala, barutwana ba bala setšweletšwa gatee fela, Ka morago ba bala dipotšišo go humana kgopolo ya seo ba swanetšego go se hwetša ge ba tlo bala setšweletšwa seo gape. Wo ke mošomo wa go bala ka tsenelelo, ka moo barutwana ba swanelwa ke go bala le go badišiša setšweletšwa makga a mmalwa pele ba ka araba dipotšišo.

Ka morago ga go bala

Barutwana ba ngwala dikarabo tša bona go tšwa dipotšišong, ba šeditše meputso yeo e abetšwego potšišo ye nngwe le ye nngwe. (go tloga go tše bonolo go ya go tša bothata)

- Morutiši o kgopela barutwana go ahlaahla diponagalokgolo tša kanegelokopana tseo di tšwelelago Pukung ya Moithuti gore ba be le tsebo ye e tseneletšego ka tšona.

Magato a go bala

Mekgwanakgwana ya Pele ga go bala

Morutiši o laela barutwana go lebelela seswantšho gomme ba tšweletše dikgopolo tša bona le maitemogelo a bona mabapi le sererwa ka go kgatha tema dipoledišanong.

- Bana ba fa dikgopolo tša bona mabapi le Se tšweletša kgopolo ya kgatelelo.
- Polelo ya tate e tšweletša moya wa pefelo, bojato, kgatelelo go mosadi, go tšhaba maikarabelo a go fepa bana.
- Molaotheo o re gago motho yo a swanetšego go tlaišwa ka petho, mantšu, kgatelelo ya monagano.
- Bana ba na le tokelo ya tšhireletšo le polokego le go fepša ke batswadi.
- Maikutlo a barutwana a tla tšweletšwa.
- Bana le basadi ba a tlaišwa ka malapeng.

Morutiši o tla laela barutwana gore ba bule dipuku tseo ba di balago gomme a ba botšiše dipotšišo tša go latela nepo e le gore barutwana ba tsebe dikarolo tša puku le diponagalo tša bogare le bokantle bja puku.

- Ba fe leina la puku ba le tswalantšhe le diteng.
- Ba bapetše seswantšho seo se tšwelelago pukung le hlogo ba akanye ka diteng.
- Ba tsitsinkele letlakala la hlogotaba, ba lekole lenaneo la diteng, dikgaolo, tlhalošontšu, mametletšo le tše dingwe.
- Ba sekene diponagalo tša kanegelokopana, mohlala: diswantšho/dithalwa/mongwalo/mmepe/dikerafe.

- Ba sekimele go tšweletša kgopolokgolo ya kanegelokopana ba be ba fe dikgopolo tša bona ge ba ahlaahla pele ba bala.

Ka nako ya go bala

Morutiši o kgopela moithuti yo mongwe gore a bale kanegelokopana yeo e tšwelelago pukung ya moithuti, ge a dutše a bala barutwana ba latele magato a ge go balwa ao a tšwelelago pele ga kanegelokopana gore ba ithute mekgwa ya go sekaseka diponagalo tša ka gare ga kanegelokopana.

Ka morago ga go bala

Morutiši o laela barutwana go ahlaahla diponagalokgolo tša kanegelokopana ka go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago Pukung ya Moithuti, ba bapetša, go kopantšha, go fapantšha, ba lekola, ba ngwala diphetho, ba hlagaša dikgopolo tša bona, ba tšweletša temogo ya go šomiša polelo ka tsisinkelo.

Maitekelo: Mošongwana ka sehlopha

Dikarabo tšeo di šišintšwego tša dipotšišo tša sehlopha

1. Moanegwathwadi ke Molahlegi
2. Leina la gagwe le utolla gore ka baka la mathata a selapa o ile a ikhwetša a lahlegile.
3. Tshekaseko ya thulaganyo:

Kalotaba

Ke mathomong a ditaba moo mongwadi a tšweletšago baanegwa, tikologo, ditiragalo. Baanegwa: Ke ba ba latelago: Molahlegi, tatagwe, mmagwe, bana babo, morutiši Seabi, barutwana ba sekolo sa gabo.

Tikologo e tšweletšwa ke nako le lefelo la ditiragalo. Nako ke ya sebjale goba ka morago ga temokrasi ka ge go boelwa ka dikolo, megolo ya mphiwafela ya bana le batšofe, go fepša ga barutwana dikolong. Lefelo ke moo ditiragalo di hlagago gona, di hlagala lapeng la boMolahlegi le sekolong. Ditiragalo ka boripana: Mongwadi o tšweletša lapa la bo Molahlegi leo le topago tša fase gomme le thomile le ipshina eupša ge bohloki bo ata la fetoga lapa la dintwa le ditshele.

Phekogogo

Ke mathomo a bothata. Bothata bo tšwelela ge batswadi ba Molahlegi ba palelwa ke go fihlelela dinyakwa tša bana tša thuto.

Kgodišo ya bothata

Ke moo bothata bo golago ka baka la dithulano. Bothata bo gola ge buti wa Molahlegi a tlogela sekolo a e ya go nyaka mošomo gomme a fetoga lefamolele.

Bohloki bo a ata.

Tatago Molahlegi o a fetoga, o thoma go wela ka nkgong.

O thoma go betha le go hlapaola mma pele ga bana.

Bana ba thoma go phela ba tshogile.

Ba tšhaba go mo kgopela gore a ba thuše ka mešomo le dinyakwa tša sekolo.

Sehloa

Molahlegi o segwa ke barutwana sekolong ka baka la go hlagalelwa.

O ja di sa welego ge a bona mmagwe a phela a nyamile.

Tatagwe o ba tima dijo o ja a nnoši

Mmagwe o phelela go lla.

Tharollo

Molahlegi o tšea sephetho sa go tlogela sekolo gore a ye go nyaka mošomo a tle a tšošela lapa labo.

- Mongwadi o tšweleditše thulano ya ka gare le thulano ya ka ntle. Thulano ya ka gare ke moo moanegwa a thulanang le dikgopolo le maikutlo mola thulano ya ka ntle moanegwa o thulana le baanegwa ba bangwe ka kgopolo le maikutlo. Thulanoteng e tšwelela ge Molahlegi a bona butiagwe a lesa sekolo ka baka la bohloki, ge a bona bana babo ba hloka dinyakwa tša sekolo, ge a segwa ke barutwana ge a ya go fa polelo, ge a bona mmagwe a phela a nyamile bj.bj. Thulano ya ka ntle e tšwelela ge tatagwe a betha mmagwe, a mo hlapaola, a ba tima dijo.
- Tikologo e tšweletšwa ke nako le lefelo. Ditiragalo ke tša sebjale morago ga temokrasi moo bana banago le tokelo ya go tsena sekolo, go abjago mphiwafela wa bana le batšofe, moo barutwana ba abelwago dijo dikolong bj.bj.
- Moanegi ke moanegwa yoo a tšweletšago dikgopolo le maikutlo a mongwadi le baanegwa gomme a ka tšwelela bjalo ka motho wa boraro goba wa pele. Mo kanegelokopaneng ye o tšwelela bjale ka motho wa pele.
- Morero wa mongwadi ke go bontšha ka moo bohloki bo hlogago diphapano ka gona malapeng ebile bo senya bokamoso bja bana ka baka la motswadi ge a hloka maikarabelo.

Mošongwana: Maitekelo wa botee

Dikarabo

1. Ke molahlegi
2. Ke ka moo bohloki bo tlošitšego lethabo leo le bego le rena ka lapeng la gabo, butiagwe a lešitše sekolo, tatagwe a fetogile tau ka lapeng, a se sa ba fepa, bahloka dinyakwa tša sekolo bj.bj.
3. Bana ba na le tokelo ya go šireletšwa, go abelwa dinyakwa tša bohlokwa le go fepša ke batswadi. Maikarabelo a bana kego tsena sekolo le go phetha mešomo ya sekolo.
4. Barutwana ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana. Thušo ba ka e hwetša go badirelaleago le mekgahlo ya thušo ya bahloki.
5. Barutwana ba tla fa dikgopolo tša go fapana: Ka go mo apolela diaparo, go mo eletša go bjala merogo serapaneng ka mo thuša go rekiša dibjalo.
6. Molahlegi o bontšha a na le ponelopele ka gore le ge a hloka o ikemišeditše go thuša lapa la gabo ka go yo nyaka mošomo/Ga a na ponelopele ka ge a tšere sephetho sa go tlogela sekolo.
7. Aowa ga se sa maleba, o swanetše go phetha dithuto pele a e ya go nyaka mošomo. A ka kgotlelela go fihla a phasa marematlou ka morago a dira dikgopelo tša pasari gore a fihlelele toro ya gagwe.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši o ruta barutwana mehuta ya mafoko: lefokonolo, lefokontši, lefokofokwana le ka moo mafoko a a fetlekwago ka gona. O ruta barutwana mešomo ya makgokedi lefokong le mehuta ya dithabe. E ya methopong ya polelo ya Sepedi o tla hwetša thušo.

1. Kwano ya sediri le lediri e hlolwa ke lekgokasediri.
2. Tšweletšo ya dithabe
 - (a) Barutwana ba oma ka disego: thabekutu
 - (b) Ge ke swanetše go tla go fa polelo: thabehlathinako
 - (c) Moo go dulago barutiši: thabehlathifelo
 - (d) Gore ke se ke ka segwa ke barutwana: thabeina ya sediri
 - (e) Yeo e ilego ya nkgotsofatša: thabehlaodi
3. Gopotša barutwana ka mahlalošagotee le malatodi gore ba kgone go a pharologantšha.
 - Letogo - mošomo
 - Thabile - thakgetše

4. Malatodi

- Lethabo - manyami
 - Setlaela - Sehlalefi
5. Hlalošetša barutwana gore polelo thwii e fapana bjang le polelo ya seka.
 - Pelo ya ka e betha ka lebelo: polelothwii, e bolela ka pelo ya setho
 - Pelo ya ka e rotha madi: polelo ya seka, e šupa gore o kwa bohloko

Go ngwala le go hlagaša

Mošongwana wa 3:

Taodišokanegelo letl. 15

Mošomo wo o ka šoma bjalo ka mošomo wa lenaneokelo la semmušo: **Mošomo wa semmušo wa 2: Go ngwala: Taodišo**

Mokgwa wa go ruta:

Barutwana ba latela ditaelo go tšwa go dipuku tša bona tša go ithuta gore ba kgone go ngwala taodišokanegelo. Barutwana ba swanetše go latela magato ka moka a go ngwala go ya le ka moo ba rutilwego ka gona. Ka mehla ge ba ngwala ba swanetše go tliša pele dingwalwakakanywa tša bona. Gatelela bohlokwa bja go šomiša mmepe wa monagano goba go ngwala dinoutse go di šomiša bjalo ka legato la go beakanyetša. Ba rute go itlwaetša go hlagaša dinoutse tšeo ka mehla gore ba tsebe ge di nyakega ebile ge o tšile go di lebelela go bona ge di sepedišana le diteng tša taodišo ya bona. Efa yo mongwe le yo mongwe dipolelo go kaonafatša dinoutse/sengwalwakakanywa sa gagwe gore a kgone go latela magato ka moka a go ngwala.

Pele barutwana ba hlagaša sengwalwana sa bona sa mafelelo gore o se lekole, ba kgopele gore ba lekole ditaodišo tša bona ka go šomiše lenaneotshwao la dikhraethria tše di latelago:

- A ke tsebišitše morero/maemo le baanegwa?
- A ke šomišitše polelotebanyi le polelotharedi?
- A ke laeditše mekgwa le maitshwano a bona ka go tšweletša setaele sa bona sa go bolela?
- A ke latelantšhitše ditiragalo tšeo di diragetšego gabotse?
- A ke kgonthištše mafelelo ao a nago le maatlakgogedi?
- A ke lekodištše le go boeletša ka go hlokola le go phošolla mopeleto le thutapolelo?
- A ke ngwetše taodišo ya mantšu a 150-200

Mokgwa wa kelo

Mošomo wa semmušo: Morutiši a šomiše rubriki ya go swaya taodišo yeo e filwego gomme ka morago a rekhote meputso ya barutwana.

Pele ga go ngwala

Morutiši o hlalošetša barutwana gore taodišokanegelo ke taodišo ya mohuta mang, a hlaloša dinyakwa tše di latelago tša taodišokanegelo, a bontšha barutwana mokgwa wa go ngwala mmepe wa monagano, a ba balela mohlala wa taodišo.

- Taodišokanegelo e swanetše go kgodiša.
- E ngwalwe ka lebaka le le fetilego.
- Temana ya mathomo e goge šedi ya mmadi.
- Matseno a tsebiše kgopolo yeo e nyakago go fiwa babadi.
- Mmele o tšweletše dikgopolo tša go fapana o di hlaloše.
- Kahlego ya mmadi e lotwe ka dinako tšohle
- Go šomišwe setaele, diripa tša polelo tša go fapana go tsošološa dikwi tša mmadi.

Ka morago ga go ngwala

Morutiši o laela barutwana go hlagaša **taodišo** gomme o šomiša rubriki go e swaya.

	7	6	5	4	3	2	1
	Bokgoni bjo bobotse go fetiša 80-100%	Bokgoni bjo bobotse kudukudu 70-79%	Bokgoni bjo bobotse kudu 60-69%	Bokgoni bja go kgotsofatša 50-59%	Bokgoni bjo bo lekanego 40-49%	Bokgoni bja go išega 30-39%	Bokgoni bja go hlaelela kudukudu 1-29%
Leina							
Mphato	80-100	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29
Letšatšikgwedi	7	6	5	4	3	2	1
	Gabotse go fetiša	Gabotse kudukudu	Gabotse kudu	Gabotse go kgotsofatša	E Magareng	E a išega	E a fokola
Diteng							
Peakanyo ya mmepe wa monagano							
Polelo							
Setaele/mokgwa							
Palobohlatse							
Tlhamego							

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši o hlalošetša barutwana gore maswaodikga ke eng a šoma kae bjang, a laela barutwana go lebelela maswaodikga pukung tša bona gomme a ba botšiša dipotšišo a fela a re ba šitlele ka mehlala ye mentši. Ka morago o ba laela go šomiša maswaodikga temaneng yeo e tšwelelago dipukung tša bona go laetša kwešišo.

- Ditaba di hlalošwe ka tatelano.
- Mafetšo a akaretše diteng, mongwadi a ka tšweletša le maikutlo.

Ka nako ya go ngwala

Morutiši o laela barutwana go ngwala taodišo gomme o ba eletša go ela hloko magato a go ngwala ao a latelago:

Pele ga go ngwala

- Kgetho ya mantšu.
- Lentšu la mong, setaele le segalo.
- Sebopego sa lefoko.

Ka nako ya go ngwala

Morutiši o botša barutwana gore ba tsepelele magato ao a latelago a go ngwala.

- Go beakanya
- Go ngwala sengwalwakakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagaša

Karabo

Ba ile ba ipopa ngatana, ya re tšatši le a boa kgwebong ba mo lalela, a re a sa itebetše ba mo re ka leswika kgo! hlogong, a re fase palakata! Maisa a tsena bjang botala. Mosamaria wa kgaogelo o ile a tswelala a re: “ batho ba na le pelo tša makgwakgwa, bona gore ngwana wa batho o gobetše bjang?” O ile

a mo hleka, a morwala, a mo kitimišetša bookelong moo a ilego a hwetša tlhakodišo.

Beke ya 3 - 4:

Dikarolo tšeo ke di ralokago setšhabeng

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 4: Polelo ya go itokišetšwa letl. 18

Magato a go bolela le mekgwanakgwana

Mokgwa wa go ruta:

Mošomo wo o ka šoma bjalo ka mošomo wa lenaneokelo la semmušo: Barutwana ba ka kgetha go tšwa go dihlogo tše nne tša go fapana. Ba swanetše go lekanyetša polelo ya bona gore e tšee metsotso ye 2-3.

Go beakanya, go nyakiša le go rulaganya

Barutwana ba latele kgato ka kgato magato a go bolela ao a filwego ka gare ga dipuku tša bonago go phethagatša mošomo wa go go beakanya, go nyakišiša le go rulaganya. Magato ka moka le tlhalošo ya legato le lengwe le lengwe a filwe ka botlalo ka gare ga dipuku tša bona bjalo ka mohlala go ba thekga dipeakanyetšong tša bona.

Go itlwaetša

Dumelela barutwana go humana nako ya go itlwaetša go bolela polelo ya bona le mogwera. Ka morago hlalošetša barutwana ka moo ba ilego go lekolwa ge ba hlagiša dingwalwana tša bona. Netefatša gore barutwana ba tseba magato ka moka a go bolela ka tatelano ao a filwego ka pukung ya bona.

Go hlagiša

Ka morago ga go latela magato ka moka a go beakanyetša polelo ya bona, gona ba ka hlagiša polelo ya bona bjalo ka **Kelo ya Semmušo**. Šomiša rubriki ya go swaya Polelo ya go itokišetšwa gomme o rekhote moputso. Morutiši o hlahlala barutwana ka mekgwa ya go aba polelo ka go ba botšiša dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya moithuti go tsosološa tsebo ya go aba polelo.

Dikarabo tšeo di akantšwego

1. Kwešiša hlogo yeo o e filwego.
 - Dira dinyakišišo ka yona.
 - Tšweletša dikgopolo le maikutlo ka bokgwari.

- Dikgopolo di nyalelane di be le tswalano.
 - Hlokomela go hlaloša tatelano ya ditaelo tša bomolomo.
 - Hlokomela kgetho le tirišo ya mantšu ge o itokišetša go bolela.
2. Šomiša polelo yeo e nonnego, ya go goketša motheeletši gore a theeletše a ipheleleditše.
 3. Šomiša ditho tša mmele go laetša kgatelelo ya molaetša, hlokomela segalo, lebelo, go khutša, ge o dutše o e fa polelo.
 - Beakanya polelo ya gago ka lenaneo.
 4. Lokiša matseno le mafelelo ka bokgwari.
 5. Matseno a go fa polelo a na le ditumedišo tšeo di beakatšwego ka lenaneo.
 6. Mafetšo a be le ditebogo.

Ka nako ya go theeletša

Mošongwana: Maitekelo ka botee

- Morutiši o gopotša barutwana go dira tše di latelago pele a ba balela polelo ya Motlatša Mopresidente Thabo Mbeki nakong ya ge go amogelwa molaotheo wa naga ka di 8 Mei 1996.
- Go tšea dinoutse, go sekaseka molaetša ba o hlatholle, go ntšha dintlha tše bohlokwa, go kwešiša polelo le mantšu go ya ka tlhabošo ya ona.

Modulasetulo, Lekgotla le le hlomphegago, ntumeleleng ke fihliše madume a ka go lena ka moka gammogo le go Afrika Borwa ka bophara ke re, Maatla!

Ke seo ke lego sona ka baka la meboti, meedi, dithaba, melala, dinoka, maganata, mehlare, maloba, mawatle, gammogo le go fetola ga dihla tša ngwaga tšeo di hlalošago sefahlego sa naga ya ga borena. Ke seo ke lego sona ka baka la boKhoi le boSan bao meboya ya bona e sesellago Kapa, bao ebilego batšwasehlabele kgatelelong yeo e ilego ya aparela naga ya Afrika, bao ebilego ba mathomo ba go lahlegelwa ke bophelo ka baka la go lwela tokologo ya Maafrika.

Ke boditšwe ka go hudugela ga bašweu go tšwa Europa, bao ba ilego ba ipha naga ya rena. Ka ge le tseba le lena magagešo gore phatanahlakola ga e onalele mohlakodi lehono re boetše re hweditše seo elego sa rena eupša maitshwaro le mekgwa ya bona e sa le batšeakarolo bophelong bja ka. Ka gare ga ditshika tša ka, madi a bahlanka ba Malay bao bego ba e tšwa Bohlabela, boikgantšho bja bona bo dira gore ke gate ka mošito. Setšo sa bona ke karolo ye

bohlokwa bophelong bja ka. Mabadi a dikgobalo tša bona ke lebadi leo le ka se phumogego pelong ya ka.

Ke setlogolo sa bagale ba banna le basadi, bao ba bego ba etilwe pele ke bo Hints a le bo Sekhukhune, moo bo Cetshwayo le bo Mphephu ba ilego ba thopa sefoka ntweng, fao masole a bo Moshoeshoe le bo Ngungunyane ba rutilwego lenyatšo le nyefolo ka baka la tokologo.

Mogopolo wa boitsebo bja ka o hlangwa ke difoka tše bohlokwa tša mphapahlogo tšeo re di hweditšego go tšwa Isandlwana go fihla Kharthoum, bjalo ka Baithopia, Baashanti ba go tšwa Ghana. Ke setlogolo seo se beago maloba mabatleng a maburu

boSt Helena le boBahamas ba ebilego batšwasehlabele.

Ka morago ga go theeletša

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Morutiši o fa barutwana sebaka sa go botšisa dipotšišo gomme a ba fa dikarabo, ka morago a ba laela gore ba ngwale polelo ya go itokišetšwa ka sehlopha ka hlogo ye “**Dikarolo tšeo ke di ralokago tikologong ya gešo bjalo ka modudi wa naga ya Afrika Borwa**”.

Ge barutwana ba aba polelo yeo ba e ngwadilego, Morutiši le barutwana ba šomiša kelo ye e latelago go lekola mabokgoni a go aba polelo ya boitokišetšo:

Khratheria	Ee	O a leka	Aowa
O laetša kwešišo ya setšweletšwa			
Tirišo ya lentšu: O bolela ka thelelo Lebelo le sepelelana le temana O hlaboša lentšu			
O bolela ka go diriša dika tša ditho tša mmele			
O araba dipotšišo tša batheeletši le tlhathollo ya setšweletšwa			

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

1. Phatanahlakola:

Phata ke leina

-ana: ke moselana wa nyenyefatšo

hlakola ke lediri

Batšeakarolo:

Ba ke hlogo la leina la bobedi bontšing
tšea ke lediri

karolo ke leinakgopolo

2.

Lentšu	Legoro la leina
Meboto	Labone (Me-)
Meedi	Labone (Me-)
Dithaba	La lesome (Di-)
Melala	Labone (Me-)
Dinoka	La lesome (Di-)
Maganata	Labotshela (Ma-)
Mehlare	Labone (Me-)
Maloba	Labotshela (Ma-)
Mawatle	Labotshela (Ma-)

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 5: Go bala polelo letl. 20

Mokgwa wa go ruta

Go bala ditšweletšwa tša go ngwalwa gantši di šomiša polelo ya go šušumetša/hlohleletša go

tšweletša kgopolo le go leka go huetša mmadi go latela ntlhatebelelo ya mongwadi. Go bohlokwa go ela šedi taba ye le go lemoga dithekniki tše šomišwago. Laela barutwana go lemogwa mekgwanakgwana ya go bala yeo e filwego ka pukung tša bona bjalo ka:

- Go **sekima** le go **sekena** dikgopolokgolo le morero.

- Go aroganya dikgopolokgolo go dikgopolotlaleletšo.
- Go akaretša dikgopolokgolo ka mantšu a bona.
- Go lemoga le go ahlaahla diponagalo tša setšweletšwa.
- Go sekaseka mokgwa wa tšhomišo ya polelo.
- Go lemoga le go ahlaahla polelo ya maikutlo goba ya go jabetša.
- Go sekaseka matseno le mafetso.

Pele ga go bala

Dumelela barutwana metsotso ye mmalwa go phethagatša mešongwana ya pele ga go bala ka bobona, gomme ka morago ahlaahla dipotšišo le phapoši ka moka go kgonthišiša ge ba kwešiša.

Ka nako ya go bala

Temana ye ya Polelo ya Tonakgolo ya Tša Setšo le Bokgabo e tletše ka polelo ya dika (polelo ye e iphihlilego le polelo ya seka) go thuša barutwana go bona ge go šomišwa thekniki ya polelo ya go šušumetša/hlohleletša. Barutwana ba lemoga se ge ba dutše ba bala temana ka bobona.

Ka morago ga go bala

Barutwana ba ahlaahla ka dihlopha dikarabo tša dipotšišo tšeo di filwego. Gopotša barutwana gore ba swanetše go utolla maitshwaro a seboledi bjalo ka ge a tšweletšwa temaneng ye e balwago e sego go dumelela dikakanyo tša bona di hutša go bala ka tsenelelo ga bona.

Mokgwa wa kelo

Kelo ye e sego ya semmušo: Kelo ka Morutiši. Ge barutwana ba phethagaditše mošomo wa go araba dipotšišo, swara dikahlaahlo le phapoši ka moka gomme barutwana ba šielane ka go šišinya dikarabo gomme di ahlaahlwe ke phapoši ka moka.

Hlokomela gore mošongwana wo ga se o abelwe moputso ka ge o lebantšhitšwe dikahlaahlo.

Magato a go bala

Pele ga go bala

Morutiši o tla botša barutwana gore ba latele magato le mekgwanakgwana ya go bala ka go sekima le go sekana seswantšho seo se tšwelelago polelong ya Tonakgolo ya Tša Setšo le Bokgabo gore ba tle ba kgone go šomana le tlotlontšu ye e humanwago ka gare ga setšweletšwa le go ba thuša go se kwešiša ka go dira tše di latelago:

- Ba šomiša kgodišo ya bona ya tlotlontšu ka go hlaloša mehola ya thutapolelo le melao ya polelo ka gare ga setšweletšwa.
- Ba **sekima** le go **sekana** dikgopolokgolo le morero/tshedimošo.
- Ba hwetša kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka go bala ba kitimiša mahlo.
- Ba akanya ba šomiša tshedimošo ye e hwetšago ge go balwa ka lebelo le go kitimiša mahlo.
- Ba šomana le tlotlontšu ye nngwe le ye nngwe ye bohlokwa yeo ba sa e tsebe go.

Ka nako ya go bala

Morutiši o gopotša barutwana go ela hloko dintlha tšeo di tšwelelago pukung ya Morutwana pele a ba balela polelo ya Ministara Fikile Mbalula ge a lebogiša baswa bao ba thopilego sefoka diphadišanong tša Setšo le Bokgabo tša naga. Ka morago o bala polelo barutwana ba mo theeditše ka šedi.

Ka morago ga go bala

Dipotšišo tša sehlopha

Morutiši o fa barutwana sebaka sa go botšiša dipotšišo gomme a di araba ka morago o laela barutwana go ahlaahla dipotšišo tšeo di latelago:

- Ba laetša, ba sekaseka ba be ba lekole polelo ya go tsoša maikutlo le ya go hlalefetša.
- Ba laetša, ba sekaseka ba lekola polelo ya go sekamela lehlakoreng le tee, ya kgethologanyo, le ya go bona dilo ka leihlo le tee.
- Ba laetša, ba sekaseka ba lekola dikakanyo le go hlaloša khuetšo ya tšona.
- Ba šupa, ba sekaseka ba lekola tlhalošo ya pepeneneng le ya go iphihla.
- Ba laetša, ba sekaseka ba lekola tlhalošo ya ntšu ka ntšu le ya seka.
- Ba šišinya mohola wa go tlogela goba go akaretša tshedimošo.
- Ba lemoga ntlhatebelelo ya mongwadi/mohlagiši.

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Dikarabo tšeo di akantšwego

1. Letšatši la bohwa bja naga.
- Polelo e fiwa ke Tonakgolo ya Tša Bokgabo le Setšo Fikile Mbalula.
- Nepo ke go lebogiša baswa bao ba thopilego sefoka ka tša setšo.
2. Le ba bontšhe mo diphala di nwago meetse.
3. Re be le boikgantšho setšong sa rena.

4. Ba tla ba le khutšo.
5. Šatee! yo a sa rego šatee! O a duma, o duma dilo tša batho.
6. Ee, di bolela ka bokgabo le setšo.
7. Ke hlogotaba ya seswantšho, e goga šedi ya babadi.
8. Letšatši leo le ketekwago le ketekwa ka morago ga ge Afrika Borwa e se no hwetša tokologo.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

- Morutiši o gopotša barutwana ka mošomo wa lediri lefokong gomme o ba laela go bopa madiri ka meselana yeo e tšwelelago Pukung ya Morutwana go lekola tsebo ya bona ka mehuta ya madiri. Hlatholla mohuta wo mongwe le wo mongwe gomme o laele barutwana go fa mehlala ye mentši.

Moselana	Lediri	Mohuta wa lediri
-an-	Tšhabana	Ledirani
-ak-	Gataka	Lediraki
-išiš-	Nyakišiša	Ledirišiši
-eg-	Ratega	Lediregi
-el-	Gatela	Lediredi

- Morutiši o botšiša barutwana gore nyenyefatšo ke eng le gore e tšweletšwa ke meselana efe le gore ba nyenyefatše mantšu ao a tšwelelago pukung tša bona ba a šomiše mafokong.

Ke sa **balanyana** ka setšo ke tla kgona ke raloka. Go bolela maleme ao a dirišitšwego folageng ya naga gona ke a **lekanyana** eupša ke palelwa ke Seburu.

- Morutiši o hlalošetša barutwana gore lethuši ke lebopi la mohuta mang, gomme a ba laela go šomiša lediri “leboga” go hlama mafoko ka mathuši ao a tšwelelago pukung tša bona: Ke tla leboga ge nka bona ke tseba setšo sa ka. Ke hlwa ke leboga mma ge a nthutile setšo. Ke fela ke leboga Modimo ge ke le Moafrika.
- Morutiši o botšiša barutwana gore ba kwešiša eng ka lehlaodi, le gore re ka hlaola bjang ka morago a ba laela go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung tša bona ka lehlaodi.

Dikarabo tšeo di akantšwego

1. Go šomišitšwe lehlathifelo go hlaola.
2. Go dirišitšwe lebadi go hlaola.
3. Go dirišitšwe potšišo go hlaola.
4. Go dirišitšwe bong go hlaola.
5. Go dirišitšwe sebopego go hlaola.
6. Go dirišitšwe mmala go hlaola.
7. Go dirišitšwe lehlathimokgwa go hlaola.

Hlwa ya mathomo ke lethuši ya bobedi ke lediri. Kgolekgole e bopilwe go tšwa lehlathing.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 6: Go ngwala polelo letl. 23

Botša barutwana gore polelo ya go ngwalwa ga e fapane le ya go bolela ka ge dithekniki tšeo di šomišwago ge go bolelwa di fetolelwa fela go tša go ngwalwa. Mongwadi o šomiša thekniki ya makgethepolelo le poeletšo kanegelong goba polelong ya gagwe go goga šedi ya babadi go swana le ge a bolela gore a goge šedi ya **batheeletši**.

Babadi ba lemoga **maitshwaro** le **ntlhatebelelo** ya mongwadi gobane morero ke go leka go šušumetša babadi gore ba dumelelane le kakanyo ya gagwe.

Ka gare ga diteng tša polelo ya gagwe, mongwadi o netefatša gore mmadi o lemoga diponagalo tše kgodišago goba tša go šušumetša. Morutiši a botše barutwana go ela šedi dintlha tše di latelago ge ba ngwala polelo yeo e tlilego go hlagišwa le go fiwa moputso.

Polelo ye e nago le maatlakgogedi:

- Morutwana a dire **dinyakišišo** tše di tseneletšego le go beakanyetša ka hlogo yeo a tlilego go ngwala ka yona.
- Go šomiša **sebopego** le **diponagalo** tša setšweletšwa gammogo le baamogedi ba tshedimošo.
- Go thoma ka go ngwala madume le matseno a maatlakgogedi.
- Go goga šedi ya baamogedi ba tshedimošo ka go ngwala ka motho wa pele “ke”
- Go šomiša maswaodikga, segalo le kgetho ya mantšu tša maleba.

Mokgwa wa go ruta

- Morutiši a kgethe hlogo yeo ba tlilego go ngwala ka yona bjalo ka mohlala wo a ka o šomišago go ba hlahla gore mafelelong ba tšweletše sengwalwa sa maemo a godimo.
- Ba dumelele go tšweletša dikgopolo le go abelana mabapi le hlogo yeo ka go šoma ka dihlopha tše nnyane (4-5). Efa hlahlo ge ba dutše ba ahlaahla ka dihlopha.

- Ba gopotše ka magato a go ngwala ao ba swanetšego go a latela kgato ka kgato ge ba ngwala. Šomiša mohlala wo o lego ka pukung tša bona wa Polelo go ba hlahlale ge ba ngwala setšweletšwa sa bona.
- Ba botše gore ba swanetše go beakanya, go ngwalwa sengwalwakakanywa, go boeletša, go hlokola le go kaonafatša dingwalwana tša bona gore ba hlagiše polelo ye e loketšego go ka balwa. Ba botše gore wo mongwe wa mošomo wa dipeakanyo ba tla o feleletša gae
- Ba botše goba o ba neele rubriki yeo ba tlilego go lekolwa ka yona.
- Barutwana ba ka laetša dingwalwana tša bona tša mafelelo tša polelo go baithuti ka bona ka phapošing go di bala.
- Pele ba ka thoma go ngwala dišweletšwa tša bona, ba botše ba lebelele gape tshepetšo ya magato a go ngwala go thutišo ya beke ya 1-2 ge ba be ba ngwala taodišokanegelo.

Mokgwa wa kelo

Kelo ye e sego ya semmušo: ka mong, bagwera goba morutiši. Efa barutwana rubriki goba lenaneotshwaiwa go lekola polelo ka nako ya poledišano le phapoši ka moka.

Morutiši o botša barutwana gore ba ngwale polelo yeo ba tlogo go e aba ge go ketekwa moletlo wa “**Letšatši la Bohwa**” sekolong sa bona gomme morago ba e hlagiše. O ba gopotša gape go tsepelela magato ao a latelago ge ba ngwala polelo yeo

- Go beakanya pele ga ge ba ngwala
- Go ngwala sengwalwakakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagiša

Pele ga go ngwala

Ge ba beakanya ba dire tše di latelago:

- Ba sekaseke sebopego le diponagalo tša polelo.
- Ba lemoge retšistara le setaele seo ba yago go se šomiša.
- Ba tsebe maikemišetšo a go ngwala polelo yeo.

- Ba kgethe le go tseba morero woo ba tlilego go ngwala ka ona.
- Ba kgethe dikgopolo le diteng tša go thekga setšweletšwa pele ba thoma go ngwala.
- Ba šomiše methopo ya maleba gore ba kgone go tšweletša tshedimošo ya maleba
- Ba thale mmepe wa monagano woo ba tlilego go o latela ge ba ngwala.

Ka nako ya go ngwala

Morutiši o botša barutwana go dira tše di latelago:

- Ba ngwale sengwalwakakanywa sa mathomo.
- Matseno a bona a be le kgogedi, mmele o utolle ditaba tša polelo ya pepeneneng, mafelelo a be a maleba.
- Ba hlokomele nepo, baamogedi ba tshedimošo le serewa mabapi le polelo
- Ba šomiše mantšu a maleba a go tsoša maikutlo.
- Dikgopolo tša bona di latellane ka tsela ya maleba gorego be le tlhaologanyo polelong ya bona.
- Tlhalošo e kwešišege, mmepe wa monagano o sepedišane le tšweletšo ya diteng.
- Ba bale sengwalwakakanywa ka tlhokomelo ba ele hloko kgopolo ya morutiši le ya barutwana ba bangwe.

Go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagiša

Morutiši o tla botša barutwana go dira tše di latelago:

- Ba šomiše kelokakaretšo ya mošomo wa bona le wa ba bangwe gomme ba kaonefatše le go phošolla.
- Ba kaonafatše kgetho ya mantšu, sebopego, mafoko le ditemana.
- Ba thumeletše kgetho ya mantšu, sebopego sa mafoko le ditemana.
- Ba tloše ditlhalošo tše ntši tša go hlola kgakanego, go balabala, polelo ya mmileng le polelo ya go kgopiša/maroga.
- Ba šomiše thutapolelo, mopeleto le maswaodikga ka nepagalo.
- Ba beakanye sengwalwakakanywa gomme ba lokiše sengwalwa sa mafelelo go akaretša kalo, mohlala, dihlogo le difonte
- Ba fe morutiši sengwalwa sa mafelelo.

Rubriki ye e latelago e tla dirišwa go lekola mošomo wa barutwana.

	7	6	5	4	3	2	1
	Bokgoni bjo bobotse go fetiša 80-100%	Bokgoni bjo bobotse kudukudu 70-79%	Bokgoni bjo bobotse kudu 60-69%	Bokgoni bja go kgotsofatša 50-59%	Bokgoni bjo bo lekanego 40-49%	Bokgoni bja go išega 30-39%	Bokgoni bja go hlaelela kudukudu 1-29%
Leina							
Mphato	80-100	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29
Letšatšikgwedi	7	6	5	4	3	2	1
Diteng Kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo							
Peakanyo ya mmele Matseno, mmele le mafetšo							
Polelo							
Setaele/mokgwa							
Palobohlatse							
Tlhamago							

Mokgwa wa go ruta:

Dibopego tša polelo le melawana nakong ya magato a go ngwala

Botša barutwana go dira tšeo di latelago:

Retšistara, setaele le segalo

- Go šomiša retšistara ya maleba: ya semmušo, le yeo e sego ya semmušo poledišano le motho wa pele go polelo ya semmušo.
- Go bolela thwii le mmadi ka tsela ya botee.
- Go šomiša dintlhatebelelo tša go fapana ge go hlokega.

Kgetho ya mantšu

- Go fa dintlha le go bolela dikgopolo tša gagwe.
- Go bolela tlhalešothwii, ye e iphihlilego, ya go rarela/ tlhalešo go ya ka dikamano tša setšweletša.
- Go šomiša polelo ya go tšoa maikutlo, ya go hlohleletša le ya go goketša.
- Go šomiša methopo le dipukukgakollo go swana le dipukuntšu le thesorase tše di šomišwago go kgetha.
- Tlotlontšu ya maleba.

Popopolelo

- Go ngwala mehuta ya mafoko le mafoko a botelele bja go fapana.
- Go šomiša dikarolo tša polelo ka tshwanelo.
- Go šomiša mehuta ye e fapanego ya mafoko, mohlala, setatamente, dipotšišo, mafokonolo,

mafokontši, mafokofokwana, mafokontši – fokwana.

- Go šomiša tatelano ya mantšu ya go nepagala mo mafokong go laetša kgahlego le kgatelelo.
- Go šomiša makgokedi ka nepagalo.

Go ngwala ditemana

- Go ngwala dikarolo tša go fapana tša temana: hlogotaba, dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo, matseno, mmele le mafelelo le lefoko la go tswalela ka bokgwari.
- Ba hlocomele temana ya go ruma: e se ke ya ba kakaretšo ya se se ngwadilwego. Temana ya go ruma e nyaka go tlogela mmadi ka kgopolo ye e tla dulago go yena ka morago ga ge botebo bja Polelo bo lebetšwe. Ka sewelo, kakaretšo e ka no dira se, le gona e lebalega gabonolo.

Melawana ya polelo (mopeleto le maswaodikga)

- Tšhomišo ya ditlhakakgolo, difegelwana, maswao a go tsofola/ditsebjana, khutlopedi, go thalela, mongwalo wa italiki, sekakhutlo, lenalana, tlami, thaladi, mašakana.
- Ba šomiše tsebo ya patrone ya mopeleto le melao ya go bitša mantšu ka nepagalo
- Ba šomiše dipukuntšu le dilo tša go lekola mopeleto
- Ba šomiše dikagego tša dikhutsofatšo le diakronimi tša maleba go dimediya le baamogedi ba tshedimošo ba go fapana.

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 5-6: Dinamelwa tša kgale

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Kahlaahlo ka sehlopha ka ga setšweletšwa sa go bonwa, sa go bonwa ebile se theeletšwa/sa mahlakorentši a mediya. Tekakwešišo ya go Theeletšwa. Hlameswa diširo 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo go swana le Padi/papadi/kanegelokopana. Theto
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša tirišano Mangwalo (segwera/semmušo). Ngwala lengwalo leo le theilwego godimo ga setšweletšwa sa go bonwa sa maikutlo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Mahlathi a mokgwa, nako; mabopi, mahlaodi: papetšo, tekatekano Maemo a lefoko: Sebopego sa lefoko, thabehlaodi le thabehlati, le dikafoko, kganetšo le tumelo. Tlhalošo ya mantšu: mahlalošagotee, malatodi/maganetši, tlhalošothwii, tlhalošo ya seka Maswaodikga: khutlo, fegelwana.

Beke ya 7-8: Dinamelwa tša bjale

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Polelo ya go se itokišetšwe ka ga athikele ya kuranta goba athikele ya kgatišobaka Dikahlaahlo tša foramo/dikahlaahlo tša sehlopha ka ga athikele ya kuranta goba athikele ya kgatišobaka. 	<ul style="list-style-type: none"> Bala athikele ya kuranta goba athikele ya kgatišobaka. Theto.
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša tirišano Pego/ athikele ya kgatišobaka 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Maekiši/malahlelwa Maemo a lefoko: Lefokonolo, Mafoko a Lebja le Lefetile, mahlaodi, mahlathi, Go tšea lehlakore, Polelo yeo e beago batho goba ditokelo tša batho kotsing, Tumelo ya gore selo goba motho o na le diponagalo/dimelo tše itšeng kage batho ba re bjalo, e sego ka lebaka la gore o na le seo o se tsebago ka ga sona/yena Tlhalošo ya mantšu: Diema, dikamano, tlhalošo ya lentšu ka lentšu; polelo ya seka le ye pepeneneng Maswaodikga: Khutlo. Fegelwana, leswao la potšišo, ditsebjana, leswao la tlabego, lenalana.

Mo kgaolong ye morutiši o tla thuša baithuti go kwešiša tlholego ya dinamelwa a lebeletše dinamelwa tša kgale le dinamelwa tša bjale. Baithuti ba fihlelele kwešišo ya diphetogo tseo di tlišitšwego ke dinalewa ba lebeletše mathakga le tšhomišo mpe ya dinamelwa matšatšing a lehono.

Maelekakaretšo go morutiši

- Mošomo o be ka mokgwa wo barutwana ba tlogo laetša mafolofolo.

- Thuša barutwana go tšweletšeng dikgopolo tša go tsitsinkela, go naganišiša o fetleka ditaba, go lebelela morago le go tšea karolo.
- Tsebo e nyalelane le bophelo bja bana le bja kakaretšo.
- Ba hlalošetše mokgwa wa go šoma le go šomišana.
- Thoma mošomo wo mongwe le o mongwe ka go hlaloša maikemišetšo a wona.

- Botšiša dipotšišo go kgonthišiša gore baithuti ba a kwešiša. Le gore ga se o ba timelele.
- Ge go nyakega arola baithuti ka dihlopha gore ba abelane dikgoplo le go eletšana.
- Ba fe mehlala ya go fapafapana gore ba fihlelele mabokgoni a letetšwego.
- Ela mešomo go ba thuša ka maele le go itekola ge wena o tšweletše.
- Methopo: Puku ya Morutwana.
Puku ya Morutiši
Pukuntšu.
Diswantšho.
Puku ya go bala ya mphato.

Beke ya 5 - 6:

Dinamelwa tša kgale

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Kahlaahlo ya sehlopha letl. 27

Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela

Mokgwa wa go ruta:

Pele le thoma ka mošomo šikinya menagano ya barutwana ka gore ba fe mehuta ya dinamelwa ka go fapana.

- Tšwela pele ka go ba laela gore ba re tuu, ba ipone ba le lefaseng la go hloka dinamelwa la mehleng ya kgale mme ba loge maano a go phela fao.
- Ba hlaloše boima goba bofebo bjo ba bo bonang.
- Se ba ka se dira ka dihlopha morago ba fa mphato pego.

Ka nako ya dipoledišano

Laela barutwana go lebelela seswantšho ka go se tsitsinkela. Ba botšiše gore ba se ahlaahle ba ngwala dintlha tše ba tlo go di abelana le mphato.

Boitekolo bja sehlopha

Potšišo	Gabotse kudukudu	Gabotse	Gabotsan a	Ga ra kgona
1. Go se dumelelane ka dikgopolo ga se go lwa.				
2. Re kwešišitše sebopego sa dinamelwa tša kgale, Mabotse le ditšhitiši tša tšona bathong.				
3. Re hweditše tshedimošo e mpsha ka dinamelwa ge re dira dinyakišišo.				
4. Re ahlaahlile dintlha ka bothakga.				
5. Re arabile ka botlalo.				

Amogela dikarabo tša go kwagala go tšwa go baithuti nakong yeo ba ahlaahlang dintlha tše latelago:

1. Dinamelwa di fetotše maphelo a batho. E ka ba ke go lokeng goba go senyeng?
2. Lebelelang diswantšho tša go latela le hlaloše mekgwa ya go rwala merwalo go thoma mathomong.
3. O bona eka dinamelwa tša mathomo tše swantšhitšwego mo tlase di be di swana, di phala tša bjale goba aowa? Fahlela.

Morago ga dipoledišano

Baithuti ba etele bokgobapuku, dimusiamo tša dinamelwa le khomphutha sentha fao ba swanelago go dira dinyakišišo ka dinamelwa tša kgale le tša mathomo ge tlabologo e thoma. Ba ka tliša mehuta ya go fapana ya diswantšho tša dinamelwa tša kgale ba bopa kholatše ya mphato.

Amogela dikarabo tša go fapafapana ge fela di kwagala go tšwa go baithuti.

1. Maikemišetšo a mohlagiši wa seswantšho se, ke go fahloša baithuti ka ga leeto la tšweletšo ya dinamelwa go thoma kgale le go ba ruta bohlokwa bja dikgopolo tše difsa tšeo di hlolang didirišwa tša go thuša setšhaba.
2. O gopola dinamelwa dife tša kgale?
3. Ke senamelwa sefe sa kgale se o se ratang kudu? Ke ka lebaka la eng?
4. Motho o be a sa sepele godimo ga dithaba, meetse le lefaufang.
5. Dinamelwa di tlišitše hlabologo tše maphelong a batho – go rwala merwalo e mentši, go fihliša merwalo le melaetša ka pela le kgonego ya go gwebišana.
6. Akaretša dintlha tša dinamelwa tša kgale.
7. O rata eng ka dinamelwa tša kgale? Fahlela
8. Hlogo ya setheeletšwa ke dinamelwa tša kgale.
9. Lehlotlo le somišwa go ikokotlela, go thekga merwalo legetleng, go bula tsela lešokeng le go lwa le diphoofolo.

Mošongwana wa 2: Tekakwešišo ya go theeletšwa letl.29

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go theeletša

Barutwana ba tsentšhwa thutong ya dinamelwa ka mekgwanakgwana ya go fapana. Ba ka dira e tee ya mešongwana ye e latelago:

- Diragatsa setšweletšwa sa thelebisšene ka bophelo bja kgale mabapi le dinamelwa tsa kgale.
- Diragatša poledišano ya founa le motho yo a ageletšwego sehlakahlakeng a se na dijo le bodulo o mo thuše go dira bophelo bofefo.
- Go amogela le go leboga letona la dinamelwa le le beng le le sebotša ka tshireletšego e beng e le gona mebileng mengwagakgolong ya go feta.
- Barutwana ba diragatša dinyakišišo setšhabeng ba šomiša bamphato ka dinamelwa tša kgale.

Ka nako ya go theeletša

Hlalošetša barutwana gore ka nako ya go theeletša ba tla dira tše latelago ge morutiši a le gare a bala le morago ga go bala:

- Rekhota dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka go ngwala dinoutse ,lenaneotekolo, kakaretšo, pharaforeisa le go anega gape go laetša kwešišo. Bala kanegelo go goga dikgopolo tša baithuti.
- Ba balele kanegelokopana e latelago o fela o ba fa sebaka kago ba fa dipotšišo go kgonthišiša gore ba na le wena. Ba hlohletše go botšiša dipotšišo.

Nka kgona

Semamathane e be e le motho wa bohlokwa setšhabeng. O be a dula kgorong ya mošate. Ga go kgoši yeo e beng e dula e se ne semamathane. Ba re kgale go be go na le monna yo ba reng ka Nkakgona. Yena e be e le semamathane sa kgoši Maleka Kgoši o be a humile kudu a na le mašemo, dikgomo le dipudi. Ditonki le dikgogo a re sa bolela. O be a tshephile Nkakgona kudu, a mo roma magošing a mangwe go iša le go tšea dibego le melaetša. Pele motse o tla swahlelwa le go hulwa, ditaba di be di tsebja ke yena.

O ile a hwetša motse wa setšhaba sa go huma kudu sa go ba le mašemo le dikoloi tša kota. Le ge se be se humile se be se se na madira a bogale bjalo ka a Maleka. Kgoši a tshephiša Nkakgona dikoloi le mahumo ge a ka dumela go dula le bona le go se ba hlasele. Yena o ile a dumela ka ge a be a makaditšwe ke dikota tša go gogwa ke dipholo , a thoma go di

bona. Kgoši Maleka le bakgoma ba ile ba makala moisa yo a thoma go bowa ka pela ge a romilwe. Yena a fetola ka gore maoto a beng a thunya bjale a fodile. O be a sepela ka koloi ya kota a e fihla moeding wa noka ka lesoding. O be a na le motse, dikoloi le mašemo ka sephiring. Ge go bunwa yena o be a rwala mabele bošego ka koloi batho ba makala a fetša ka pela. Kgopolo ya gagwe e be e le go tšea bogoši ka mo le ka mo.

O be a boa ka pela ge a romilwe .A thoma go fetša kgwedi nageng. Mabaka ya ba gore maoto a thomile go thunya gape o fetile go nkadingala. O be a buna mašemo a mafa a bile a ikemišeditše go tlo ngwega le lapa la gagwe. O rile a robetše bošego mosadi a kwa a lora a re:” ke dule, ke sepele, koloi ya kota, aowa, ke a tloga” Ge a mmotši ša a latola. Mosadi a botša kgoši. Kgoši ya mo thea. Gwa kgethwa semamathane sa go mo šala nthago. Monna wa kgoši o maketše ge a sa bone le mohlala. A boela morago. Nkakgona o be a sepela ka koloi ya kota ya dipholo tša lebelo. Gwa ntšhwa lesolo go yo mo nyaka. O hweditšwe morago ga kgwedi a aga ntlo. Dira tša hlasela motse woo tša hula tšohle. Ya ba gona ba tseba selo se bareng ke koloi ya kota ya go gogwa ke dipholo. Yena o bolailwe ka lebaka la go eka naga ya gabo. Moepa leope o a ikepela. Go nyatša kgoši ke go tloga. Mahlale a ja mong.

Morago ga go balela baithuti

Ba anega seo ba se kwelego ka kanegelokopana.

- Go laela barutwana go anega seo ba se kwelego go thuša morutiši go kala kwešišo ya bona.
- Ba laetsa magato a go anega le bohlokwa bja ona.
- O lemoga seo ba se bonang se le bohlokwa le ka fao ba beakanyang mošomo ka tatelano.
- Tšhomišo ya lenaneo la go itekola le thuša barutwana go šetša dintlha tše ba swanetšeng go di tšweletša ge ba anega.
- Ba tšweletše rubriki yeo e nago le dintlha tšeo di swanetšeng go tšwelele ge go anegwa.

Amogela dikarabo ka moka ge di kwagala.

1. Nkakgona ke moanegwathwadi ka ge ditaba di theilwe godimo ga gagwe. Kgoši Maleka le semamathane ba a tlaleletša ka ge ditaba tša bona di thekga tša Nkakgona.
2. Nkakgona ke motho wa megabaru.
3. Kgoši Maleka ke motho o bogale wa bohlale.
4. Thulano e tšwelela ge Nkakgona a hwetša dikoloi tša go gogwa ke dipholo a se sa tshepega.

5. Moepa leope o a ikepela. Ke gore ge o dira tše mpe o gopotše go kweša yo mongwe bohloko , di tlo wela wena. Go nyatša kgoši ke go tloga. Ke gore ge o sa theeletše molao wa moetapele go ba motswadi sa gago ke go ba šutelela, Mahlale a ja mong ke gore ge o nagana gore o hlalefile mediro ya gago ya mahlale e tlo kweša wena bohloko.
- (a) Ditaba tše di diragala tikologong mokgahlo ga merafe dinageng tša segae mehleng ya kgale.
- (b) Motho wa go se botege maano a gagwe a mo tlišetša manyami.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Mahlathi

Hlalošetša barutwana gore mahlathi ke mantšu ao a re botšago ka ga lediri ka botlalo, ka go šupa **mokgwa, nako le lefelo**. Ge selo se dirwa, se dirwa ka mokgwa, se dirwa ka nako, gape se dirwa lefelong lefe. Lehlathi le fetola dipotšišo tše:

- Kae?
- Neng?
- Bjang?
- Ga kae?

Re na le mehuta ye mebedi ya mahlathi

- Mahlathi a hlago
- Mahlathi a tšwang mantšung a mangwe.

A mokgwa	A nako	A felo
1. Monna o šitwa kudu ke thoto.	Monna o šitwa kudu selemo	Monna o šitwa mašemong.
2. Kolo e fihla ka pela	Koloi e fihla ka Mokibelo.	Koloi e fihlile moeding wa noka.
3. Setšhaba se tšhogile go fetiša.	Setšhaba se tšhogile lehono.	Setšhaba se tšhogile gaMaleka

Mahlathi a tšwang mantšung a mangwe bjalo ka nanya– koloi e sepela ka go nanya.

Laela baithuti go ngwala ka dipukung

Hlaloša mohuta wa lehlathi mo lefokong le lengwe le le lengwe.

1. Dikolo di butšwe maloba. Lehlathi la nako
2. Dipese di tletše kudu .Lehlathi la mokgwa
3. Lesea le lwala gannyane. Lehlathi la mokgwa
4. Retšwa sekolong. Lehlathi la felo
5. Matheetšabohle o boleta ka maatla

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 2: Bala setšweletšwa sa sengwalwa ka kwešišo letl. 29

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go bala

O tla šomiša setšweletšwa se leng ka pukung ya baithuti le dingwalwa go tšwa pukung ya bona ye e kgethilweng ya go bala.

Ka nako ya go bala

Ba balele kanegelo e le go ba hlhla ka mošito, segalo le maswaodikga. Morago a ba bale ka bo bona ka mphato le dihlopha ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.

Morago ga go bala

Ba ka anega sengwalwa go laetša kwešišo Amogela dikarabo tša go fapana ge fela di kwagala.

1. Moanegwathwadi ke Matheetšabohle le Nkgekgeretša
 2. Ke bona ba swerego mooko wa kanegelo.
 3. Lesiba, Matome le kgoši
 4. Nkgekgeretša o be a na le mašata, Matheetšabohle a lokile.
 5. Atšeela kgaetšedi tšhemo. A aga ntlo ye kgolo.
 6. Barutwana ba tla tšweletša dimelo tša baanengwa ba ba tšweleditšwego ka dipukung tša bona e lego. Nkgekgeretša, barwa go tee le sa monna wa gagwe.
 7. Ditiro tše di direga tikologong ya magaeng nakong tša kgale.
 8. Molaetša wa kanegelokopana ke gore o se ke wa tlaiša batho ba bangwe ka ge ba go loketše.
 9. Barutwana bat la bontšha thulaganyo go ya ka kwesišo ya bona.
 10. Thulano ke ge mosadi a re ba thothele ka ntle ga dithaba mme seo se lwatša monna ka ge a be a ka se kgone ka go hloka dinamelwa.
 11. A ka fetoga a ba le hlomphe le go rata go šoma.
 12. Selema ke ngwagola, meetse a tshologile re a bona diema tše dira gore nako ya go itshola e fetile ga go sa hola selo go Nkgekgeretša.
- Go iša marapo go beng- Go robala.

- Go thatapa - go bolela ka lešata o rogana o sa fetše.
- Go rotha šinyala – go tswafa.
- Tshipu e rile ke lebelo mohlaba wa re ke namile – motho o itirile wa bohlole ka mediro ya go se loke bjalo o ka gare ga bothata.
- Moipolai a ga lilewe – motho wa go itlholela mathata re se mo kwele bohloko.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lefoko

Morutiši a hlalošetše barutwana gore mo polelong rena le go šomiša mafoko a go dumela taba goba go ganetša. Re a bitša **tumelo le kganetšo**. Re ka re:

- Ke a lwala – Ga ke lwale
- Ba dirile mošomo wa gae. – Ga se ba dira mošomo wa gae.

Dikarabo tše di akantšwego

1.
 - (a) O be a na le mosadi. - O be a se na mosadi.
 - (b) Maina a barwa e be e le Malose le Lesiba. - Maina a barwa ba gagwe e be e se Malose le Lesiba.
 - (c) Monna o be a lema mabele. - Monna o be a se na mabele.
 - (d) Bothata ke go re o be a nyetše. - Bothata ke gore o be a se a nyala.
 - (e) Mosadi yo a lapišago. - Mosadi yo a sa lapišego.
 - (f) Barwa ba ba be ba romege. - Barwa ba ba be ba sa romege.
 - (g) Matome o be a kgora pudi ya go hlabele ba gamalome. - Motame o be a sa kgora pudi ya go hlabele ba gamalome.
 - (h) Leeto le tšea beke. - Leeto ga le tšee beke.
2. Ba hlalošetše gore mantšu le ona a ka dirišwa gore a laetše go hlaloša selo se tee le ge a sa swane. Mantšu ao re a bitša **mahlalošagotee**. bjk:
 - Ke a lwala. – ke a babja.
 - Mosadi ke motlapa. - Mosadi ke motšwafi.
 - Monna ke seroto. - Monna ke sešomi.

Gantši mahlalošagotee e ba maina goba madiri. A ba lebelele temana ya ka godimo gape, mme ba hlaole mahlalošagotee a tshela ba laetše ka mafoko bjalo ka.

Dikarabo tše di akantšwego

1. Lapeng – ka gae.
2. Go se ne tlala – go ne mokhora.
3. Bothata – boima.
4. Nyala – goroša.
5. Segadi – bogale.
6. Lamolwa – hlatlolwa/ khutšišwa.
7. Ema ka maoto – tsitsiripa.
8. Tšea leeto - sepela.

Mantšu a mangwe mo polelong a bitšwa **maganetši**.

- Maina a barwa. Maina a barwedi.
- Monna wa seroto. Monna wa motlapa.
- Mosadi wa bogale. Mosadi wa boleta
- Ba dumetše molato. Ba ganeditse molato

Barutwana ba bope mafokwana a mahlano go laetša maganetši. Ba ka šomiša mantšu a go swana le a: Bothata – bofeto.

Nyala – hlala.

Tsitsiripa - letekatekana

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 3: Hlemaleswa diširo letl. 31

Mošongwana o o sedimoša barutwana ka bohlokwa bja tiragatšo le mokgwa wa go diragatša. Ba laela go fa mehlala ya ditiragatšo tšeo ba di ratang tša radio, sefala le thelebišene mme ba di hlaloše ka boripana. Boledišana le baithuti ka kgonagalo ya go diragatša kanegelokopana yeo le e badileng. Ba thuše go bapala ka sehlopha ba ekiša kanegelo ya Matheetšabohle ka go latela mohlala o filwego. Ba lemoge gore ge re diragatša re šomiša dikgopolo tšeo di tšwelelago kanegelong mme ra di oketsa ka dikgopolo le mafoko a rena gore tiragatšo e hlamege. Bopa rubriki ya go thekga tšweletšo ya maleba yeo e tlogo ba thuša go itekola bokgoni le mafokodi a go diragatša.

Go hlagiša

Morutiši o tla fa barutwana sebaka sa go hlagiša tiragatšo ya bona pele ga baithuti ba bangwe, ge ba le gare ba hlagiša ba tla šomiša kelo ye e latelago go lekola mabokgoni.

Khratheria	Ee	O a leka	Aowa
O laetša kwešišo ya setšweletšwa			
Tirišo ya lentšu: O bolela ka thelelo O hlaboša lentšu			
O bolela ka go diriša dika tša ditho tša mmele			
O araba dipotšišo tša batheeletši le tlhathollo ya setšweletšwa			
Dintlhakgolo le dintlhatlaleletšo di a bonagala			

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Mahlaodi, Mašupi

Morutiši a a ahlaahle mahlaodi ka mehlala gore baithuti ba tsebe gore ke mantšu ao a šomišwago go hlaola leina. Lehlaodi le ka fetola potšišo e nago le mantswana a; ofe, efe, dife, sefe, bjang.

Mehlala

Monna wa **moradia**.

Sepela ka tsela ye **telele**.

Dithaba tše **ditelele**.

Lehumo le **lentši**.

Dikarabo tsa mahlaodi mafokong a latelago:

1. Legala la mohwelere. – la mohwelere e hlaloša gore ke legala le lefe.
 2. Bogobe bja molatša. – bja molatša e hlaola gore ke bogobe bofe.
 3. Yo a ithutago o tla tšwelela - Yo a ithutago. Yo a ithutago e hlaloša gore ke ofe.
 4. Nama ye e gadikilwego. - ye e gadikilwego. Ye e gadikilwego e hlaloša gore ke nama efe.
 5. Go ja go sa kgahlišego. - go sa kgahlišego. Go sa kgahlišego go hlaloša gore ke go ja gofe.
 6. Kgomo e hlaba. - e hlaba. E hlaba e hlaloša gore ke kgomo efe.
 7. Motse o mmothe. - o mmothe. O mmothe e hlaloša gore ke motse ofe
 8. Motho yo mobotse. - yo mobotse. Yo mobotse e hlaloša gore ke motho ofe
- Mašupi: Lešupi le tšea hlogo ya leina bjalo ka: monna **yo**, selepe **se**, semamathane **se**, lerotse **le**, **go** ja go, go bina **go**, bj.bj.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 4: Theto letl. 32

Diponagalokgolo

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go bala sereto

- Barutwana ba lebelela hlogo ya sereto ba akanya gore go tla retwa eng, ba efa mabaka.
- Morutiši a ga ba lemoše mehuta ya theto. Sereto sa go bolela ka maikutlo le khuduego gantši e ba se se kopana mola sa lethabo e ba se setelele. Methaladi e laolwa ke sereti.

Mehuta ya theto

1. Thetogale. Ke direkto tša setšo, tša go reta bagale, magoši.
2. Thetokanego .E anega ditaba dife kapa dife tše diregilego.
3. Thetokopedi/ thetolehlologelwa e tšweletša megopolo le maikutlo a sereti ka ditiragalo tše itšeng.
4. Thetokeletši e tšweletša molaetša wa go eletša.
5. Sonete gantši ke theto ya Seisimane le Sentareane, e na le methaladi e menyane e fetwa ke ditheto tša Sesotho.

Diteng

Tšona di arogantšwe ka diripa:

Dikapolelo

1. Tshwantšhanyo. Ke papišo ya dilo tše pedi. E tsebja ka go šomiša mantswana a swanang le: bjalo ka, **nke**, **o ka re**
Mehlala: Bjalo ka tlou ke a romoka.

2. Tshwantšhišo. Ke papišo e khutilego.
Tshwantšhišo e bapetsa thwi ka go fetola leina la selo. Mohlala: Pholo ye ke tau e a rora.
3. Mothofatšo. E bolela dilo tša go se phele nke di a phela. Bjk. Lewatle la befelwa.
4. Pheteletšo. E šomišwa go gatelela polelo. Bjk. Ga se a mmetha o mmolaile.
5. Tumelakganetši. Ke polelo ya dikgopolo tše pedi di a ganetšana.
Morumokwano. Se ke ge dinoko tša mafelelo tša methaladi go ba mantšu di swana ka modumo. Mohlala: Ba theeletša koša. Lerumo a le foša.
Tikologo le nako e ka ba sebjale, sekgale, tlaleng, bjang?

Ka nako ya go bala

- Laela baithuti go bala sereto ba go šala nthago. Ba se lebale go ngwala dintlha.
- Ba botšiše dikgopolo le maikutlo a bona ka sereto ge se dutše se balwa.
- A ba hlaloše dintlha tše leotwana le di tšweletšang ge le itheta.
- A ba laetše dika le diema tše ba di lemogang le gore di amana bjang le molaetša wa leotwana.
- Ba bala seretwana se gape ka setu, morago ka go hlaboša ka go ekiša segalo le lebelo le o le laeditšego ge o ba balela sona pele ba bala ka dihlopa le ka noši.
- Ba fe sebaka sa go botšiša dipotšišo.

- Ba ngwala dintlha tša bohlokwa tše ba di lemogang fase le go fa dikgopolo tše difsa go tlaeletša le go tloša dikgopolo tša mathomong tše ba fetotšego menagano kš tsona.
- Barutwana ba laetša kwešišo ya mašupi le mahlaodi a tswelelang seretong.

Dikarabo tša ka morago ga go bala

1. Leotwana
2. Batho ba kgona go sepela ka dikoloi le dinamelwa tše dingwe tša go phakiša ka lebaka la go šomiša leotwana.
3. Terene, motoro, sefofane terekere.
4. Batho ba bantši ba hlokošetše.
5. Ke moya wa go thakgala le go itheta ka lebaka la mohola o tšwelelago setšhabeng.
6. Ke a kgokologa, bokarikana ba a ntseba, metsotso mathomomayo.
7. Lethabo.
8. Leotwana le tlišitše tšhabologo bathong.
9. Barutwana ba tla laetša sebopego s aka ntle sa sereto ba lebeletše ditematheto, methalotheto le kalo ya ditemana.
10. Barutwana ba tla tšweletša kgwekgwe go ya ka kwešišo ya bona
11. Wa pelwana – ke lefšega, gana sa banna sesame – go gana o sa boele nthago, Go šarelwa – go gakanega ka ge thušo e se go. Tswalo le emeletše – go tšhoga, tšholla mekgolokwane – binang le rete.
12. Maotwana a terene.

Boitekolo bja sehlopha bjo e sego bja mmušo

Sekala	Diragatša	Diteng	Go theeletša
4	Bolela ka thelelelo go tšweletša sererwa le batšeakarolo. Boitokišo bo a bonagala.	Molaetša o pepeneneng, ga se wa hlakanana.	O theeletša ka boikgafo o hlomphelela diboledi tše dingwe.
3	Bolela ka thelelo. O sa na le sebaka sa go itokiša	Molaetša o a kwagala le ge o le o mokopana.	O theeletša ba bangwe ntle le tšhitišo
2	O eta o ema. Molaetša ga o tšwelele gabotse.	Molaetša o gona le ge o sa hlaka.	Ga o theeletše ba bangwe o kgalwa gantši.
1	Ga o bontšhe go tseba seo o swanetšeng go se diragatša	O timeletše ke molaetša wa sererwa.	

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Mahlaodi le tekatekano

Barutwana ba tla hlalošetšwa gore mahlaodi ke mantšu ao a re botšang gore leina ke le bjang. A hlaola leina .bjk **la matšatši** ke le tšea ka metsotso – leeto lefe ? – la matšatši. Wena o swereng **a go otlela** mangwalo. Gape re šomiša mahlaodi go tšweletša **tekatekano** ya leina. Lebelela mehlala ya go latela:

- Ka maikhutšo re ile ra tšea leeto le le **telejana** ge ba gaMotsepe bona ba ile ba tšea le le **letelele**. Tlou yena o ile a tšea leeto le le **telele - telele**. Motswala o ile a **thabanyana**, koko a **thaba** ge e le rakgolo yena o ile a **thaba kudu-kudu**.

Amogela dikarabo ka moka tša go fapana ge di kwagala.

Sekolong sa gešo re na le bokgobapuku bjo **bonyane** lena le na le bjo bo bogolo, boTahli bona ba na le

bjobogologolo. Dipuku di tletše **kutswana**. Bja sekolo sa lena bo tletše **kudu** feela ge e le bja setšhaba bo tletše kudukudu. Ke bo etela **gananyane**, ge e le Legong o bo etela kudu. Maloba ke rile ke nyaka puku ka hwetša bašemane ba kgeila maphephe a mantši mola ke nyaka go bala a **mantšinyana**. Bašemane ba a seleka, bale bona ba seleka **go fetiša**. Ba rata go a utswa sebakeng sa gore ba bale ka ga dinamelwa ba tlogele puku gore bangwe ba e šomiše.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 5: Ngwala lengwalo la segwera letl. 34

Mokgwa wa go ruta:

Hlalošetša barutwana gore maikemišetšo a go ithuta go ngwala lengwalo la segwera ke gore o be le bokgoni bja tšeo di latelago:

- Go beakanya sebopego le dintlha tša lengwalo
- Go ngwala sengwalwakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola le go phošolla
- Go hlagiša

Ba lemoge gore lengwalo la segwera le na le diripa tše di latelago; hlogo, ditumedišo, mmele, phetho.

Ba hlalošetše ka mokgwa wa go ngwala

- Kgetha kgopolokgolo le dikgopolo tša tlaleletšo o lebeletše molaetša wo o tlogo tšweletšwa.
- Arola molaetša ka ditemana tša go tsenelana.
- Šomiša polelo ya bofefo e tlwaelegilego.
- Šomiša maswaodikga go tšweletša molaetša le maikutlo.
- Mafelelong emiša go ngwala ge o boletše tšohle tše o bego o rata go di bolela.
- Mošito wa polelo o tšweletša maikutlo a ditiragalo bjalo ka tlhompho, bogale, kgalefo, hlakahlakano bj.bj.

Morutwana o tla:

- Ngwala lengwalo la segwera ka noši, a botša mogwera ka mohola wa go ithuta le go ba le toro ya go dira setšweletšwa sa go hola setšhaba a lebeletše dinamelwa.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Thabehlaodi le thabehlathi

Ruta barutwana gore lefoko le bopilwe ke sediri, modiro le sedirwa. Tšona di ka tlaleletšwa ke dithabe.

- **Thabehlaodi** e fetola dipotšišo tše: **efe, sefe, bafe, bofe?** Bjalo bjalo.
- Ba lebelele lefoko le: Setimela se se yago Gauteng se fetile.
- **Thabekutu** mo lefokong le ke: Setimela se fetile. Ge re nyaka go tseba gore ke setimela sefe seo se fetilego, phetolo e tla ba; se se yago Gauteng. Lefoko le (thabe e) le hlaola setimela. Thabe ye e hlaolago leina ke thabeina ka ka ge e theilwe godimo ga lediri leo le dirago mošomo wa go hlaola.

Dikarabo tša dithabehlaodi mo mafokong a latelago.

1. **Mosadi wa lešata** o a lapiša.
2. **Karikana ya go** senyega e tla lokišwa lehono.
3. **Sefofane sa SAA** se ka se rwale mahodutloga.
4. **Pula ya tsheola** e tla na ka medupi.
5. Go nyatša kgoši ke go tloga.
6. **Dinamelwa tša bohle** di seketša tšhelete.
7. **Leotwana la kota** le tlišitše hlabologo ya ekonomi.

Thabehlathi e tšea sebaka sa lehlathi, ka go realo e hlatha lediri. Nakong ya bjale re tla ithuta ka mehuta ye meraro ya dithabehlathi.

- (a) Thabehlathi ya felo, bjalo ka: Ba emetše setimela **boema-setimela**
- (b) Thabehlathi ya mokgwa, bjalo ka: Sefofane se fofile ka lebelo **le legolo**
- (c) Thabehlathi ya nako, bjalo ka: Re se emetše go fihla **se goroga**.

Dikarabo tše di akantšwego

1. Re emetše moeng wa letšatši holong. -Re mo emetše holong. Thabehlathi ya felo
2. Mosepedi wa mokgalabje o lapile. kudu - O lapile kudu. Thabehlathi ya ya mokgwa.
3. O be a swerwe ke tlala ge re fihla – Ge re fihla. Thabehlathi ya nako.
4. Monna wa ga Magongwa o fetile ka sefofane. – O fetile ka sefofane. Thabehlathi ya mokgwa.
5. Setimela se fetile ka lebelo le legolo. – Se fetile ka lebelo. Thabehlathi ya mokgwa.

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 6: Polelo ye e sa itokišetšwago ya athikele ya kuranta letl. 37

Mokgwa wa go ruta:

Pele ba bolela

Tlhalošetša baithuti gore ba tlo ithuta go tšweletša polelo yeo seboledi se sa itokišetšwago le go dira dinyakišišo go hwetša dintlha pele se ka bolela.

Ka nako ya go bolela

E ba le ditšweletšwa tša dikuranta tša go fapana go neela baithuti ka moka. Ba laele go kgetha molaetša wo ba o ratang gore ba tle ba begele mphato ka ona. Morago ba ka abelana melaetša yeo ba e hweditšego gomme ba dira tše latelago:

- Baithuti ba lebelele athikele ya kuranta morago ba fe pego. Ba thuše go dira tše latelago gore ba fe pego ya maleba.
- Beakanya molaetša ka tatelano ya maleba gore o kwešišege.
- Kgethe polelo e hlwekilego, tlotlontšu le mantšu a nepagetšego.
- Ba se tšwe tabengkgolo, arabe dipotšišo.
- Tšweletše matseno le mafelelo a a go kuka maikutlo a batho.
 - tšhomišo ya mmele go bolela.
 - tlhagišo ya lentšu e maatla.
 - rulaganya tshedimošo ka kgohlano.
 - go be le hlogo ya taba yeo go nyakwang dintlha ka yona.
 - Go be le seboledi se tee ka nako.
 - Dipolelo e be tše kopana di lebane thwi le hlogo ya taba.
 - Go be le motsamaiši / modulasetulo wa go laola ditherišano.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 7: Bala athikele ya kuranta goba ya kgatišobaka letl. 39

Mokgwa wa go ruta:

Hlahla barutwana go bala athikele ya kuranta gore ba laetše diponagalokgolo tša setšweletšwa sa kuranta. Ba fe dikuranta tša dipego tša dinamelwa tšeo le di kgobokeditšeng mmogo pejana gore ba di bale ka maikemišetšo a go tlo fa pego. O ka ba bea ka bobedi, ka dihlopha goba ka o tee ka o tee ge nako e dumela.

Ba fe ditaelo magatong ka moka a go bala mme o amogele dikgopolo tša go kwagala.

Pele ga go bala

Lebelela diswantšho tša dinamelwa tša sebjale me o arabe tše latelago:

1. Na o bona eka o ka seketša ge o šomiša senamelwa sa go sepela sefe?
2. Efa mabaka a go thekga le go se thekge tšhomišo ya dinamelwa tše laetšwang ka mo tlase.
3. Dikotsi tše ntši di tšwelela nako dife? Hlaloša.

Ka nako ya go bala

- Dumelela barutwana go ba le boikgethelo bja go tšea karolo ya go gopolela gore go tla diregang ba lebeletše hlogo ya athikele. Se se thuša go ba lokolla go fa maikutlo.
- Ba dumelele nako ya go gopola ge o ba file dipotšišo tša go bulelga. Se leke go letefatša potšišo ka go ba fa yona ka lehlakore le lefsa. Se se ba thuša go šomiša dikgopolo tša bona.
- Ba dumelele go ngwala dintlha tšeo di tlogo ba thuša go sefa dikgopolelo tša bona ge mošomo wa go bala o dutše o tšwela pele.
- Dipotšišo e ka ba tša go swana le tše:
 - O gopola gore go ka balwa ka ditaba dife ge o lebeletše hlogo ya athikele?
 - O kwana le go ganana le dikgopolelo dife?
 - Go fihla mo re leng gona bjale kgopolelo ya gago ke efe?

- O bona e ka pheletšo e ka ba efe?

Ba fahlele dikarabo tša bona ka dintlha go tšwa athikeleng.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Polelo ye e beago batho goba ditokelo tša batho kotsing

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Barutwana ba ka thuša ka go kgoboketša diathikele tša dikuranta le dimakasine tšeo ba di badileng. Boledišanang ka dipego le ahlaahle tšeo ba ikutlwang gore ba be ba ka thakgala go ba ba se thakgale ge go be go begwa ka bona ba e fa mabaka.

Ba botšiše ka mehuta ya go tšwa go ba bangwe ya melaetša e lebantšeng bona goba ba bangwe yeo e bego e kgopisa le gore ba dirileng. Ba tla lebelela melaetša dipukung tša bona ba bolela gore go kaone go hwetša ofe ba laetše phošo go melaetša yeo ba sa e rateng.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 8: Ngwala pego/athikele ya kgatišobaka letl. 41

Mokgwa wa go ruta:

Hlalošetša barutwana gore ge ba ngwala pego/athikele ya kgatišobaka ba swanetše go tsepelela go magato a go ngwala:

- Go beakanya
 - Thala mmepe wa monagano ka dintlha tše bohlokwa tše o bonang di ka thekga nhlakgolo ya gago.
 - Tšea sephetho gore o dumelelana le hlogo goba o ganana le yona. Se se tla tšwelela mo temaneng ya mathomo.
 - Ngwala mabaka a gago gomme o a šomiše go bopa ditemana tše o tlogo thekga pego ya gago ka ona.
 - Nyakišiša o kgoboketše ditaba tše di tlogo thekga dintlha tša gago.
- Go ngwala sengwalwakanywa.
 - Matseno a be le matlakgogedi go babadi - ngwala lefoko la pele go tšweletša kgopolo ya gago mohlala: Koketšego ya dikotsi tša mebileng e gwahlafatša ekonomi. Go na le mabaka a selegae, a sepolotiki le a ekonomi ao a thekgang ntlh ye.

- Bolela goba o adime molaetša wa seboledi se sengwe se o se hweditšego ge o dira dinyakišišo.
- O ka thoma ka dipalopalo tše thekgang ntlha ya gago.
- Mmele wa pego o thekge hlogo ya sererwa.
- Mafelo a akaretše tšohle tše di hlalošitšwego.
- Goboeletša le go hlokola mošomo wa mathomo ka go ipotšiša tše di latelago:
 - Na o arabile dintlhapotšišo tše la re thomileng ka tšona? Ge o sa dira bjalo di šomiše gore o tlaleletše dintlha tša gago.
 - O boeditše kgopolo e tee gantši? Ge go le bjalo tloša tšeo di ipušeletšago.
 - A e kaba pego ya gago e ngwetšwe ka ditemana tša go tseenelelana gabotse? Ge go se bjalo šomiša leswao la go laetša mo o bego o swanetše go thoma temana ye mpsha.
 - Na o ngwetše pego ka mokgwa wa go kwešišega, wa kgopolo ya go hlweka?
 - A eka ba mafoko ka moka a na le sediri, modiro le sedirwa? O šomišitše mahlathi le mahlaodi mo go kgonegago?
 - O hlokometše tšhomišo e nepagetšego ya maswaodikga?
 - O šeditše mopeleto?
 - Bjale ba thuše go dira tše latelago:
- Go phošolla
- Go hlagiša.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Diema, dikapolelo le dika.

Morutiši a hlalošetše barutwana gore mo polelong re fela re nontšha polelo ka go šomiša diema, dika le dikapolelo.

Dikapolelo tšona re di šomiša ka mehlala ye.

- Tshwantšhanyo
 - Se ke sekapolelo seo se bapišago dilo ka go nyaka go swana bjalo ka:
 - Lamola o na le kgang bjalo ka legokolodi.
 - Ke akaletše bjalo ka nonyane ga ke tsebe gore ke lebe kae.
- Tshwantšhišo
 - Yona ga e šomiše “bjalo ka” le ge e swantšha dilo. Lebelela mohlala.
 - Matome ke phaga ga a dule gae
 - Bošego ke tau bo a ja, bo re gosa re hlolane
- Mothofatšo
 - Mo re bona sekapolelo sa dilo tše di sa phelego di bolelwa eka di a phela.

- Molato o tšwile ka kgoro.
- E a phatologa kgoši ya leratadima, e inologa bodibeng bjo bohwiidu.
- Pheteletšo
 - Ke sekapolelo se motho a oketšago taba bjalo ka.
- Ga aje o a olela.
- Ga ene e a tšhologa.
- E be e se batho e le tšie.

Review Copy

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 9-10: Tikologo ke bohwa

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Potšišotherišano/pego/go tlatša maphephe a dipotšišo/kahlaahlo ka sehlopha. Theeletša tekakwešišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Bala pego e nago le dinyakišišo o latela magato a go bala. Theto o lebetšše diponagalokgolo.
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša tirišano bjalo ka pego ye e nago le dinyakišišo. Ngwala pego e nago le dinyakišišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu – madiri, mathuši Maemo a lefoko – tumelo , nako Tihalošo ya lentšsu – mahlalošagotee, malatodi, dikamano, polelo ya seka/ pepeneneng.

Maelekakaretšo go morutiši

- Thuša barutwana go tšweletšeng dikgopolo tša go tsitsinkela, go naganišiša o fetleka ditaba, go lebelela morago le go tšea karolo.
- Tsebo e nyalelane le bophelo bja bana le bja kakaretšo.
- Ba hlalošetše mokgwa wa go šoma le go šomišana.
- Thoma mošomo wo mongwe le wo mongwe ka go hlaloša maikemišetšo a wona.
- Botšiša dipotšišo go kgonthišiša gore barutwana ba a kwešiša. Le gore ga se o ba timelele.
- Ge go nyakega arola barutwan ka dihlopha gore ba abelane dikgopolo le go eletšana.
- Ba fe mehlala ya go fapafapana gore ba fihlelele mabokgoni a letetšwego.
- Ela mešomo go ba thuša ka maele le go itekola ge wena o tšweletše.
- Methopo: Puku ya Mrutwana.
Puku ya morutiši.
Pukuntšu.
Diswantšho
Puku ya go bala ya mphato.

Beke ya 9 - 10:

Tikologo ke bohwa

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Bomolomo – Potšišotherišano letl. 46

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go theeletša

- Pele ba ka hlagiša ka bomolomo, ba araba dipotšišo tše latelago gore o lemoge kwešišo ya bona ka tikologo le go araba dipotšišo.
- Barutwana ba tla šomiša didirišwa tše ba di kgobokeditšego bjk.dikuranta, diswantšho, dinepe le tše dingwe tše di ka thušang go hlaloša thuto ya tikologo le dikamano tša yona maphelong a bona.
- Ba fe ba ahlaahle dithušathuto tše kgobokeditšwego, ka bobedi ba hlame dipotšišo le dikarabo, ba di diragatše.
- Ba arabe dipotšišo ka go fa maikutlo ka diswantšho tše tšwelelang dipukung tša bona.

Ka nako ya go theeletša

- Ba balele potšišotherišano go ba lemoša maswaodikga, mošito, segalo le go ba ruta go theeletša ka tsitsinkelo. Se se tla dira gore ba kgone go araba le go botšiša dipotšišo. Morago ba tla e bala ka bobedi ka bobedi.
- Hlohleletša barutwana go gopolela pele, goba go akanya ge temana e dutše e balwa ke morutiši. Ngwala dikgopolelo tše letlapeng goba tšhateng ye e hlophetšweng seo gore le fele le boela go tšona.
- Bala temana goba seripa sa pele mme o lemoše barutwana gore dikgopolelo tša bona di tla tiišetšwa, tša ganega goba tša otlohlwa ge ba dutše ba theeditše ba humana ditaba tše difsa. Ba botšiša ge e ba ba sa eme go tšona ge go bala go tšwela pele goba ba thoma go lemoga kgopolo ye nngwe. Ba fa dikgopolelo tša mošomo wo o sa ntšeng o tlo balwa.
- Tšwela pele ka go bala temana – barutwana ba fe dikgopolo tša bona ka seo se letetšweng, ba balele mme o boledišane le bona ka dikgopolelo tša bona tšeo di ka felang di fetoga ge ba ekwa bohlatse bjo bofsa.
- Ge o fetša go ba balela, tabakgolo ke bokgoni bjo o ratang gore ba bo tšweletše le thutapolelo. Ba

Ba laele go itekola ka lephphetekolo le goba o šomiše le lengwe le o ka le thalago la lokela dintlha tše o bonang di le bohlokwa:

	7	6	5	4	3	2	1
Taetšo ya mabokgoni a peakanyo a makgonthe							
Retšistara, setaele le segalo tša maleba							
Bokgwari bja tšhomišo ya polelo							
Bokgoni bja go šireletša maemo le go fa bohlatse bja go kgodiša							
Go bolela ka boitshepo							
Kopantšhomahlo le tšhomišo ya ditho tša mmele ke tša go kgotsofatša							

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lentšu – madiri le mathuši.

- Lemoša barutwana gore madiri a thuša gore polelo e kwagale ka ge a re laetša gore go diragalang. **Mohlala:** Go **hlwekiša** tikologo ke maikarabelo a bohle
- Ba laetše gore mathuši a thuša go gatelela modiro mola a sa kgone go ikemela le tšhomišo ya mathuši ka go ba fa mehlala. **Mohlala:** Tikologo e **setše** e tšhilafetše.

hlohleletše go bea šedi go mantšu le mafokwana ao ba sa a kwešišing goba a ba gogang dikgopolo le go madiri, mathuši tumelo le nako tšeo di tšwelelang temaneng ya potšišotherišano.

- Ba fe sebaka sa go bala potšišotherišano gore ba lemoge ka fao e rulagantšweng ka gona.
- Ba hlokomele diponagalo le dintlha tša potšišotherišano tše di latelago gore ba tle ba kgone go hlama ya bona:
 - Nyakišiša sererwa.
 - Rulaganya dikgopolo ka kgohlagano gore di kwešišege.
 - Lemoga le go kgetha tlotlontšu ya maleba
 - Beakanya matseno le mafelelo ka bokgwari.

Laela barutwana go araba dipotšišo o oketša ka tše di latelago:

1. Kgopolokgolo ya setšweletšwa se ke efe?
2. Dikgopolo tša go thekga ke dife?
3. Ke dilo dife tšeo Rori a di dirago gabotse.
4. Mo motseng wa geno o bona e ka ke dife tša dilo tšeo di swanetšego go lokišwa gore tikologo e šetšwe?
5. Morero wa setšweletšwa se ke ofe?
6. Ntle le go lahla re ka dira eng ka matlakala a rena?

Mošongwana wa 2: Go theeletša tekakwešišo letl. 46

Mokgwa wa go ruta

- Mohola wa šetšweletšwa ke go sedimoša batho ka mohola wa go hlokomela tikologo le dilo tšeo batho ba sa di elego šedi ba sa lemoge gore tšhilafatšo ya tlhago e ama lefase, moya le meetse.
- Ba ka lekola gape gore go ka ba le ditlamorago dife ge mafapha a go fapana a tikologo a tšhilafetše.

- Barutwana ba theeletša kanegelo ya seboledi ba seditše molaetša, segalo, maikutlo, maitshwaro, lebelo le sererwa.

Pele ga go theeletša

- Tsebiša barutwana sererwa sa polelo yeo ba tla bego ba se theeditše.
- Ba tla sekaseka hlogo ya kanegelo gomme ba tšweletša maikutlo le dikgopolo tša bona mabapi le yona.
- Ba swanetše go ngwala mabaka a kgetho ya dikarabo tša bona.
- Botšiša barutwana ka mehuta ya tšhilafalo ya tikologo ka moka yeo ba e tsebago gomme o di ngwale letlapeng.

Ka nako ya go theeletša

- Hlalošetša barutwana gore ka nako ya go theeletša ba tla ithuta ka tikologo. Ba laele gore ba tla dira

tše latelago ge o le gare o ba balela le ka morago ga go bala:

- rekhota dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka go ngwala dinoutse, lenaneotekolo, kakaretšo, pharaforeisa le go anega gape go laetša kwešišo. Balela barutwana setšweletšwa ka go iketla, o eta o ema go goga dikgopolo tša bona le go ba fa sebaka sa go botšiša.
- Ba balele pego e latelago o fela o ba fa sebaka kago ba fa dipotšišo go kgonthišiša gore ba na le wena. Ba hloheletše go botšiša dipotšišo.
- Ba theeletša ka kwešišo le boikgafo. Ba balela kanegelo yeo makga a mabedi o laetša mafolofolo le maikutlo. Ba balele ka go hlaboša, o šeditše segalo, lebelo, lentšu, go khutša, kgatelelo, pitšo ya mantšu le mopeleto.

Yo bohlokwa ke mang?

Go thwe kgalekgale diphedi di kile tša bitša pitšopharephare. Sebiletšwa e be e le ntwale felago e tsoga ge bana ba dibopša ba raloka. Ba be ba elwa ba bethana ba baka gore wa bohlokwa ke mang. Yo mongwe le yo mongwe a re ke yena. Taba ye e ile ya fihla batswading le bona sebakeng sa go thuša go rarolla taba ye ba tshelana ka dingathameratha. Mokgalabje yo mongwe yo a bego a lebeletše taba ye a ba bitša gore ba ipobole. Yena e be e le kgoši. Ba ipobotše ka mokgwa wo:

Motho:	Ka moka ba re ke buna mo ke sa bjalago. Nka se sa ja nama le merogo. Ge nkabe e se nna le be le tla lengwa ke mang? Diruiwa tša hlokomelwa ke mang? Ke bohlokwa go le feta.
Pula:	Ge nka se ne le tla hwetša kae meetse. Le tla hwa. Ke le feta ka bohlokwa.
Bjang:	Nna le dithokgwa re kgabiša naga. Re bohlokwa kudu. Le phela ka rena.
Phoofolo:	Aowa bjang, o hlwa o omelela ra no tšwela pele go phela. Rena ga go naga e ka bitšwang naga ntle le rena.
Mollo:	Ke nna ke lego bohlokwa. Motho o apea ka nna. Difeme di šoma ka nna.
Dienywa:	Motho le diphoofolo ba ja nna. Ke bohlokwa.
Nose:	O be o ka se be gona ntle le nna wena seenywa. Dijo ntle le nna di ka se be gona. Motho le diphoofolo ba phela ka nna.
Tlelaemete:	Kgoši. Ke tla bolela efe ka tlogela efe? Bana ba ka ba bethelwa lefela. Nnete ke gore ge nka befelwa ga ke boele morago. Wa hlakahlakanya nna o ipolaile. Mmele wa motho, phoofolo, dimela, meetse goba dihla tša ngwaga di a hwa ge nna nka lesa go dula le lena.
Lewatle:	Wena tlelaemete, na o reng o itebala? Ntle ga ka o tla hwetša muši wa meetse kae?
Mokgalabje:	Tau tša hloka seboka di šitwa ke nare e hlotša. Mpshiri o tee ga o lle. Ntlo lerole ga e tswale kgoši. Ka moka le boseilakgaka senwa moro. Taelo še: Pele letšatši le sobela tshwara moagišane yo mongwe le yo mongwe o mmothe o re o bohlokwa bophelong bja ka. Yo o sa mo swarang ke mo tloša bophelong bja gago.

Ka morago ga go theeletša

Ba araba dipotšišo tše latelago.

1. Hlogo ya poledišano e ke eng? E ra go reng?
2. Efa hlogo ya maleba yeo o e ratago. Fahlela karabo ya gago.
3. Na tiragalo ye e tšwelela tikologong le nako efe?
4. Efa dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša poledišano ye.
5. Baanegwathwadi ke bomang?
6. O lemoga thuto efe ya bophelo.
7. Naa o ka re morero wa kanegelo ye ke efe?
8. O bona maele afe ka diema? Hlaloša seema le kamano ya sona le morero wa mokgalabje go bitšeng pitšo.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši a thuše barutwana go lemoga tontsho ya polelo ka go šomiša **dika** le **diema** ge re bolela go ba re ngwala. **Mohlala:** Go laetša kotsi ya go se kwane magareng ga batho le gore ge o le tee o ka palelwa ke mešomo ye mengwe, o hloka thušo, mokgalabje o file seka se –tau tša hloka seboka di šitwa ke nare e hlotša.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 3: Go bala pego ye e nago le dinyakišišo letl. 47

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go bala

- Hlalošetša barutwana gore le tlo bala papadi le gore papadi e fapana le kanegelo ka gore yona e na le badiragatši goba batšeakarolo bao ba šielanago ka go bolela, gona le dikarolo goba diripa tšeo di tšweletšago ke seširo le gore seširo se tšweletša ke moanegi yo polelo ya gagwe e lego ka mašakaneng.
- E swana le kanegelo ka gore le yona e na le baanegwa le baanegwathwadi, tikologo le morero.
- Ba laele go akanya ka seo ba gopolang gore se ka ba tabakgolo papading ye ba lebeletše hlogo ye o tla e ngwalang letlapeng.
- Hlahla barutwana go lemoga tšhomišo ya diema ka go di tsopola. Ba akanya gore mo pading ba ka letela ditiragalo dife.

Ka nako ya go bala

- Gopotša barutwana ka diponagalokgolo tša setšweletšwa sa go balwa.

- Lemoša barutwana gore moanegwathwadi a ka lebana le dikgohlano tše bjalo ka tše latelago ka fao ba leke go nyakišiša gore mo kanegelong ye o lwantšhana le eng:
 - Moanegwathwadi le boyena.
 - Moanegwathwadi le setšhaba.
 - Moanegwathwadi le tlhago.
 - Moanegwathwadi le se sa tsebjego.
- Ba balele kanegelo e le go ba hlahla ka mošito, segalo le maswaodikga. Morago a ba bale ka bobona ka mphato le dihlopha ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.
 - Ba fe diripa tša go fapana gore ba di bale ka dihlopha.
 - Šomiša dipotšišo tša go swana le tše go ba hlahla, go loutša menagano ya bona le go bona ge e ba ba na le wena mo leetong le la go bala.

Gobaneng

- Dumelela barutwana go ba le boikgethelo bja go tšea karolo ya go gopolela gore go tla diregang ba lebeletše hlogo ya papadi. Se se thuša go ba lokolla go fa maikutlo.
 - Ba dumelele nako ya go gopola ge o ba file dipotšišo tša go bulega. Se leke go letefatša potšišo ka go ba fa yona ka lehlakore le lefisa. Se se ba thuša go šomiša dikgopolo tša bona.
 - Ba dumelele go ngwala dintlha tšeo di tlogo ba thuša go sefa dikgopolelo tša bona ge mošomo wa go bala o dutše o tšwela pele.

Dipotšišo e ka ba tša go swana le tše:

1. O kwana le go ganana le dikgopolelo dife?
 2. Go fihla mo re leng gona bjale kgopolelo ya gago ke efe?
 3. O bona e ka pheletšo e ka ba efe?
- Bjale, mmogo le bona, balang papadi ye e lego ka dipukung tša barutwana ka go šomiša mekgwanakgwana ya go bala. A go be le batšeakarolo mola ba bangwe ba tla theeletša gore le šielane ka go kgatha tema.

Ka morago ga go bala

Barutwana dipotšišo ba.

Dikarabo tše šišintšwego:

1. Neo Langa.
2. Go lemoša batho ka kgolo ya tshenyo ya tikologo.
3. Go lemoša batho ka lesolo la mmušo la go fokotša tshenyo ya tikologo.

4. Masolo a go lwantšha tshenyo ya tikologo.
5. Go ba tlogelela selo seo se tlogo ba phediša sa bohlokwa- hlokwa.
6. Tšhilafatšo ya naga le polao ya diphoofolo.
7. Tšhilafalo ya lefaufau e goletše godimo.
8. Ba be ba phedišana gabotse ka ge motho o be a bolaya feela ge a nyaka dijo e seng go dira kgwebo.
9. (a) Kantoro ya motlatša- tona wa meetse le tikologo.
(b) šhilafalo ya moya
(c) Lephalale, Thabazimbi, Mokopane le memasepala ya Bojanala
(d) Boikgafo bja Waterberg –Bojanala Districts go ba Air Priority Area bo tsentshitšwe molaong wa mmušo e le gasete no 35435 ya 15 June 2012
(e) Botswana

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lefoko – tumelo , nako

Barutwana ba ikgotšha ka tumelo le kganetšo ka go laelwa go fa mafoko, morutiši a a ngwala letlapeng. A ba dire bjalo le ka mafoko a lebaka la bjale, le tlogo le lebaka la go feta.

Go ngwala le go hlagaša

Mošongwana wa 4: Pego ye e nago le dinyakišišo letl. 51

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go ngwala

Botšiša barutwana gore mohola wa pego ke eng le gore gantši dipego di fiwa mo mabakeng afe. Ngwala dikarabo letlapeng.

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Ka nako ya go ngwala

- Barutwana ba bala dipego tše pedi tšeo di tšwelelago dipukung tša bona gore ba ithute ka mekgwa e fapanego ya go tšweletša pego yeo e tšwelelago dipukung tša bona.
- Ba nyake dintlhakgolo ba di ngwale dipukung tša bona.
- Gopotša barutwana gore ba ithute go hlagaša setšweletšwa sa pego.
- Ba gopotše ka magato a go ngwala le go hlagaša le gore ba fe hlalošo ka botlalo ka seo ba se dirang go legato le lengwe le le lengwe:

- Go beakanya
- Go ngwala sengwalwakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagaša

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Mošongwana: Maitekelo ka botee

- Barutwana ba thušwe ka mekgwa ya go kwešiša le go šomiša mahlalosešagotee le polelo ya seka le ya pepeneneng.
- Mahlalosešagotee ke mantšu a go se swane efela a hlaloša selo se tee bj.k; ke mema/ laletša setšhaba go tlo bolela ka tikologo.
- Polelo ya seka le ya pepeneneng bj.k: bohle ba swanetše go ba le dintlwana tša boithomelo/ botshwelamare/ go potela

Mošongwana wa 5: Theto letl. 54

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go bala

- Morutiši hlalošetša barutwana gore ba ka sekana le go sekima puku bjang ka morago o tla laela barutwanago lebelela bokantle bja puku yeo e swantšhitšwego gomme ba sekime ba be ba sekene diponagalo tša bokantle bja puku.
- Go sekima diponagalo tša puku: Go bala ka go kitimiša mahlo go hwetša tshedimošo ya maleba. Mohlala, Leina la puku, seswantšho, sethalwa, difonte, bj.bj
- Go sekana diripa tša puku: Go bala ka tsitsinkelo go hwetša kgopolokgolo mohlala Hlogotaba, diteng tša sereto, tlhalošo tša mantšu, bj.bj
- O ba laela gape go sekima le go sekana bokantle bja puku ya lena ya direkto le akanye ka kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.

Ka nako ya go bala

Morutiši o gopotša baithuti ka diponagalo tša ka gare le tša ka ntle tša sereto tšeo o ithutilego tšona mphatong wa 8 pele ba bala sereto seo se tšwelelago ka pukung tša bona.

Sebopego

Se tšweletšwa ke methalotheto, ditematheto, morumokwano.

Diteng

Diteng tša sonete di arogantšwe ka diripa tše pedi Tshwantšho-Ke moo moreti a tšweletšago bothata gona. Mo go sonete ya Seisemane tshwantšho e

tšwelela methalothetong ye lesomepedi (12), mola go ya Sentariane e tšwelela methalothetong ye seswai(8) ya mathomo.

Tirišo

Ke moo moreti a rarollago bothata gona. Yona e tšwelela methalothetong ye mebedi (2) ya mafelelo seretong sa sonete ya Seisemane, mola go ya Sentariane e tšwelela methalothetong ye tshela(6) ya mafelelo.

Morumokwano

O tšwelela ge methalotheto ya ditematheto e felela ka medumo ya go swana. Mehuta ya morumokwano: Morumokwanobedi o tšweletšwa ke ge methalotheto ye mebedi ya go latelana ya sereto e felela ka medumo ya go swana.

Morumokwanokgaotši ke ge senoko se se tšwelelago mothalotheong wa pele se swana le sa mothalotheong wa bone go lebeletšwe tematheto e tee. **Mohlala:** kgakanegong marung

Mošito

Ke peakanyo ye e itšeng ya medumo ya mantšu mo methalothetong. O ka tšweletšwa ke kgatelelo ya dinoko, telefatšo, segalo, poeletšo. Bj.k rotha, rothela

Lebelo

Le tšweletšwa ke ge methalotheto ye mengwe e balwa ka go akgofiša ye mengwe e balwa ka go iketla ka baka la palo ya dinoko methalothetong e sa lekane. Ge dinoko e le tše ntši o swanetše go bala ka go akgofiša mola tše nnyane o bala ka go iketla.

Dikapolelo

1. Tshwantšhanyo-Ke papšo ya dilo tše pedi yeo e sego ya khuta ,e bonala kudu ka tirišo ya mantšu a bjalo ka, nke, ka ka,wa,swana le.
2. Tshwantšhišo-Ke papišo yeo e khutilego, e tsebja ka tirišo ya lebopi la **ke**.
3. Mothofatšo-Ke sekapolelo se se dirišago dilo tše di sa phelego o ka re di a phela gore mmadi a utswege maikutlo le kgopolo.

4. Pheteletšo –Ke sekapolelo seo go feteletšwago go gatelela tiro ye e itšeng.
5. Tumelokganetši-Ke moo go kopanywago dikgopolo/dilo tše pedi tše di ganetšanago/latolanago.bj.bj.

Ka morago ga go bala

Morutiši o tla laela barutwana go araba dipotšišo tše di tšwelelago Pukung ya Morutwana ka botee go laetša kwešišo.

Dikarabo tše di šišintšwego:

1. Lerothi
2. Meetse ao a bopšago ke lerothi ke selo sa bohlokwa dipheding ka moka. Meetse a hwetša mafelong a go fapana.
3. Go hlakahlakanya tlelaemete.
4. Muši, seela le lefsikatšididi
5. Difemeng, dipetlele le ka gae.
6. Tikologo ya tlhago. Bophelo ke meetse.
Marung- kgakanegong

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lefoko – tumelo, nako
Barutwana ba fa mafoko o a ngwale letlapeng gomme morago ba fe a go ganetša go lebana le a pele e le go ikgopotša tumelo le kganetšo. Ba arabe mešomo e leng ka dipukung tša bona. Ge o tšweletša thuto ya nako le gona ba kgopele go fa mafoko ka lebaka la bjale mme lefoko le tee le tšwelele ka mabaka ka moka go akaretšwa lebaka la bjale, lefetile le letlago.

1. Mehlala ya mabaka:
 - (a) Letlago
 - (b) Lefetile
 - (c) Letlago
 - (d) Lebjale
 - (e) Lefetile
 - (f) Letlago

Kelo ya Kotara

KELO YA KOTARA YA 1

MEMORANTAMO

Potšišo ya 1: Bomolomo (polelo ya go se itokišetšwe)

Kelo ye e latelago e tla šomišwa go lekola polelo ya morutwana

Leina.....							
Mphato.....	80-100	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29
Letšatšikgwedi.....	7	6	5	4	3	2	1

	7	6	5	4	3	2	1
Diteng	Tsebo ye botsebotse ya dinyakwa tša setšweletšwa	Tsebo ye botse ya dinyakwa tša setšweletšwa	Tsebo ya go kwagala ya dinyakwa tša setšweletšwa	Tsebo ya go /a ya dinyakwa tša setšweletšwa	Tsebo ya magareng ya dinyakwa tša setšweletšwa	Tsebo ya go lekanela ya dinyakwa tša setšweletšwa	Ga go na tsebo ya dinyakwa tša setšweletšwa.
Peakanyo	Dikgopolo di nyalelana ga botsebotse	Dikgopolo di nyalelana botse	Dikgopolo ke tša maleba	Dikgopolo di nyakile go nyalelana	Tlhalošo ya dikgopolo ga e kwale botse	Setšweletšwa ga se nyalelane ka dikgopolo	Setšweletšwa se hlakahlakane ga go na go nyalelana ga dikgopolo
Tlhamego	Pego e hlamegile gabotse kudu kudu	E hlamegile ga botse kudu	Tlhamego e hlamegile ga botse	Tlhamego e nyakile go kgotsofatša	Tlhamego e ga botsanyana	Tlhamego e a fokola	Tlhamego e boima go e latela
Polelo	E nepagetše ,tlotlontšu ke ya go nona	Tlotlontšu e nepagetše kudu	Tlotlontšu ke ya maleba	Tlotlontšu e nyakile go kgotsofatša	Polelo e hlamegile gabotsana	Polelo e a fokola	Tlotlontšu e nyaka go phošollwa
Setaele	Se nepagetše mo gontši	Se nepagetše kudu	Se tloga se nepagetše	Se nyakile se nepagetše	Se na le diphošo	Ga se sepelelane le sererwa	Se fosagetše kudu se hlakahlakane

Mošomo wa 2: Go ngwala athikele (20)

Kelo ye e latelago e ka šomišwa go lekola mošomo.

LEINA LA MORUTWANA

MPHATO

LETŠATŠIKGWEDI.....

Khraetherea	Palomoka ya meputso	Meputso ya morutwana	Moputso wo o lekotšwego
Go fapantšha ntlha le kgopolo	10		
Go kwešiša ditaello le ditšhupetšo	10		
Go lemoga kgopolokgolo le kgopolotlaleletšo	10		
Go ngwala dinoutse/kakaretšo	10		
Palomoka	40		
Phetolelo ya meputso	20		

Mošomo wa 3: Tekakwešišo le tšhomišo ya polelo

Meputso = 25

Dikarabo tša Tekakwešišo

1. Tshedimošo ka dinamelwa (1)
2. Sefofane/sekepe/sefatanaga/setimela (1)
3. Diphoofole tša go swana le pere di šomišwa dintweng, tonki e šomišwa go rwala merwalo, dikgomo di šomišwa go goga karikana. Tše pedi fela. (2)
4. Masole le baetapele ba naga ba be ba di šomiša go romela melaetša. (2)
5. Sefofane se kaone ka ge se fihla ka pela/Sekepe se kaone ka ge se tšhipile/Sefatanaga se kaone ka ge se otlelwa ke mong/Tša segologolo di kaone ka ge di sa hlole dikotsi. (4)
6. Bohlokwa bja dinamelwa/papetšo ya dinamelwa tša sebjalebja le tša segologolo. (1)
7. Se na le lebelo le legolo. (1)
8. Di tšeela batho bophelo. (1)
9. Ee, ka ge di hlola dikotsi (2)
10. (a) Nnete
(b) Maaka
(c) Nnete (3)
11. (a) Ke bothata ka mahlakoreng ka moka ao motho a ka a tšeago.
(b) Go di anega ga go bonolo/go šitwa go di ane (2)

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Meputso = 15

1. Meetseng (1)
Nageng (1)
2. Koloi (1)
Setimela (1)
3. (a) Ditimela (1)
(b) Lešalašala (1)
(c) di sepela (1)
(d) Lefokonolo (1)
(e) Tlaleletšo ya tiro (1)
4. (a) Ke leina leo le bopilwego ka go kgomaganya diripa tša go fapana tša polelo. (1)
(b) Ma- hlogo, Ntšha-lediri, tlogele-Lediri (2)
- 5.

Lentšu	Hlogo	Modu	Moselana
Dithoto ,Mohlala	Di-	thoto	-
Dikgomo	Di-	Kgomo	-
Romela	-	-rom-	-el-
Sepediša	-	-sepel-	-iš-

Review Copy

KOTARA YA

2

Kgaolo	Dibeke	Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela	Go ngwala le go hlagiša	Diboepgo le melao ya tšhomišo ya polelo
4	1-2	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša kwešišo. Mehuta ya go fapafapana ya bomolomo Go fa ditšhupetšo. 	<ul style="list-style-type: none"> Go bala setšweletšwa sa tshedimošo sa go ba le dibogelwa. Dikgato tša go bala. Theto. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa tirišano – ditšhupetšo. Go ngwala setšweletšwa sa ditaelo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a mafoko. Tihalošo ya mantšu. Maswaodikga le mopeleto.
4	3-4	<ul style="list-style-type: none"> Dikahlaahlo tša foramo/phanele Ngangišano 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka rekhoto ya thelebišene. Tshepetšo ya go bala Go bala le go bogela kwešišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Ngwala poledišano. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a mafoko Tihalošo ya mantšu. maswaodikga le mopeleto
5	5-6	<ul style="list-style-type: none"> Mekgwana ya go theeletša le go bolela Potšišotherišano 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka terama/papadi Theto Go bala tekakwešišo ditherišano 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletša sa tirišano, mohl. Ditšhupetšo /ditaelo 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le maemo a mafoko Tihalošo ya mantšu Maswaodikga le mopeleto.
5	7-8	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša kwešišo Poledišano ya sehlopha. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya baswa/ kanegelokopana Theto 	<ul style="list-style-type: none"> Ngwala tshekatsheko ya kanegelo/ Padi 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a mafoko Maswaodikga le mopeleto.
	9-10	Kelo ya Kotara ya 2			
Mošomo wa 1: Bomolomo			Mošomo wa 2: Gongwala	Mošomo wa 3: Ditlahlobo tša gare ga ngwaga	
Go theeletša tekakwešišo/ditšhupetšo/foramo/ dikahlaahlo tša phanele/dingangišano			Ditherišano/setšweletšwa sa ditaelo/tshekatsheko ya kanegelo.	Lephephe la 1: Bomolomo Lephephe la 2: Tekakwešišo Lephephe la 3: Go ngwala Tšhomišo ya polelo le dingwalwa	

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 1-2: Khuetsō ya segwera ditaging

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela. Go theeletša kwešišo Theeletša ditaello/ditšhupetšo Mehuta ya go fapafapana ya poledišano ya bomolomo, mohl. Hlagišo ya ditaba tša go se itokišetšwe/ polelo. Go fa ditšhupetšo 	<ul style="list-style-type: none"> Bala Setšweletšwa sa tshedimošo sa go ba le dibogelwa, mohl. Mebepe, maswao a naga (Mohlala: letlapa legolo la nkgokolo, kereke, kgwebo ya ditena), sekala Dikgato tša go bala. Theto.
Go ngwala le go hlagiša	Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Setšweletša sa tirišano, mohl. ditšhupetšo/ditaello. Tsepelela go magato a go ngwala. Ngwala setšweletšwa sa ditaello. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Mahlaodi, mainagohle, mainaina le Makopanyi Lehlaodi la papetšo kgato ya pele (ye teletšana), Lehlaodi la papetšo kgato ya bobedi (ye telelelele). Maemo a mafoko: Mafoko a sererwa, mabaka, thabekutu le dithabe, modirišopego, mafokonolo le mafokontši. Tihalošo ya mantšu: Mahlalosetšagotee malatodi, maamanyi, tihalošo go ya ka kamano. Maswaodikga le mopeleto: Patrone ya mopeleto, khutlo le felgelwana.

Beke ya 3-4: Kotsi ya ditagi

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela Dikahlaahlo tša foramo/phanele. Ngangišano. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka rekhoto ya thelabišene/radio/foramo ya papadikekišo Tshepetšo ya go bala. Go bala/go bogela kwešišo (šomiša Setšweletšwa sa go ngwalwa le sa go bogelwa bjalo ka khathune)
Go ngwala le go hlagiša	Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ngwala poledišano. Melawana ya ditemana. Tsepelela go magato a go ngwala. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Madiri Maemo a mafoko: Lebaka la lebjale, lebaka la lefetile, kago ya lefoko, kganetšo, mabotšiši, polelo ya maikutlo le go jabetša Tihalošo ya mantšu: hlalošo ya lentšu ka lentšu, mahlalosetšagotee, malatodi, dingwalwaswana maswaodikga le mopeleto: melawana ya mopeleto

Mehuta ya ditemana	Methopo	Kgakollo ya morutiši
<p>Go theeletša kwešišo:</p> <p>Ditaello, polelo ya go itokišetšwa, ditšhupetšo.</p> <p>Go bala setšweletšwa sa tshedimošo papatšo, Theto, Magato a go bala.</p> <p>Go ngwala</p> <p>Ditšhupetšo.</p>	<p>Puku ya Morutwana</p> <p>Puku ya Morutiši</p> <p>Pukuntšu</p> <p>Diswantšho</p>	<p>Hlaloša maikemisetšo a seo o se rutwago</p> <p>Hlalošetša barutwana ka seo se fihlelelwago morago ga thuto.</p> <p>Hlalošetša barutwana ka dinyakwa tša dingwalwa tšeo di dirišitšwego.</p> <p>Botšiša barutwana dipotšišo kgafetšakgafetša go lekola kwešišo.</p> <p>Hlaloša mareo ao a dirišitšwego ka botlalo o fe mehlala ye menti gore barutwana ba a kwešiša ka botlalo.</p>

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Go theeleletša kwešišo: Go fa ditaelo letl. 61

Gopotša barutwana ka diponagalo tše di latelago go phethagatša morero:

- Go hlatholla ka fao sedirišwa goba setlabele se šomišwago ka gona, goba ka tsela yeo ba ka dirago se sengwe.
- Go hlaloša ditlabakelo tše di nyakegago.
- Go fa ditaelo tša go kwišišega, tša nnete gape tša tatelano ya maleba.
- Go šomiša tlotlontšu, mebolelwana goba polelo ya sethekniki ye e nepagetšego.

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go theeletša

Botša barutwana gore ba šome ka dihlopha go phethagatša mošomo wa pele ga go theeletša ka go lebelele seswantšho sa tšhomišompe ya diokobatši seo se tšwelelago dipukung tša bona. A ba se ahlaahle gomme ba tšweletše maikutlo le dikgopolo tša bona go ba lokišetša go theeletša setšweletšwa se se lego mabapi le kotsi ya tšhomišo ya diokobatši le ditlamorago tša tšona. Ba botše ba arabe dipotšišo tša ka fase ka ge di tla ba thuša go humana tlhathollo ka botlalo.

Dikarabo tše di šišintšwego

- Ke kgopolo ya gore barutwana ba ikgweranya le ditagi ge ba eya sekolong.
- Barutwana ba tla fa maikutlo a go fapana. Mohlala: Maikutlo ke a manyami, ba bjala mphoka o mobe setšhabeng.
- Baswa ba lehono ba etšitše ditagi pele go feta bokamoso bja bona. Ga ba tsebe mohola wa go tsena sekolo, ba tšea sekolo bjalo ka lefelo la boralokelo.

Ka nako ya go theeletša

Balela barutwana setšweletšwa. Go bohlokwa kudu gore o bale setšweletšwa se ka maikutlo le mafolofolo ka ge barutwana ba swanetše go theeletša mantšu ao a gatelelwago, phetošo ya segalo sa lentšu le go khutša. Barutwana ba ngwale dinoutse ge ba dutse ba theeditše.

Botša barutwana gore ba dire tše di latelago:

- Ba lekole leboelela ka kwešišo molaetša ka go dira dikgokagano.
- Ba kgonthiše dikakanyo.
- Ba tše sephetho ka dintlha tše di filwego ba lekola le go gadima nthago.
- Ba dire dinoutse tša go kwešišega ka go ngwala dikgopolokgolo, mmepe wa monagano, go hlopha le go akaretša.
- Ba hlaloše seo se boletšwego

Lemoša barutwana gore ba tla be ba theeleeditše merero ye e latelago:

- Go theeleletša tshedimošo ya go ikgetha
- Go theeleletša kgahlego
- Go sekaseka ka tsitsinkelo le tekolo.

Bophelo bja ka bo be bo nwelela boka sekepe se nwelela meetseng

Moipolai ke moithuti wa mengwaga ye lesometshela sekolong sa Reboilefela. O thomile go reka dipatše go morekiši yoo a bego a ema kantle ga jarata ya sekolo ka nako ya matena. O be a ena le mathata lapeng labo, papagwe a phediša mmagwe ka seroba. Bagwera ba mo eletša go fola diokobatši gore a lebale ka mathata ao. Yena le bagwera ba gagwe ba ile ba reka diphuthelwana tše tshela ka diranta tše lesome.

O ile a re ba le lepatlelong la dithaloko a tšhuma sa gagwe sephuthelwana, a kgoga, morago ga fao a kwa di mosepelela dipatše, go tloga lona tšatšing leo ga a ka a tlogela go di fola.

Ge a fihla mpatong wa lesome, o be a šetše a fola diokobatši tša go swana le khokheine. Yena ge a hlaloša o re: “Ge ke be ke fola dipatše le bagwera, re be re šomiša lehlaka gomme re hlakanye patše le diokobatši tše go thwego ke di Mandrax. Ka morago ka šomiša tšona di mandrax, tša ntshepelela, ka bošego bjo tee ke fola maswikana a masometharo ke le tee.

Ke ile ka hlaselwa ke bolwetši bja monagano, mmele wa ka o hlafetšwe, ka thoma go bolela ka pelo ka ohlega mmeleng. Ke ile ka leka go tlogela eupša ka palelwa. La mathomo mma o be a sa tsebe gore ke fola diokobatši, ge a thoma go lemoga a šipha ka meokgo. A nkemaemela gore ke hwetše thušo go mokgahlo wa (SANCA) moo ke ilego ka fiwa ditaelo tše di latelago gore ke se sa šomiša ditagi:

- Go tšea kgato, ke ntšhe maikutlo a ka, ke hlaloše ka moo ke ikwago ka gona.
- Ke opele goba ke ingwalele lengwalo ka maikutlo a ka.
- Ke botse yo mongwe ka maikutlo a ka
- Ke nagane gore ke ka baka la eng maikutlo a ka a le ka tsela ye.
- Ke leke go ngwala mabaka a gona goba ke thale seswantšho sa batswadi /batho bao ba amegago maikutlong a ka.
- Ke kgethe yo mongwe yo o mo tshephago o mmošše ka moo ke ikwago, le maikemišetšo aka a go fetoga.
- Ke itšhidulle gararo ka beke gore mmele wa ka o lapologe
- Ge ke ikwa ke tshwenyegile ke robale fase,ke tswalle mahlo, ke hemele godimo nakonyana, ke lokolle mmele le monagano go iketla.

Ka morago ga go theeletša

Barutwana ba šomiša dinoutse tšeo ba di ngwadilego go ba thuša go araba dipotšišo. Ba phethagatša tekolo ya mošomo ka bonnoši.

Botša barutwana gore ba dire tše di latelago:

- Ba arabe dipotšišo
- Ba swayeswaye dinoutse
- Ba akaretše
- Ba fetišetše tshedimošo go bomolomo go ya go mokgwa wa go ngwala, mohlala, ba šomiša tshedimošo go šupetša sethalwa,
- Ba kgokagantšhe tshedimošo.

Mokgwa wa kelo: (Kelo ye e sego ya semmušo)

Kelo ka noši/mong. Efa barutwana memorantamo go lekola mošomo wa bona.

Mošongwana wa 2: Go fa ditšhupetšo letl. 62

Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go theeletša ditšhupetšo tša go tšwa go setšweletšwa seo o tšilego ga ba balela sona, laela barutwana go šoma ka dihlopha ka go diragatša ka bomolomo go fa ditšhupetšo go bamphato/phapoši ka moka. Wo ke mošomo wa go ipshina ka ge o efa barutwana sebaka sa go itlwaetša go šomiša tlotlontšu ye mpsha le mabokgoni ao ba ithutilego ona. Maloko a sehlopha a ikgethela go tšwa sehlopheng yoo a filego ditšhupetšo tše kaone le gore ke ka lebaka la eng di bile kaone.

Barutwana ba ka bopa sehlopha sa maloko a 3 goba a 4. Ba babedi e be badudi ba Afrika Borwa, mola o tee e le moeng go tšwa dinageng tša ka ntle, gape e le yena yo a botšišago ka ditšhupetšo tša go ya felo gongwe. A ba fele ba fetola dikarolo ka go šielana dibaka gore ka moka ba humane sebaka sa go hlaloša ka go fa ditšhupetšo. Go phethagatša mošomo wo, ba swanetše go ela šedi diponagalo tše di latelago tša go bolela go go sego ga semmušo ge go fiwa ditšhupetšo:

- Go šomiša modirišotaelo
- Go šomiša mafoko a makopana a go kwešišega
- Go šomiša tatelano ka tshwanelo
- Go bolela ka tšhupetšo ye e itšego
- Go laetša monabo/bokgole bjo bo akantšwego bja maleba
- Go fa tshedimošo ka maswao ao a lego tseleng goba dilo tše bohlokwa tšeo di ka lemogwago

Mokgwa wa kelo:

(Kelo ye e sego ya semmušo) Kelo ka sehlopha/sethaka/morutiši. Šomiša lenaneotshwaiwa le le latelago go ela mošomo wa sehlopha.

Khraetheria	Ditshwayotshwayo/Tšhišinyo
Ditšhupetšo di laodišitšwe ka go kwagala	
Go šomišitšwe mafoko a makopana a go kwešišega	
Taetšo ya monabo/bokgole bjo bo akantšwego le nako ya mosepelo/leeto di laetšwe	
Ditaelo tše di filwego di latelana ka tshwanelo	
Go šomišitšwe modirišotaelo go hlaloša ditšhupetšo	
Ditšhupetšo di filwe ka polelo ya segwera le segalo sa lentšu la kgokaganyo	

Ka nako ya go theeletša

- Botša barutwana ba ele hloko dintlha tše di latelago tša polelo ya go se itokišetšwe ge go fiwa ditšhupetšo:
- Ba hlagiše polelo ntle le go itokiša pele ga nako
- Ba beakanye tatelano ka bjako
- Ba šomiše dithekniki tša polelo ka tsebišo ya nako e kopana
- Ba šomiše tlotlontšu le dibopego tša polelo tša maleba tše di nago le mohola
- Ba lemoge polelommele le dika tša go bonwa tša go tšweletša molaetša tsa seboledi/mohlagiši
- Diteng di be ka gare ga lepokisana
- Hlogo e laetšwe
- Ba bontšhe maswao a go hlahla mošupetšwa
- Ba laetše monabo wa dikhilometara/dimetara go hlahla ntlha ka ntlha.
- Ba dire dika tša kakanyo ya monabo le diswantšho tša dikai tša mafelwana ao go bolelwago ka ona.
- Kelo ya monabo e be ya maleba
- Go ka dirišwa dikhutlonne mohlala, bodikela, borwa, leboa, bohlabela
- Maswao a tsela, meago, maporogo, le tše dingwe di ka dirišwa.
- Retšistara e be ya maleba.

Balela barutwana mohlala wa ditšhupetšo gomme ba di sekaseke ka go lekodišiša ge e ba dintlha tša ka godimo di etšwe hloko naa.

Baemedi ba SANCA ba etela sekolo sa Lesedi GaMaboi seo selego dikhilometara tše masome a mabedi go tloga toropong ya Polokwane, go tla go fa tshedimošo ka ditagi. Ba filwe ditšhupetšo tše di latelago:

Go tloga Polokwane go ya Gamamabolo

Sepelang ka mmila wa R71 woo o lebago Tzaneen dikhilometara tše lesomesenyane ,le tla hwetša leswao la tšhupetšo leo le rego Mathibaskraal . Phamogelang letsong la go ja leswaong la go aroganya ditsela ka magoro a mane. Swarang ka tsela ya mabu thwii le sepele dikhilometara tše nne. Lebelelang go la go ja le tla bona poto e ngwadilwe motse wa Maboi. Fetang mehlare ye mebedi ya mepalema ka letsong la ngele le la go ja. Sepelang monabo wa dimetara tše makgolohlano Fetang kereke ye kgolo ya Sione yeo e ngwadilwego ka mongwalo wo motala le bokheri . Phamogelang go la go ja le sepele dimetara tše makgolo a mararo. Fetang lebenkela la Lepogo le lešweu ka mmala. Sepelang di metara tše makgolo a mabedi. Phamogelang go la ngele le tla bona leswao la sekolo le re: “Lesedi High School”.Tsenang ka sefero le amogetšwe.

Ka morago ga go theeletša

Morutiši o fa barutwana sebaka sa go botšiša dipotšišo moo ba sego ba kwešiša gomme ka morago a ba botšiša dipotšišo tše di tšwelelago pukung ya Morutwana.

Dikarabo tše di šišintšwego:

1. Ke mmila wa R71 woo o lebago Tzaneen
2. Ke mafokotee goba mafokonolo.a tšweletša kgopolo e tee elego kgopolokgolo ebile ke a makopana.
3. Barutwana ba tla fa ditšhupetšo ka go diriša ditho tša mmele. Mohlala matsogo/menwana/go dumela ka hlogo.Morutiši o tla ba hlahla ge ba dutše ba boledišana.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Leinaina: Polokwane/Maboi/Mathibaskraal/Tzaneen

Leinagohle: Kereke/lebenkele.

Leinaina ke leina leo le reetšwego motho goba selo mola leinagohle e le leina leo le akaretšago ebile le sa aroganye le lengwe go a mangwe. Mohlala Pheladi/lepelle ke leinaina mola Mongwadi/mmoledi e le leinagohle.

Tekatekanyo ya mahlaodi

Mohlare wo mogolo: Mohlare wo mogolonyana:

Mohlare wo mogologolo.

Kereke ye kgolo: Kereke ye kgolonyana : Kereke ye kgolokgolo.

Lebenkele le lešweu: Lebenkele le lešweunyana:

Lebenkele le lešweušweu.

Makopanyi a šoma go kgokaganya mafoko

Mohlala: Lekopanyi “**ka gore**” le kopantšhitše mafoko a mabedi. Moipolai o šomiša ditagi le Lekgarebe la gagwe le mohladi.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 3: Go bala setšweletšwa sa tshedimošo: Phoustara letl. 64

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Barutwana ba šoma ka dihlopha tša bobedi go phethagatša mošomongwa wa pele ga go bala. Ba sekima phoustarara ye e lego mabapi le dinotagi/diokabatši le go araba dipotšišo go humana kgopolo ka seo ba tlilego go bala ka sona setšweletšweng se se beakantšwego.

Botša barutwana gore ba lebelele seswantšho seo se tšwelelago pukung ya morutwana gomme ba boledišane ka sona gore ba humane matsenyagae a thuto ya lehono.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Go bapatšwa bjala.
2. Batho ba go nwa bjala.
3. Thekniki ya go goketša bareki gore ba reke bjala bjo ka bontši.

Lemoša barutwana gore ba hlokomele diponagalo tše di latelago tša go thuša go hlatholla setšweletšwa:

- Mehuta ya difonte le bogolo bja tšona, hlogo le molaetša ya go thekga.
- Tšhomišo ya leswao.

- Kalo/peakanyo.
- Hlogo ya go tanya šedi.
- Bohlokwa bja mmala.
- Dithekniki tša polelo ya tšhušumetšo: polelo ya maikutlo, ya go tšea lehlakore, polelo ya go hlohleletša/ya go jabetša, kgethollo.
- Mokgwa wo polelo le diswantšho di tšweletšago meholo le maitshwaro.
- Go šomiša polelo ya dika, dikapolelo, poeletšo modumo, poeletšo ya mantšu gore polelo ya bona e be le khuetšo.

Ka nako ya go bala

Barutwana ba bala papatšo ka bobona. Ba bala ka **tsenelelo** ba šomiša **mekgwanakgwana** ya go bala ka go šetša **dithekniki** tša phoustarara le tšhomišo ya polelo go humana hlalošo ya mantšu go tšwa dipukuntšung tša bona.

Lemoša barutwana go šomana le tlotlontšu ye nngwe le ye nngwe yeo e ba e humanago ka go šomiša mabokgoni a bona a go sekima le go sekena ao a latelago go humana tlhathollo ya setšweletšwa.

- Ba sekima le go sekena dithekniki tša go goketša: polelo ya maikutlo, go tšea lehlakore, go hlohleletša/ya go jabetša.
- Ba sekima dikgopolokgolo.
- Ba sekena gore ba humane dikgopolotlaleletšo.
- Ba ela hloko kgethollo le tshekamelo ya ka lehlakoreng le tee.
- Ba sekaseka, ba hlatholla, ba lekola ba be ba botšiše moo ba sa kwešišego.
- Ba ngwala dinoutse.
- Ba hwetša tlhalošo ya mantšu ao ba sa a tsebego.
- Ba hwetša molaetša wa pepeneneng le wo o iphihlilego
- Ba lebelela le go bala setšweletšwa ka tsenelelo le kwešišo.

Ka morago gago bala

Barutwana ba ka **sekena** phoustarara le go araba dipotšišo. Ba hlohleletše go phethagatša mošomangwana wo ka go šoma ka pela.

Botša barutwana gore ba arabe dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya Morutwana.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Ke bjala/motšoko wa bogale/diokobatši tšeo di tšeelago motho monagano ge a di šomišitše.
2. Ga di molao ebile di baka malwetši.

3. Ke polelo ya go kgalemela batho gore ba se kitimele bjaleng ge ba e na le kgatelelo ya monagano.
4. Barutwana ba tla fa maikutlo a go fapana. Mohlala maikutlo a manyami ka ge bjala bo se bja lokela mmele, bo hlola mathata malapeng, bo hlola bosenyi bj.bj.
5. Bjala ke seela bo nwewa ka molomo, ga bo tage motho ka pela.Ditagi di folwa ka dinko goba molomo. Dikotsi kudu ka ge di le bogale.Di taga motho ka pela. Dikgopolo tša barutwana di tla fapana.
6. Baswa ka ge e le bona bao ba sa swanelago go diriša ditagi.
7. Fonte ye kgolo e tšweletša molaetša gomme ye nnyane e a o thekga.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 4: Theto letl. 66

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Ahlaahla dipotšišo tšeo di šišintšwego le barutwana ka moka ka phapošing go ba lokišetša sereto seo ba tlilego go bala ka sona.

Mokgwa wa kelo

(Kelo ye e sego ya semmušo) Kelo ka sehlopha/mong. Dihlopha di ahlaahla le go lekola dikarabo tša bona ka nako ya dikahlaahlo tša phapoši ge ba fetša mošongwana.

Botša bathuti gore ba ele hloko diponagalo tše di latelago tša motheo tša sereto gore ba tle ba tšweletše mabokgoni a go sekaseka sereto ka go sekima le go sekana dikgopolo tša sona.

Sebopego

Se tšweletšwa ke methalotheto, ditematheto, morumokwano.

Diteng

Diteng tša sonete di arogantšwe ka diripa tše pedi Tshwantšho-Ke moo moreti a tšweletšago bothata gona. Mo go sonete ya Seisemane tshwantšho e tšwelela methalothetong ye lesomepedi (12) ,mola go ya Sentariane e tšwelela methalothetong ye seswai(8) ya mathomo.

Tirišo-Ke moo moreti a rarollago bothata gona.Yona e tšwelela methalothetong ye mebedi (2) ya mafelelo seretong sa sonete ya Seisemane, mola go ya

Sentariane e tšwelela methalothetong ye tshela (6) ya mafelelo.

Morumokwano

O tšwelela ge methalotheto ya ditematheto e felela ka medumo ya go swana.Mehuta ya morumokwano:

Morumokwanobedi o tšweletšwa ke ge methalotheto ye mebedi ya go latelana ya sereto e felela ka medumo ya go swana. **Mohlala:** Ba di badile dipuku bana ba batho

Ba di baletše gona go thuša mantho

Morumokwanoputla ke ge modumo wa motholadi wa mathomo o kwana le modumo wa mothalotheo wa boraro mola wa bobedi o kwana le wa bone. **Mohlala:** sona, ng, tšona, ng

Morumokwanokgaotši ke ge senoko se se tšwelelago mothalotheo wa pele se swana le sa mothalotheo wa bone go lebeletšwe tematheto e tee. **Mohlala:** tše, ana, ng, tše

Mošito

Ke peakanyo ye e itšeng ya medumo ya mantšu mo methalothetong. O ka tšweletšwa ke kgatelelo ya dinoko, telefatšo, segalo, poeletšo.

Lebelo

Le tšweletšwa ke g e methalotheto ye mengwe e balwa ka go akgofiša ye mengwe e balwa ka go iketla ka baka la palo ya dinoko methalothetong e sa lekane.Ge dinoko e le tše ntši o swanetše go bala ka go akgofiša mola tše nnyane o bala ka go iketla.

Dikapolelo

1. Tshwantšhanyo- Ke papišo ya dilo tše pedi yeo e sego ya khuta ,e bonala kudu ka tirišo ya mantšu a bjalo ka, nke,ka ka,,swana le.
2. Tshwantšhišo-Ke papišo yeo e khutilego,e tsebja ka tirišo ya lebopi la ke.
3. Mothofatšo-Ke sekapolelo se se dirišago dilo tšeo di sa phelego o ka re di a phela gore mmadi a utswewe maikutlo le kgopolo.
4. Pheteletšo-Ke sekapolelo seo go feteletšwago go gatelela tiro ye e itšeng.
5. Tumelokganetši-Ke moo go kopanywago dikgopolo/dilo tše pedi tšeo di ganetšanago/latolanago.bj.bj.

Ka nako ya go bala

Balela phapoši ka moka sereto. Bala sereto bonnyane bja makga a mabedi. Bala ka mafolofolo, maikutlo le segalo sa lentšu sa go fapana go kgontšha melaetša ye e fapanego ya sereto. Ka morago ga go bala ga mathomo, emiša gomme o ahlaahle mantšu go

tlhalošontšu le tlotlontšu ye nngwe yeo barutwana ba ka bago ba sa e tseba.

Bala sereto seo se tšwelelago pukung ya morutwana gomme o ba eletše go hlokomela tše di latelago:

- Go kwešiša seo moreti a nyakago go se tšweletša.
- Tšhomišo ya dikapolelo.
- Mokgwa wa mafoko.
- Methalo ya ditemana le ditematheto tšeo di hlagišwago
- Kgetho ya seswantšho, mošito, lebelo le modumo.
- Khuduego ya maikutlo
- Go utolla tlhalošo ya setšweletšwa.

Ka morago ga go bala

Barutwana ba šoma ka dihlopha le go ahlaahla dipotšišo. Ba thuše go šomela ka pela ka go kgopela dihlopha go fa dipoele tša dikarabo tša bona le go kwana ka karabo ye kaone.

Botša barutwana gore ba arabe dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya moithuti ka botee.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Ke sonete ya Seisemane. Se na le ditematheto tše nne tseo di beakantšwego ka tsela ye:
Tematheto ya pele go fihla ka ya boraro di na le methalotheto ye mene ye mene yeo e tšweletšago bothata. Tematheto ya bone e na le methalotheto ye mebedi yeo e tšweletšago tirišo/tharollo ya bothata.
2. Methalotheto ye lesomenne, ditematheto tše nne.
3. 4,4,4 le 2. Ditematheto tše tharo tša mathomo di na le methalotheto ye mene ye mene mola tematheto ya bone e na le methalotheto ye mebedi.
4. O nyaka sereto se se eba le mošito.
5. Moreti o šupa gore a ipshine ka ge go sa le bose gobane ka mohla wo mongwe nako ye bjalo e ka se sa ba gona.
6. Ke sekapolelo sa mothofatšo. Dikgopolo tše pedi di a latolana. O bolela o ka re patše e a phela ke motho.
7. Morumokwanoputla methalothetong ye lesomepedi, morumokwanobedi methalothetong ye mebedi ya mafelelo.
8. Poeletšothomi, poeletšontsu, poeletšo tumanoši, poeletšo ya sekafoko.
9. Ke a manyami o nyamišwa ke ka moo patše e senyago maphelo a batho.
10. Go bontšha ka moo patše e lego šoro ka gona maphelong a rena batho ka ge e bolaya batho, e ba gafiša, e ba swariša malwetši a kankere le a

maswafo, bana ba lahlegelwago ke bokamoso ka baka la yona.

11. Poeletšothomi:

- O

Poeletšo ya sekafoko (Sekafoko ke lefoko leo le sego la felela)

- Bangwe ba temathetong ya bobedi
- Ge o šetše o fetile temathetong ya boraro

12. Moferehli/o hlakahlakanya maphelo a batho.

13. Kakaretšo ya sereto

- (a) Moreti o sola tlhologo ya patše
- (b) Ka moo patše e amago maphelo a rena ka gona
- (c) Ka moo patše e senyago bokamoso bja bana ka gona
- (d) Maikutlo a moreti ka patše

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši o laela barutwana go hlaloša diripapolelo tše di latelago go tsošološa tsebo ya bona ka tšona:

Lebaka la lebjale, letlago, lefatile, modirišo, lefokonolo, lefokontši le thabe ba arabe ka bomolomo. Ka morago o ba laela go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya Morutwana bjalo ka mošomo wa gae go laetša kwešišo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Ditagi tšeo di folago ke baswa di kotsi kudu. (lebjale)
Ditagi tšeo di tla folago ke baswa di kotsi kudu. (letlago)
Ditagi tšeo di fotšego ke baswa di kotsi kudu. (lephethi)
2. Ditagi tšeo di folago ke baswa di kotsi kudu. (pego)
Ditagi tšeo di folago ke baswa ga di kotsi kudu. (kganetšo)
3. Ditagi tšeo di folago ke baswa di kotsi kudu. (lefokonolo)
Di ama maphelo a bona ebile di ba bakela malwetši. (lefokontši)
Lefokonolo le na le kgopolo e tee mola lefokontši le na le kgopolo tše pedi tšeo di kgokaganywago.
Lekopanyi.
4. Ditagi di kotsi kudu. Ka ge e le kgopolokgolo ya lefoko.
5. Tšeo di folwago ke baswa ke thabehlaodi.
Di ba bakela malwetši ke thabekutu.

Go ngwala le go hlagaša

Mošongwana wa 5: Go ngwala ditšhupetšo letl. 69

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go ngwala

- Ruta barutwana tsela ye kaone ya fa ditšhupetšo ka go šomiša ditšhupatsela tšeo di filwego thutišong ya mabokgoni a go bala le go bogela.
- O ka no bušeletša gape thutišo yeo go ba gopotša diponagalo tša ditšhupetšo pele ba ka ngwala, goba o ka ba fa mošongwana wa ditšhupetšo tšeo di sa felelago goba tšeo di sa kwagalego go ka hlaloša thwii ditšhupetšo. Botša barutwana go latela ditšhupetšo tšeo.
- Ka morago ba botšiše go šišinya seo se bego se swanetše go bolelwa go dira gore ditšhupetšo di kwagale gabotse.

Ka nako ya go ngwala

- Barutwana ba šoma ka botee ka go ngwala ditšhupetšo tša maswao a tsela a lefelo le le itšego mo tikologong ya bona goba ba tlogelele go ikgethela.
- Barutwana ba latela kgato ka kgato ditaelo go tšwa dipukung tša bona ka magato a go ngwala a: Go beakanya, go ngwala sengwalwakakanywa, go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagaša.

Mokgwa wa kelo

(Kelo ye e sego ya semmušo) Kelo ka sethaka/segwera. Barutwana ba lekola mošomo wa baithuti kabona, ba šomiša lenaneotshwao leo le filwego le ka go fa dipolelo tša mošomongwana woo ba o lekotšego. Morutiši o hlaha barutwana ka dintlha tša go ngwala ditšhupetšo tše di latelago gomme o ba balela mohlala wa ditšhupetšo ka morago a ba botšiša dipotšišo ka bomolomo go bona ge ba kwešišitše.

- Šomiša ditšhupetšo go laetša gore motho a ka fihla bjang moo a yago.
- Šomiša modirisotaelo.
- Šomiša mafoko a makopana a go kwešišega.
- Beakanya ditšhupetšo tša gago ka tatelano ka tshwanelo.

- Bolela ka tšhupetšo ye e itšego
 - Laetša bokgole bjoo bo akantšwego bja maleba.
 - Efa tshedimošo ya maswao ao a lego tseleng.
- Eletša barutwana go hlokomela dintlha tše di latelago pele ba ngwala:

- Ba sekaseke sebopego, diponagalo le retšistara ya mohuta wa sengwalwa seo ba ngwalago ka sona.
- Ba tsebe maikemišetšo a go ngwala ditšhupetšo
- Ba kgethe dikgopolokgolo le diteng tša go thekga pele ba ka thoma go ngwala.
- Ba šomiše methopo ya maleba gore ba kgone go tšweletša tshedimošo ya maleba.
- Ba thale mmepe wa monagano wo ba tlilego go o latela ge ba ngwala.

Ba botše gore ba tsepelela magato a a latelago a go ngwala

- Go beakanya pele ba ngwala
- Go ngwala sengwalwakakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagaša

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Botša barutwana gore ba ngwale ditšhupetšo tšeo ba di fago maphodisa gore ba kgone go fihla sekolong sa bona.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši laela barutwana go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago Pukung ya Morutwana gore ba ikgotšhe ka dikarolotša polelo tše di latelago: Mahlalošagotee, malatodi, maamanyi, maswaodikga le mopeleto. Thumeletša ka gore barutwana ba fe mehlala ye mengwe ka bobona go laetša kwešišo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Malatodi ke mantsšuu ao a ganetšanago mola mahlalošagotee a bolela ka selo se tee. Mehlala:
 - Malatodi : Basetsana – Bašemane
 - Mahlalošagotee : Basetsana-Banenyana, Patse-Lebake
2. Bao ba di folago- leamanyidiri-go šomišitšwe lediri go hlaola.
Ntlwana tša boithomelo – leamanyiina go šomišitšwe leina go hlaola lefelo.
3. Baithuti bao ba folago ditagi swerwe ke maphodisa maabane sekolong gomme ba tlile go fiwa kotlo ye kgolo ya go ba lahliša gore ba se tsoge ba buseleditše.

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 6: Go bolela: Dikahlaahlo tša phanele/foramo letl. 71

Mokgwa wa go ruta

Ruta le go ahlaahla mantšu a o a filwego go tlhalešontšu. Laela barutwana go etela dinoutse tša bona tša dikahlaahlo ka sehlopha tša beke ya 5-6 ka dipung tša bona. Ka boripana ahlaahla hlaloša gore ke ka lebaka la eng re swanetše go latela melao yeo e sepetšago le go laola dikahlaahlo tša phanele. Bolela ka mabokgoni ao a lebeletšwego ge o le modulasetulo wa dikahlaahlo tša phanele.

Barutwana ba tla šoma ka dihlopha tše 6 le go kgetha hlogo e tee. Sehlopha se sengwe le se sengwe se swanetše go kgetha moetapele wa sona.

Go itokišetša dikahlaahlo, barutwana ba swanetše go bala gape dinoutse tša dikahlaahlo tša phanele le go dira dinyakišišo ka hlogo yeo sehlopha se e kgethilego. Se se ka dirwa bjalo ka mošomo wa gae. Ba dumelele go tšea metsotso ye 20 go bolela dikahlaahlong.

Hlokomela gore barutwana ba fapanego ba swanetše go fiwa sebaka sa go laola dikahlaahlo mo gare ga ngwaga.

Dira ditshwayotshwayo tša tlotlontšu le dibopego tša polelo tšeo barutwana ba ka di šomišago bošae di gomme o di ahlaahle mo leboong la dibeke tše pedi.

Botša barutwana ba ipope ka dihlopha gomme ba boledišane ka thušo ye ba ka efago le gore mmušo o ka thuša bjang go hloma mananeo a dithutolahlo mabapi le bothata bja ditagi mo basweng. Ba eletše gape go ela hloko **diponagalo** le melawana ya dikahlaahlo tša phanele.

- Ba thome le go swarelela poledišanong.
- Ba šomiše melawana ya go šielana ka polelo.
- Ba tlatše dikgoba le go hlohleletša seboledi.
- Ba fe tlhathollo mo go hlokegago
- Ba fe le go kgonthišiša kgopolo, ba rerišana ka maemo.
- Ba abelane dikgopolo le maitemogelo.
- Ba botšiše le go araba dipotšišo go swarelela kgokagano.

- Ba godiše maikemišetšo a mošomo ka sehlopha ka go tšea boetapele le maikarabelo a mangwe
- Ba iphetolele gotšhomišo ya polelo, polelo ya dika tša mmele, polelommele, kopantšhomahlo
- Ba laetše kgahlego le šedi ya maleba ka go bolela, leemo la polelo ya dika tša mmele.

Botša barutwana gore ba dule ka dihlopha tša bona gomme ba lebedišiše phoustara yeo e tswelelago pukung tša bona, ba ahlaahle dipotšišo tšeo di tswelelago ka godimo ga phoustara.

Ba eletše gape gore ba hlokomele tše di latelago ge ba ahlaahla gomme ba arabe dipotšišo tšeo di tswelelago ka fase ga phoustara.

- Ba abelane dikgopolo ge ba ahlaahla.
- Ba theeletše ba bangwe ge ba bolela ba se ba tsene ganong.
- Ba amogele dintlha ge go nyakega.
- Ba dire ditswalano tša go kwagala magareng ga dintlha ba swarelele go hlogotaba.
- Ba hlagiše dikakanyo ba thekge mabaka a go kwala.
- Ba šomiše dikafoko tša semmušo
- Modulasetulo e tla ba morutiši, o tla laola nako, a latela lenaneothero, a hlohleletša go kgatha tema, a se tšee lehlakore, a tla ka ditšhišinyo.

Tshedimoso ka ditagi

Baswa ka moka ba Reholegile, e tlang le ikwele ka tša lena ditsebe. SANCA e tlile go re fa tshedimošo ka ditagi, emang ka maoto re tle re lwantšhane le pharela ye gobane tau tša hlokaseboka di šitwa ke nare e hlotša.

Go tlabo go tlo bolelwa ka tše di latelago:

1. Mehuta ya ditagi
2. Kotsi ya tšona
3. Di ama bjang baswa

E tla kopanong yeo e tlabego e swaretšwe seko long sa Reholegile mmileng wa Thabo Mbeki Polokwane moo o tlogo go kwa kgodu yeo e tšwago lerotseng.

Tšatšikgwedi: 16 June 2014

Nako: 8hoo

Kitima o se be kolobe ya mašala morago

Dimpho ke mantšhaotlogele!

	7	6	5	4	3	2	1
Taetšo ya mabokgoni a peakanyo a makgonthe							
Retšistara, setaele segalo tša maleba							
Bokgwari bja tšhomišo ya polelo							
Bokgoni bja go šireletša maemo a go fa bohlatse bjo bo kgodišago							
Go šomiša kgethontšu, popolelelo le melawana ya tshepetšo ya go bolela							
Peakanyo ye e tseneletšego le kgohlagano ya dikgopolo							
Go bolela ka boitshepo							

Mošongwana wa 7: Go bolela: Ngangišano letl. 73

Mokgwa wa go ruta

Ngangišano e šomiša polelo ya semmušo gape di latela tshededišo ye itšego/kgethegilego. Netefatša gore barutwana ba kwešiša mareo. Laela barutwana go lebelela dinoutse le go ba hlalošetša ka tshepedišo ya ngangišano.

Beakanyetša ngangišano ya phapoši gore barutwana ba humane sebaka sa go laetše seo ba ithutilego ka ga dithekniki le ditshepedišo tša ngangišano. Se se tla nyaka peakanyo le dinyakišišo tša maleba.

Mokgwa wa kelo

(Kelo ye e sego ya semmušo) Kelo ka morutiši. Hlokomela dipeakanyetšo tša barutwana gomme o lebelele ka šedi dingangišano gore o tle o fe barutwana dipolelo ka morago.

Pele ga dingangišano

E fa barutwana hlogo ye “Ditagi tša semolao tša go swana le bjala le motsoko di na le ditlamorago tša go šiiša go feta tša go se be molaong” gore ba ngangišane ka yona gomme o ba hlahle ka diponagalo tše di latelago tša ngangišano: Botša barutwana ka magato a tshepedišo ya polelo ao a latelago:

- **Go beakanya, go nyakišiša le go rulaganya**

Ba eletše gore ba šomiše methopo ya go fapana le dipukukgakollo gore ba hwetše tshedimošo ya go

ikgetha. Ba dire dinoutse le dikakaretšo go tšwa methopong ya maleba ye e fapanego, ba akaretše dintlha tša mehutahuta le mehlala ye e fapanego go ya ka dinyakwa tša mošomo, ba šomiše matseno le mafelelo ka bokgwari, ba godiše dikgopolo le ngangišano ka go beakanya dintlha ka tatelano. Ba fe mehuta ya bohlatse bjo bo nepagetšego, ba šomiše dithuši tša go tšweletšwa goba tša go bonwa.

- **Go itlwaetša le go hlagiša**

Eletša barutwana go šomiša mekgwa ya maleba ya go bolela le batho, ba laetše temogo ya baamogedi ba tshedimošo, makgethepolelo, poeletšo, go khutša, ba lemoge polelo ya semmušo le yeo e sego ya semmušo goba polelo ya sethaka, ba tšweletše ba be ba thekge kgopolo ya mong go dikahlaahlo le ditherišanong, ba šomiše diboego tša polelo le melawana ya maleba, ba šomiše dithekniki tše di nepagetšego tša bomolomo le tša setu go gatelela tlhalošo, ba bolele ka segalo le pitšo ya mantšu ya maleba, ya go kwagala yeo e bopetšwego go laetša tlhalošo.

Laela barutwana gore ba lebelele seswantšho seo se tšwelelago pukung tša bona ba kgone go itswalanya le lefelo la ngangišano, gomme ba kgethe barutwana ba ba tshela phapošing ya bona ya boithutelo ba arogane ka dihlopha tše pedi. Sehlopha se sengwe e be sa go dumelelana le hlogo, se sengwe e be sa go ganetšane le hlogotaba. Seboledi se sengwe le se sengwe se fiwe metsotso ye meraro ya go bolela.

Ka nako ya go ngangišana

Tshepedišo e laolwe ke morutiši a latele magato a tshepedišo a ka godimo.

- Ditshepetšo tša ngangišano di laola ke modulasetulo yoo a:
 - tsebišago sererwa a ba a fa ditiragalo tša bokamorago bja sona.
 - tsebišago seboledi se sengwe le se sengwe.
 - tlišago taolo.
 - swarago nako-diboledi tša fiwa nako ye e itšego.

- a laolago ngangišano ge sererwa se tsebišitšwe.
- a nago le taolo ya dibouto.
- Modulasetulo (morutiši) o tsebagatša hlogotaba gomme o kgopela seboledi sa mathomo sehlopheng sa go thekga hlogotaba gotšweletša lehlakore la bona.
- Seboledi sa mathomo sa tšweletša mabaka a go thekga hlogo.
- Seboledi sa mathomo ka lehlakoreng la kganetšo se hlagiša mabaka ao a thulanago le hlogotaba, sa hlasela mabaka a seboledi sa mathomo.
- Seboledi sa bobedi sa go thekga hlogotaba sa aga mabaka godimo ga mahlare ao a šetšego a tšweletše ka bobedi, sa oketša ka mabaka a maswa le go hlasela seboledi seo se sa tšwago go fetša go bolela.
- Seboledi sa bobedi lehlakoreng la kganetšo le sona sa dira bjalo.
- Hlogotaba e buletwa batho ka moka gore e ahlaahlwe le go botšiša dipotšišo.
- Morago ga kahlahlokakaretšo, sehlopha sa kganetšo se fiwa nako ya go fa kakaretšwana pele.
- Seboledi sa boraro se boeletša dintlhakgolo tša ngangišano tša sehlopha gomme sa leka go hlohleletša batheeletši go bouta kgahlanong le hlogotaba ka go fahlela ka mabaka. Seboledi se ka no ba kgahlanong le ngangišano ye e fetilego.
- Seboledi sa boraro sa go thekga hlogotaba le sona se dira ka mokgwa woo.

Ka morago ga ngangišano

Ngangišano e ka rungwa gomme dipolelo tša fiwa ka ditsela tša go fapana mohlala, moahlodi a ka ela dipoleledišano(meputso yeo e hweditšwego) goba a dumelela gore tšhišinyo e boutelwe. Laela barutwana gore ba šomiše lephephetekolo le le latelago go lekola.

	7	6	5	4	3	2	1
Taetšo ya mabokgoni a peakanyo a makgonthe							
Retšistara, setaele segalo tša maleba							
Bokgwari bja tšhomišo ya polelo							
Go bolela ka boitshepo							
Peakanyo ye e tseneletšego le kgohlagano ya dikgopolo							
Bokgoni bja go šireletša maemo le go fa bohlatse bjo bo kgodišago							
Go šomiša kgethontšu, popopolelo le melawana ya maleba							

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši o hlalošetsa barutwana gore ledirwi ke lediri la mohuta mang, o ba bontšha gape le gore ga se madirwi ka moka ao a tšeago moselana wa, –wa ge re bopa ledirwi. Mohlala: koba-kobja, lema-lengwa, bofa-bofsa, gapa-gapša bj.bj.

Dikarabo tšeo di šisintšwego

1. Reka+-wa =rekwa. Bašemane ba reka dipatše-
Dipatše di rekwa ke bašemane.
Fola+-wa=folwa. Banenyana ba fola dipatše-
Dipatše di folwa ke banenyana.
2. Madiredi Mehlala: Bofa-bofela. Bašemane ba
bofela banenyana dipatše
Utswa- utswetša. Baswa ba utswetša batswadi
tšhelete ba reka ditagi.

Go bala le go bogela

Mosongwana wa 8 : Rekhoto ya thelebišene (foramo ya thelebišene ye e gatišitšwego go ka kwena goba go bogelwa) letl. 76

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go bala

- Botša barutwana ba itswalanye le diponagalo tšeo di tšwelelago Pukung ya Moithuti le sebopego sa foramo ya thelebišene ka go sekima le go sekena dikgopolokgolo le morero wa setšweletšwa, ba aroganye dikgopolokgolo go dikgopololaleletšo, ba akaretše dikgopolokgolo, ba laetše tatelano ya mafoko le tšhomišo ya makopanyi le dikgokaganyi go di nyalantšha le setšweletšwa.

- Ka morago ba lebelele seswantšho seo se tšwelelago Pukung ya Moithuti ka morago ba arabe dipotšišo tša go latela go tsošološa tsebo.

Dikarabo tšeo di šisintšwego

1. Kgopolo ye e tšweletšwago ke seswantšho ke ya gore batho bao ba dutšego mmogo ba boledišana ka ditagi nepokgolo ele go fa tshedimošo ka tšona setšhabeng.
2. Barutwana ba tla fa kgopolo tša go fapana Mohlala: Ke taba ye botse go sedimoša batho ka kotsi ya ditagi kudu baswa ba lehono ka ge ba thoma go di šomiša e sa le ba bannyane.

Ka nako ya go bala

Laela barutwana go šomiša mabokgoni a bona a go sekima le go sekena tiragatšo ya foramo ya thelebišene ye e gatišitšwego gomme ba arabe dipotšišo ka yona.

Ka morago ga go bala

Botša barutwana gore ba arabe dipotšišo tša setšweletšwa go tloga maemong a fase go ya maemong a godimo, ba bapetše le go fapantšha, ba kopantšhe, ba lekole, ba ngwale diphetho, ba hlagaše dikgopolo tša bona, ba tswetše pele temogo ya go šomiša polelo ka tsitsinkelo.

1. Asikhulume.
2. Thulasizwe Simelane.
3. O šupa gore babogedi lenaneo le le gašwa ka nako ya ge go iketlilwe, bjale o mema babogedi go theeletša ditherišano tšeo di tlabego di abja lenaneong.
4. Kamogelo ya babogedi, tsebišo ya batšeakarolo, memo ya babogedi go tšea karolo.
5. Mmoledi le mmoledišwa.
6. Di pala go rarolloga.
-Le di ahlola bjang.
7. Barutwana ba tla fa dikgopolo tša go fapana. Mohlala, ditagi tša go sebe molaong dikotsi kudu ka ge o ka golegwa ge o di šomiša/o ka hwa/o ka lahlegelwa ke monagano/wa ba le kankere. Tša go ba molaong di tšea nako go hlasela mmele wa motho yoo a di šomišago, ga di tage ka pela, bj.bj.
8. Ee ba go ba le tsebe ba tla lesa go di šomiša.
9. E fahlolla batho ka kotsi ya ditagi. Ditagi di pšhatla malapa, di tšea maphelo a batho, batho ba lahlegelwa ke bokamoso kudu baswa ge ba di šomiša. Batho ba hlola bosenyi ka baka la tšona, batswadi ba palelwa ke go hlokomela bana, di

hlola dikotsi le gore bao ba di šomišago ba ka hwetša thuso bjang kae.

10. Ditagi di kotsi kudu, bao ba di šomišago ba nyake thušo e sa le ka pela.
11. Baswa, ka ge di šomišwa ke bona ka bontši.
12. Ee, papadikekiši ye e file tshedimošo yeo e tletšego ka ditagi.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

1. Ka moselana wa-a. **Mohlala:** lebala, phakišetša
2. Lebala-lebetše, phakišetša-phakišeditše
3. Mma o lebaala go rekela tate bjala-Mma o lebetše go rekela tate bjala
4. Mma ga a lebala go rekela tate bjala-Mma ga se a lebala go rekela tate bjala.
5. Mma o lebala go rekela tate bjala? Mma o lebetše go rekela tate bjala?
6. Maikutlo a manyami

Mošongwana wa 9: Theto (sonete ya sentariana) letl. 80

Mokgwa wa go ruta:

Pele ga go bala

Gopotša barutwana ka diponagalo tša motheo tša sereto bekeng ya 1-2 o ele hloko diponagalo tša sonete ya Sentariane tše di latelago:

Sebopego

- Sebopego se tšweletšwa ke methalotheto ye lesomenne.
- Dithematheto ke tše pedi tšeo di beakantšwego ka mokgwa wo: Tematheto ya pele methalotheto ye 8.
- Tematheto ya bobedi methalotheto ye 6.
- Se tšweletšwa ke morumokwanokgaotši.

Diteng

- Diteng di tšweletšwa ke Tshwantšho le tirišo.
- Tshwantšho ke moo bothata bo tšwelelago gona. Yona e tšweletšwa ke methalotheto ye seswai ya mathomo.
- Tirišo ke moo bothata bo rarollwago gona, yona e tšweletšwa ke methalotheto ye 6 ya mafelelo.

Ka nako ya go bala

Laela barutwana gore ba šomiše mabokgoni a bona a go sekima le go sekena sereto seo se tšwelelago Pukung ya Morutwana gore ba humane tshedimošo le go ka itlhamela sa bona sereto gomme ba arabe dipotšišo ka sona.

Ka morago ga go bala

Botša barutwana gore ba arabe dipotšišo tša setšweletšwa go tloga maamong a fase go ya maamong a godimo, ba bapetše le go fapantšha, ba kopantšhe, ba lekole, ba ngwale diphetho, ba hlagiše dikgopolo tša bona, ba tšwetše pele temogo ya go šomiša polelo ka tsitsinkelo.

Dikarabo tseo di šišintšwego tša botee

1. Sonete ya Seisemane, e arogantšwe ka ditematheto tše pedi tseo mo go tšona bothata bo tšwelelago methalothetong ye seswai, mola tharollo e tšwelela methalothetong ye tshela ya mafelelo.
2. Bjala
3. Tshwantšhanyo
4. Kelelothalo kgopolo yeo e tšwelelago mothalotheong wa 7 e fetela mothalotheong wa go latela wa 8.
5. Morumokwanokgaotši, abba, cddc, effe, gg.
6. Poeletšo
7. 14
8. Tematheto ya pele methalotheto ye 8, ya bobedi ye 6.
9. Wešitše, hlakahlakantše.
10. Mokgwa wa go kodutla.
11. Ke go bontšha ka moo bjala bo senyago ka gona.
12. Maikutlo a tla fapana. A lethabo/manyami

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 10: Go bala le go bogelela kwešišo-Khathune letl. 84

Setšweletšwa se lebane le go bala ka tsenelelo. Gopotša barutwana ka dithekniki tša go sekima le go sekana ka go ba ruta pele ba ka thoma go bala, goba o ka ahlaahla bokamorago bja setšweletšwa.

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Barutwana ba sekima thaethele goba hlogo, dithalwa le temana yeo ba ilego go e bala gomme ba ngwala lefoko le tee go akaretša seo ba naganago gore temana e bolela ka sona.

Ka nako ya go bala

Barutwana ba šoma ba le tee ba bala temana ka moka ka setu ka bobona. Ge ba dutše ba bala ba lemoga

diponagalo tše di latelago tša khathune gore ba hwetše tlhathollo ya sona pele ba ka sekana setšweletšwa.

- Mehuta ya difonte le bogolo bja tšona, hlogo le molaetša ya go thekga.
- Tšhomišo ya leswao.
- Kalo/peakanyo.
- Hlogo ya go **tanya šedi**.
- Bohlokwa bja mmala.
- Dithekniki tša polelo ya tšhušumetšo: polelo ya maikutlo, ya go tšea lehlakore, polelo ya go hlohleletša/ya go jabetša, kgethollo
- Mokgwa wo polelo le diswantšho di tšweletšago mehola le maitshwaro.
- Go šomiša polelo ya dika, dikapolelo, poeletšo modumo, poeletšo ya mantšu gore polelo ya bona e be le khuetšo.

Eletša barutwana gore ba šomane le tlotlontšu ye nngwe le ye nngwe yeo ba e humanago ka go šomiša mabokgoni a go sekima le go sekana gore ba humane tlhalošo ya setšweletšwa gomme ba dire tše di latelago:

- Ba sekima le go sekana dithekniki tša go goketša: polelo ya maikutlo, go tšea lehlakore, go hlohleletša/ya go jabetša.
- Ba sekima dikgopolokgolo.
- Ba sekana gore ba humane dikgopolotlaleletšo.
- Ba ela hloko kgethollo le tshekamelo ya ka lehlakoreng le tee.
- Ba sekaseka, ba hlatholla, ba lekola ba be ba botšiše moo ba sa kwišišego.
- Ba ngwala dinoutse.
- Ba hwetša tlhalošo ya mantšu ao ba sa a tsebego.
- Ba hwetša molaetša wa pepeneneng le wo o iphihlilego.
- Ba lebelela le go bala. setšweletšwa ka tsenelelo le kwešišo.

Ka morago ga go bala

- Barutwana ba phethagatša mošomo wa bona wa go bala ka tsenelelo ka go šoma ka sethaka ba ahlaahla dipotšišo tše theilwego godimo ga temana yeo.
- Ka morago ga ge ba ahlahlile dipotšišo, ba ingwalela dikarabo tša bona tša dipotšišo tseo ba bego ba di ahlaahla. Go tloga moo, bjale ba šoma ka botee ka go bala le go araba dipotšišo tše di latelago tseo ba di arabilego.

- Botša barutwana gore ba arabe dipotšišo tša setšweletšwa go tloga maamong a fase go ya maamong a godimo,ba bapetše le go fapantšha, ba kopantšhe, ba lekole,ba ngwale diphetho,ba hlagiše dikgopolo tša bona,ba tšwetše pele temogo ya go šomiša polelo ka tsitsinkelo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Ditagi di ama bjang baswa/mabaka ao a dirago gore baswa ba fole ditagi/mehuta ya ditagi tšeo di folwago ke baswa.
2. Kgopolokgolo yeo e tšwelelago ke ya go fa mabaka ao a dirago gore baswa ba fole ditagi le gore di ama bjang maikutlo a bona.
3. Seboledi sa pele se ithuta go fola ditagi, sa bobedi le sa boraro se tšweletša mabaka ao a dirilego gore ba ikgweranye le ditagi,sa bone ke lekgoba la tšona.
4. Go ya sepetlele goba go hwetša thušo mekgahlong ya go swana le boSANCA.
5. Barutwana ba tla fa dikgopolo tša go fapana. Nka mo eletša go botša batswadi/morutiši/moruti, bj.bj.
6. Go lemoša barutwana ka mokgwa woo ditagi di amago baswa ka gona.
7. Ga a sa kgona go phela ntle le tšona.
8. Ya seboledi sa mafelelo.

Mokgwa wa kelo

(Kelo ye e sego ya semmušo) Kelo ka mong/morutiši. Efa barutwana memorantamo wa go swaya gore ba lekole mošomo wa bona, goba o tšee o lekole ka bowena.

Diboego le melawana ya tšhomišo ya polelo

1. Mehlala ya malatodi
 - (a) Monna-Mosadi
 - (b) Bofa-Bofolla
 - (c) Moso-Mosweu
 - (d) Lehono-Maabane
2. Mahlalošagotee a mantšu a a latelago:
 - (a) Bofa-tlema
 - (b) Lehono-mamohla
 - (c) Mogolo>motona
3. Mohlala wa mabaka mafokong
 - (a) Fola: Malose o tla fola bolwetšing ge a ka nwa dihlare.
Banenyana le bona ba fola patše.
 - (b) Sola: Mma o sola bogobe.
Tate o sola barutiši ge ba sa rute barutwana ka ditagi.

- (c) Lefa: Tate o re abela lefa a sa phela.
Mma o re o tla lefa bašomi gosasa.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 11: Go ngwala Poledišano letl. 84

Mošongwana wo o ka šomišwa bjalo ka **Mošomo wa Kelo ya semmušo**: Go ngwala: Setšweletšwa sa tirišano.

Mokgwa wa go ruta:

Barutwana ba latela ditaelo ka kelohloko ka go tsepelela go magato a go ngwala a poledišano. Ba fe rubriki gore ba tsebe gore ba tllile go lekolwa eng le gona bjang. Se se tla ba thuša go kwešiša bohlokwa bja go latela ditaelo ka šedi.

Mokgwa wa kelo

(Kelo ya semmušo) Kelo ka morutiši. Šomiša rubriki go lekola ditšweletšwa tša tirišano. Rekhota kelo.

Pele ga go ngwala

- Hlalošetša barutwana gore poledišano ke tiragalo ya mohuta mang le gore ke diponagolo dife tšeo ba swanetšego go di hlokomela gammogo le sebopego sa poledišano.
- Ka morago ba tšee malebiši ka go bala poledišano yeo e tšwelelago dipukung tša bona gomme ba abelane dikgopolo ka go araba dipotšišo tšeo di latelago poledišano.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Dihlahlababadi
2. Di hlahla babadi ka ditiragalo tšeo di tšwelelago poledišanong le maikutlo a diboleledi.
3. A thoma ka potšišo yeo e laetšago go tlabega
4. Go re fa thuto ya gore motho ge e šetše e le lekgoba la ditagi re ka mo thuša bjang.
5. Lesiba o makala mogale a mo tsogeletše.
Mogale o a itlhaloša gore o kgalegile.
Lesiba ga a mo fe seo a se kgopelago.
O mo fa maele a gore a tlogele go fola.
Mogale ga a tsebe gore a ka tlogela bjang.
Lesiba o ithaopa go mo thuša.
6. Mahlalošagotee mogwera> mmata
7. Fegelwana(.):ge re khutša gare ga lefoko /fao go balwago dilo ka go latelana/lefokong leo go nago le leamanyidiri. Efa mehlala.
Khutlo(.) Mafelelong a lefoko goba ka morago

ge re boletše kgopolo yeo e feleletšego. Efa mehlala.
Kgorwana(:)e dirišwa ge go laetšwa gore go na le tšeo di tlogo go latela/Fao go begwago mantšu ao a boletšwego ke seboledi thwii/fao re nyakago go fa mehlala.

Ka nako ya go ngwala

Eletša barutwana go tsepelela magato a a latelago a go ngwala:

- Go beakanya pele ba ngwala
- Go ngwala sengwalwakakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagiša

Go beakanya pele ga go ngwala

Eletša barutwana go:

- Akanya ka hlogo
- Kgoboketša dintlha tšeo o tlogo go bolela ka tšona
- Dira dinyakišišo

Go ngwala

Eletša barutwana go dira tše di latelago:

- Hlokomela gore ge re ngwala poledišano re ngwala **Ditšhupasefala** ka gare ga mašakana pele moo re tšweletšago batšeakarolo, lefelo le nako ya ditiragalo.
- Maina a diboledi a tšweletšwe gomme ka morago a latelwe ke leswao la kgorwana, ka morago seboledi se bolele mantšu a sona.
- Go direla gore mmadi a tsebe gore poledišano e mabapi le eng.
- Batšeakarolo ba swarelele go morero wa poledišano.
- Diboledi di laetše tsebo ye e tseneletšego ya polelo, go swana le polelo ya go hlalefetša, dikamano tša maatla.
- Di boledišane ka go šielana ba tšwetše poledišano pele, ba fihlelele tumelelano moo go nyakegago.
- Go bonale matseno le mafelelo a go goga šedi ya mmadi.
- Ditšhupasefala di diriswe ka tshwanelo
- Diboledi di tlatša di be di hlohleletšane ge di dutše di bolela
- Diboledi di abelane dikgopolo le maitemogelo go laetša gore di kwešiša mareo le dintlha tšeo di tšweletšwago.

Go boeletša

Ba eletše gape gore ba bale poledišano ya bona ba thumeletše polelo, mongwalelo, setaele le mokgwa wa go ngwala.

Go hlokola

Ba botse ba tloše ka moka tšeo di sa nyakegego, o šadiše dikgopolo tša go amana le morero le hlogo yeo o e filwego.

Go phošolla

Ba lemoše go phošolla mopeleto, maswaodikga le thulaganyo ya tšeo ba di tšweleditšego.

Ka morago ba tšweletše sengwalwa sa bona go morutiši.

Dibopego tša polelo le melawana nakong ya magato a go ngwala

Hlalošetša barutwana ka bohlokwa bja mopeleto le mekgwa yeo e huetšago barutwana go foša mopeleto.

Ka morago a ba laela go phošolla mopeleto wa mafoko ao a tšwelelago Pukung ya Morutwana.

Retšistara, setaele le segalo

- Go šomiša retšistara ya maleba: ya semmušo, le yeo e sego ya semmušo poledišano le motho wa pele go polelo ya semmušo.
- Go bolela thwii le mmadi ka tsela ya botee.
- Go šomiša dintlhatebelelo tša go fapana ge go hlokega.

Melawana ya polelo (mopeleto le maswaodikga):

- Tšhomišo ya ditlhakakgolo, difegelwana, maswao a go tsopola/ditsebjana, khutlopedi, go thalela, mongwalo wa italiki, sekakhutlo, lenalana, tlami, thaladi, mašakana.
- Ba šomiše tsebo ya patrone ya mopeleto le melao ya go bitša mantšu ka nepagalo:
- Ba šomiše dipukuntšu le dilo tša go lekola mopeleto
- Ba šomiše dikagego tša dikhutsofatšo le diakronimi tša maleba go dimediya le baamogedi ba tshedimošo ba go fapana.

Mošongwana: Maitekelo ka botee/sehlopha

Dikarabo tše di akantšwego

Morutiši o romile barutwana go reka letsoko. Go kwala gore barutwana bao ba ralokile dikarata ka tšhelete ya gona.

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 5-6: Diphoofolo tše di lego kotsing ya go timelela

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwana ya go theeletša le go bolela. Go theeletša tekakwešišo. Potšišotherišano. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka terama/papadi Magato a go bala. Theto Go bala tekakwešišo: ditherišano.
Go ngwala le go hlagiša	Dipopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa tirišano, mohl. Ditšhupetšo/ditaelo. Tsepelela go Magato a go ngwala. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Mahlathi a felo le mokgwa, mahlathi, tirišontši Maemo a mafoko: Tatelano ye nepagetšego ya mantšu, mabotšiši, pebofatšo, sebopego sa mafoko, medirišo, tiro le tirwa. Tlhalošo ya mantšu: polelotharedi; hlalošo ya polelo ya dika; tlhalošo ya lentšu ka lentšu kamano; papadišantšu. Maswaodikga le mopeleto: khutsofatso, maswao a di tsebjana, leswao la tlabege, khutlo le fegelwana.

Beke ya 7-8: Mekgwa ya diphoofolo

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwana ya go theeletša le go bolela. Go theeleletša kwešišo. (Setšweletšwa sa dikanegelo tša nnete, athekele ya kuranta). 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya baswa/kanegelokopana. Magato a go bala. Theto. Mekgwana ya go balela go kwešiša.
Go ngwala le go hlagiša	Dipopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ngwala tshekatsheko ya kanegelo/ Padi Tsepelela go magato a go ngwala 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu: Dihlogo le meselana. Maemo a mafoko: Tlhamago ya mafoko, mehuta ya mafoko, mabaka, setatamente, pebofatšo, diema. Maemo a lentšu: Mahlalošetšagotee, malatodi, dingwalwatshwano; paronimi Maswaodikga le mopeleto: dikhutsofatšo.

Mehuta ya ditemana	Dithuśathuto	Kgakollo go morutiši
<ul style="list-style-type: none"> Go Theeletša tekakwešišo Go diragatša Potšišotherišano. Setšweletšwa sa sengwalo-papadi. Theto ya Sello sa diphoofolo. Setšweletšwa sa tirišano. Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya bafsa. Sereto Go ngwala ditshwayotshwayo tša kanegelo/Padi/filimi. 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana. Puku ya Morutiši. Pukuntšu. Diswantšho Puku ya go bala ya mphato. 	<ul style="list-style-type: none"> Thuša barutwana go tšweletšeng dikgopolo tša go tsitsinkela, go naganišiša o fetleka ditaba, go lebelela morago le go tšea karolo. Tsebo e nyalelane le bophelo bja bana le bja kakaretšo. Ba hlalošetše mokgwa wa go šoma le go šomišana. Thoma mošomo wo mongwe le wo mongwe ka go hlaloša maikemišetšo a wona. Botšiša dipotšišo go kgonthišiša gore baithuti ba a kwešiša. Le gore ga se o ba timelele. Ge go nyakega arola baithuti ka dihlopa gore ba abelane dikgopolo le go eletšana. Ba fe mehlala ya go fapafapana gore ba fihlelele mabokgoni a letetšwego. Ela mešomo go ba thuša ka maele le go itekola ge wena o tšweletše.

Beke ya 5 - 6:

Diphoofolo tše di lego kotsing ya go timelela

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Go Theeletša tekakwešišo

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

- Botšiša barutwana ka mehuta ya diphoofolo ka moka tšeo ba di tsebago o di ngwale letlapeng. Morago arola letlapa ka diripa tše tharo e lego diphoofolo tša gae, tša nageng tša go se be le kotsi le tša go ba le kotsi.
- Ba botšiše ka tšeo ba kileng ba di bona le gore ba di bone kae.
- Bjale boledišana le bona ka diswantšho tšeo di tšwelelago dipukung tša bona.

Ka nako ya go theeletša.

- Hlalošetša barutwana gore ka nako ya go theeletša ba tla ithuta ka diphoofolo tšeo di lego kotsing ya go timelela.
- Ba laele gore ba tla dira tše latelago ge o le gare o ba balela, le morago ga go bala.
- rekhota dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka go ngwala dinoutse, lenaneotekolo, kakaretšo, pharaporeisa le go anega gape go laetša kwešišo.
- Balela barutwana setšweletšwa ka go iketla, o eta o ema go goga dikgopolo tša bona le go ba fa sebaka sa go botšiša.
- Ba balele pego ye e latelago o fela o ba fa sebaka ka go ba fa dipotšišo go kgonthišiša gore ba na le wena.
- Ba hlohleletše go botšiša dipotšišo.

Lešoka ntle le diphoofolo

E a kgonega taba ye? Ee, e a kgonega. Ge re sa thušane le mmušo le mekgatlo ya twantšho ya polao le tšhireletšo ya diphoofolo, gona meloko ye e tlang e tla bolela ka tau le tlou e ka ke dikgolomodumo. Ke nnete lešoka le tsenetšwe le ka gare ga kgatelelo ye e kgolo ka lebaka la motho. Motho o itirile phoofolo. Phoofolo e tšhaba motho, ga e sa le motho yo a tšhabago phoofolo. Motho o tseneletše diphoofolo o di bolaya ka sehlogo se segolo le go di tloša legaeng la hlago la tšona gore a di ruwe goba di mo šutelele a

age bodulo le tllhabologo ya gagwe mo lešokeng. Mo re bolela ka diphoofolo tša naga, tša meetseng le dinonyana. Ka lebaka la go tsoma le go huduša diphoofolo, diphoofolo tše re boletšego ka tšona ka godimo gotee le tše dingwe tše ntši, di kotsing ya go timelela.

Go ya ka molao wa Bosetšhaba wa tlhokomelo le taolo ya Tikologo go ba National Environment Management: Biodiversity Act (No. 10 of Chapter 4, Part 2 of Biodiversity) go tšweletšwa

lenaneokgoparara la mehuthuta ya diphoofolo tšeo di lego kotsing ya go timelela. Go timelela ga diphoofolo go arogantšwe ka diripa tše di latelago:

- Diphoofolo tše di lego kotsing ye kgolokgolo ya go timelela.
Tše ke diphoofolo tša tlhago tša tikologo ye e itšego tšeo di lebanego le kgonagalo ye kgolo ya go timelela ge mengwaga e dutše e sobelela. Mo re bolela ka diphoofolo tšeo di hlorigwago ka go bolawa ka bontši tša go swana le tšhukudu ye ntsho, lepogo, tšhukudu, lenong, mmutla, nkwe le lepogo.
- Diphoofolo tše di lego kotsing ya go timelela.
o re bolela ka diphoofolo tšeo go nago le kgonagalo ya go re di ka felela ge di ka se hwetše tšhireletšo. Mo re bolela ka diphoofolo tše bjalo ka hlapi e bitšwago whale.
- Diphoofolo tše di nago le kgonagalo ya go timelela.
Ge re bolela ka botlou, lepogo, mole le squirrel re bolela ka diphoofolo tšeo di nago le kgonagalo ya go timelela ka lebaka la mediro ya motho.
- Diphoofolo tše di lego tšhireletšong.
Mo re bolela ka diphoofolo tšeo di filweng tšhireletšo ka go hloma melao ya go re di se tsongwe ntle le mangwalo a tumelelo. Tšona ga di kotsing ya go timelela lebakeng la bjale.

Kgwebo e sego molaong ya diphoofolo tša lešoka e lekanetšwa go ka feta dibilione tše lesome tša diranta ka ngwaga gomme e sesefaditše palo ya diphoofolo tša lešoka lefaseng ka moka ka mokgwa wo o hlobaetšago, Bjalo ka go kgwebo ye e sego molaong ya ditagi, melao ya go fediša polao ya diphoofolo ga se e tšwelele go fediša bothata bjo. Le ge go šomišwa dimilione tša diranta go lwantšha polao ya diphoofolo, nyako ya ditho le ditšwaphoofolong yona e golela godimo ntle le tšhitišo. Batsomi ba tsoma diphoofolo go no ithabiša ba re ke mohuta wo mongwe wa papadi. Diaparo tša mabonwa tša go bitša di dirwa ka matlalo a diphoofolo tša naga, tša

ka meetseng le dinonyana. WildAid ke mokgatlo wo mogolo o lwantshago tshomišo ya ditšwapphoofolong ka molaetša wa yona wa go lwa le diaparo tša go dirwa ka matlalo a diphoofolo.

Wo ke molaetša wa facebook wa go romelwa ke ngaka Andrew Venter (CEO ya Wildlands Conservation Trust) ge a be a theeditše Jabulani Ngubane, Molaodi wa KZN Wildlife, yo a lebanego le mošomo wa go tšweletša mananeo a go fediša tsomo ya ditšhukudu ntle le molao a ala pego ya lesolo la tšhireletšo ya ditšhukudu.

Labohlano. 22 Julae 2011 18:24

“Ntwa kgahlanong le batsomi le babolai ba ditšhukudu e laetša dipoelo. Mahodu a mantši a swerwe. Lesolo lona le tšwela pele.”

Ka nako ya go theeletša

Barutwana ba fetole dipotšišo tše di latelang ka go ngwala go kgonthišiša kwešišo ya bona.

1. Phoofolo ye e sa kago ya bonwa.
2. Tšhukudu, nkwe le lepago.
3. Kgetha phoofolo e tee o laetše gore go šomišwa mekgwa efe ya go e šireletša.
4. Laetša diripa tšeo go timelela ga diphoofolo di arogantšweng ka tšona.
5. Motho o beile diphoofolo kotsing ka mabaka a mabedi, a hlaloše.
6. Diaparo tša mabonwa.
7. WildAid e lwantšha tshomišo.
8. Batsomi ba re ke mohuta wa papadi.
9. Jabulani Ngubane.
10. Ee, mahadu a mantši a swerwe.

Mošongwana wa 2: Go diragatša Potšišotherišanoletl. 90

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

- Potšišotherišano
- Barutwana ba swanetše go laetša mabokgoni a go beakanya, go nyakišiša le go rulaganya.
- Pele ba ka hlagiša ka bomolomo ba araba dipotšišo tše latelago gore o lemoge kwešišo ya bona ka tikologo le go araba dipotšišo.

- Efa maina a diphoofolo tše leng kotsing ya go timelela.
- Ke ka baka la eng taba ya tšhireletšo ya diphoofolo e le bohlokwa?
- Barutwana ba tla šomiša didirišwa tše ba di kgobokeditšego bj. dikuranta, diswantšho, dinepe le tše dingwe tše di ka thušang go hlaloša thuto ka ga diphoofolo le didirišwa tša ditšwapphoofolong.
- Ba fe ba ahlaahle dithušathuto tše kgobokeditšwego, ka bobedi ba hlame dipotšišo le dikarabo, ba fiwe sebaka sa go botšiša le go araba dipotšišo tšeo ba di hlamileng ba thušwa ke diswantšho tšeo ba di bogetšeng.

Ka nako ya go theeletša

- Ba balele potšišotherišano go ba lemoša maswaodikga, mošito, segalo le go ba ruta go theeletša ka tsitsinkelo. Se se tla dira gore ba kgone go araba le go botšiša dipotšišo.
- Hlohleletša barutwana go gopolela pele goba go akanya ge temana e dutše e balwa ke morutiši.
- Ngwala dikgopolelo tše letlapeng goba tšhateng e hlophetšweng seo gore le fele le boela go tšona.
 - Bala temana goba seripa sa pele mme o lemoše barutwana gore dikgopolelo tša bona di tla tiišetšwa, tša ganega goba tša otlohlwa ge ba dutše ba theeditše ba humana ditaba tše difsa.
 - Ba botšiša ge e ba ba sa eme go tšona ge go bala go tšwela pele goba ba thoma go lemoga kgopolo ye nngwe. Ba fa dikgopolelo t š a mošomo wo o sa ntšeng o tlo balwa.
- Tšwela pele ka go bala temana – barutwana ba fe dikgopolo tša bona ka seo se letetšweng, ba balele mme o boledišane le bona ka dikgopolelo tša bona tšeo di ka felang di fetoga ge ba ekwa bohlatse bjo bofsa.
- Ge o fetša go ba balela, tabakgolo ke bokgoni bjo o ratang gore ba bo tšweletše le thutapolelo. Ba hlohleletše go bea šedi go mantšu le mafokwana ao ba sa a kwešišing goba a ba gogang dikgopolo le go madiri, mathuši, tumelo le nako tšeo di tšwelelang temaneng ya potšišotherišano.
- Balela barutwana potšišotherišano ye e latelago gore ka morago ba arabe dipotšišo.

Malose: Thobela Mpho. Nna ke Malose ke tšwa *Kruger National Park*, ke moetapele wa lesolo la Anti Rhino Poaching Trust.

Mpho: Hei! Wa tla fao ke ratang. Ke nyaka go ithutela go ba moleta diphoofolo tša lešoka. Le tla ntlahla ka mehuta ya dithuto tšeo ke swanetšeng go di latela.

Malose: O sepetše gabotse monna wa gešo. Lebakeng la gona bjale re tlile ka mošongwana wa go eta re botšiša baagi ka ditaba tša tšhireletšo ya diphoofolo, re bone gore le e kwešiša go fihla kae, gagolo bafsa. Ge re fetša re tla go fa maele ao o a nyakago. Aga! Naa o kwešiša eng ka *biodiversity*?

Mpho: Yona ke mehuta ya diphedi, batho, dimela le diphoofolo.

Malose: Batho ba sa phedišana gabotse le diphoofolo?

Mpho: Aowa. Go ya ka diphatlalatši batho ba bolaya diphoofolo sehlogo.

Malose: O tseba mašoka afe a diphoofolo?

Mpho: Ke tseba *Kruger National Park*, Kgalagadi *Frontier Park*, Manyeleti.

Malose: Ke go reng gore diphoofolo di kgatelelong ya go timelela.

Mpho: Ke gore diphoofolo di ka se sa ba gona mo lefaseng.

Malose: Seo se hlolwa ke eng?

Mpho: Se hlolwa ke batho ge ba tsoma diphoofolo ka bontši, gore ba di rekiše, tšona goba matlalo a tšona. Le go dira dihlare.

Malose: O tseba diphoofolo dife tšeo di leng kotsing ya go timelela?

Mpho: Ke tseba tšhukudu, tau, lenong, lepogo, tlou le nkwe.

Malose: O tseba eng ka mananeo a go sireletša ditšhukudu?

Mpho: Ke tseba Rights for Rhino Project, Walk for rhino le EWT My Rhino Fund.

Malose: Mašokeng a diphoofolo go na le seo se bitšwago “South Africa’s Big Five. Ke eng?

Mpho: Ke diphoofolo tša lešoka tše dikgolo, tša leemo le mekgwa ya go makatša.

Malose: Naa lefapha la mmušo la go laola mašoka le tšhireletšo ya diphoofolo le bitšwa eng?

Mpho: Le bitšwa SAN Parks.

Malose: Go na le mekgatlo ya go hlohleletša le go thuša badudi ka tšhireletšo ya diphoofolo. E bitšwa eng?

Mpho: Go na le Myschool, Myvillage le MyPlanet. Ke ithutile ka tšona inthaneteng bokgobapukung bja sekolo le bja motse.

Malose: O kwešiša eng ka yona?

Mpho: Ke mekgatlo ya go thuša ka maele le tšhelete gore badudi le baithuti ka dikolong ba tšee karolo go masolo a go sireletša diphoofolo tša naga le tša mašoka a kgaufsi le bona le go loma mmušo tsebe ka ditiragalo tša go fetšiša diphoofolo ka go di bolaya le go di utswa.

Malose: World Environment Week e ketekwa neng? O a e keteka sekolong sa geno? Le ka phadišana ka go dira diterama, dikoša le botaki ka hlahlo ya morutiši.

Mpho: Ka 5 June go fihla 10 June. Ke tla bolela le baithuti ka nna ra kgopela morutiši go re hlahla tabeng ye.

Malose: Go fihla bjale go bolailwe ditšhukudu tše kae ngwaga wa 2012 July ? Leka monna Mpho.

Mpho: Aowa ga ke tsebe.

Malose: Go bolailwe ditšhukudu tše 448 ka 2011 le tše 281 ka 2012 July. Go swerwe mahodu a ditšhukudu a 232 ka 2011 le a 165 ka 2012 July. Re leboga tshomišano ya gago Mpho.

Ka morago ga go theeletša

- Ba hlokomele diponagalo le dintlha tša potšišotherišano tše di latelago gore ba tle ba kgone go hlama sa bona:
 - Nyakišiša sererwa.
 - Rulaganya dikgopolo ka kgohlagano gore di kwesšišege.
 - Lemoga le go kgetha tlotlontšu ya maleba.
- Beakanya matseno le mafelelo ka bokgwari.

Dipotšišo

1. O bona eka Mpho a ka ba moleta diphoofolo tša lesoka? Fahlela karabo ya gago.
2. Ntwa kgahlanong le mahodu a diphoofolo e a fenywa? Efa mabaka.
3. O tseba mašoka afe a diphoofolo?
4. Go boletšwe ka mekgahlo yeo e šomago le badudi, e hlaloše .
5. SAN Parks ke go reng gape e šoma go dira eng?
6. Wena o ka tšea karolo twantšhong ya phedišo ya diphoofolo ka go dira eng?

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

- Maemo a lentšu: **Mahlathi a felo le a mokgwa, mahlathi a tirontši.**
- Hlalošetša barutwana gore mahlathi ke mantšu ao a re lemošang ditaba ka lediri. A re botša gore mošomo o phethagetše kae, neng bjang. Ba hlalošetše gore gobaneng re re ke mahlathi a mokgwa, felo le nako.
- Ba fe dipotšišo tša go tšweletša mahlathi bjalo ka mehlala ye e latelago:
 - Mpho o arabile dipotšišo gabotse goba bjang?
 - Diphoofolo di hlorišwa ganyenyane goba kudu?
 - Pego ya tlhorišo ya diphoofolo e tšweletše kae, neng?
- Ba botšiše gore ba bona mahlathi e le a fe mo mafokong a o a fileng le gore ba fe mabaka. Mahlathi a tirontši ke ao a ka hlalošago lediri ka gore – **ka mehla, tšatši le lengwe, gohle bjbj.** Ditšhukudu di bolawa ka mehla. Mahodu a swarwa tšatši le lengwe.

Dikarabo tše di akantšwego

1. Tlatša dikgoba ka mahlathi a mokgwa Ge re sa lebeletše **gabotse**, moriti wa khupetša **gannyane** koloi yeo re bego re e nametše gomme tlou ya batamela ka **go nanya** kgaufsi le rena. Re sa maketše thutlwa ya emiša molala **ka lebelo** go obelelela kala e tala ya mohlare. Tau

ya emelela ka **pela** gomme diphuti tša tšhaba **ka-kudu**. Ra sobelela ka **go nanya** tlase ga disiti.

2. Lehlathi ke eng?
Lehlathi ke lentšu le le re botšago go feta ka ga lediri.
3. Tlatša dikgoba ka mahlathi a mokgwa, lefelo le nako.
 - (a) Go tsoma ka go utswa ga ditau go thibetšwe **kudu**.
 - (b) Ditšhukudu di bolailwe **gabohloko** ke batsomi.
 - (c) Re boile le mapogo **maloba**.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 3: Setšweletšwa sa sengwalo- papadi letl. 92

Mokgwa wa go ruta

O ka šomiša lefoko le o bonang le le maleba go tsenya barutwana thutong ye ya go bala goba wa ngwala lefoko le mo letlapeng : Batho ba bagolo ba ka tsenya bafsa mathateng. Efa barutwana sebaka sa go naganiša gore morago ba dumele go ba ba ganane le lefoko le ba efa mehlala. Ngwala dikgopolo letlapeng ka lehlakore la go dumelelana le la go se dumelelane.

Pele ga go bala

- Hlalošetša barutwana gore le tlo bala papadi le gore papadi e fapana le kanegelo ka gore yona e na le badiragatši goba batšeakaro bao ba šielanago ka go bolela, gona le dikarolo goba diripa tšeo di tšweletšago ke seširo le gore seširo se tšweletša ke moanegi o polelo ya gagwe e leng ka mašakaneng.
- E swana le kanegelo ka gore le yona e na le baanegwa le baanegwathwadi, tikologo le morero.
- Ba botšiše gore Ngwanamaganago botšwa e tšwa seemeng se sefe le gore se ra go reng. Ba laele go akanya ka seo ba gopolang gore se ka ba tabakgolo papading ye.

Ka nako ya go bala

- Gopotša barutwana ka diponagalokgolo tša setšweletšwa sa go balwa.
- Lemoša barutwana gore moanegwathwadi a ka lebana le dikgohlano tše bjalo ka tše latelago ka fa o ba leke go nyakišiša gore mo kanegelong ye o lwantšhana le eng:

- Moanegwathwadi le boyena
 - Moanegwathwadi le setšhaba
 - Moanegwathwadi le tlhago
 - Moanegwathwadi le se sa tsebjego
- Ba balele kanegelo e le go ba hlhla ka mošito, segalo le maswaodikga. Morago a ba bale ka bo bona ka mphato le dihlopha ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.
 - Ba fe diripa tša go fapana gore ba di bale ka dihlopha.
 - Šomiša dipotšišo tša go swana le tše go ba hlhla, go loutša menagano ya bona le go bona ge e ba bana le wena mo leetong le la go bala. Gobaneng
 - Dumelela barutwana go ba le boikgethelo bja go tšea karolo ya go gopolela gore go tla diregang ba lebeletše hlogo ya papadi. Se se thuša go ba lokolla go fa maikutlo.
 - Ba dumelele nako ya go gopola ge o ba file dipotšišo tša go bulelga. Se leke go letefatša potšišo ka go ba fa yona ka lehlakore le lefisa. Se se ba thuša go šomiša dikgopolo tša bona.
 - Ba dumelele go ngwala dintlha tšeo di tlogo ba thuša go sefa dikgopolelo tša bona ge mošomo wa go bala o dutše o tšwela pele.

Dipotšišo e ka ba tša go swana le tše:

1. O kwana le go ganana le dikgopolelo dife?
 2. Go fihla mo re leng gona bjale kgopolelo ya gago ke efe?
 3. O bona e ka pheletšo e ka ba efe?
- Bjale, mmogo le bona balang papadi ye e lego ka dipukung tša barutwana ka go šomiša mekgwanakgwana ya go bala. A go be le batšeakarolo mola ba bangwe ba tla theeletša gore le šielane ka go kgathatema.
 - Ke eng se dirileng gore Matseba a nagane ka memo ya Teffo le ge a le ka mphantong?
 - O bona eka ke mang a naganelang kgaufsi magareng ga bašemane ba?
 - Ditlamorago tša go lesa sekolo gare ke dife?
 - E ka ba o gopola gore Itoteng otlala holega?

Ka morago ga go bala

Dikarabo tše šišintšwego

1. Go lemoša barutwana ka kotsi ya go tšea dikeletšo tša batho ba ka ntle.
2. Moanegwathwadi ke Itoteng, Magana le Matseba ka ge e leng bona ba, baanegwa ba

tlaleletšo ke Thola, MmaMatseba le MmaMagana.

3. Ge bašemane ba dumela go šomela Tefo.
4. Ge Itoteng a sa kwane le bona.
5. Lešokeng.
6. Tabakgolo ke be bašemane ba swarwa ka manaka a ditšhukudu kwa Thailand. Tlaleletšo ke ge ba tlogela sekolo, ba rekiša manaka a tšhukudu ba huma, Itoteng a fetša dithuto e ba ramolao. Batswadi le Itoteng ba ba etela toronkong
7. Itoteng o itotile a se tsene mathateng. Ditaba tša Thola di a baba bjalo ka thola. Matseba o itirile tsebanyane mmo a wela molekong. Magana o ganne go tšea dikeletšo a wela mathateng.
8. Batswadi ga ba kgolwe ke motho ge ba re ga ba na tšhelete. Bafsa ba rata tšhelete ba dira mediro ya go ba tlišetša yona ka pela. Seo se ba wetša mathateng le go ba hlolela malwetši.

Mošongwana wa 4: Theto letl. 95

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Morutiši hlalošetša barutwana gore ba ka sekena le go sekima puku bjang.

Go sekima diponagalo tša theto e tšwelelago ka Pukung ya Morutwana ya go bala: Go bala ka go kitimiša mahlo go hwetša tshedimošo ya maleba. Mohlala, Leina la puku, seswantšho, sethalwa, difonte, bj. bj.

Go sekena diripa tša puku: Go bala ka tsitsinkelo go hwetša kgopolokgolo, mohlala, hlogotaba, diteng tša sereto, tlhalošo tša mantšu, bj. bj.

O ba laela gape go sekima le go sekena bokantle bja puku ya lena ya direkto le akanye ka kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.

Ka nako ya go bala

Morutiši o gopotša barutwana ka diponagalo tša ka gare le tša ka ntle tša sereto tšeo o ithutilego tšona mphantong wa 8 pele ba bala sereto seo se tšwelelago ka pukung tša bona.

Sebopego

Se tšweletšwa ke methalotheto, ditematheto, morumokwano.

Diteng

Diteng tša sonete di arogantšwe ka diripa tše pedi

Tshwantšho-Ke moo moreti a tšweletšago bothata gona. Mo go sonete ya Seisemane tshwantšho e

tšwelela methalothetong ye lesomepedi (12), mola go ya Sentariana e tšwelela methalothetong ye seswai(8) ya mathomo.

Tirišo-Ke moo moreti a rarollago bothata gona. Yona e tšwelela methalothetong ye mebedi (2) ya mafelelo seretong sa sonete ya Seisemane, mola go ya Sentariana e tšwelela methalothetong ye tshela(6) ya mafelelo.

Morumokwano

O tšwelela ge methalotheto ya ditematheto e felela ka medumo ya go swana. Mehuta ya morumokwano: Morumokwanobedi o tšweletšwa ke ge methalotheto ye mebedi ya go latelana ya sereto e felela ka medumo ya go swana. Mohlala A mpatlamela a nwa wa mokgako

A ntogela maano

Morumokwanoputla ke ge modumo wa mothalladi wa mathomo o kwana le modumo wa mothallotheto wa boraro mola wa bobedi o kwana le wa bone.Mohlala:

Mošito

Ke peakanyo ye e itšeng ya medumo ya mantšu mo methalothetong. O ka tšweletšwa ke kgatelelo ya dinoko, telefatošo, segalo, poeletšo. Ke sa tsebe ge lenaba le fihlile
Ka re lefase le nabile

Lebelo

Le tšweletšwa ke ge methallotheto ye mengwe e balwa ka go akgofiša ye mengwe e balwa ka go iketla ka baka la palo ya dinoko methallothetong e sa lekane. Ge dinoko e le tše ntši o swanetše go bala ka go akgofiša mola tše nnyane o bala ka go iketla.

Dikapolelo

1. Tshwantšhanyo-Ke papišo ya dilo tše pedi yeo e sego ya khuta,e bonala kudu ka tiriso ya mantšu a bjalo ka,nke,ka ka,wa,swana le.
2. Tshwantšhišo-Ke papišo yeo e khutilego,e tsebja ka tiršo ya lebopi la ke.
3. Mothofatšo-Ke sekapolelo se se dirišago dilo tše di sa phelego o ka re di a phela gore mmadi a utswewe maikutlo le kgopolo.
4. Pheteletšo –Ke sekapolelo seo go feteletšwago go gatelela tiro ye e itšeng.
5. Tumelokganetši-Ke moo go kopanywago dikgopolo/dilo tše pedi tše di ganetšanago/latolanago.bj.bj.

Ka morago ga go bala

Morutiši o tla laela baithuti go araba dipotšišo tše di tšwelelago Pukung ya Morutwanai ka botee go laetša kwešišo.

Dikarabo tše di šišintšwego

1. Sereto se ngwalwa ka methaladi ya go lokologana go bopa ditemana mola padi e ngwalwa ka ditemana tša go tsenelana di bopša ke mafoko.
2. Ka thaba wa go betha ka sekgoti – ka thaba kudu ka pshikologa fase. Lefase le nabile – lefase ke le legolo. A ikana ka nna- batho ba ikana ka diphoofolo go swana le ge motho a re ke nna tlou ke ana tlou. A ntlhodumela ka mafate – a se ntebelele mahlong A ntogela maano, a ntsetsela – a nagana mekgwa ya go ntsabetsa.
3. Go ya ka Beibele Modimo o dirile diphoofolo a kgona a bopa motho.
4. Motho o bolaela diphoofolo manaka le letlalo la tšona.
5. Go lemoša batho gore diphoofolo din a le sello le ge di sa bolele, di phela ka go tšhaba motho.
6. Ke sereto sa sello.
7. Ga go na phedišano mokgatlo ga diphoofolo le batho.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 5: Setšweletšwa sa tirišano – Ditšhupetšo Letl. 96

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go ngwala

- Botšiša barutwana gore mohola wa mmepe ke eng go moeti, rasephethephethe, mootledi wa koloi ya diphahla,ba thušo ya pele.
- Ngwala dikarabo letlapeng.Thuša barutwana go lemoga gore mmepe ke setšweletšwa sa tirišano seo se šomišwang ke bohle bao ba nyakang tsela ya go ya go gongwe.
- Ba hlalošetše ka didirišwa tša theknolotši bjalo ka GPS goba global positioning system ye hwetšagalang mo di selefouneng.
- Hwetšang lefelo le le leng mo go lona ge go kgonega le šomiša selefoune.

Ka nako ya go ngwala

- Laela barutwana go ahlaahla mmepe wa monagano wo o tšwelelago dipukung tša bona gomme o ba hlahle go tlatša dintlha tša bohlokwa go ntlha ye nngwe le ye nngwe.
- Laela barutwana go bala mmepe wa Kruger National Park wo o tšwelelago dipukung tša bona gore ba hwetše tshedimo Laela barutwana goo ye ba e hlokago mabapi le mafelo.
- Ba nyake maina a mafelo a go ikhutša ba a ngwale dipukung tša bona.
- Gopotša barutwana gore le yo ithuta go hlagiša setšweletšwa sa tirišano sa mmepe. Ba laele go thalela baeti ba go tšwa Austrelia bao ba nyakang go etela ditoropo tša Lebowa go tloga Gauteng go fihla Musina.
- Ba gopotše ka magato a a go ngwala le go hlagiša le gore ba fe hlalošo ya botlalo ka seo ba se dirang go legato le lengwe le le lengwe:
 - Go beakanya
 - Ngwala sengwalwakakanywa
 - Go boeletša
 - Hlokola
 - Go phošolla le go hlagiša

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a mantšu : tiro le tirwa.

Thuša barutwana go laetša kwešišo ka go fa dikarabo go mafoko a tšwelelago ka dipukung tša bona ka tiro – fao lefoko le thomang ka sediri , le tirwa fao lefokong le thomang ka sedirwa.

Beke ya 7 - 8:

Mekgwa ya diphoofolo

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 6: Go theeletša setšweletšwa sa Athikele ya kuranta letl. 99

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

- Barutwana ba nyaka tsebo e tseneletšego ka diphoofolo tše kgolo Afrika Borwa go tšwa websaeteng le bokgobapuku.
- Ba laele go kgoboketša dintlha tše bohlokwa. Pele ba theeletša laela barutwana go šoma ka dihlopha

ba lebeletše diphoofolo tše swantšhitšwego dipukung tša bona.

- Ba šoma ka dihlopha gore ba hwetše mabaka ao a dirang gore diphoofolo tše di bitšwe Big Five.
- Mošomo wo o fa barutwana sebaka sa go itlwaetša go šomiša tlotlontšu e mpsha le go ba thuša go dira dinyakišišo.

Ka nako ya go theeletša

- Ba balele pego ye ya bophelo bja nkwe le tau, o šomišana le bona gore o hwetše mathata a bona le bokgoni bja bona bja go theeletša.
- Ba ka šoma ka noši go ngwala dintlha tšeo di tšwelelago ge ba theeditše.

Morago ga go theeletša

- Morago theeletša barutwana ba kopana ka sehlopha gore bafe sehlopha dintlha tšeo ba di kwelego. Morutiši a fe mongwaledi wa sehlopha sebaka sa go ngwala dintlha tšhateng yeo e tloga pharwa lebotong.
- Morago barutwana ba sepela ba hlehla le leboto go tlaleletša dintlha tše ba nago natšo ka tše di tšwelelang ditšhateng tša dihlopha tše dingwe.
- Ba arabe dipotšišo tše o ka di oketšang ka tše latelago:
 - Tlou e ja dijo tše kakang ka letšatši, gona e imela ditone tše kae?
 - Pego ye e ngwetšwe ke mang?

Polelo ya sehlopha

- Hlalošetša barutwana go dira tše latelago:
 - Laetša dikarolo tše di ralokwago ke bakgathatema.
 - A go be le sererwa.
 - Theeletšanang gomme le bolele ka go šielana
 - Hlaloša dintlhatebelelo le fihlelele kwano.
 - Šomiša polelo, setaele le retšistara tša maleba.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a mantšu- dihlogo le meselana.

Ruta barutwana ka diripa tša lentšu – hlogo , kutu , moselana.

Mohlala: diphoofotswana
phoofolo-**kutu**
di-**hlogo**
-tswana-**moselana**

Maemo a mafoko-mehuta ya mafoko

Mehuta ya mafoko

Lefokonolo ke lefoko leo le nago le lediri le le tee bjaka:

Ba swere mahodu a diphoofolo.

Lefokontši ke lefoko leo le nago le madiri a mabedi goba a mararo bj

Moleta lešoka o fihlile ditau tša rora tša tšhaba.

Lefokofokwana le na le thabekutu e tee. Mohlala:

Ditau tše di rorago di tšhošitše baeti. Ditau di tšhošitše baeti ke thabekutu.

Mabaka

Re ka bolela ka lebaka la bjale, la go feta le letlago. Kgopela barutwana go fa mehlala.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 7: Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya bafsa

letl. 101

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- Hlalošetša barutwana ka diponagalokgolo tša padi le ka mehuta ya baanegwa mo pading.
 - Baanegwa e ka ba:
 - Ba go ithuta dilo tše difsa ka ditiragalo gomme ba ruta ba bangwe.
 - Ba go tliša diphetogo setšong goba ditlwaeding tša setšhaba.
 - Ba go rarolla mathata.
 - Ba go bontšha hlago ya motho.
 - Ba go jabetša.
 - Ba go segiša.

Ka nako ya go bala

- Ba balele kanegelo e le go ba hlhla ka mošito, segalo le maswaodikga. Morago a ba bale ka bobona ka mphato le dihlopha ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.
 - Ba fe diripa tša go fapana gore ba di bale ka dihlopha.
 - Šomiša dipotšišo tša go swana le tše go ba hlhla, go loutša menagano ya bona le go bona ge e ba ba na le wena mo leetong le la go bala. Gobaneng
- Dumelela barutwana go ba le boikgethelo bja go tšea karolo ya go gopolela gore go tla diregang ge ba lebeletše hlogo ya papadi. Se se thuša go ba lokolla go fa maikutlo.
- Ba dumelele nako ya go gopola ge o ba file dipotšišo tša go bulelga. Se leke go letefatša potšišo ka go ba fa yona ka lehlakore le lefsa. Se se ba thuša go šomiša dikgopolo tša bona.

- Ba dumelele go ngwala dintlha tšeo di tlogo ba thuša go sefa dikgopolelo tša bona ge ba ngwala dikarabo tša dipotšišo tše bat logo di botšišwa.

Ka morago ga go bala

- Ba anega goba ba diragatša seo ba se badilego.
- Ba ka ngwala kakaretšo ya seo ba se badilego.

Dikarabo tše šišintšwego

1. Subelele.
2. Ditiro tša gagwe ke tšona tše di rweleng molaetša wa puku. Kanegelo e dikologa godimo ga dipheto tša gagwe.
3. Tatagwe, Thunder, Stefaan le Morena Koos
4. Moya wa tšhireletšo ya diphoofolo.
5. Go šala tawana nthago.
6. Subelele ga a lalwe ke kgang. Tatagwe o tseba mošomo o botegile. Koos ke mongmošomo wa botho.
7. Lešokeng la diphoofolo.
8. Go se theeletše go tsenya motho kotsing
9. Subelele o fiwa molao, a o tshela a gahlana le mahodu a ditau gomme a swarwa le bona.
10. Barutwana ba tla tšweletša thulano go ya le ka kwešišo ya bona.
11. Mahodu a ya toronkong, bašemane ba tla lokollwa ba ithutile go theeletša batswadi.
12. Tshipu e rile ke lebelo mohlaba wa re ke nabile. Ba rutwana ba tla tšweletša dikgopolo tša bona gore diema amana bjang le bophelo bja baanegwa.

Mošongwana wa 8: Sereto letl. 103

Mokgwa wa go ruta

Ka nako ya go bala

- Laela barutwana go bala sereto ba go šala nthago. Ba se lebale go ngwala dintlha.
- Ba botšiše dikgopolo le maikutlo a bona ka sereto ge se dutše se balwa..
- A ba hlaloše dintlha tšeo lešoka le di tšweletšang ge le itheta.
- A ba laetše dika le diema tšeo ba di lemogang le gore di amana bjang le molaetša wa lešoka.
 - Ba bala seretwana se gape ka setu, morago ka go hlaboša ka go ekiša segalo le lebelo le o le laeditšego ge o ba balela sona pele ba bala ka dihlopha le ka noši.
 - Ba fe sebaka sa go botšiša dipotšišo.

- Ba ngwala dintlha tša bohlokwa tše ba di lemogang fase le go fa dikgopolo tše difsa go tlaleletša le go tloša dikgopolo tša mathomong tše ba fetotšego menagano ka tšona.
- Barutwana ba laetša kwešišo ya mahlalošetšagotee le malatodi ao ba ka a bopang go tšwa seretong.

Ka morago ga go bala

- Barutwana ba tla laetša kgahlego le kwešišo ya sereto ka go dira tše latelago:
 - diragatša
 - bala ka dihlopha le ka mphato.
 - araba dipotšišo ge sereto se ntše se balwa.
 - amanya ditiragalo tša sereto le maphelo a bona ka go fetola dipotšišo tše bjalo ka –
 - hlama direto le go bala tša barutwana ba bangwe ka mafolofolo.
 - ba thala mmepe wa monagano go bopa dintlha tša molaetša wa sereto
 - ba kgona go fetola ditiragalo tša bophelo go ba sereto.
- Barutwana ba arabe dipotšišo tše tšwelelang morago ga sereto.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lentšu – mahlalošetšagotee, malatodi

- Ba hlalošetše gore mahlalošetšagotee ke mantšu ao a bolelang selo se tee le ge a sa swane. Malatodi ke mantšu ao a ganetšanago. Ba hlalošetše ka mehlala bjk

Malatodi: diphoofolo di **hloile** mahodu a lešoka – di **rata** mahodu a lešoka.

Mahlalošetšagotee: lešoka le **sehlefetše** ka ge pula e **sa ne**. – lešoka le **omile** ka ge pula e khutše

- Barutwana ba ngwala ditemana tše pedi ba laetše mahlalošetšagotee bjalo ka mohlala wo o filwego ka dipukung tša bona.

- Barutwana ba ngwala mafoko a mahlano ao ba laetšego malatodi a ona ka mafoko.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 9: Go ngwala tshekatsheko tša

kanegelo/Padi/filimi letl. 104

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go ngwala

- Ruta barutwana gore go bohlokwa go ba le bokgoni bja go tseba diponagalo le sebopego ge ba swayaswaya dingwala.
- Se se thuša gore mmadi a be le bokgoni bja go bona molaetša le kgwekgwe ya sengwalwa magareng ga ditaba tše ntši tšeo di thekgileng tabakgolo.

Ka nako ya go ngwala

- Ba latele magato a go ngwala le go hlagiša ge ba swayaswaya sengwalwa.
 - Go beakanya/Pele ga go ngwala
 - Go ngwala sengwalwakakanywa
 - Go boeletša
 - Go hlokola
 - Go phošolla le go hlagiša

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a mafoko: **Pebofatšo**.

Laela barutwana gore ba nagane ka polelo yeo e beng e le ya nnete efela e ba kwešitše bohloko ge yo mongwe e ka ba morutiši a ba botša yona **mohlala:** o **sebodu**, ga o bone o palelwa ke mešomo ya mphato. **Sebodu** ke selo sa go bola.

Beke ya 9-10: Kelo ya Kotara

Kotara ya 2

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 15

MOŠOMO WA 1: BOMOLOMO

Potšišo ya 1: Go theeletša tekakwešišo

1. E bolela ka baithuti bao ba sa šetšego dithuto tša bona ba iphile ditagi.
2. Mogale le Kobi
3. Ke a mabe ba fola ditagi, ke mahodu ebile ga ba na tlhompho.
4. O ile a lemoga ka pela gore bophelo bjoo ba bo phelago bo iša tahlegong a napa a kgaola segwera sa gagwe le bona.
5. Molaotheo o re ditagi ga di molaong, sedumedi se re o seke wa utswa, hlompha mmago le tatago gore matšatši a gago a bophelo a oketšege.
6. Ba ka etela bookelong go yo nyaka thušo/ba ya lefelong leo makgoba a ditagi le bjala a išwago gona/ba bona modirelaleago, bj.bj.
7. Ga ba na tšwelopele.
8. A fa o a lemoga gore re baipolai bao ba sa lletwego, o ntshwele ka mare ge o ka bona ke kgoga/ke e nwa bjala.
9. Ee/aowa bautwana ba tla fa mabaka.
10. Nnete goba maaka:
 - (a) Nnete
 - (b) Maaka
11. Go salela dithaka di tšwetše pele.
12. Ditagi di senya mabjoko ebile di hlola malwetši.

Mošomo wa 2: Go ngwala

Setšweletšwa sa ditaelo

Ditaelo Mabapi le tlhokomelo ya diphoofolo

Le tšona di na le ditokelo

Diphoofolo di nyaka tlhokomelo go swana le batho gobane le tšona di hlotswe ke Mmopi wa rena. O rile ge a di hlola, a di bea ka fase ga tlhokomelo ya rena batho gore di se tlaišege eupša di swarwe ka tše pedi diatla go laetša gore di amogetšwe gae gabomahlako.

Di na le tokelo ya go phela, ga re a swanela go di bolaya ntle le tumelelo.

Di nyaka tšhireletšo le polohego ka gona ga re a swanela go fiša tlhaga moo di dulago gona.

Di nyaka dijo gore di kgone go phela, dingwe di ja dimela mola dingwe di ja diphoofolo tše dingwe.

Di nyaka kalafo ge di lwala, go bohlokwa gore go be le dingaka tša diphoofolo.

Di na le tokelo ya lefelo la go hlweka le go hlwekišwa. Tše dingwe tša diphoofolo ga di kwane le mašata, bj.bj.

Mošomo wa 3: Tlhahlobo ya gare ga ngwaga

Lephephe la 1

Mošomo wa 1: Bomolomo: Go balela godimo

Meputso= 10

Šomiša rubriki ya go lekola mabokgoni a go bala ye e lego go Karolo ya C.

Dikarabo tša dipotšišo

1. Tšhukudu ke phoofolo ya naga. (1)
2. Dimetara tše 1.5 go fihla go tše 2. (1)
3. Tše ntsho le tše tšhweu. (1)
4. Batho ba a di bolaya mola bana ba tšona ba bolawa ke ditau, mapogo le dimpša tša naga. (1)
5. Motho, ba bolaya diphoofole ka nepo ya go iphediša. (1)
6. Tau e ja nama mola tšhukudu e eja dimela. (1)
7. Barutwana ba tla fa maikutlo. (1)
8. Maaka go bolailwe tše 292 (1)
9. Ditlhalošo tša mantšu: (2)
 - (a) Hlogo ye kgolo.
 - (b) Molala wo mokopana.

Lephephe la 2

Mošomo wa 1: Tekakwešišo

Meputso: 15

Barutwana ba tla bala tekakwešišo gomme ba araba dipotšišo ka yona.

Dikarabo

1. Phakeng ya Florida. (1)
2. Soweto/Meadowlands/Dobsonville. (1)
3. Ka go bina le go leletša mmimo godimo. (1)
4. Go batswadi, ba forile batswadi ba re ba ya go tswalela kotara sekolong. (1)
5. Ba bina gare ga tsela ba thibela dikoloi. (1)
6. Baswa ba lehono ba a itaola, ba gana go kgalwa, ga ba na tlhompho, ba segologolo ba be ba e na le tlhompho, ba theeletša dikeletšo tša batswadi bjala bo be bo enwa ke ba bagolo fela. (2)
7. Nnete goba maaka: (2)
 - (a) Nnete
 - (b) Maaka
8. Tlhalošo ya mebolelwana: (2)
 - (a) Dikoloi di ile tša kgakgelwa tša se šuthe.
 - (b) Go mo hlapaola
9. Maphodisa ba ile ba ba laya tsebegokwa gore ge ba ka bušeletšaba tla golegwa. (1)
10. Ba ka tsenwa ke malwetši a go swana le kankere, bolwetši bja monagano/basetsana ba ka katwa, bašemane ba ka senya gomme ba golegwa bj.bj. (2)
11. Ke tšhelete ya rena. (1)

Lephephe la 3

Mošomo wa 3: Dingwalo - Tiragatšo

Meputso = 10

Barutwana ba tla araba dipotšišo go tšwa lephepheng la bona la dipotšišo mabapi le puku ya Tiragatšo yeo ba e balago ka phapošing gomme dikarabo di tla laola ke morutiši.

1. Ba tsopole moanegwathwadi wa terama yeo ba e badilego ba bolele gore ke ka baka la eng ba re ke moanegwathwadi. (1)
2. Ka methaladi ye mebedi ba bolele gore terama ye e bolela ka eng. (1)
3. Ba bolele ntlha yeo mongwadi a e etšego hloko mabapi le poledišano ya baanegwa. (1)
4. Ba fe sehloa sa tiragatšo ye ba be ba bolele gore ke ka lebaka la eng ba realo. (1)
5. Ba laetše thulano ya mathomo ba be ba bolele gore e hlolwa ke eng. (1)
6. Ba bolele lefelo leo ditiragalo tša terama ye di direga go lona. (1)
7. Baithuti ba hlagiše gore terama ye e ithekgile nakong efe gomme ba fahlela dikarabo ka mabaka. (1)
8. Ba bolele gape ka morero wa mongwadi ka terama/papadi ye. (1)
9. Ba laetša phapano gare ga mmoledi le mmoledišwa mo terameng. (1)
10. Ba hlaloša ge ba bona leina la puku le sepelelana le diteng tša yona gomme ba fahlela dikarabo ka mabaka. (1)

Mošomo wa 4: Tshomišo ya polelo

Meputso=15

1. Ba bahlano>Lehlaodi la palo, Le lešweu> La mmala , la kgopana> la sebopego. (3)
2. Bolela gore mafoko a a latelago a tšweletša mohuta o few a modirišo (3)

Lefoko	Modirišo
a. Baswa lesang go nwa bjala hle.	Modirišokgopelo
b.Go nwa bjala go kotsi.	Modirišogo
c. Baswa lesang go nwa bjala.	Modirišotaelo

3. Lefoko le le latelago le ngwadilwe ka kganetšo gwa ba gwa hlangwa potšišo ka lona. (2)
 - (a) Maphodisa a ile a se tšholle bjala ka moka.
 - (b) Maphodisa a ile a tšholla bjala ka moka?
4. Mafoko a ka godimo a tšweletšwa ka lefetile le letlago : (2)
 - (a) Maphodisa a tla tšholla bjala ka moka > lebaka le letlago.
 - (b) Maphodisa a tšhollotše bjala ka moka >le le lefetilego.
5. Malatodi a mantšu: (2)
 - (a) Tšhela
 - (b) Bohlabela
6. Diparonimi, a bopilwe go tšwa modung o tee (2)
7. JHB. (1)

Go ngwala taodišo

Meputso: 20

1. Taodisokanegelo/tlhaloši

Šomiša rubriki ya go swaya hlamo (20)

KOTARA YA

3

Kgaolo	Dibeke	Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela	Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
6	1-2	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša kwešišo Kahlaahlo ya sehlopha 	<ul style="list-style-type: none"> Ditšweletšwa tša dingwalwa bjalo ka terama/papadi Theto 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa se se telele sa tirišano, mohlala: poledišano/ tshekaseko 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu. Maemo a mafoko. Tlhalošo ya mantšu. Maswaodikga le mopeleto.
6	3-4	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša kwešišo. Kahlaahlo ya sehlopha. 	<ul style="list-style-type: none"> Bala athekele ya kuranta/makasin e ka ga ditiragalo tša bjale/leago 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa tirišano: lengwalo le le yago go midiya Ngwalela midiya lengwalo 	<ul style="list-style-type: none"> Mošomo maamong a lentšu, maemo a mafoko. Tlhalošo ya mantšu. Maswaodikga le mopeleto.
7	5-6	<ul style="list-style-type: none"> Polelo ya go se itokišetšwe. Polelo ya go itokišetšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo. Theto Go bala/go bogelela kwešišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa tirišano: lengwalo la semmušo/ segwera 	<ul style="list-style-type: none"> Mošomo maamong a lentšu. maemo a mafoko. Maswaodikga le mopeleto.
7	7-8	<ul style="list-style-type: none"> Theeletša go hwetša tshedimošo Go bolela kanegelo 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi. Theto Go bala tekakwešišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Ngwala setšweletšwa sa sengwalo. Hlama kanegelo ya mong. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a mafoko. Tlhalošo ya lentšu. Maswaodikga le mopeleto.
8	9-10	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa godimo. Go balela godimo ga go itokišetšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Bala setšweletšwa sa sengwalo. Theto. Go bogelela kwešišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Ngwala taodišo: taodišongangišano/hl alosi Ngwala taodišo. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu le a mafoko Tlhalošo ya mantšu. Maswaodikga le mopeleto.
Kelo ya kotara ya 3					
Mošomo wa 1: Bomolomo			Mošomo wa 2: Go ngwala		Mošomo wa 3: Molekwana
Poledišano/Go bala ga go itokišetšwa/ga go se itokišetše/ Go bolela kanegelo/Go bolela ga go itokišetšwa			Taodišotlhalošo/ngangišano Lengwalo leo e sego la semmušo/poledišano		Tekakwešišo le tšhomišo ya polelo

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 1-2: Mehuta ya dipapadi		
Go theeletša le go bolela		Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none">Go theeletša kwešišo (šomiša poledišano ye e rekhotalwego).Kahlaahlo/poledišano ya sehlopha.		<ul style="list-style-type: none">Ditšweletšwa tša dingwalwa bjalo ka terama/papadi.Magato a go bala.ThetoMekgwanakgwana ya go balela Kwešišo.
Go ngwala le go hlagiša		Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none">Setšweletšwa se se telele sa tirišano, mohlala: poledišano/tshekatshekoMelawana ya ditemana.Tsepelela go Magato a go ngwala.		<ul style="list-style-type: none">Maemo a lentšu: Mahlaodi: Lehlaodi la papetšo kgato ya pele (ye teletšana), Lehlaodi la papetšo kgato ya bobedi (ye teleletelele); Mainagohle le mainaina.Maemo a mafoko: Lebaka la lebjale, mabotšiši, setatamente, maswao a polelo; Tlhalošo ya lentšu ka lentšu le polelotharedi, lebaka le lefetile.Tlhalošo ya mantšu: Malatodi, mahlalošetšagotee diparonimi, kamano; tlhalošo ya lentšu ka lentšu.Maswaodikga le mopeleto: dipaterone tša mopeleto: khutlo, fegelwana, maswao a ditsebjana.
Beke ya 3-4: Dinkgwete tša dipapadi		
Go theeletša le go bolela		Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none">Mekgwanakgwana ya Go theeletša le Go bolelaGo theeletša kwešišo.Kahlaahlo ya sehlopha.		<ul style="list-style-type: none">Bala athekele ya kuranta/mekasine ka ga ditragalo tša bjale/leago.Magato a go balaTheto
Go ngwala le go hlagiša		Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none">Setšweletšwa sa tirišano: lengwalo le le yago go midiya Melawana ya temana.Melawana ya temana.Tsepelela go magato a go ngwala.Ngwalela midia lengwalo.		<ul style="list-style-type: none">Mošomo maemong a lentšu Mahlathi a mokgwa, felo; matlema.Maemo a mafoko: Mafokonolo, mafokontši, kago ya lefoko, tšhumišo ya polelo ya go huduga maikutlo le go huetša, ntlha le kgopolo; go tšea lehlakore le go lebelela dilo le hlakoreng le tee.Tlhalošo ya mantšu: mahlalošetšagotee, dingwalwaswana, diparonimi.Maswaodikga le mopeleto: patrone ya mopeleto; fegelwana; khutlo.
Mehuta ya ditemana	Methopo	Kgakollo ya morutiši
<ul style="list-style-type: none">Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela,Go theeletša kwešišo:Poledišano yeo e rekhotalwego le kahaahlo ka sehlopha.Go bala setšweletšwa sa dingwalwa Terama/papadiMagato a go bala,Go bala Theto,Mekgwanakgwana ya go balelakwešišo.Go ngwala Setšweletšwa sa tirišano : poledišano.	<ul style="list-style-type: none">Puku ya MorutwanaPuku ya MorutišiPukuntšuDiswantšho	<ul style="list-style-type: none">Hlaloša maikemišetšo a seo o se rutwagoHlalošetša barutwana ka seo se fihlelelwago morago ga thuto.Hlalošetša barutwana ka dinyakwa tša dingwalwa tšeo di dirišitšwegoBotsisa barutwana dipotšišo kgafetšakgafetša go lekola kwešišoHlaloša mareo ao a dirišitšwego ka botlalo o fe mehlala ye mentši gore barutwana ba a kwišiše ka botlalo.

Beke ya 1 - 2:

Mehuta ya dipapadi

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Go theeleletša kwešišo-Poledišano yeo e rekhotilwego letl. 115

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

- Kgopela barutwana gore ba dule ka dihlopha gomme ba lebelele seswantsho seo go sona ba

tšweletšago dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo ka bomolomo go tsošološa tsebo ya bona.

- Ba eletše gape go ela hloko diponagalo tša poledišano gore ba itswalanye le setšweletšwa.

Ka nako ya go theeletša

Gopotša barutwana ka mekgwanakgwana ya go theeletša yeo e tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme ka morago o ba balele poledišano yeo e rekhotilwego go tšwa kuranteng ya Sejabaledi ka 22 Julae 2012 magareng Mohlankedimogolo wa South African sport confederation and Olympic committee (SASCOC) Tubby Reddy le Charles Baloi wa kuranta ya Sejabaledi le tsee dinoutse ka go akaretša dintlhakgolo tšeo di tšwelelago poledišanong.

Charles: A re hlweng ge monna wa ga Reddy, ke a le leboga ge le ile la kwa mokgoši la o sekegela tsebe.

Tubby: Go tamiša nna Morena Baloi ebile ke re sebileletšwa se a roba monna wa gešo.

Charles: Naa o ka re nyetlela gannyane ka ditokišetšo tša batšekarolo ba Afrika Borwa dipapading tša Olympic ngwageng wo?

Tubby: Re tloga re itokišetše, ge ke bolela bjalo batšekarolo ba setše ba gorogile London, ba letile gona go tšweletša mabokgoni a bona dipapading.

Charles: Naa dipapadi di tla thoma neng go kगतlampana?

Tubby: Di tla thoma ka la 27 Julae 2012.

Charles: Naa lena bjale ka ba SASCOC go ya ka tebelelo ya leihlo la moya le bona le ka o beša wa tuka. Naa le bona le tla o beša wa tuka?

Tubby: Re tloga re na le kholofelo ya gore re tla boa le difoka ka ge ba bangwe ba batšekarolo e tloga e le tšona dikonono dipapading tšeo ba tšeago karolo go tšona.

Charles: Ke kwa o bolela ka dikonokono ke, batšekarolo bafe bao elego dikonokono.

Tubby: Re bolela ka boCaster Semenya, Kgotso Mokwena, Ashleigh Moolman, Chad le Clos, Karin Prinsloo le ba bangwe.

Charles: Bjale monna wa gešo ke molaetša ofe wo le nyakago go o fa bathekgi ba dihlopha nageng ya Afrika Borwa ka bophara?

Tubby: Re dira boipiletšo go Maafrika go fa batšekarolo thekgo ya go bjala moya wa botee go swana le ngwageng wa 2010.

Charles: O ka re ke a bona, Caster a šetše a otlollotše maoto a matelele a kitima bjalo ka mmutla, ke leboga go boledišana le wena Tubby, go tšwa ka magoro ga se go tswana.

Ka morago ga go theeletša

Botšiša barutwana dipotšišo tše di tšwelelago pukung ya morutwana gomme bona ba araba ka bomolomo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Tša diolympic.
2. Ka la 27 Julae 2012 .
3. Go thoma go raloka.
4. O šupa gore le tla thopa sefoka naa.
5. SASCOC. South African Sport Confederation and Olympic Committee.
6. Moya wa botee wa kgokagano.

7. Beša ya seka ke segalo sa godimo mola beša ya pepeneneng ele segalo sa fase.

8. Barutwana ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana go ya ka kwešišo ya bona.

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 2: Kahlaahlo ka sehlopha letl. 116

- Kgopela barutwana gore ba dule ka dihlopha ba boledišane ka maemo a dipapadi ka nageng ya

Afrika Borwa le gore mmušo o tla thuša bjang go hloma mananaeo a go hlohleletša le go tsošološa talente go baswa bao ba sa lego dikolong.

- Ba eletše gape go hlokomela diponagalo le melawana ya dikahlaahlo tša phanele tšeo ba ithutilego tšona kgaolong ya bohloano.
- Ge ba bolela ba akaretše dikgopolo tšeo ba di tšweletšwago ke seswantšho le poledišano yeo e badilwego ka dintlha gomme ba bope temana ka tšona.

- Ba boledišane ka go šielana ka dintlha tšeo ba di tšweleditšego go netefatšo gore ba kgotsofetše ka tšeo ba di tšweleditšego.
- Ba hlaloše dikgopolo tšeo go fihlelela ba e ba le tumelelano. Ba kgethe o tee sehlopheng go tšweletša kakaretšo ya bona pele ga phapoši ka bomolomo.
- Ka morago ga go bolela ba šomiše kelo yeo e latelago go lekola mabokgoni.

Diponagalo	Ee	Aowa
Sehlopha se swarelela poledišanong.		
Go bolela ka go šielana		
Go tlatša dikgoba le go hlohleletša seboledi		
Go fa tlhalošo mo go nyakegago		
Go šireletša dikgopolo le maitemogelo		
Go botšiša le go arabadipotšišo		
Go šomiša polelo ya dika tša mmele, polelommele le go kopantšha mahlo		
Go šomiša retšistara ya maleba, setaele le lentšu go lebeletšwe batheeletši morero, kamano le kgwekgwe		
Go šomiša polelo ya maleba		
Go laetša kgahlego le šedi ya maleba ka go bolela, leemo le polelommele.		

Diboepo le melao ya tšhomišo ya polelo

- Morutiši o tla tsošološa tsebo ya barutwana ka maina le mahlaodi ka go ba botšiša dipotšišo gomme a ba laela go fa mehlala go laetša kwešišo.

Maoto a matelele-kgato ya pele

Maoto a matelelenyana>kgato ya bobedi

Maoto a mateleletelele>kgato ya boraro

Maoto > leinagohle

Caster>Leinaina

- Barutwana ba tla fa mehlala yeo ba e šomišago mafokong ya mainaina le mainagohle.

Go bala le go bogela

Mosongwana wa 3: Go bala terama/papadi letl. 117

Mokgwa wa go ruta

Morutiši o hlalaha barutwana ka diponagalo tse di latelago tša terama/papadi.

Thulaganyo

Ke tatelano ya ditiragalo yona e tšweletša dikokwane tše di latelago:

- Kalotaba

Mo karolong ye mongwadi o tšweletša baanegwa,

baanegwa ba terama/papadi re ba bitsa

bakgatatema/batseakarolo. Re na le mehuta ye

mebedi ya baanegwa: Baanegwathwadi le

Baanegwathuši. Mo go baanegwathwadi go tšwelele molwantšhi, molwantšhwa le mohlohleletši.

Baanegwathuši ba thuša moanegwathwadi go

tšweletsa morero wa mongwadi. Ditiragalo di

swanetše go laetša gore nako le lefelo ke tša sebjale / segologolo/nakong ya kgatelelo/ tokologo naa. Ka

boripana a hlaloše ditiragalo go leka go hlalaha mmadi gore sengwalwa se bolela ka eng.

- Phekgogo

Ke mo bothata bo tšwelelago gona. mongwadi o

swanetše go tšweletša bothata mathomong a

sengwalwa sa gagwe.

- Tšwetšopele

Ke mo bothata bo goelago pele. Dikgagano di a namelela, baanegwa ba bangwe ba ba kgahlanong le ditiro tša molwantšhwa.

- Sehloa

Ke ntlhorwaneng moo ditaba di bofaganego gona. Molwantšhwa o ba ka gare ga kgakanego.

- Khunollo ya lehuto

Ke moo bothata bo rarollwago gona go laetša gore ditaba di fihlile mafelelong.

Molaetša

Ke thuto yeo mongwadi a ratago go e fihliša go rena babadi ka nepo ya gore re tšee bophelo bja ka puku re bo bapetše le bja rena batho.

Thulano

Ke ye nngwe ya dibetša tšeo mongwadi a hlabanago ka tšona go leka go tšweletša morero wa gagwe go rena bjalo ka babadi. Re na le mehuta ye mebedi ya dithulano, Thulanoteng le Thulanontle. Thulanoteng ke ge moanegwa a thulana le maikutlo a gagwe, thulano ntle ke ge moanegwa a kgakgana le baanegwa ba bangwe.

Tshwantšho ya baanegwa

E tšweletšwa ke ditiro tša moanegwa, polelo ya gagwe, poledišano ya baanegwa, mesepelo ya gagwe, leina la gagwe ga mmogo le meaparo ya gagwe gomme tšona dintlha tše ka moka di re utollela semelo sa moanegwa.

Moanegi

Ke molaodiši wa ditiragalo tšeo di tšweletšago ke mongwadi. O bolela le baanegwa ka ga maitshwara o bona le ditiro tšeo ba di dirago. Ka nako tše dingwe o kgona go bolela a nnoši go tšweletša maikutlo a gagwe.

Tikologo

E tšweletšwa ke nako le lefelo leo ditiragalo di hlagang go lona ditiragalo di ka hloga nakong ya segologolo/sebjale/nakong ya kgatelelo/nakong ya tokologo, bj.bj.

Morero

Ke kgekgwe ya taba yeo mongwadi a ratago go e tšweletša go rena babadi nepo e le go re fa thuto ye e itšeng e ka ba go kgala, go eletša, go hlohleletsa, go lemoša goba go fa tshedimošo yeo e itšeng.

Tšhomišo ya ditšhupasefala

Ditšhupasefala ke mongwalo wa moseka wo o tšwelelago ka gare ga masana terameng/papading. Mongwadi o šomiša moanegi go tšweletša ditiragalo

tšeo di ka se ralokegego sefaleng, nepo e le go hlahlaba babadi gore ba tsebe ka seo se hlagago. Di tšweletša nako, lefelo la ditiragalo gammogo le maikutlo a batšeakarolo.

Pele ga go bala

Morutiši o tla tsebiša setšweletšwa a be a botšiše dipotšišo go tsošološa tsebo le dikamanyo tšeo di fetilego, gomme a laele barutwana go dira tse di latelago:

- Go sekime le go s ekena diponagalo tsa setšweletšwa bjalo ka ka leina la puku, diswantšho, dihlogo le dihlogwana, difonte, dithalo
- Go Sekima le sekene diripa tša puku bjalo ka, leina la puku, diteng, dikgaolo, tlhalošo ya mantšu, batseakarolo.
- Go sekima kgopolokgolo (go sekima ke go kitimiša mahlo go hwetsa tshedimošo ya maleba)
- Go sekana kgopolotlaleletšo (go sekana ke go bala ka tsitsinkelo go hwetša kgopolokgolo)
- Go Akanya ka diteng

Ka nako ya go bala

O tla laela barutwana go bala puku ya bona ya terama gomme ge ba dutše ba bala ba phethagatše ditaelo tše di latelago:

- Ba bale ka kwešišo.
- Ba sekime le go sekana kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.
- Ba sekaseke puku go ya ka diponagalo tšeo di tšwelelago ka godimo, le hlatholle seo le se balago, le botšiše dipotšišo moo le sa kwešišego.
- Ba hwetše tlhalošo ya mareo ao le sa a kwešišego ka go šomiša pukuntsu.
- Ba ngwale dinoutse
- Ba hlokokomele tšhomišo ya polelo, dika, diema, dikapolelo
- Ba ahlaahle diteng tša puku
- Ba lemoge polelo ya go hlalefetša/ya go goketša/ya go kgetholla/ya go sekamela ka lehlakoreng le tee.
- Ba kwešiše setšo, dipolotiki, maatla a bong, sedumedi.
- Ba hwetše molaetša wa seo le se badilego, le tšweletše maikutlo.
- Ba kwešiše thumo ya mongwadi.

Ka morago ga go bala

Morutiši o laela barutwana go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya Moithuti go laetša kwešišo

gomme ka morago a ba hlala ka dikarabo tšeo ba tlabego ba di file.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 4: Go ngwala poledišano letl. 119

Mokgwa wa go ruta

Gopotša barutwana ka diponagalo tša poledišano tšeo di latelago:

Ba eletše babadi ka tiragalo pele ba ngwala poledišano, leina la mmoledi le be ka letsogong la ngele le latelwe ke leswao la kgorwana pele ba tšweletša polelo ya mmoledi, ba šomiše mothaladi wo moswa go laetša seboledi se sefsa. Ba eletše gore ba hlokomele dintlha tšeo di tšwelelago pukung tša bona pele ba ka thoma go ngwala.

Ka nako ya go ngwala

Laela barutwana go ngwala setšweletšwa sa tirišano “Poledišano” gomme ba tsepelele magato a go ngwala ao a latelago:

- Go beakanya
- Go ngwala sengwalwakakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagiša.

Go beakanya pele ga go ngwala

Eletša barutwana go:

- Akanya ka hlogo
- Kgoboketša dintlha tšeo o tlogo go bolela ka tšona
- Dira dinyakišišo

Go ngwala

Eletša barutwana go dira tše di latelago:

- Hlokomela gore ge re ngwala poledišano re ngwala Ditšhupasefala ka gare ga mašakana pele moo re tšweletšago batšeakarolo, lefelo le nako ya ditiragalo.
- Maina a diboledi a tšweletšwe gomme ka morago a latelwe ke leswao la kgorwana, ka morago seboledi se bolele mantšu a sona.
- Direla gore mmadi a tsebe gore poledišano e mabapi le eng.
- Batšeakarolo ba swarelele go morero wa poledišano.

- Diboledi di laetše tsebo ye e tseneletšego ya polelo, go swana le polelo ya hlalefetša, dikamano tša maatla.
- Di boledišane ka go šielana ba tšwetše poledišano pele, ba fihlelele tumelelano moo go nyakegago.
- Go bonale matseno le mafelelo a go goga šedi ya mmadi.
- Ditšhupasefala di dirišwe ka tshwanelo.
- Diboledi di tlatša di be di hlohleletšane ge di dutše di bolela
- Diboledi di abelane dikgopolo le maitemogelo go laetša gore di kwešiša mareo le dintlha tšeo di tšweletšwago.

Go boeletša

Ba eletše gape gore ba bale poledišano ya bona ba thumeletše polelo, mongwalelo, setaele le mokgwa wa go ngwala.

Go hlokola

Ba botše ba tloše ka moka tšeo di sa nyakegago, o šadiše dikgopolo tša go amana le morero le hlogo yeo o e filwego.

Go phošolla

Ba lemoše go phošolla mopeleto, maswaodikga le thulaganyo ya tšeo ba di tšweleditšego.

Ka morago ba tšweletše sengwalwa sa bona pele ga barutwana ka phapošing.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Laela barutwana gore ba bale temana yeo e phošetšego ka mopeleto le tšhomišo ya maswao ba e ngwalolle ba be ba e phošolle mo e phošetšego.

Karabo

Barati ba dipapadi ba tla ipshina kudu matšatši a ka gore thelebišene e gaša mananeo a dipapadi. Nako le nako batho ka moka ge ba e tšwa mošomong ba kitimela go yona. Bana ga ba sa fiwa sebaka sa go e bona. O tla kwa motho a re: “šuthang le yo bala dipuku” eupša ka mehla a sa re bana ba bale dipuku tša bona.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 5: Thetotumišo ya sebjale letl. 121

Pele ga go bala

Gopotša barutwana go ela hloko diponagalo tša sereto gomme hlokomele dikarolwana tseo di latelago gore ba kwešiše molaetša wa sereto ka

morago ba lebelele seswantšho seo se tšwelelago pukung tša bona ba boledišane ka sona ba šomiša mabokgoni a go sekima le go sekana go humana tlhathollo le dikgopolokgolo.

- Tlhalošothwii le tlhalošo ya ntšu ka ntšu ka go šomiša pukuntšu
- Tlhalošo ya seka, moya wo o fokago, kgwekgwe le molaetša, tshwantšhokgopolo.
- Sebopego sa ka gare sa sereto ba lebelele dikapolelo/tshwantšhokgopolo, kgetho ya mantšu, segalo, mantswana a go natefisa polelo, karabo ya go laetša go amega maikutlo.
- Sebopego sa ka ntle sa sereto ba lebelele methalotheto, kgethontšu, ditematheto, nyalelano, maswaodikga, poeletšo ya methalotheto/tematheto, poeletšo, ditlabakelo tša modumo tša go swana le poeletšomodumo, ditumammogo, ditumanoši, morumokwano, mošito, onomathopia, le kelelothalo.

Kgopela barutwana go bala sereto seo se tšwelelago pukung ya Morutwana gomme a ba laela go tšea dinoutse ge ba theeditše gore tle le kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Caster Semenya.
2. Ka go kitima.
3. Kgopolo ya gore Afrika - Borwa e kgatha tema dipapading tša Diolimpihiki ebile e ikemišeditše go thopa sefoka.
4. Barutwana ba tla dikgopolo tša go fapana.
5. Dipapadi tša di olympic di akaretša dipapadi tša go fapafapana mola tša 2010 di be di lebeletše kgwele ya maoto ka lefapheng la banna.
6. Ke a lethabo, go thakgaletšwe go bogela dipapadi.

Ka nako ya go bala

Kgopela barutwana gore ba bale sereto seo se tšwelelago pukung tša bona ka kwešišo le tsenelelo gomme o ba hlohleletše go ngwala dinoutse, go hlatholla ba be ba akaretše sereto gore ba tle ba kgone go araba dipotšišo.

Ka morago ga go bala

Laela barutwana go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago ka fase ga sereto.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Botša magageno gore le a welwa > ke mothofatšo go mothofaditšwe lefelo la London. Dipapading o tloukgolo > tshwantšhišo.

Ga re je re a kgaritlela > Pheteletšo.

2. Ke poeletšo ya dinoko mafelelong a methalotheto (morumokwanoputla).
3. Poeletšo le malahlelwa.
4. Methalotheto ye 22 le tematheto tše nne.
5. Seretotumišo sa sebjale go retwa naga
6. Poeletšontšu “Agee!”
Poeletšothomi “Go”
7. Tumelokganetši Kgole le kgauswi.
8. Go ba phala
9. Go laetša ka moo Afrika Borwa e ikemišeditšego go thopa sefoka dipapading tša di Olympic go laetša mabokgoni a yona.
10. Ke moya wa lethabo.

Mošongwana wa 6: Go balela kwešišo letl. 123

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Botsa barutwana gore ba latele magato a go bala ao ba setšego ba ithutile ona dithutong tša go feta gomme ba šomiše mekgwankwana ya go bala ka go sekima le go sekana go humana dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.

Ka nako ya go bala

Kgopela barutwana gore ba bale tekakwešišo yeo e tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme ba arabe dipotšišo ka botee go laetša kwešišo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Ke go hlhla batho ka melao ya dipapadi.
2. Baraloki le bathekgi ba papadi.
3. Barutwana ba tla tšweletša kgopolo tša go fapana.
4. Go latela melao ya papadi
 - Ba se be kgahlanong le dipheho tšeo di tšewago ke balaodi/bomalokwane.
 - Ba se tšewe ke maikutlo.
 - Ba šome ka maatla.
 - Ba hlomphe baraloki ba bangwe.
 - Ba amogele dipoelo ka moo di tla tšwelelago ka gona.
 - Ba lebogiše bathopasefoka.
 - E tšweletša kgopolo ya botee, tšhomišano le thekgano.
5. Go tšewa ke maikutlo > ke tlhalošo ya go rarela. Go tšea sephetho > ke tlhalošothwii.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši o tla gopotša barutwana ka maemo a lefoko ka go ba laela gore ba arabe dipotšišo tšeo di tšwelelago Pukung ya Morutwana le go re ba fe mehlala ye mengwe ya mafoko a bjalo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Dipapadi di tloša bana mebileng.
2. Dipapadidi tloša bana mebileng.
3. Go bohlokwa kudu go tseba melao ya dipapadi.
4. Dipapadi di tlošitše bana mebileng
5. Thaloko.
6. Go raloka ka mollo.
7. Babapadi.
8. Mpe.
9. Raloka le dipapadi a tšwa modung wa –ralok-

Beke ya 3 - 4:

Dikarolo tšeo ke di ralokago setšhabeng

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 7: Go theeleletša kwešišo (lengwalo la go ya go mediya) letl. 124

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

Kgopela barutwana gore ba boledišane ka mohola wa mediya ka go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago Pukung ya Morutwana.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1.
 - (a) Radio
 - (b) Thelebišene
 - (c) Kuranta/kgatišobaka
 2. Barutwana ba tla kgetha mohuta wa mediya wo ba o ratago gomme ba o hlaloša
 3. Radio, thelebišene, kuranta.
 4. Barutwana ba tla fa mabaka a go fapana.
- Laela barutwana go lebelela seswantšho seo se tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme ba abelane dikgopolo ka sona le go araba dipotšišo ka bomolomo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Barutwana ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana.
2. Se lebantše bathekgi ba dipapadi.

Ka nako ya go theeletša

- Balela barutwana lengwalo la go ya kulanteng ya Lehlabile gomme o ba eletše go dira tše di latelago:
 - Go tšea dinoutse,
 - Go akaretša seo ba se theeditšego,
 - Go lemoga tšhomišo ya polelo, retšistara, melawana,
 - Le go abelana dinoutse.
- Morutiši o tla lemoša barutwana gore lengwalo la go ya go morulaganyi le fapana le la semmušo ka gore aterese ya mongwadi e tšwelela letsong la ngele mafelelo a diteng tša lengwalo.

Mookamedi
Lehlabile
P O Box 143
POLOKWANE
O700
12 Aporele 2012

Morena/Mohumagadi

BOIPELAETŠO MABAPI LE GO HLOKA THEKGO DIPAPADING TŠA OLIMPHIKI

Ke lemogile gore Mafrika Borwa ga a thekge dipapadi tša Olympic tšeo di tlogo ka morago ga mengwaga ye mene. Se se dira gore batšekarolo ba fele maatla, ba se tšweletše mabokgoni a bona go felelela.

Minisitara wa tša dipapadi le bokgabo le setšo o dirile boipiletšo go Mafrika Borwa go apara dikhipa tša naga go bjala moya wa botee le go fa thekgo go baraloki ba rena dipading tše eupša gwa se be le nko yeo e tšwago lemina.

Bothata bjo bogolo bo hlola ke go hloka boitemogelo go tše dingwe tša dipapadi kudu go rena bathobaso. Dikolo di swanetše go tšsea matsapa a go hlahla barutwana ka dipapadi tše gore barutwana ba be le tsebo ya tšona ke moo ba bjalago moya wa lerato go tšona. Barutwana ba rata kudu dipapadi, re swanetše go ba thekgo gore ba tloge mebileng. Batswadi ba tla itumela kudu ge ba bona se se phethagala.

Rena bjale ka Maafrika re sa na le hlotlo e kgolo go leka go phošolla diphošo tša mmušo wa pele, ka gona re swanetše go ipopa ngatana e tee gore ka moso re tle re ipshine ka dienywa tša tokologo.

Ke tshepa gore bontši bo tla thekga kgopolo ye, ra bjala moya wa dipapadi go godiša naga ye ya rena ya tsebja lefaseng ka bophara.

Moithuti yo a tshwenyegilego

M.J Mapeloana
P O Box 897
Polokwane
0700

Ka morago ga go theeletša

Morutiši o tla laela barutwana go ahlaahla lengwalo leo ba bego ba le theeditše gomme ba dire tše di latelago:

- Ba šielane ge ba boledišana,
- Ba bolele ka seo ba bego ba se theeditše fela,
- Ba botšiše dipotšišo moo ba sego ba kwešiša.

Dikarabo tše di šišintšwego

1. Ke kgopolo ya gore dipapadi tša Olympic ga di fiwe thekgo.
2. Ee/Aowa barutwana ba tla fa kgopolo tša bona.
3. Ke ka lebaka la gore batho ba kgetholla dipapadi.
4. Go ipopa ngata e tee.
5. Go bjala moya wa dipapadi setšhabeng.
6. Barutwana ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

- Morutiši o tla gopotša barutwana ka mahlathi gomme a ba laela go bopa mahlathi felo ka go diriša moselana **ng** le dihlogo tše di latelago **Go-**, le **Ga-** gomme ba a diriše mafokong.
- ba laela gape go šomiša mantšu a **kudu** le **ruri** mafokong go tšweletša lehlathi la mokgwa. Le go ntšha letlema lefokong le le tšwelelago Pukung ya Morutwana ba be ba bolele gore le fapana bjang le lekopanyi.

Dikarabo tše di šišintšwego

1. Bana ba ralokela kgwele **nageng**
Ke ya **go** tate
Ke ya **Ga-Molepo**
2. O kitima **kudu**
O sepeletše **ruri**
3. **le** ke letlema le kopanya maina a mabedi,lekopanyi le kopanya dikgopolo/mafoko.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 8: Go bala Athikele ya kuranta letl. 126

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- Ruta barutwana ka sebopego sa athikele le diponagalo tša yona tše di tšwelelago pukung tša bona, ba be ba hlokomele sebopego, tšhomišo ya polelo, segalo le tatelano ya dikgopolo.
- Ka morago laela barutwana go lebelela seswantšho seo se tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme ba akanye ka sona gore ba tle ba kgone go nyalantšha dikgopolo tša sona le athikele yeo e tlogo go balwa.
- Sebopego sa athikele se tšweletše tše di latelago:
 - Leina la kuranta, ke labokae, la kgwedi efe, letšatši la bokae le ngwaga di tšwelele pele.

- Hlogo e ngwalwe ka maletere a magolo, e begele babadi ka seo se anegwago, e goge mahlo a babadi.
- O laetše gore pego e tla ka mang.

Diteng di tšweletše tše di latelago:

- Ditemana di tšweletšwe ka diripa tše tharo:
 - Matseno a tšweletše bothata.
 - Mmele o tšweletše kgodišo ya bothata.
 - Thumo e akaretše bothata gomme e tliše tharollo le ditšhišinyo.
- Di teng di tsošološe kgahlego ya mmadi.
- Polelo e be ya maleba, o šomiše mareo a go kwešišega.
- Segalo e be seo se fodilego.
- Retšistara e be ya maleba,
- Ditaba di kgodiše e be tša nnete.

Ka nako ya go bala

Botša barutwana gore ba sekime ba be ba sekene athekele yeo e tšwelelago Pukung tša bona ka go šomana le tlotlontšu ye nngwe le ye nngwe yeo ba gahlanago le yona, ba hlaloše mantšu go ya ka tšhomišo ya ona mo temaneng. Ba eletše gape go bala ka kwešišo le tsenelelo, ba ngwale dinotse, ba hlatholle ba be ba akaretše gore ba kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Ka morago ga go bala

Laela barutwana go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago dipukung tša bona.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Sejabaledi
2. Kupi Lekeke
3. Ke kgopolo ya gore motho yo a swantšhitšwego o thopile sefoka.
4. Maikutlo a barutwana a tla fapana.
5. Ke go kgonthišisa gore baraloki gab a šomiše ditagi ge ba tššea karolo dipapading.
6. Barutwana ba tla fa mohlala wa yo mongwe yoo ba mo tsebag.
7. Barutwana ba tla fa dikgopolo tša bona.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 9: Thetotumišo ya sebjale letl. 127

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Gopotša barutwana ka diponagalo tša seretotumišo tša sebjale, o ba kgopele go ntšha dipuku tša bona gomme ba sekime ba be ba sekene diponagalo tša ka ntle ga puku bjalo ka leina la puku, diswantšho/dimametletšwa, bj.bj.

Ka nako ya go bala

Kgetha barutwana ba bangwe ba bale sereto seo se tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme o hlaloša sereto ge ba dutše ba se bala go ba tswalanya le mareo ao ba sego ba a tlwaela, ba latele magato a go bala go bala ao ba šetšego ba ithutilego tšona dithutong tša go feta, ba šomiše mekgwanakgwana ya go bala ka go sekima le go sekene dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo gomme ka morago ba arabe dipotšišo ka botee.

Ka morago ga go bala

Kgopela barutwana go ngwala dintlhakgolo, go ikgopotša ka dikgopolotlaleletšo, go hlaloša mareo ao ba sa a kwešišego, go hlaloša dikapolelo, go fa dikgopolo tša bona ka morago ba arabe dipotšišo go laetša kwešišo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Mampodi mokatong
2. Ka go kitima
3. O a ithata/O hlwekile
4. Tau tša hloka seboka di sitwa ke nare e hlotsa. Se ra gore batho ge ba se ba ipopa ngatana e tee mosomong ba fetsa ba palelwa le ke mosomo o monnyane.
5. Morumokwanoputla temathetong ya 1 le 3, morumokwanokgaotši temathetong ya 2, morumokwanobedi temathetong ya 4.
6. Ke poeletšo, malahlelwa, maekiši le morumokwano.

7. Methalotheto ye 16 le ditematheto tše 4.
8. Seretotumišo
9. Thwaa!
10. Ke wa go tumiša/reta/leboga.
11. Go kgotsofala.
12. Ke wa lethabo.
13. Ke go bontšha ka moo Caster a beilego naga ya rena mmepeng ka gona ka go thopa sefoka diphadišanong tša mabelo go la London.

Diboego le melawana ya tšhomišo ya polelo

Ruta barutwana ka lefokonolo lefokontsi ka morago o ba laela barutwana go bala temana yeo e tšwelelago pukung ya moithuti gomme ba arabe dipotšišo ka yona.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Lefokonolo > Bašemane ba rata kgwele ya maoto le papadi ya rakbi
Lefokontši > Basetsana ba be ba ganetšwa go raloka kgwele ya maoto ka ge ba be ba re ga se ba kwatle.
2. Lefoko la mathomo le tšere sebopego sa pego mola la bobedi le tlile ka tirwa.
3.
 - (a) A lethabo.
 - (b) Ba bontšhe mo di nwago meetse.
 - (c) Taelo.
 - (d) Basetsana ba be ba ganetšwa go raloka kgwele ya maoto ka ge ba re ga se ba kwatle
 - (e) Bao ba sego ba itekanela mmeleng.
 - (f) Tia/kgwahla
 - (g) Mma o sola bogobe > Batho ba sola Caster ge a se a boe le metale wa gauta.
Tate o noka nama ka letswai > O bolela a swere noka.
Morutiši o kgoba dipuku > O rata go kgoba batho.
 - (h) A bitšwa diparonimi ka ge a bopilwe go tšwa modung o tee.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 10: Go ngwala lengwalo la go ya go mediya letl. 130

Mokgwa wa go ruta

Laela barutwana go ngwala lengwalo la go ya go mediya leo go lona ba tšweletšago maikutlo a a bona

ka go hloka šedi dipapading ga barutwana le barutisi dikolong. O ba laela gore ba latele magato a go ngwala ge ba ngwala lengwalo leo ba be ba ele šedi diponagalo tša dingwalo tša mediya tšeo di tšwelelago pukung tša bona ba lebeletše sebopego, tšhomišo ya polelo, segalo le tatelano ya dikgopolo.

Magato a go ngwala

- Go beakanya pele ga ge ba ngwala
- Go ngwala sengwalwakakanywa
- Go boeletša
- Go hlokola
- Go phošolla le go hlagiša

Pele ga go ngwala

Ge ba beakanya ba dire tše di latelago:

- Ba sekaseke sebopego le diponagalo tša polelo.
- Ba lemoge retšistara le setaele seo ba yago go se šomiša
- Ba tsebe maikemišetšo a go ngwala polelo yeo.
- Ba kgethe le go tseba morero woo ba tlilego go ngwala ka ona.
- Ba kgethe dikgopolo le diteng tša go thekga setšweletšwa pele ba thoma go ngwala.
- Ba šomiše methopo ya maleba gore ba kgone go tšweletša tshedimošo ya maleba
- Bat hale mmepe wa monagano woo ba tlilego go o latela ge ba ngwala.

Ka nako ya go ngwala

Morutiši o botša barutwana go dira tše di latelago:

- Ba ngwale sengwalwakakanywa sa mathomo.
- Matseno a bona a be le kgogedi, mmele o utolle ditaba tša polelo ya pepeneneng, mafelelo a be a maleba.
- Ba hlokomele nepo, baamogedi ba tshedimošo le serewa mabapi le polelo.
- Ba šomiše mantšu a maleba a go tsoša maikutlo.
- Dikgopolo tša bona di latellane ka tselo ya maleba gorego be le tlhaologanyo polelong ya bona.
- Tlhalošo e kwešišege, mmepe wa monagano o sepedišane le tšweletšo ya diteng.
- Ba bale sengwalwa kakanywa ka tlhokomelo ba ele hloko kgopolo ya morutiši le ya barutwana ba bangwe.
- Go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagiša
- Morutiši o tla botša barutwana go dira tše di latelago:

- Ba šomiše kelokakaretšo ya mošomo wa bona le wa ba bangwe gomme ba kaonefatše le go phošolla.
- Ba kaonafatše kgetho ya mantšu, sebopego, mafoko le ditemana.
- Ba thumeletše kgetho ya mantšu, sebopego sa mafoko le ditemana
- Ba tloše ditlhalošo tše ntši tša go hlola kgakanego, go balabala, polelo ya mmileng le polelo ya go kgopiša/maroga
- Ba šomiše thutapolelo, mopeleto le maswaodikga ka nepagalo
- Ba beakanye sengwalwakanywa gomme ba lokiše sengwalwa sa mafelelo go akaretša kalo, mohlala, dihlogo le difonte
- Ba fe morutiši sengwalwa sa mafelelo.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Diboego tša polelo le melawana nakong ya magato a go ngwala

Botša barutwana go dira tšeo di latelago:

Retšistara, setaele le segalo

- Go šomiša retšistara ya maleba: ya semmušo, le yeo e sego ya semmušo poledišano le motho wa pele go polelo ya semmušo.
- Go bolela thwii le mmadi ka tsela ya botee.
- Go šomiša dintlhatebelelo tša go fapana ge go hlokega.

Kgetho ya mantšu

- Go fa dintlha le go bolela dikgopolo tša gagwe.
- Go bolela tlhalošothwii, ye e iphihlilego, ya go rarela/ tlhalošo go ya ka dikamano tša setšweletša.
- Go šomiša polelo ya go tšosa maikutlo, ya go hlohleletša le ya go goketša.
- Go šomiša methopo le dipukukgakollo go swana le dipukuntšu le thesorase tše di šomišwago go kgetha tlotlontšu ya maleba.

Popopolelo

- Go ngwala mehuta ya mafoko le mafoko a botelele bja go fapana.
- Go šomiša dikarolo tša polelo ka tshwanelo.
- Go šomiša mehuta ye e fapanego ya mafoko, mohlala, setatamente, dipotšišo, mafokonolo, mafokontši, mafokofokwana, mafokontši - fokwana.
- Go šomiša tatelano ya mantšu ya go nepagala mo mafokong go laetša kgahlego le kgatelelo.
- Go šomiša makgokedi ka nepagalo.

Go ngwala ditemana

- Go ngwala dikarolo tša go fapana tša temana: hlogotaba, dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo, matseno, mmele le mafelelo le lefoko la go tswalela ka bokgwari.
- Ba hlokomele temana ya go ruma: e se ke ya ba kakaretšo ya se se ngwadilwego. Temana ya go ruma e nyaka go tlogela mmadi ka kgopolo ye e tla dulago go yena ka morago ga ge botebo bja Polelo bo lebetšwe. Ka sewelo, kakaretšo e ka no dira se, le gona e lebalega gabonolo.

Melawana ya polelo (mopeleto le maswaodikga):

- Tšhomišo ya dihlakakgolo, difegelwana, maswao a go tsofola/ditsebjana, khutlopedi, go thalela, mongwalo wa italiki, sekakhutlo, lenalana, tlami, thaladi, mašakana
- Ba šomiše tsebo ya patrone ya mopeleto le melao ya go bitša mantšu ka nepagalo:
- Ba šomiše dipukuntšu le dilo tša go lekola mopeleto
- Ba šomiše dikagego tša dikhutšofatšo le diakronimi tša maleba go dimediya le baamogedi ba tshedimošo ba go fapana .

Morutiši o laela barutwana go phošolla lefoko le tšwelelago Pukung ya Morutwana lebeletše mopeleto le maswao.

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 5-6: Go ikemišetša

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le Go bolela. Polelo ya go se itokišetšwe. Polelo ya go itokišetšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya baswa, kanegelokopana/terama Magato a go bala. Theto. Go bala/go bogelela kwešišo (šomiša ditšweletšwa tša go ngwalwa/goba tša go bogelwa bjalo ka dikhathune/moseto)
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa tirišano: lengwalo la semmušo/segwera. Melawana ya temana. Tsepeleela go magato a go ngwala. Ngwala lengwalo. 	<ul style="list-style-type: none"> Mošomo maemong a lentšu: Mahlathi; mahlaodi; khutsofatšo, medu, dihlogo le meselana. Maemo a mafoko Mafokonolo, mafokontši, lephethitšweledi, llebaka letlagotšweledi kago ya lefoko, Polelo yeo e beago batho goba ditokelo tša batho kotsing, Tumelo ya gore selo goba motho o na le diponagalo/dimelo tše itšeng kage batho ba re bjalo, e sego ka lebaka la gore o na le seo o se tsebago ka ga sona/yena Maswaodikga le mopeleto: melawana ya mopeleto.

Beke ya 7-8: Ditlhotlo

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela. Theeletša go hwetša tshedimošo. Go bolela kanegelo. 	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka kanegelokopana, padi. Theto. Go bala tekakwešišo.
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Ngwala setšweletšwa sa sengwalo: Kanegelokopana. Tsepeleela go magato a go ngwala. Hlama kanegelo ya mong ka go latela tshepetšo yeo e hlalošitšwego Kanegelo ye kaone e tla phatlalatšwa/balwa ka phapošing 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu Mainagohle le mainaina. Mašala le mafokwana a madiri. Maemo a mafoko: mabaka, mafoko, diema, mafokwana a dikapolelo, thabehlaodi le thabehlathi. Tlhalošo ya lentšu: mahlalasetšagotee; malatodi; dingwalwaswana. Maswaodikga le mopeleto: patrone ya mopeleto; mašakana; maswaodikga a khutsofatšo le khunyelo

Mehuta ya ditemana	Dithuathuto	Kgakollo go morutiši
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela. Polelo ya go se itokišetšwe. Polelo ya go itokišetšwa. Setšweletšwa sa tirišano: lengwalo la semmušo/segwera. Melawana ya temana. Tsepeleela go magato a go ngwala. Theeletša go hwetša tshedimošo. Go bolela kanegelo Kanegelokopana. Hlama kanegelo ya mong ka go latela tshepetšo yeo e hlalošitšwego Kanegelo ye kaone e tla 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana. Puku ya Morutiši. Pukuntšu. 	<ul style="list-style-type: none"> Thuša barutwana go tšweletšeng dikgopolo tša go tsitsinkela, go naganišiša o fetleka ditaba, go lebelela morago le go tšea karolo Tsebo e nyalelane le bophelo bja bana le bja kakaretšo. Ba hlološetša mokgwa wa go šoma le go šomišana. Thoma mosomo wo mongwe le wo mongwe ka go hlaloša maikemišetšo a wona. Botšiša dipotšišo go kgonthišiša gore baithuti ba a kwešiša. Le gore ga se o ba timelele.

phatlalatšwa/balwa ka phapošing	<ul style="list-style-type: none"> • Ge go nyakega arola baithuti ka dihlopha gore ba abelane dikgoplo le go eletšana. • Ba fe mehlala ya go fapafapana gore ba fihlelele mabokgoni a letetšwego. • Ela mešomo go ba thuša ka maele le go itekola ge wena o tšweletše
---------------------------------	--

Beke ya 5 - 6:

Go ikemišetša

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Polelo ya go se itokišetšwe (Polelo ye e sego ya semmušo) letl. 133

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bolela

Morutiši a hlološetša barutwana gore magato a tshepetšo ya polelo ya semmušo le ye e sego ya semmušo gantši a akaretša:

- Go beakanya, go nyakišiša le go rulaganya
- Go itlwaetša le go hlagiša

Ka nako ya go bolela

- Hlalošetša barutwana gore ba tlo ithuta go tšweletša polelo yeo seboledi se sa itokišetšago gore ba tle ba kgone go bolela pele ga batho ntle le ditšhitišo tša go swana le go tšhoga, go bolela ka lebelo, go se šomiše maswaodikga ka tshwanelo le tše dingwe.
- Hlaloša o boledišane le barutwana ka mabokgoni a go bolela o sa itokiša ao a tšwelelago dipukung tša bona
- Thoma ka go botšiša barutwana gore ba akanya gore ba tlo fihlelela ditoro tša bona na? Gantši ba tla re eng. Ba kgopele go dira tše latelago gore ba tle ba kgone go fa mabaka a dikarabo tša bona.
- Barutwana ba akanye gore morago ba fe polelo ya go se itokišetšwe. Ba thuše go dira tše latelago gore ba fe pego ya maleba
 - Beakanya molaetša ka tatelano ya maleba gore o kwešišege.
 - Kgetha polelo e hlwekilego, tlotlontšu le mantšu a nepagetšego.
 - Se tswe tabengkgolo, araba dipotšišo.
 - Tšweletša matseno le mafelo a a go kuka maikutlo a batho.
 - Tšhomišo ya mmele go bolela

- Tlhagišo ya lentšue maatlā.
- Rulaganya tshedimošo ka kgohlano.
- Go be le hlogo ya taba yeo go nyakwang dintlha ka yona
- Go be le seboledi se tee ka nako.
- Dipolelo e be tše kopana di lebane thwii le hlogo ya taba.
- Go be le motsamaiši /modulasetulo wa go laola ditherišano.

Mošongwana wa 2: Polelo ya go itokišetšwa (Polelo ya semmušo) letl. 133

Mokgwa wa go ruta

Pele ba bolela

Barutwana ba swanetše go lemošwa gore go na le polelo yeo ba tlogo e fa mo bophelong ya semmušo. Ye ke polelo e kgethegileng yeo motho a tsebago ka yona pele ga nako, a itokišetšago go e fa ka go dira dinyakišišo gore o hwetše dintlha tša maleba. Le go yona ba swanetše go latela magato ao a šomilego go beakanyetša polelo ye e sego ya semmušo.

- Go beakanya, go nyakišiša le go rulaganya.
- Go itlwaetša le go hlagiša

Ka nako ya go bolela

Boledišanang le barutwana ba fe maikutlo ka seswantšho se tšwelelang dipukung tša bona. Ba arabe dipotšišo ka mphato. Morago ba fe polelo ya go itokišetšwa ka hlogo ye: **Maikarabelo ke senotlelo**

- Ba bolele ka boitshepho.
- Ba se tšwe go taba ya sererwa
- Ba šomiše maswaodikga.
- Polelo e none.
- Mafoko a be le botelele bja go fapana.
- Polelo e se be e telele.
- Ba lebantšhe le batheeletši.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lentšu – mahlathi, mahlaodi, khutsofatšo, medu, dihlogo / kutu le meselana.

Boledišana le barutwana ka tšhomišo ya mahlathi le gore a hlaloša madiri. Ba lemoge mehuta ya mahlathi bjke:

Mahlathi a nako – ke tla fihlelela toro ya ka ge ngwaga o fela.

Mahlathi a mokgwa - ke tla ithuta ka mafolofolo.

Mahlathi a lefelo - ke ithuta sekolong le gae.

- Mahlaodi a hlaola le go hlaloša leina bjke mosemane yo motelele o hweditše sefoka diphadišanong
- Khutsofatšo: bjalo ka – bjke
- Lentšu le na le modu, hlogo le moselana: senotlelwana – notlela ke kutu, se ke hlogo, lwana ke moselana
- Barutwana ba lebeledišiša temana e leng dipukung tsa bona go tšweletša diripa tsa lentšu go ya ka taelo.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 3: Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya bafsa letl. 135

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- Hlološetša barutwana gore le tlo bala papadi le gore papadi e fapana le kanegelo ka gore yona e na le badiragatši goba batšekarolo bao ba šielanago ka go bolela, gona le dikarolo goba diripa tšeo di tšweletšago ke seširo le gore seširo se tšweletša ke moanegi yo polelo ya gagwe e lego ka mašakaneng. E swana le kanegelo ka gore le yona e na le baanegwa le baanegwathwadi, tikologo le morero.
- Ba botšiše gore KODUMELA e tšwa seemeng se sefe le gore se ra go reng. Ba laele go akanya ka seo ba gopolang gore se ka ba tabakgolo papading ye.
- Hlahla barutwana go lemoga tšhomišo ya diema ka go di tsopola. Ba akanya gore mo pading ba ka letela ditiragalo dife.

Ka nako ya go bala

- Gopotša barutwana ka diponagalokgolo tša setšweletšwa sa go balwa. Lemoša barutwana gore moanegwathwadi a ka lebana le dikgohlano tše bjalo ka tše latelago ka fa oba leke go

nyakišiša gore mo kanegelong ye o lwantšhana le eng:

- Moanegwathwadi le boyena.
- Moanegwathwadi le setšhaba.
- Moanegwathwadi le tlhago.
- Moanegwathwadi le se sa tsebjego.
- Ba balele kanegelo e le go ba hlahla ka mošito, segalo le maswaodikga. Morago a ba bale ka bo bona ka mphato le dihlopa ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.
 - Ba fe diripa tša go fapana gore ba di bale ka dihlopha.
 - Šomiša dipotšišo tša go swana le tše go ba hlahla, go loutsa menagano ya bona le go bona ge e ba bana le wena mo leetong le la go bala. Gobaneng
 - Dumelela barutwana go ba le boikgethelo bja go tšea karolo ya go gopolela gore go tla diregang ba lebeletše hlogo ya papadi. Se se thuša go ba lokolla go fa maikutlo.
 - Ba dumelele nako ya go gopola ge o ba file dipotšišo tša go bulelga. Se leke go letefatša potšišo ka go ba fa yona ka lehlakore le lefisa. Se se ba thuša go šomiša dikgopolo tša bona.
 - Ba dumelele go ngwala dintlha tšeo di tlogo ba thuša go sefa dikgopolelo tša bona ge mošomo wa go bala o dutše o tšwela pele.

Dipotšišo e ka ba tša go swana le tše:

1. O kwana le go ganana le dikgopolelo dife?
2. Go fihla mo re leng gona bjale kgopolelo ya gago ke efe?
3. O bona e ka pheletšo e ka ba efe?

Bjale, mmogo le bona balang papadi ye e lego ka dipukung tša barutwana ka go šomiša mekgwanakgwana ya go bala. A go be le batšekarolo mola ba bangwe ba tla theeletša gore le šielane ka go kgathatema.

Ka morago ga go bala

Dikarabo tše šišintšwego

1. **Kodumela. Šoma ka maatla**
2. Amogela dikarabo ge di kwagala.
3. Tikologo ke ofisi ya difemeng.
4. Ge o šoma ka maatla o kgotleletše o tla atlega. Ge o se na ponelopele o ka se atlege.
5. Lehlabile le Dipadile
6. Difemeng
7. Eng, mošomo wa gagwe o fetogile feme e kgolo.
8. Šoma ka maatla o tla fihlelela toro ya gago.

9. Go se na mešomo bohloki bo atile.
10. Dipadile a ga na toro, o gana maele a lesa sekolo le mošomo.
11. Lehlabile o šoma ka maatla a ga nyatše maele.
12. Maketa, boemedi bja kgwebo, bongwaledi, bolaodi, bootledi le go topa mabotlelo kwa magaeng.
13. E nonne, e na le diema le dika, ga e na lenyatšo

Mošongwana wa 4: Sereto letl. 138

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- Morutiši hlološetša baithuti gore ba ka sekana le go sena puku bjang ka morago o tla laela baithuti go lebelela bokantle bja puku yeo e swantšhitšwego gomme ba sekime ba be ba sekene diponagalo tša bokantle bja puku.
- Go sekima diponagalo tša puku: Go bala ka go kitimiša mahlo go hwetša tshedimoso ya maleba. Mohlala, Leina la puku, seswantšho, sethalwa, difonte, bj.bj.
- Go sekana diripa tša puku: Go bala ka tsitsinkelo go hwetša Kgopolokgolo, mohlala: Hlogotaba, diteng tša sereto, tlhalošo tša mantšu, bj.bj
- ba laela gape go sekima le go sekana bokantle bja puku ya lena ya direkto le akanye ka kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.

Ka nako ya go bala

Morutiši o gopotša baithuti ka diponagalo tša ka gare le tša ka ntle tša sereto tšeo o ithutilego tšona mphatong wa 8 pele ba bala sereto seo se tšwelelago ka pukung tša bona.

Sebopego

Se tšweletšwa ke methalotheto, ditematheto, morumokwano.

Diteng

Diteng tša sonete di arogantšwe ka diripa tše pedi.

Tshwantšho - Ke moo moreti a tšweletšago bothata gona. Mo go sonete ya Seisemane tshwantšho e tšwelela methalothetong ye lesomapedi (12), mola go ya Sentariane e tšwelela methalothetong ye seswai(8) ya mathomo.

Tirišo-Ke moo moreti a rarollago bothata gona.Yona e tšwelela methalothetong ye mebedi (2) ya mafelelo seretong sa sonete ya Seisemane, mola go ya Sentariane e tšwelela methalothetong ye tshela(6) ya mafelelo.

Morumokwano

O tšwelela ge methalotheto ya ditematheto e felela ka medumo ya go swana. Mehuta ya morumokwano: Morumokwanobedi o tšweletšwa keg e methalotheto ye mebedi ya go latelana ya sereto e felela ka medumo ya go swana.mohlala

Morumokwanokgaotši ke ge senoko se se tšwelelago mothalotheong wa pele se swana le sa mothalotheo wa bone go lebeletšwe tematheto e tee **mohlala**

thuto

tsebo

fepe

letswele

Mošito

Ke peakanyo ye e itšeng ya medumo ya mantšu mo methalothetong. O ka tšweletšwa ke kgatelelo ya dinoko, telefatšo, segalo, poeletšo.

Lebelo

Le tšweletšwa ke ge methalotheto ye mengwe e balwa ka go akgofiša ye mengwe e balwa ka go iketla ka baka la palo ya dinoko methalothetong e sa lekane. Ge dinoko e le tše ntši o swanetše go bala ka go akgofiša mola tše nnyane o bala ka go iketla.

Dikapolelo

- Tshwantšhanyo - Ke papišo ya dilo tše pedi yeo e sego ya khuta, e bonala kudu ka tirišo ya mantšu a bjalo ka, nke, ka ka, wa, swana le.
- Tshwantšhišo - Ke papišo yeo e khutilego, e tsebja ka tirišo ya lebopi la ke.
- Mothofatšo-Ke sekapolelo se se dirišago dilo tšeo di sa phelego o ka re di a phela gore mmadi a utswewe maikutlo le kgopolo.
- Pheteletšo – Ke sekapolelo seo go feteletswago go gatelela tiro ye e itseng.
- Tumelokganetši-Ke moo go kopanywago dikgopolo/dilo tše pedi tšeo di ganetšanago/latolanago.bj.bj.

Ka morago ga go bala

Morutiši o tla laela baithuti go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya morutwana ka botee go laetša kwešišo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Bokamoso bjo bobotse bo ithekgile ka go theeletša bagolo le go ithuta.
Kgopolotlaleletšo ke mehuta ya dithuto tše lego gona go go thuša go itokišetša bokamoso.
2. Marematlou.

3. Ba bale le go theeletša barutiši.
4. Go tswelela.
5. Meetse magakwa ke meetse a bohlokwa a go hloka dilabi – thuto le tsebo.

Montshepetša bošego ke mo leboga bo sele – barutiši le batswadi ba sepela le nna leeto la go ithuta la go se be bonolo mme mafelelong ke thaba ge ke feditše sekolo. Go kotopana- go šoma ka maatla. Mafa a ipheleditše – barutiši ba go ruta le go rata go bona barutwana ba tšweletše.

6. Bophelong bja thuto, sekolong.
7. Ge o ithuta, o šomišana le barutiši o tla fihlelela toro ya gago.

Mošongwana wa 5: Go bogelela kwešišo – Khathune letl. 139

Thuša barutwana go bala le go bogela khathune ka kwešišo gore ba tle ba kgone go akaretša molaetša o tswelelago.

- Ka nako ya go bala, baithuti ba šomiša kwešišo ya bona ya diponagalo tša ditšweletšwa go akaretša setšweletšwa. Ba šomiša mekgwanakgwana ya go bala ka go:
- Sekima le go sekena dikgopolokgolo le morero.
- Aroganya dikgopolokgolo go dikgopolotlaleletšo.
- Akaretša dikgopolokgolo (di ngwale ka mantšu a gago)
- Laetša tatelano ya mafoko le tšhomišo ya makopanyi le dikgokaganyi go di nyalalantšha ka go setšweletšwa.
- Šomiša tsebo ya bona ya dipukwana le ditšweletšwa tša semmušo go kwešiša tlhalošo, maikemišetšo le kamego ya setšweletšwa ka moka.

Diboego le melao ya tshomišo ya polelo

Morutiši a hlošetša barutwana ka maemo a lefoko - lefokonolo le mafokontši.

- **Lefokonolo** le na le sediri se tee ,tiro le sedirwa, mohlomongwe le dikatološo tša tšona. Mohlala: Lehlabile Mphelo o soma ka maatla kgwebong ya tatagwe.
- **Lefokontši** ke lefoko la go ba le madiri a mabedi goba a mararo bjalo. Mohlala: Dipadile o ile a itshola a leba difemeng go nyaka mošomo.

Go ngwala le go hlagaša

Mošongwanawa 6: Ngwala lengwalo la segwera letl. 141

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go ngwala

Laela barutwana go ahlaahla diponagalo tša lengwalo la segwera e le go ikgotša.

Šetša gore ba tšweletša diponagalo tše di latelago:

- Tšhupabodulo, tšatšikgwedi le ditumedišo.
- Sebopego sa molaetša se tla fapana go ya ka morero.
- E ka šomiša mohuta wa setšweletša sa pegu ka mong
- Go tswalela le go ngwala leina.

Ka nako ya go ngwala

Laela barutwana go latela melawana ye ya temana ge o ngwala lengwalo la segwera:

- Sebopego se nepagetšego le maikemišetšo.
- Ntlhakgolo le tšeo di e thekgago..
- Tatelano ya mafoko yeo e kwagalago.
- Šomiša makopanyi.
- Šomiša mehuta e fapanego ya mafoko.
- Ba tsepelele go magato a ago ngwala:
- Go beakanya sebopego le dintlha tša lengwalo
- Go ngwala sengwalwakakanywa.
- Go boeletša, go hlokola, go phošolla lego hlagaša.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Šoma dipukung tša bona go ithuta ka: Mabaka, polelo ye beago ditokelo tša batho kotsing.

Maswaodikga le melawana ya mopeleto.

- Kgopela barutwana go tšweletša mafoko ka lebaka la bjale, la go feta le le letlago ba lebeletše go ba le toro. Mehlala: ke tla bala gore ke kgone Mmetse. Ke badile ka kgona Mmetse. Ke be ke bala gomme ka kgona Mmetse.
- O tla be o bea ditokelo tša motho kotsing ge o re go yena: wena ngwana wa setopa mabotlalo, o nagana gore o ka fihla kae ka sekolo?
- Re na le mešomo ye mentši ka mo, boemedi bja kgwebo, bongwaledi, bolaodi, bootledi le go topa mabotlalo kwa magang.

Beke ya 7 - 8:
Ditlhotlo

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 7: Theeleletša tshedimošo letl. 144

Mokgwa wa go ruta

Thuša barutwana go theeletša ge yo mongwe a efa tshedimošo mme ba ele tše di latelago hloko:

- Theeletša setšweletšwa sa tshedimošo.
- Theeletša hlagiso, tšhomišo ya polelo, tšweletšo ya lentšu le kelelo.
- Ahlaahla dintlhakgolo le mosomisane wa gago.
- Balela barutwana tshedimošo gomme ba theeletše mohlala wa setšweletšwa sa go ba le tshedimošo seo se beakantšwego. Ba arabe dipotšišo.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši a thušane le barutwana go ikgotšša ka mainagohle, mainaina, mašala le mafokwana a madiri. Ao a leng ka dipukung tša bona. **Mehlala:** Mainagohle – ke itokišetša go ya **yunibesithi**. Mainaina – ke itokišetša go ya **yunibesithi** ya **Limpopo**.

Mašala - **Yena** o tla ya le nna **yunibesithi**.

Madiri - ke **phethagaditše** toro ya ka ya go ya **yunibesithi**.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 8: Bala Kanegelokopana letl. 146

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

O tla šomiša setšweletšwa se lego ka pukung ya baithuti le dingwalwa go tšwa pukung ya bona ye e kgethilweng ya go bala.

Ka nako ya go bala

Ba balele kanegelo e le go ba hlahla ka mošito, segalo le maswaodikga. Morago a ba bale ka bobona ka mphato le dihlopha ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.

Ka morago ga go bala

Ba ka diragatša goba go anega sengwalwa go laetša kwešišo.

Dikarabo tše šišintšwego

1. Mokebe
2. Ditiragalo di theilwe godimo ga bophelo bja gagwe.
3. Morena Masipa, barutiši, morekiša diokobatši, barutwana le maphodisa.
4. Moya wa go nyama le go swaba.
5. Go se tsene sekolo, go utswa le go sepela le bagwera ba go se loke.
6. Masipa ke motho wa go rata tšwelopele le go thekga morwa wa gagwe dithutong. Mokebe ke motho wa pelo ye mpe wa megabaru le go ikgantšha a se na tlhomphe.
7. Motseng le sekolong.
8. Ge o sa theeletše kgalo empa wa theeletša le go ya ka ditsela tša karogo o feletša o wetše mathateng.
9. Go tloga sekolong sa tlase go ya go mphato wa seswai Mokebe o tshwentše batswadi le barutiši, a gwerana le batho ba mekgwa ye mebe gomme a swarwa.
10. Ge Mokebe a tšeela batho dithoto ka dikgoka mme motse ka moka o ba kgahlanong le se.
11. Di timeletše.
12. Popotela e sa kweng e wetše leretheng la mohwelere – Mokebe o feleditse toronkong ka lebaka la go se theeletse.

Mošongwana wa 9: Sereto letl. 148

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Hlahla barutwana go boledišana ka diponagalo tše letetšweng go tšwa seretong se tlogo balwa. Ba hlohleletše go akanya gore go tla bolelwa ka eng ba lebeletše hlogo ya sereto.

Ka nako ya go bala

- Diriša barutwana tše latelago ka mokgwa wa dipotšišo:
 - ke mantšu afe a mararo ao o ka itlhalošang ka ona?
 - maloko a lapa le bagwera ba go bona bjang?
 - efa mantšu a mararo ao o tla itlhalošang ka ona morago ga mengwaga ye lesome.
 - o tla be o phethagaditše ditoro dife morago ga mengwaga ye lesome?

- wena le bagwera ba gago le kwantšha ke eng?
- Barutwana bo ngwale dipelo tša bona tšhatheng e eleng lebotong gore go e tle e balwe ka morago.
 - Barutwana ba bala sereto ka dihlopha ba hlaboša.
 - Ba botšiše maikutlo le kgopolo tša bona.
 - A ba laetše bohlatse bja maikutlo le dikgopolo ka go fahlela ka mehlala go tšwa seretong.
- Ba šome ka dihlopha go dira tše di latelago:
 - akaretša molaetša wa sereto.
 - ba hlaloše dintlha tše fihlagetšego efela di le gona mo seretong.
 - ba hlaloše semelo sa mongwadi.
 - bolele thutaphelo yeo ba e hweditšego mošongwaneng wo.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Thutong ye barutwana a ba lemošwe ka **thabehlaodi** le **thabehlathi**

Thabehlaodi e hlaola leina. **Thabehlathi** e hlatha lediri.

Mošemane wa go ithuta kudu o tšweletše ditlhahlobong.

Thabekutu: Mošemane o tšweletše ditlhahlobong.

Thabehlaodi: Wa go ithuta kudu.

Dikarabo tše di šišintšwego

1. **wa go theeletša:** thabehlaodi
2. **e sa le nako:** thabehlathi
3. **go fetiša:** thabehlathi
4. **ba go hlompha:** thabehlaodi
5. **ye e sa butšwago kudu:** thabehlaodi

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 10: Lengwalo la semmušo letl. 149

Mokgwa wa go ruta

- Barutwana ba lemošwe gore lengwalo la semmušo ge o le ngwala o tla hlokomela gore ga

o bolele le motho yo o mo tlwaetšego. Ka fao o swanetše go laetša hlomphe e itšeng o se lokele ditaba tše e sa amaneng lesererwa sa gago.

- A ba lemoge ntlhakgolo le tšeo di e thekgago
- Tatelano ya mafoko yeo e kwagalago.
- Somiša makopanyi.
- Somiša mehuta e fapanego ya mafoko.
- Ba laele go latela magato a a go ngwala:
 - Go beakanya sebopego le dintlha tša lengwalo
 - Go ngwala sengwalwakakanywa
 - Go boeletša
 - Go hlokola
 - Go phošolla le go hlagiša
- Ba ela hloko tše latelago: Lengwalo la semmušo le na le diaterese tše pedi, ya mongwadi ka letsogong la go ja gomme e latelwe ke ya moamogedi ka tlasana letsogong la ngele.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši a thuše barutwana go tšweletša mabaka a mafoko, mahlološetšagotee, malatodi, dingwalwaswana.

Mabaka a lefoko.

Lebaka la bjale – toro yaka ke go hwetša Sepedi ka dihlora.

Letlago – ke yo ba mogasi wa thelebišene wa Sepedi.

La go feta – ke be ke rata go ba molemi.

Mahlološetšagotee – ke **gopotše** go etela bokgobapuku. Le nna ke **naganne** seo. **Malatodi** – wena ge o **fihla** ke tla be ke **tloga**.

Dingwalwaswana – ge ke gola ke tlo ba mogaši. Ge tate a gola o tla nthekela dipuku.

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 9-10: Matete a tlhago		
Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela	
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa godimo go tšwa go kanegelokopana. Go balela godimo ga go itokišetšwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Latela magato a go bala setšweletšwa sa sengwalwa bjalo ka kanegelokopana/padi Diponagalo tša bohlokwa le sebopego sa theto Go bala le go bogela kwešišo dikhathune/moseto. 	
Go ngwala le go hlagiša	Dipopego le melao ya tšhomišo ya polelo	
<ul style="list-style-type: none"> Tsepelela o latele magato a go ngwala taodišongangišano/hlaloši. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu – mainagohle, mainakgopolo le matlema Maemo a mafoko – mehuta ya ditemana. Tlhalošo ya lentšu – mahlalošagotee, malatodi, dingwalwaswanwa. Patrone ya mopeleto le maswaodikga. 	
Mehuta ya ditemana	Dithušathuto	Kgakollo go morutiši
<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa godimo go tšwa go kanegelokopana. Go balela godimo ga go itokišetšwa Latela magato a go bala setšweletšwa sa sengwalwa bjalo ka kanegelokopana/padi. Theto Go bala le go bogela kwešišo dikhathune/moseto Taodišongangišano 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Moithuti Puku ya Morutiši Pukuntšu 	<ul style="list-style-type: none"> Thuša barutwana go tšweletšeng dikgopolo tša go tsitsinkela, go naganišiša o fetleka ditaba, go lebelela morago le go tšea karolo. Tsebo e nyalelane le bophelo bja bana le bja kakaretšo. Ba hlološetša mokgwa wa go šoma le go šomišana. Thoma mošomo wo mongwe le wo mongwe ka go hlaloša maikemišetšo a wona. Botšiša dipotšišo go kgonthišiša gore baithuti ba a kwešiša. Le gore ga se o ba timelele. Ge go nyakega arola baithuti ka dihlopha gore ba abelane dikgopolo le go eletšana. Ba fe mehlala ya go fapafapana gore ba fihlelele mabokgoni a letetšwego. Ela mešomo go ba thuša ka maele le go itekola ge wena o tšweletše.

Beke ya 9 - 10:
Matete a tlhago

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa godimo go tswa go kanegelokopana letl. 151

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

Barutwana ba nyaka tsebo e tseneletšego ka matete a tlhago Afrika Borwa go tšwa websaeteng le bokgobapukung.

Ba laele go kgoboketša dintlha tše bohlokwa. Laela barutwana go soma ka dihlopha ba lebeletše seswantšho sa baeti mo lešokeng la diphoofolo ba swantšhitšwego dipukung tša bona. Mošomo wo o fa barutwana sebaka sa go itlwaetša go šomiša tlotlontšu e mpsha le go ba thuša go dira dinyakišišo. Ba begela mphato dipelo ka dihlopha. Ba araba dipotšišo tše tšwelelang pukung ka mphato.

Ka nako ya go theeletša

- Ba theeletša ge ba balelwa kanegelokopana go tšwang Pukung ya Morutwana gomme o ngwale dintlha tša go goga šedi go ba kgontšha go araba dipotšišo tša go latela.
- Ba balele pego ye ya bophelo bja nkwe le tau o šomišana le bona gore o hwetše tsebo ya bona, mathata a bona le bokgoni bja bona bja go theeletša.
- Ba ka šoma ka noši go ngwala dintlha tseo di tšwelelago ge ba theeditše. Morago ba di kopanya ka dihlopha go bopa mošomo o tee.

Ka morago ga go theeletša

Morago ga go theeletša barutwana ba kopana ka sehlopha gore ba fe sehlopha dintlha tše ba di kwelego. Morutiši a fe mongwaledi wa sehlopha sebaka sa go ngwala dintlha tšhateng yeo e tlogo pharwa lebotong. Morago barutwana ba sepela ba hlehla le leboto go tlaleletša dintlha tše ba nago natšo ka tše di tšwelelang ditšhateng tša dihlopha tše dingwe.

Ba arabe dipotšišo tše o ka di oketšang ka tše tšwelelang pukung tša bona.

Mošongwana wa 2: Go balela godimo ga go itokišetšwa letl. 153

Mokgwa wa go ruta

Maikemišetšo a thuto ye ke gore barutwana ba be le bokgoni bja go theeletša, balela godimo le go araba dipotšišo go tšwa go seo ba bebo ba se theeditše. Ba itlwaetše go latela magato a latelago gore ba tle ba balele godimo:

- Kgetha setšweletšwa sa go balelwa godimo.
- Šomiša mabokgoni a go bala a maleba bjalo ka segalo, hlabošo, tšweletšo le pitšo ya lentšu, kelelo
- Itlwaetše
- Bala setšweletšwa.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Maemo a lentšu – mainagohle le mainakgopolo Lemoša barutwana gore mo polelong re na le mainagohle le mainakgopolo o šomiše mehlala bjk : **Mainagohle** – ke etetše lefelo la semaka la nageng. Leina le ke leinagohle ka ge le sa hlaloše gore ke lefelo le lefe mo nageng.

Mainakgopolo – letšogo le ntletše ge ke fihla ntlhoreng ya Table Mountain. Letšogo ke leina le o ka se le boneng ka mahlo, o le gopolang.

Dikarabo tše di šišinšwego

Barutwana ba tla tšweletša mafoko a go kwagala ka mainagohle le mainakgopolo go laetša kwešišo ya bona.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 3: Latela magato a go bala setšweletšwa sa sengwalwa bjalo ka kanegelokopana/padi letl. 154

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- O tla šomiša setšweletšwa se lego ka pukung ya barutwana sa seswantšho go ba hlološetša ka matete a tlhago.
- Ba botšiše dipotšišo.

Ka nako ya go bala

- Šomiša sengwalwa se se tšwelelago pukung tša bona le dingwalwa go tšwa pukung ya bona e kgethilweng ya go bala

- Ba balele kanegelo e le go ba hlahla ka mošito, segalo le maswaodikga.
- Morago a ba bale ka bo bona ka mphato le dihlopha ba swayaswaya dintlhakgolo ge ba dutše ba bala.
- Ba ngwala dintlha tša bohlokwa ge ge go dutšwe go balwa.

Ka morago ga go bala

Ba ka anega sengwalwa go laetša kwešišo.

Amogela dikarabo tša go fapana ge fela di kwagala.

1. Amogela maina a mafelo a go makatša ka go fapana. Barutwana ba fe le mehlala e tšwelelang dipukung tša bona.
2. Mothopi, Moagi, Mohlala ke baanegwathwadi, barutiši, baeti le balaola leeto ba a tlaleletša.
3. Mothopi ke lehodu, Moagi, o na le maele a mabotse, Mohlala o šoma ka maatla gomme ke mohlala go bagwera ba gagwe.
4. Difoune le sekhwama.
5. Ge Mothopi a tlogela seo ba beng ba se tletše mo leetong a thoma go utswa.
6. Mothopi o paletšwe, bafenyi ke Moagi, Mohlala.
7. Moipolai a ga lletwe – motho wa go senya ge a le mathateng ga re a swanela go mo kwela bohloko. Khudu ga e lahle legapi la yona – motho wa go tlwaela mekgwa e mebe a ga lahle.
8. Motseng wa Leolo.

Mošongwana wa 4: Theto – Diponagalo tša bohlokwa le sebopego sa theto letl. 156

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- Barutwana ba lebelela hlogo ya sereto ba akanya gore go tla retwa eng, ba efa mabaka.
- Morutiši a ga ba lemoše mehuta ya theto. Sereto sa go bolela ka maikutlo le khuduego gantši e ba se se kopana mola sa lethabo e ba se se telele. Methaladi e laolwa ke sereti.
- Mehuta ya theto
 - Thetogale. Ke direkto tša setšo, tsa go reta bagale, magoši.
 - Thetokanego. E anega ditaba dife goba dife tše diregilego.
 - Thetokopedi/ thetolehlologelwa e tšweletša megopolo le maikutlo a sereti ka ditiragalo tše itšeng.
 - Thetokeletši e tšweletša molaetša wa go eletsa.

- Sonete gantši ke theto ya Seisimane le Sentareane, e na le methaladi e menyane e fetwa ke ditheto tša Sesotho

Ka nako ya go bala

Barutwana ba balela kwešišo le lethabo.

Ba sekana, sekima le go ngwala dintlha tša bohlokwa tša dikgopolo le dikgopolokgolo gore ba kgone go araba dipotšišo le go oketša tsebo.

Ka morago ga go bala

Dikarabo tše šišintšwego

1. Matete a tlhago
2. Tša ka meetseng, lefaseng le leratadimeng.
3. Aowa, le lehono ditsebi di sa utolla dimaka tša tlhago.
4. Go foka moya wa tlabego le makalo.
5. Ditlabamahlo
6. Ikema – nyeuma. Marung – dithabeng
7. Makalo
- 8.1, 8.2 le 8.3 Methalo ya sereto le ditemana ga se di tšee sebopego sa tše tlwaetšwego. Sereti se ngwetše ka tokologo. Methalotheto ke ye 24 gomme ditematheto ke tše 2.
- 8.4 Matete a tlhago e tla no ba semaka go fihla bofelong bja lefase.
 - (a) Go di fetša ke go iphora – ke tše dintši di ka se fele go utollwa.

Khudu ya marega e tsebja ke mmei – selo se tseba ke yo a se fihlilegi / beilego mo se leng gona,

Mošongwana wa 5: Go bala le go bogelela kwešišo seswantšho letl. 158

Bala khathune

- Barutwana ba rutwa go bala le go bogela dikhathune gomme ba dire tše di laetšwago.
 - Sekena seswantšho se tšwelelago dipukung tša bona.
 - Sekima molaetša wa khathune ye.
 - Bala le go tšweletša molaetša.
 - Ruma seswantšho ba lebeletše tikologo, sererwa le molaetša.
 - Ba šomiša polelo ya go ama maikutlo.
- O tla hlohleletša barutwana go bala le go bogela dikhathune ka maikemišetšo a go hlama le go hwetša gomme ba dire tše laetšwago.
- Baithuti ba lebelele khathune morago ba fe pego ya molaetša wa khathune. Ba thuše go dira tše latelago gore ba fe pego ya maleba.

- Beakanya molaetša wa khathune ka tatelano ya maleba gore o kwešišege.
- Kgetha polelo e hlwekilego, tlotlontšu le mantšu a nepagetšego.
- Se tšwe tabengkgolo, araba dipotšišo.
- Tšweletša matseno le mafelo a a go kuka maikutlo a batho ge khathune e bega goba e rekiša setšweletšwa se itseng.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši a thuše barutwana ka tlhalošo le tšhomišo ya malatodi, mahlološetšagote.

O ka ba hlalošetša gore malatodi a tliša kganetšano ya mantšu bjalo ka thaba ye telele. Thaba ye **kopana**.

Mahlološetša gotee bj k diphororo di a **boifiša**.

Diphororo di a **tšhoša**.

- Lefokofokwana ke lefoko leo le nago le thabekutu e tee. Thabekutu ke kgopolo ye kgolo ya lefoko.

O ka šomiša makopanyi go bopa lefokofokwana. Kgopela barutwana go bopa mafoko a go ba le dithabe.

Dikarabo tše di šišintšwego

1. Amogela mafoko ao a nepagetšego ge barutwana ba ngwala mafoko a go ba le

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Khraetheria	Ee	O a leka	Aowa
1. Beakanya sebopego le dintlha tša sengwalwa.			
2. Ngwala taodišo			
3. Boeletša			
4. Hlokola			
5. Phošolla o hlagiše			

Rubriki ya melawana ya sengwalwa

Khraetheria	Ee	O a leka	Aowa
Tšweletša lefoko la sererwa goba hlogo			
Šomiša mmepe wa monagano go rulaganya dikgopolo			
Sebopego sa taodiš o se bontšhe tatelano ya ditemana			
Ntlhakgolo le dikgopolotlaleletšo di tšwelele			
Bopile diswantšho ka mantšu gore o fihlelele maikutlo a babadi. Polelo e nonnogo			

malatodi ka mantšu a a filwego ka dipuku tša bona.

2. Amogela mafoko ao a nepagetšego ge barutwana ba ngwala mafoko a go ba le mahlološetšagotee ka mantšu a a filwego ka dipuku tša bona.
3. Barutwana ba tla fa mahlološetšagotee gomme ba a šomiša mafoko ao a a nepagetšego.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 6:

Taodišongangišano letl. 160

- Morutiši a thuše barutwana go lemoga phapano magareng ga taodišongangišano le taodišohlaloši ka go latela magato a go bala ge a bala mehlala ya ditaodišo tše ka dipukung tša bona.
- Morago o tla hlohleletša barutwana go ngwala le go hlagiša mehuta ye yataodišohlaloši/taodišongangišano.
- Ba itekole ka rubriki ge e ba ba latetše magato a go ngwala.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Hlalošo ya mantšu: Dingwalwaswana le maswaodikga.

Barutwana ba laetše kwešišo ya dingwalwaswana tše bjk: magadima a **bekenya** ka mebalabala.

Magadima a **phadima/thala** ka mebalabala.

Ba fe temana ba laetše maswaodikga a khutlo, potšišo, le tlabego.

Review Copy

Kelo ya Kotara

KELO YA KOTARA YA 3

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 80

MOŠOMO WA 1: Bomolomo: Poledišano

Meputso=10

Dikarabo mabapi le poledišano:

1. Bathopasefoka dipapading tša di Olimphiki. (1)
2. Caster Semenya, o raloka papadi ya tša mabelo. (2)
3. Diolimpiki di tsenela ke bao ba itekanetsego mmeleng mola Diparalympic di tsenela ke bao ba golofetšego. (3)
4. Barutwana ba tla fa maikutlo a bona. (1)
5. Tlhalošo ya mebolelwana: (2)
 - (a) Go napa
 - (b) Go godiša bothata
6. Tše tharo. (1)
7. Ya go rutha/tuntela. (1)

MOŠOMO WA 2: Go ngwala lengwalola segwera

Potšišo ya 1

Meputso: 20

Šomiša rubriki yeo e latelago go swaya lengwalo.

Šomiša rubriki ya go swaya dingwalwa tše kopana tša tirišano bjalo ka tše di latelago:

TŠA BOPHELO BJA MOHU, PHATLALATŠO, PAPATŠO, PHOUSTARA, PUKUTŠATŠI, LENGWALO LA SEMMUŠO, LA SEGWERA LE LENGWALO LA GO ITSEBIŠA (KHARIKHULAMU BITAE).

MOŠOMO WA 3: MOLEKO: Tekakwešišo le tšhomišo ya polelo

Potšišo ya 1: Tekakwešišo

Meputso: 30

1. Tlholego ya lefase. (1)
2. Leswiswi le seetša. (2)
3. hlotše monna ka seswantšho sa gagwe a budulela moya, ka morago a hlola mosadi go tšwa lehlakoreng la monna. (4)
4. Mehla ya diphoofolo tša go ja tše di latelago: (3)
 - (a) Dimela: Kgomo, nku, tšhukudu.
 - (b) Nama: Tau, lepogo, mpša.
 - (c) Dimela le nama: Tšhwene, kwena.
5. Mo diphedi tše di hwetšago dijo gona: (3)
 - (a) Motho: Go tšwa dimeleng, diphoofolong.
 - (b) Phoofolo: Bjanyeng, diphoofolong.

- (c) Dimela: Mabung.
6. Tlhalošo ya mebolelwana: (6)
- (a) Go holofela.
- (b) Go dula ka seboka go rerwa taba.
- (c) Go boeletša selo/tiragalo.
7. Legodimo le lefase, leswiswi le seetša, meetse, dimela, diphoofolo le dinonyana, monna le mosadi. (5)
8. Modimo ke mohlodi wa tšohle. (2)
9. Nnete goba maaka: (2)
- (a) Nnete
- (b) Nnete
10. Gore a tloše monna bodutu. (2)

Potšišo ya 2: Dibopegno le tšhomišo ya polelo

Meputso: 20

1. Go hlama diema:
- (a) Monna ke nku o llela teng> monna ga a swanela go lla phatlalatša o kgotlelela bohloko.
- (b) Mosadi ke tšhwene o lewa mabogo>Sa mosadi ke go šoma.
- (c) Kgomo ka mogobeng e wetšwa ke namane>motswadi gantši o tsentshwa ke ngwana wa gagwe mathateng.
- (d) Nonyana phakuphaku e bea lee le tee.Motho gantši ge a kitimela go phetha mošomo ga se gantši a o dira gabotse.
- (e) Tau tša hloka seboka di šitwa ke nare e hlotša>batho ge ba sa thikišane mošomo gantši ba palelwa le ke mošomo wo monnyane. (10)
2. Ditlhalošo tša mantšu go tšwa temaneng :
- (a) Batho ba ile ba thaba ba ba swara legodimo ka diatla> pheteletšo
- (b) Lefase le ile la ema ka maoto> mothofatšo
- (c) O rata dithotse bjalo ka legotlo>tshwantšhanyo
3. Dika tše pedi go tšwa temaneng: (4)
- (a) Go dula lekgotla – go rera ditaba.
- (b) Go ntšhana sa inong – go botšana diphiri.
4. Oketša lefoko leo le latelago ka thabehlaodi le thabehlathi.
- Sehlopha sa Afrika Borwa seo se bego se tšea karolo diolimphiking se thopile sefoka ka ge se be se šoma ka maatla. (1)
5. Malatodi a mabedi go tšwa temaneng:
- (a) Bošego – mosegare
- (b) Kgahliša - nyamiša (2)

Palomoka ya meputso= 80

KOTARA YA

4

KGAOLO	DIBEKE	Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela	Go ngwala le go hlagiša
9	1-2	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša kwešišo: Setšweletšwa sa go ngwalwa Kahlaahlo yeo e theilwego godimo ga Athikele ya makasine/kuranta 	<ul style="list-style-type: none"> Go bala athikele ya kuranta Magato a go bala Theto Mekgwanakgwana ya go balela tshedimošo 	<ul style="list-style-type: none"> Go ngwala athikele ya kuranta/makasine
	3-4	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša ngangišano Dikahlaahlo ka sehlopha 	<ul style="list-style-type: none"> Padi Theto Go bala tekakwešišo 	<ul style="list-style-type: none"> Go ngwala setšweletšwa sa tirišano : pukutšatši
10	5-6	<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa go balela godimo Poledišano ye e theilwego godimo ga setšweletšwa sa go balela godimo 	<ul style="list-style-type: none"> Sengwalo sa tiragatšo Theto Tekakwešišo 	<ul style="list-style-type: none"> Go ngwala pego ya jenale

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 1-2: Dijo tša setšo		
Go theeletša le go bolela		Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none">Mekgwanakgwana ya go theeletša le go BolelaGo theeletša kwešišo (Bjalo ka go ttheeletša setšweletšwa sa go ngwalwa, go theeletšwa le go bogelwa).Poledišano: Kahlaahlo yeo e theilwego godimo ga athekele ya kuranta/makasine		<ul style="list-style-type: none">Bala athikele ya kuranta.Magato a go bala.Theto.Go balela tshedimošo (setšweletšwa sa go ngwalwa/sa go bogelwa le tša mahlakorentši tša mediya).Ngwala kakaretšo.
Go ngwala le go hlagiša		Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none">Ditšweletšwa tša tirišano tše ditelele mohl. Athekele ya kuranta/athekele ya makasineTsepelela go Magato a go ngwala		<ul style="list-style-type: none">Maemo a lentšu le a mafokoMaswaodikga le mopeletoDipatrone tša mopeleto
Beke ya 3-4: Dijo tšeo di loketšego mmele		
Go theeletša le go bolela		Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none">Mekgwanakgwana ya Go Theeletša le Go Bolela.Ngangišano.Dikahlaahlo tša sehlopha.		<ul style="list-style-type: none">Dingwalo tše bjalo ka/padi/kanegelokopana.Magato a go bala.Theto.Go bala tekakwešišo: ditšweletšwa go tšwa dipukung.Ngwala temana goba dintlha tša kakaretšo.
Go ngwala le go hlagiša		Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none">Ngwala setšweletšwa sa tirišano: PukutšatšiTsepelela go Magato a go ngwalaNgwala pukutšatši		<ul style="list-style-type: none">Maemo a lentšu le a mafoko.Tihalošo ya lentšu ka lentšu le tihalošo ya seka.Maswaodikga le mopeleto.
Mehuta ya ditemana	Methopo	Kgakollo ya morutiši
<ul style="list-style-type: none">Go theeletša kwešišo:Setšweletšwa sa go ngwalwa, go theeletšwa le go bogelwa.Poledišano: kahlaahlo yeo e theilwego godimo ga athikele ya kuranta.ngangišano, dikahlaahlo ka sehlopha.Go bala Setšweletšwa sa athikele ya kurantaGo bala sereto, Go balela tshedimošo setšweletšwa sa go ngwalwa le go bogelwa, go ngwala kakaretšo.Go bala sengwalo sa padi, go bala tekakwešišo.Go ngwala Setšweletšwa sa tirišano: Athikele ya kuranta,go ngwala pukutšatši.	<ul style="list-style-type: none">Puku ya MorutwanaPuku ya MorutišiPukuntšuDiswantšho	<ul style="list-style-type: none">Hlaloša maikemišetšo a seo o se rutwago.Hlalošetša barutwana ka seo se fihlelelwago morago ga thuto.Hlalošetša barutwana ka dinyakwa tša dingwalwa tšeo di dirišitšwego.Botšiša barutwana dipotšišo kgafetšakgafetša go lekola kwešišo.Hlaloša mareo ao a dirišitšwego ka botlalo o fe mehlala ye mentši gore barutwana ba a kwešišo ka botlalo.

Beke ya 1 le 2:
Dijo tša setšo

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Setšweletšwa sa go theeletšwa e bile se bonwa letl. 158

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

- Laela barutwana go lebelela seswantšho sa go tšwelela Pukung ya Morutwana gomme ba theeletše ge o ba balela setšweletšwa se se latelago gomme ba akanye ka dikgopolo le dikgopolotlaleletšo tšeo di tšwelelago.
- Netefatša gore ba theeditše ka kelohloko, go rene setu gore yo mongwe le yo mngwe a kgone go kwa.

Ka nako ya theeletša

- Eletša barutwana go dira tše di latelago ge ba theeditše setšweletšwa:
- Go tšea dinoutse,
- Go akaretša seo ba se theeditšego,
- Go lemoga tšhomišo ya polelo, retšistara, melawana,
- Le go abelana dinoutse.

Ipshine ka dijo tša seafrika

A o tseba dijo tša segageno!

E tla mmileng wa Biccard go la Polokwane kgauswi le boemathekise,

O tla ipshina ka dijo tša theko ya fase, tša go ba le tatso.

Dijo ke mantshaotlogele.

Ke Dikgodu, Dimotwane, Mekhuša, Mahwatšatši, Methamagane le tše dingwe.

E TLA O IPONELE KA A GAGO MAHLO!!

Re akaretša mehlobo ka moka.

Ge o reka la boraro, la bone o ja mahala!

Ka morago ga go theeletša

Botšiša barutwana dipotšišo tšeo di tšwelelago

Pukung ya Morutwana ka phapošing ka bomolomo.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Kgopolokgolo ke go tšweletša mehuta ya dijo tšša ditšo tša go fapana seswantšhong. Mohlala:

masotša a lewa ke Bapedi le Bavenda, samusa ke sejo sa Maindia, Pizza ke sejo sa Italy, bj.bj.

2. Kgopolotlaleletšo ke ya gore motho o tseba sejo sa setšo sa gabo naa.
3. Dintlha tšeo di tšwelelago papatšong ke tše di latelago:
 - (a) Go rekišwa dijo tša setšo kgauswi le boemathekise.
 - (b) Di tšhipile.
 - (c) Di bose.
 - (d) Di ka mehuthuta ebile ke tše dintši.
4. Kgodu - ke bogobe bja go dirwa ka marotse. Semotwane - Ke bogobe bja go dirwa ka dinawa. Mokhuša - Morogo wa go apeiwa wa omišwa. Lehwatšatši- toro ya go buduša ke letšatši. Mothamagane - ke bjala bja tlhotlwa.
5. Fonte ye kgolo ke ya go goketša bareki, fonte ya magareng e tšweletša molaetša fonte ye nnyane e jabetša bareki.
6. Ge o reka la boraro la bone o ja mahala!

Mošomo wa gae: Maitekelo ka botee/sehlopha

Laela barutwana go dira tše di latelago:

1. Go apea mohuta wa sejo sa setšo gae.
2. Ba tla le tšona ka phapošing.
3. Ba dula ka dihlopha ba abelana dijo tšeo le tlileng le tšona.
4. Ba tšweletša maikutlo ka seo ba ithutilego sona.
5. Ba hlalošetša barutwana ba bangwe ka tše di latelago:
 - (a) Mohuta wa dijo?
 - (b) Di šupa go reng?
 - (c) Di lewa neng?
 - (d) Di apewa bjang?
 - (e) Di dirwa ka eng?

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 2: Kahlaahlo ya Athikele ya kuranta letl. 169

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go ahlaahla

Laela barutwana go ahlaahla athikele ye e latelago gomme ba dire tše di latelago:

- Ba laetše tema yeo e kgathwago ke athikele ye.
- Ba boledišane ba be ba bontšhane mabaka ka dijo tšeo di rekišwago mebileng ba bontšhe gore di loketše maphelo a rena goba aowa naa.

- Ba fane sebaka ge le bolela.
- Ba hlalošetšane dintlha tšeo ba di tšweletšago ba fihlelele kwano

- Dirišang polelo, setaele gammogo le retšistara ya maleba.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Botee	Bontši
mo-motho	ba-batho
mo-mohlare	me-mehlare
le- legapu	ma-magapu
se-selepe	di-dilepe
n- nku	di-dinku
bo-bogobe	ma-magobe
go-godimo	
fa-fase	
mo-morago	

1. Mmila, monatlana, sejo
2. Merogo, dinama, dinku

Bongtshadi

- Mohlolo-mohlogadi
- Nala-nalana
- Hlaba-nahlabana
- Kgope-lefetwa
- Lešoboro-Lethumaša
- Thomo-thongwana/nathomo

Nyenyeifatšo ya mantšu ao a latelago:

- mosadi-mosatšana
- tsebe-tsebjana
- magapu-magatswana
- dinawa-dinawana

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 3: Go bala Athikele ya Kuranta letl. 171

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Botša barutwana ba itswalanye le seswantšho seo se tšwelelago pukung tša bona ba be ba theeletše ge yo mongwe a bala athikele ya ka fase gomme ba akanye ka dikgopolo le dikgopolotlaleletšo, ba tšee dinoutse

gore ba kgone go araba dipotšišo ka sona go laetša kwešišo.

Ka nako ya go bala

- Gopotša barutwana ka diponagalo tša athikele ka go e sekima le go e sekene gomme yo mongwe wa bona a ba balele mohlala wa athikele ya kuranta ka morago ba arabe dipotšišo go laetša kwešišo.
- Ba sekime ba be ba sekene Leina la kuranta, le diponagalo tša go swana le letšatši, kgwedi, ngwaga. Hlogo e ngwalwe ka maletere a magolo, e belege babadi ka seo se anegwago, e goge mahlo a babadi.
- Ba laetše gore pego e tla ka mang.
- Diteng di tšweletše tše di latelago:
 - Ditemana di tšweletšwe ka diripa tše tharo: Matseno a tšweleše bothata. Mmele o tšweletše kgodišo ya bothata. Thumo e akaretše bothata gomme e tliše tharollo le ditšhišinyo.
- Di teng di tsošološe kgahlego ya mmadi.
- Polelo e be ya maleba, o šomiše mareo a go kwešišega.
- Segalo e be seo se fodilego.
- Retšistara e be ya maleba.
- Ditaba di kgodiše e be tša nnete.

Dijo tšeo re di jago di na le khuetšo ya setšo

Gantši dijo tšeo re kgethago go di ja di huetšwa ke setšo sa rena. Setšo se raloka karolo ye bohlokwa maphelong a rena. Go bohlokwa kudu go tseba meetlo, dipapadi le dijo tša segagaborena. A re kweng ka tša Kwazulu Natal:

Dijo tša setšo sa Mazulu ke tšeo di ikgethilego. Ba rata go ja nama kudu go feta tše dingwe dijo, ba ja le dinawa le dienywa gammogo le merogo ya tlhago. Nama e lewa ka phuthu goba umngqushu(setampa seo se hlakantšwego le dinawa). Dijo tša bona di lewa ka sehlopha. Go ja mmogo ga bona ke seka sa go tiišetša setswalle le go bontšha baeng gore ba amogetšwe ka tše pedi diatla. Bana le bona ba jela felo go tee ka sebjaneng se segolo. Pele ba e je ba hlapa diatla, ka morago ga go ja ba tsokotša legano ka meetse. Ge o sa latele ditaelo batswadi ba ka go hlapa diatla ka ge o ba leša dihlong.

Gantši ba ja merogo, nama e lewa ka nako ya menyanya le dikgobokano. Bašemane ba ja maoto a seo se hlabilwego, basadi ba ja mateng, banna ba ja hlogo ebile e apewa ke bona. Hlogo e lewa ka letombolo. Dijo tše dingwe ke Isijingi(kgodu) yeo ba e apeago ka phuthu le lerotse. Isithambu se apewa ka maswi a go kgahla le phuthu, Ujeke ke borotheo bja go apewa ka bupi bja leotša bo hlakantšhwa le pediša ya bjala bja tlhotlwa.

Ka ngwaga wa 2009 Isijabane (Merogo ya naga e hlakantšwe le phuthu) e ile ya tšea maemo a pele bjalo ka sejo sa mmamoratwa setsong sa Mazulu.

Ge o nyaka go kwa tatso etela Kwazulu Natal o tla boa o nwele a mokgako.

Dikarabo tša sehlopha

- Dijo tšeo re di jago di na le khuetšo ya setšo
- Seipone
- 6
- Ka go bontšha matseno mmele le mafetšo

Mošongwana: Maitekelo ka botee

Dikarabo tša dipotšišo tša botee

1. Mazulu
2. Kwazulu Natal
3. Nama
4. Barutwana ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana, Mohlala: Letlametlo, masotsa a lewa ke Bapedi.
5. Mokgwa wa go ja ka sehlopha.

6. Aowa ka ge se se ka dira gore motho a je go feta tekano/Ee ge le ja mmogo le bjala moya wa kabelano.

Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo

Dikarabo tše di akantšwego

1. Ba hlapa diatla-polelothwii
Go hlapa motho diatla-polelotharedi
2. Bana ba hlapa diatla pele ba e ja?/Batswadi ba tla go hlapa diatla ge o sa theeletše?
3. Ba amogetšwe ka diatla tše pedi.
4. Go tloša ditwatši
5. Dijo ke sedirwa,
Di lewa - ke tiro
Ke sehlopha-ke koketšo ya tiro(mokgwa wa go ja)

6. Go ja mmogo ke seka sa go tiišetša setswalle-Thabekutu
Le-lekopanyi
Go bontšha gore baeng ba amogetšwe ka diatla tše pedi-Thabethaka

Mošongwana wa 4: Thetotumišo ya sebjale letl. 174

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Laela barutwana go lebelela seswantšho seo se tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme ba tšweletše dikgopolo le dikgopolotlaleletšo ka sona.

Ka nako ya go bala

Gopotša barutwana ka diponagalo tša seretotumišo o be o ba botše gore ba sekime ba be ba sekene sereto tšwelela seo se tšwelelago pukung tša bona ka go šomana le tlotlontšu ye nngwe le ye nngwe yeo ba gahlanago le sona, ba hlaloše mantšu go ya ka tšhomišo ya ona mo seretong. Ba eletše gape go bala ka kwešišo le tsenelelo, ba ngwale dinoutse, ba hlatholle ba be ba akaretše gore ba kgone go araba dipotšišo tsa go latela.

Ka morago ga go bala

Ba laele gore ba arabe dipotšišo tšeo ba di hwetsago pukung tša bona ka botee

Dikarabo tše di akantšwego

1. Pheteletšo.
2. Di mo tlala dimpa o šitwa ke go di bolela
3. Morumokwanobedi, methalotheto e felela ka dinoko tše pedi tša go swana methalothetong ye mebedi ya go latelana.
4. Poeletšo
5. 19
6. Kgolekgole, godimodimo.
7. Di ithekgile godimo ga setšo.
8. Kgoeletšo.
9. Dijo tša phepo ke tša mehutahuta.
10. Ke a lethabo.
11. Ke go bontšha ka moo batho ba ipshinago ka dijo tša setšo nakong ya lehlabula.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 5: Go balela tshedimošo letl. 176

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Laela barutwana go itswalanya le seswantšho seo se tšwelelago Pukung ya Morutwana gomme ba bale setsopolwa sa go latela gore ba tle ba arabe dipotšišo ka sona.

Ka nako ya go bala

Lemoša barutwana go šomana le tlotlontšu ye nngwe le ye nngwe yeo e ba e humanago ka go šomiša mabokgoni a bona a go sekima le go sekena ao a latelago go humana tlhathollo ya setšweletšwa, ka morago o kgopele yo mongwe wa barutwana go bala tshedimošo yeo e tšwelelago Pukung ya Morutwanaka bjala ka morago a ba botša gore ba arabe dipotšišo tša go latela tshedimošo yeo.

- Ba sekima le go sekena dithekniki tša go goketša: polelo ya maikutlo, go tšea lehlakore, go hlohleletša/ya go jabetša.
- Ba sekima dikgopolokgolo.
- Ba sekena gore ba humane dikgopolotlaleletšo.
- Ba ela hloko kgethollo le tshekamelo ya ka lehlakoreng le tee.
- Ba sekaseka, ba hlatholla, ba lekola ba be ba botšiše moo ba sa kwešišego.
- Ba ngwala dinoutse.
- Ba hwetša tlhalošo ya mantšu ao ba sa a tsebego.
- Ba hwetša molaetša wa pepeneneng le wo o iphihlilego.
- Ba lebelela le go bala. setšweletšwa ka tsenelelo le kwešišo.

Ka morago ga go bala

Laela barutwana go araba dipotšišo tšeo di tšwelelago dipukung tša bona.

1. Ka bjala.
2. Aowa batho ba ka fetetšana malwetši.
3. Barutwana ba tla fa dikgopolo tša go fapana.
4. Banna ba ipshina ge ba dutše ka seboka ba e nwa bjala.

5. Bjala bo bose.
6. Pele ba bo nwa ba kga ka mokgopu ba tšhela fase.
7. Maikutlo a barutwana a tla fapana.
8. Bjala bo nwewa ke banna, bo apewa ke basadi, mokgwa wo bo dirilwego ka gona le ka mokgwa wo bo swanetšwego go nwewa ka gona.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

1. Mahlatse-mašoto, bogobe-boušwa, neetšana-amogetsana
2. banna-basadi
3. Bja tlhotlwa bo dira gore motho a ithome kgafetšakgafetša.
4. Tsebe ya setho segalo sa fase le tsebe ya tiro segalo sa godimo. Phapano e hlolwa ke segalo.
5. Malose ga a na tsebe o lapiša barutiši sekolong.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 6: Go ngwala athikele ya kuranta letl. 177

Mokgwa wa go ruta

Laela barutwana ngwala athikele ya kuranta ba ngwale ka mehuta ya dijo tšeo le di jago ka setšo sa gabobona le ka mokgwa woo di apewago ka gona le gore di solelwa dibjaneng dife.

Pele ga go ngwala

Eletša barutwana gore ba latele magato ao a latelago a go ngwala

Magato a go ngwala

- Go beakanya pele ga ge ba ngwala.
- Go ngwala sengwalwakakanywa.
- Go boeletša.
- Go hlokola.
- Go phošolla le go hlagiša.

Pele ga go ngwala

Ge ba beakanya ba dire tše di latelago:

- Ba sekaseke sebopego le diponagalo tša polelo.
- Ba lemoge retšistara le setaele seo ba yago go se šomiša.
- Ba tsebe maikemišetšo a go ngwala polelo yeo.
- Ba kgethe le go tseba morero woo ba tlilego go ngwala ka ona.
- Ba kgethe dikgopolo le diteng tša go thekga setšweletšwa pele ba thoma go ngwala.
- Ba šomiše methopo ya maleba gore ba kgone go tšweletša. tshedimošo ya maleba.

- Ba thale mmepe wa monagano woo ba tlilego go o latela ge ba ngwala.

Ka nako ya go ngwala

Botša barutwana go dira tše di latelago:

- Ba ngwale sengwalwakakanywa sa mathomo.
- Matseno a bona a be le kgogedi, mmele o utolle ditaba tša polelo ya pepeneneng, mafelelo a be a maleba.
- Ba hlokomele nepo, baamogedi ba tshedimošo le serewa mabapi le polelo
- Ba šomiše mantšu a maleba a go tsoša maikutlo.
- Dikgopolo tša bona di latelane ka tsela ya maleba gore go be le tlhaologanyo polelong ya bona.
- Tlhalošo e kwešišege, mmepe wa monagano o sepedišane le tšweletšo ya diteng.
- Ba bale sengwalwakakanywa ka tlhokomelo ba ele hloko kgopolo ya morutiši le ya barutwana ba bangwe.

Go boeletša, go hlokola, go phošolla le go hlagiša

Botša barutwana go dira tše di latelago:

- Ba šomiše kelokakaretšo ya mošomo wa bona le wa ba bangwe gomme ba kaonefatše le go phošolla.
- Ba kaonafatše kgetho ya mantšu, sebopego, mafoko le ditemana.
- Ba thumeletše kgetho ya mantšu, sebopego sa mafoko le ditemana.
- Ba tloše ditlhalošo tše ntši tša go hlola kgakanego, go balabala, polelo ya mmileng le polelo ya go kgopiša/maroga
- Ba šomiše thutapolelo, mopeleto le maswaodikga ka nepagalo.
- Ba beakanye sengwalwakakanywa gomme ba lokiše sengwalwa sa mafelelo go akaretša kalo, mohlala, dihlogo le difonte
- Ba fe morutiši sengwalwa sa mafelelo.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Botša barutwana ba phošolle lefoko leo le tšwelelago pukung tša bona gore ba laetše maitemogelo a maswaodikga le mopeleto.

Dikarabo tše di šišintšwego

Nakong ya lehlabula batho ba ipshina ka mafela, merogo, magapu le dinyoba. Koko o fela a re: “ipshineng ka modupaoetshwa eupša le **hlokomele** le se ntšhe moya.”

Beke ya 3 - 4:

Dijo tšeo di lokego mmele

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 7: Ngangišano letl 178

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša ngangišano

Laela barutwana gore ba lebelele seswantšho seo se tšwelelago pukung tša bona ba kgone go itswalanya le lefelo la ngangišano.

Ka nako ya go theeletša

Balela barutwana ngangišano yeo e latelago magareng ga Sechaba le Lesedi bao ba ngangišanago ka hlogo ye: “Dijo tša makhura, swikiri le letswai di kotsi mmeleng wa motho” Gomme ba e lekole ba lebeletše kelo yeo e latelago:

Lesedi	Sechaba
<p>Ke dumelelana le hlogo ye gobane motho o swanetše go hlokomela gore dijo tše dingwe di ka ba le khuetšo e mpe mmeleng wa motho.</p> <p>Dijo tša makhura di nontšha mmele. Motho ge a none kudu a ka palelwa ke go hema, go sepela le go phetha ye mengwe ya mešomo. A ka fetša a se sa ba le boitshepo ka ge a tla be a feta dithaka tša gagwe. Dijo tša makhura di ka hlolela motho malwetši a pelo.</p> <p>Dijo tša swikiri le tšona di na le khuetšo ye mpe mmeleng. Di bodiša meno ebile di ka o be le swikiri ye ntši goba ye nnyane mading gomme wa a le bolwetši bja swikiri. Swikiri le yona e a nontšha.</p> <p>Letswai le lona le na le kotsi ge o le tšhela kudu. Batho ba go ja letswai le lentši ba fela ba e ba le madiamagolo ao a ka bakago bolwetši bja pelo. Molaetša wa ka ke gore a re jeng dijo tše ka bosese gobane mmele o lotwa ke mong .</p>	<p>Nna ke ganetšana le seo hlogo e bolelago ka sona gobane dijo ka moka di bohlokwa mmeleng.</p> <p>Makhura a fa motho maatla ebile a thuša go šireletša motho gore a se kwe phefo.</p> <p>Swikiri e go fa maatla ebile e go fa matsato. Ge o e jele o ba le mafolofolo. E dira gore dijo di be le tatso e bose.</p> <p>Letswai le oketša tatso dijong. Dijo tša go hloka letswai di bošula, ge o di ja o kwa o sellega ka gona o ka fetša o sa je dijo tša gona ka ge di se na tatso.</p> <p>Nna ke fetša ka gore sejo se sengwe le se sengwe ge o se ja go feta tekano se ba le khuetšo mmeleng. Go bohlokwa go rena batho go lelelekanya dijo tšeo re di jago.</p>

Go bolela: Dikahlaahlo ka sehlopha

Laela barutwana ba boledišane ka dihlopha ba sekaseke ngangišano yeo ba bego ba e theeditše go ya ka diponagalo tša ngangišano tšeo di tšweletšego pukung tša bona, ba fane sebaka ge ba boledišana, ba ngwale dikgopolo tšeo ba di kwanetšego fase, ba šomiše polelo ya maleba, ba hlomphane ge ba bolela lekole ka go šomiša lephehekelo leo le latelago.

	7	6	5	4	3	2	1
Taetšo ya mabokgoni a peakanyo a makgonthe							
Retšistara, setaele segalo tša maleba							
Bokgwari bja tšhomišo ya polelo							
Go bolela ka boitshepo							
Peakanyo ye e tseneletšego le kgohlagano ya dikgopolo							
Bokgoni bja go šireletša maemo le go fa bohlatse bjo bo kgodišago							
Go šomiša kgethontšu, popopolelo le melawana ya maleba							

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

- Morutiši o hlalose tša barutwana gore Lešala ke eng le ka moo lešalašala le šomago ka gona lefokong gomme a botšiša barutwana dipotšišo ka mehuta ye mengwe ya mašala le gore ba fe mehlala.
- Ka morago o fa barutwana mošomo ka botee wa go ngwala lešalašala sebakeng sa maina ao a thaletšwego mafokong ao a tšwelelago pukung ya Morutwana.

Dikarabo tše di akantšwego

1. **Bona** ba rata mae ka gore a na le phepo. (Leina sediri)
2. **Tšona** tša sekolong di bose (Leina sediri)
3. Mooki o tla fa **Bona** dijo. (Leina sedirwa)
4. Mma o tla lemela **yena** merogo (Leina sedirelwa)
5. Dijo tša **bona (lerui)**
6. Re tla go **yena (lehlathi felo)**
7. Re rema mehlare ka **sona (lehlathi mokgwa)**

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 8: Tshekatsheko ya padi letl. 182

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

- Lemoša barutwana ka dikokwane tša go sekaseka padi tšeo di tšwelelago dipukung tša bona gore ba

tle ba kgone go sekaseka puku ya bona ya padi ge ba e bala.

- Ba eletše gore ba itswalanye le setšweletšwa ka go sekima le go sekana diponagalo tša setšweletšwa bjalo ka leina la puku, diswantšho, dihlogo le dihlogwana, difonte, dithalo le tše dingwe. Ba se lebele go sekima le go sekana diripa tša puku bjalo ka leina la puku, diteng, dikgaolo, tlhalošo ya mantsu, batšeakarolo, ba sekime kgopolokgolo ka go kitimiša mahlo, ba sekene dikgopolotlaleletšo ka go bala ka tsitsinkelo, ba akanye ka diteng.

Ka nako ya go bala

Morutiši o tla laela barutwana go lebelela bokantle le bokagare bja puku ya padi yeo ba e balago ba tšweletše ntlha tše di latelago:

- Sekima le go sekana diponagalo tša go swana le leina la puku, mongwadi, mantšu a go hlaloša diswantšho, dihlogo le dihlogwana, dithalwa tša tshedimošo, mebepe, dika, bj, bj
- Sekima le go sekana diripa tša puku tša go swana le leina la puku, diteng, dikgaolo, tlhalošo ya mantšu, dimamatletšo.
- Ba naganele pele ka tshedimošo yeo o e hweditsego ge ba sekima le ge ba sekana.
- Morutiši o tla hlaloša mareo ao ba sa a kwešišego.
- Morutiši o tla ahlaahla diponagalo tše di latelago tša ka gare ga padi le barutwana pele ba bala padi ya bona gore mafelelong ba tle ba kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Ka morago ga go bala

Botšiša barutwana dipotšišo tša go latela go bona ge ba kwešitše diponagalo tša ka godimo

1. Efa leina la puku yeo o e balago.
2. Mongwadi wa yona ke mang e gatišitšwe ke mang ka ngwaga ofe?
3. Tsopola mehuta ya baanegwa ba ba latelago o be o bolele gore ke ka lebaka la eng o realo.
4. Bapetša dimelo tša molwantšhwa le molwantšhi o bontšhe gore ba fapana bjang.
5. Re allele morero wa mongwadi ka padi yeo o e badilego ka methalo ye meraro.
6. Naa ditiragalo tša padi di hlaga lefelong lefe?
7. Padi ye e ithekgile godimo ga ditiragalo dife?
8. Kgato ka kgato laetša dithulano tšeo di tšwelelago ka gare go padi ye.
9. Sehloa sa padi ye se hlaga ge go direga eng?
10. Naa mongwadi o rarollotše bjang bothata bja padi ye?
11. O kwešiša eng ka lereo le Thulaganyo?
12. Mohola wa poledišano gare ga baanegwa ke ofe?

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Morutiši o tla hlalošetša barutwana gore modirišo ke eng le mehuta ya modirišo le tšhomišo ya yona mafokong gomme ka morago a ba laela gohlama mafoko ao a tšweletšago mehuta ya modirišo ka pukung ya Morutwana ba be ba a ngwale ka kganetšo.

Dikarabo tše di akantšwego

1. Modirišo go-go bolela go bose - Go se bolele ga go bose
2. Modirišo taelo-bolelang! - Se boleleng!
3. Modirišo kgonagalo - ba ka bolela-Ba ka se bolele.
4. Modirišo pego-ba a bolela - Ga ba bolele.
5. Modirišopoelano/kgopelo-bolela hle-Se bolele hle.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 9: Theto: Thetosello/Eletši letl. 184

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Laela barutwana go lebelela seswantšho seo se tšwelelago Pukung ya Moithuti ba arabe dipotšišo ka sona gore ba tsošološe tsebo.

Dikarabo tše di šišintšwego

1. Dienywa di thuša mmele ka divitamine. Nama e thuša ka protheine. Tša maswi di thuša ka khalsiamo, bj.bj.
2. E ka go hlolela malwetši a go swana le phepompe.
3. Ke tša makhura le malekere ka gore tša makhura di ka go hlolela bolwetši bja pelo molamalekere a gobatša meno.

Ka nako ya go bala

Kgopela barutwana go bala sereto seo se tšwelelago pukung tša bona ka morago a ba laela go araba dipotšišo tsa go latela ka botee.

Ka morago ga go bala

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Barutwana ba tla fa dihlogo tša go fapana mohlala: Hlokomela mmele wa gago.
2. Ngwanamagana go botšwa o wetše dikomeng a re dikoma ke tšabo.-Ngwana wa go se theeletše dikeletšo tša batswadi gantši o fetša a wetše bothateng.
3. Morumokwanoputla.
4. Poeletšo
5. Methalotheto ye 14, le ditematheto tše nne
6. Meetse a bohlokwa mmeleng
7. A lethabo
8. Ke gore batho ba je dijo tšeo di loketšego mmele gore ba phele gabotse.

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

- (a) Phafoa-hlokomela,
- (b) Diagammele-di lokela mmele, c
- (c) Tlabakelwa-fepa
- (d) Go ba le tsebe-go theeletša

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 10: Tekakwešišo letl. 186

Pele ga go bala

Morutiši o tla laela barutwana go tsošološa tsebo ka go bogela tiragalo yeo e tšwelelago seswantšhong pukung tša bona gomme ba arabe dipotšišo ka sona.

- Merogo e loketše mmele, ye mengwe e thuša ka divitamine, ye mengwe kakhalsiamo, ye mengwe ka dikhapohaetrete. Ge batho ba e ja merogo malwetši a fokotšega ka ge e aga mmele.

Ka nako ya go bala

Morutiši o laela barutwana go bala tekakwešišo yeo e tšwelelago pukung tša bona gomme ba arabe dipotšišo tša go latela ka yona. Ba e bale ka kwešišo le tsenelelo, ba hlaloše mareo le mafoko ao ba sa a kwešišego go ya ka tšhomišo ya ona.

Ka morago ga go bala

Laela barutwana ba arabe dipotšišo tšeo ba di hwetšago pukung tša bona gomme o ba lemoše gore di hlamilwe go tloga maemong a fase go ya go a godimo, ba swanetše go bapetša le go fapantšha, go fa maikutlo a bona, go fa tlhalošo bj.bj.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Barutwana ba tla fa dihlogo tša go fapana, Dijo di tšwa mmung.
2. Temo e bohlokwa ka gae, e nolofatša bophelo.
3. Bana ge ba sa hwetše phepo ye botse ba tsenwa ke malwetši.
4. Ga bjale bana ba fepša dikolong, ba goletwa mphiwafela.
5. Ka go mo eletša go bjale merogo, go ya kliniking.
6. Phepompe-Phepo ya go hloka diagammele. Phepo ya fase - Tlhaelelo ya dijo tše itseng. Phepo ya godimo - dijo mmeleng di fetiša tekano.
7. Re swanetše go fepa bana ka tshwanelo.
8. Melomo ke malatswa, o kokomogile dimpa, o otile.
9. A-e thuša mading.
B-e fa maatla
C-e lwantšha mokgohloane
K-e thuša ka go bona

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

1. Thulani o tšwa lapeng la go hloka.
2. O tšwa
3. Lapeng la go hloka go tšwa Thulani.
4. A fela a thiša sekolong-polelothwii, a thoma go fela-polelotharedi.
5. Thulani ga a tšwe lapeng la go hloka.
6. A ikgaša lapeng la boThulani.
7. Mooki o ile a eletša tatago Thulani gore a bjale merogo le dienywa ka gae le gore a buše Thulani beke ye nngwe le ye nngwe.
8. Le na le kgopolo tše pedi tša go ikema.
9. (a) Katologa.
(b) Mosepelanoši.
(c) Go ya.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 11: Pukutšatši letl 189

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go ngwala

Ruta barutwana ka diponagalo tša pukutšatši gore ba tle ba di latele ge ba ngwala ya bona. O ba fe le mohlala wa pukutšatši gore ba tšee malebiši ka ona. Sebopego sa pukutšatši se tšweletše dintlha tše di latelago:

- Tšatšikgwedi
- Ngwaga
- Dinako tša ditiragalo
- Lefelo
- Ditiragalo tša letšatši di laetšwa ka diiri.
- Ditiragalo tša beke di laetšwa ka matšatši
- Ditiragalo tša kgwedi di laetšwa ka dibeke.
- Ngwala ka motho wa pele.
- Polelo e be ya segwera.

Ka nako ya go ngwala

Laela barutwana go ngwala pukutšatši yeo go yona ba tšweletšago dijo tšeo ba tloga go di ja tša beke ba akaretša tša mesong, mosegare le bošego gomme ba latele lenaneo le le latelago ge ba ngwala.

Peakanyo

- Ba akanye ka hlogo.
- Ba kgoboketše dintlha tšeo ba tloga go bolela ka tšona.
- Ba dire dinyakišišo.

Go ngwala sengwalwakakanywa

- Ba latele sebopego seo se nepagetšego.
- Ba gopole ka maikemišetšo a go ngwala pukutšatši.
- Ba tšweletše kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša go thekga hlogo yeo o e filwego.
- Ba beakanye mafoko ka tatelano.
- Ba šomiše makopanyi go netefatša kwano ya mafoko.
- Ba šomiše mehuta ye e fapanego ya mafoko ba hlokomele botelele le sebopego.
- Ba ngwale ka motho wa pele.

Go boeletša

Ba bale gape diteng tša pukutšatši ya bona ba thumeletše polelo, mongwalelo, setaele le mokgwa wa go ngwala.

Go hlokola

Ba tloše ka moka tseo di sa nyakegego, ba šadiše dikgopolo tša go amana le morero le hlogo yeo o e filwego.

Go phošolla le go hlagiša

Ba phošolle mopeleto, maswaodikga le thulaganyo ya tseo o di tšweleditšego.

Ba hlagiše sengwalwa go morutiši.

Diboego tša polelo le melawana nakong ya magato a go ngwala

Botša barutwana go dira tseo di latelago:

Retšistara, setaele le segalo

- Go šomiša retšistara ya maleba: ya semmušo, le yeo e sego ya semmušo poledišano le motho wa pele go polelo ya semmušo
- Go bolela thwii le mmadi ka tsela ya botee.
- Go šomiša dintlhatebelelo tša go fapana ge go hlokega.

Kgetho ya mantšu

- Go fa dintlha le go bolela dikgopolo tša gagwe.
- Go bolela tlhalošothwii, ye e iphihlilego, ya go rarela/ tlhalošo go ya ka dikamano tša setšweletša.
- Go šomiša polelo ya go tšoša maikutlo, ya go hlohleletša le ya go goketša.
- Go šomiša methopo le dipukukgakollo go swana le dipukuntšu le thesorase tše di šomišwago go kgetha tlotlontšu ya maleba.

Popopolelo

- Go ngwala mehuta ya mafoko le mafoko a botelele bja go fapana.

- Go šomiša dikarolo tša polelo ka tshwanelo.
- Go šomiša mehuta ye e fapanego ya mafoko, mohlala, setatamente, dipotšišo, mafokonolo, mafokontši, mafokofokwana, mafokontši - fokwana.
- Go šomiša tatelano ya mantšu ya go nepagala mo mafokong go laetša kgahlego le kgatelelo.
- Go šomiša makgokedi ka nepagalo.

Go ngwala ditemana

- Go ngwala dikarolo tša go fapana tša temana: hlogotaba, dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo, matseno, mmele le mafelelo le lefoko la go tswalela ka bokgwari.
- Ba hlokomele temana ya go ruma: e se ke ya ba kakaretšo ya se se ngwadilwego. Temana ya go ruma e nyaka go tlogela mmadi ka kgopolo ye e tla dulago go yena ka morago ga ge botebo bja Polelo bo lebetšwe. Ka sewelo, kakaretšo e ka no dira se, le gona e lebagea gabonolo.

Melawana ya polelo(mopeleto le maswaodikga):

- Tšhomišo ya ditlhakakgolo, difegelwana, maswao a go tsopola/ditsebjana, khutlopedi, go thalela, mongwalo wa italiki, sekakhutlo, lenalana, tlami, thaladi, mašakana.
- Ba šomiše tsebo ya patrone ya mopeleto le melao ya go bitša mantšu ka nepagalo:
- Ba šomiše dipukuntšu le dilo tša go lekola mopeleto
- Ba šomiše dikagego tša dikhutšofatšo le diakronimi tša maleba go dimediya le baamogedi ba tshedimošo ba go fapana .

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 5-6: Tša boeti		
Go theeletša le go bolela		Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Go theeleletša setšweletšwa sa go balelwa godimo. Go boledisana ka setšweletšwa sa go balelwa godimo. 		<ul style="list-style-type: none"> Go bala tiragatšo Magato a go bala Theto Go bala tekakwešišo.
Go ngwala le go hlagiša		Diboego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Setšweletšwa sa tirišano:Pego ya jenale Magato a go ngwala 		<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu Maemo a mafoko Tlhalošo ya mantšu Maswaodikga le mopeleto, dipatrone tša mopeleto
Mehuta ya ditemana	Methopo	Kgakollo ya morutiši
<ul style="list-style-type: none"> Mekgwanakgwana ya go theeletša le go bolela,Go theeleletša Setšweletšwa sa go balela godimo, go theeletša sa go gatišwa bogelwa.Poledišano yeo e theilwego go setšweletšwa sa go balela godimo.Go itokišetša ditlhahlobo: Polelo ya go itokišetšwa,go theeletša kwešišo. Go bala sengwalo sa go swana le tiragatšo/papadi Magato a go bala, Go bala Theto, go bala tekakwešišo, go ngwala kakaretšo. Go bala dingwalo sa padi, go bala tekakwešišo. Go ngwala setšweletšwa sa go swana le pego ya jenale. 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Morutiši Pukuntšu Diswantšho 	<ul style="list-style-type: none"> Hlaloša maikemišetšo a seo o se rutwago Hlalošetša barutwana ka seo se fihlelelwago morago ga thuto. Hlalošetša barutwana ka dinyakwa tša dingwalwa tšeo di dirišitšwego Botšiša barutwanadipotšišo kgafetšakgafetša go lekola kwešišo Hlaloša mareo ao a dirišitšwego ka botlalo o fe mehlala ye mentši gore barutwana ba a kwešiše ka botlalo.

Beke ya 5 - 6:

Tša boeti

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Go theeletša setšweletšwa sa go balela godimo letl. 191

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go theeletša

Morutiši o tla le tsebiša setšweletšwa ka morago a kgopela barutwanago dira tše di latelago: Go sekima le go sekena diponagalo tša setšweletšwa (seswantšho le papatšo) se se tšwelelago pukung ya morutwana ba sekime ba be ba sekene, hlogo ya setšweletšwa, Mongwalo wa moseka/seithaliki, Mongwalo wo o kotofaditšwego, Maswao ao a dirisitswego, ba sekime dikgopolokgolo pele ga ge go balwa, ba sekena dikgopolotlaleletšo ge morutiši a dutše a bala, ba tšee dinoutse ba be ba akanye.

Ka nako ya go theeletša

Morutiši o tla laela barutwanago theeletša ge yo mongwe a ba balela temana ka go hlaboša lentšu gomme a ba eletša go hlokomela tše di latelago:

- Go nyalantšha ditiragalo tša seswantšho le tša papatšo.
- Go bala ka lebelo leo le swanetšego go laetša kwešišo
- Go ela hloko tšhomišo ya polelo, maswaodikga le mopeleto.
- Go lemoga polelo ya maikutlo le ya go hlalefetša, le ya gogoketša, ya go kgetholla, ya go sekamela ka lehlakoreng le tee, le ya kgethologanyo.
- Go kwešiša setšo le tša dipolotiki, tšhomišo ya maatla le ya bong.
- Go kwešiša thumo ya mongwadi gomme ba tšweletše maikutlo a bona.
- Go hwetša molaetša wa seo o se badilego.

Botša barutwana gore ge morutwanai yo mongwe a bala bona ba tla be ba theeleeditše merero ye e latelago:

- Tshedimošo ya go ikgetha
- Go sekaseka ka tsitsinkelo le tekolo
- Go theeleletša kgahlego.

Ka morago ga go theeletša

Laela baithuti go boledišana ka dipotšišo tšeo di tšwelelago pukung ya Morutwana. Ba hlohleletše go araba dipotšišo, go etela dinoutse tša bona ba di bapetše, go akaretša seo ba bego ba se theeeditše, go fetolela seo ba bego ba se theeeditše go ya go sengwalwa, bj.bj.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Gore e goge šedi ya mmadi.
2. Ke go gatelela taba yeo e boletšwego pele ga leswao.
3. Fonte ye kgolo le polelo ya go jabetša.
4. Matseno ke a kgoeletšo mola mafetšo a laetša kgatelelo le kgethologanyo.

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 2: Poledišano ya setšweletšwa sa go balelwa godimo letl. 193

Mokgwa wa go ruta

Botša baithuti gore ba bale poledišano yeo e tšwelelago pukung ya Morutwana gomme ba tšee malebiši go yona ka go ngwala sengwalo ka bobedi ka bobedi ka hlogo ya: “Lefelo leo ba ratago go le etela” O ba eletša go dira tše di latelago:

- Ba laetše lefelo leo le dumago go le etela.
- Ke ka baka la eng ba nyaka go le etela.
- Ke dilo dife tšeo di goketšago batho go etela lefelo leo.

Diponagalo le melawana

- Eletša baithuti ka tše di latelago ge ba ngwala poledišano ya bona:
- Ba thome le go tšwetša pele poledišano.
- Mmadi a kgone go hwetša molaetša ge a dutše a e bala.
- Ba swarelele sererwa.
- Ba laetše tsebo yeo e tseneletšego ya polelo.
- Ba diriše melawana ya go bolela le go šielana gore ba fihlelele tumelelano.
- Ba hlatholle taba ge ba dutše ba bolela.
- Ba abelane dikgopolo le maitemogelo go laetša kwešišo ya mareo le dintlha.
- Go be le matseno le mafelelo a go goga šedi ya mmadi
- Ba laetše kgahlego le šedi ya maleba ka go bolela, boemo le polelommele.

Peakanyo

- Ba dire dinyakišišo ka lefelo leo ba nyakago go le etela pele ba ka rulaganya poledišano.
- Ba šomiše retšistara ya maleba, setaele le mantšu ba lebeletše batheeletši.
- Ba šomiše polelo yeo e nepagetšego.
- Ba šomiše methopo ya go fapana go oketša tsebo le tlotlontšu.

Go itlwaetša

Morutiši o ba hlohleletša go bolela ba nnoši ba itebeletše seiponeng o ka re ba boledišana le yo mongwe go itlwaetša pele ba ka hlagiša.

Go hlagiša

Ba swanetše go laetša mabokgoni a go fa polelo ka bomolomo ka go diragatša tše di latelago:

Kelo	7	6	5	4	3	2	1
Mabokgoni a go beakanya							
Bokgoni bja go aba polelo							
Retšistara, setaele le segalo sa maleba							
Kgetho ya mantšu, popopolelo le melao ya polelo							
Go bolela ka boitshepo							
Mabokgoni a go šireletša maemo le go fa bohlatse bjo bo kgodišago							

Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo

Gopotša baithuti gore lešala ke eng, le šoma go dira eng lefokong, le mehuta ya mašala.

1. Bohle - le laetša palo Morutiši o tla thumeletša ka gore baithuti ba fe mehlala ya mašala ao a tšwelelago pukung ya Morutwana.
2. Baithuti ba tla fa mafoko a go fapana ka maina ao a filwego ka bontšing.
Kgomo - Dikgomo
Lenaka - Manaka
Kgaetsedi - Dikgaetšedi
Lesogana - Masogana

Go bala le go bolela

Mošongwana wa 3:

Tiragatšo/papadi letl. 194

Mokgwa wa go ruta

Morutiši o tla gopotša baithuti ka diponagalo tšeo di tšwelelago pukung ya Morutwana tša terama/papadi.

Pele ga go bala

Morutiši o tla tsebiša baithuti ka puku yeo ba e balago ya tiragatšo / papadi a be a ba botšiše

- Go bolela le motho yo o boledišanago le yena, o setše batheeletši.
- Go tšweletša diteng tša maleba go tšwa methopong yeo o e šomišitšego.
- Matseno a bona a be le mmitša, mafetšo e be a nnete a laetše boitshepo.
- Ba tšweletše kgodišo ya dikgopolo le poledišano ka tsela ya kgokagano.
- Ba se šomiše polelo ya maroga.
- Ba šomiše segalo seo se nepagetšego.
- Ba lekole ka go diriša foromo ye e latelago ya kelo

dipotšišo go tsošološa tsebo le dikamanyo tšeo di fetilego, gomme baithuti ba tla dira tše di latelago:

- Sekima le go sekana diponagalo tša setšweletšwa bjalo ka ka leina la puku, diswantšho, dihlogo le dihlogwana, difonte, dithalo.
- Sekima le sekene diripa tša puku bjalo ka, leina la puku, diteng, dikgaolo, tlhalošo ya mantšu, batšeakarolo.
- Sekima kgopolokgolo (go sekima ke go kitimiša mahlo go hwetša tshedimošo ya maleba)
- Sekana kgopolotlaleletšo (go sekana ke go bala ka tsitsinkelo go hwetša kgopolokgolo)
- Akanya ka diteng.

Ka nako ya go bala

Morutiši o tla kgopela baithuti go bala puku ya bona ya tiragatšo/papadi gomme ge ba dutše ba bala ba phethagatše ditaelo tše di latelago:

- Ba bale ka kwešišo.
- Ba sekime le go sekana kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.
- Ba sekaseke puku ya lena go ya ka diponagalo tšeo di tšwelelago ka godimo, le hlatholle seo le se balago, le botšiše dipotšišo moo le sa kwešišego.

- Ba hwetše tlhalošo ya mareo ao ba sa a kwešišego ka go šomiša pukuntšu.
- Ba ngwale dinoutse.
- Ba ele hloko tšhomišo ya polelo, dika, diema, dikapolelo.
- Ba ahlaahle diteng tša puku.
- Ba lemoge polelo ya go hlalefetša/ya go goketša/ya go kgetholla/ya go sekamela ka lehlakoreng le tee.
- Ba kwešiše setšo, dipolotiki, maatla a bong, sedumedi.
- Ba hwetše molaetša wa seo ba se badilego, ba tšweletše maikutlo.
- Ba kwešiše thumo ya mongwadi.

Ka morago ga go bala

Morutiši o tla laela baithuti go araba dipotšišo tša go latela go laetša kwešišo:

1. Tsopola moanegwathwadi wa terama yeo o e badilego o bolele gore ke ka baka la eng o re ke moanegwathwadi.
2. Ka methaladi ye mebedi re botše gore terama ye e bolela ka eng.
3. Naa mongwadi o etše ntlha efe hloko mabapi le poledišano ya baanegwa.
4. Efa sehloa sa tiragatšo ye o be o bolele gore ke ka lebaka la eng o realo?
5. Laetša thulano ya mathomo o be o bolele gore e hlolwa ke eng.
6. Na ditiragalo tša terama ye di hlaga lefelong lefe?
7. Na terama ye e ithekile nakong efe? Fahlela karabo ya gago.
8. Re allele morero wa mongwadi ka terama/papadi ye.
9. Laetša phapano gare ga mmoledi le mmoledišwa terameng.
10. Na o bona leina la puku le sepelelana le diteng tša yona? Fahlela karabo ya gago.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 4: Thetoletl. 196

Mokgwa wa go ruta

Ka nako ya go bala

Morutiši o tla balela baithuti sereto seo se tšwelelago pukung ya Morutwana, a gopotša baithuti ka diponagalo tša sebopego sa ka ntle sa sereto le sebopego sa ka gare sa sereto, moya wo o fokago ka

gare ga sereto, boithekgo, gammogo le gore sereto seo ke sa mohutamang gomme ka morago ba araba dipotšišo ka sona:

Ka morago ga go bala

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Botse bja gona bo bogwa le ke dinonyana.
2. Go kgotsofala.
3. Morumokwanobedi.
4. Seretotumišo sa sebjale.
5. Poeletšo ya sekafoke
6. Methalotheto ye 16 le ditematheto tše 3
7. Mokhora
8. Lebelela legodimo o tla hlatselwa ke leratadima.
9. Ke a lethabo/go goketša/go kgantšha
10. Moreti o kgantšha botse le bokgabo bja profense ya Limpopo, o bontšha ka moo e kgeregelwago ke batho ka bontši ka gona gobane e le botse ebile e na le dijo tša go fapafapana.

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 5: Go bala tekakwešišo letl. 198

Mokgwa wa go ruta

Pele ga go bala

Morutiši o tla laela baithuti go lebelela seswantšho seo se tšwelelago pukung ya Morutwana ba se sekime le go sekana gore ka morago ba akanye ka dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tšeo di tšwelelago go sona.

Ka nako ya go bala

Morutiši o tla kgopela baithuti go bala tekakwešišo yeo e tšwelelago pukung tša bona ba bale ka tsenelelo le kwešišo, ba hlatholle polelo yeo bas a ikwešišego, ba bapetše ntlha le kgopolo, ba tšweletše maikutlo gomme ba arabe dipotšišo tša go latela ka yona.

Dikarabo tšeo di šišintšwego

1. Batho ba etela dinaga ka nepo ya go ithabiša, go ithuta, tša dipapadi le go ithuta ditšo tša go fapana.
2. Baeng go tšwa dinageng tša ka ntle.
3. Ke go fa tshedimošo ka mafelo a boithabišo nageng ya Afrika Borwa.
4. Go tla ka bontši.
Go ba le mmitša/go goketša
Ba ba amegago.

5. Ee o ithuta ka ditšo tša bona.
6. Tlhalošothwii - Go fepa malapa.
Tlhalošo ya go khuta - Go fepa mahlo.
7. Naga ya leago-Batho ba kgeregela go yona ka bontši.
E motlotlo ka setšo-Batho ge ba etetše go yona ba ithuta ka ditšo tša go fapana.
Naga ya dipolotiki - Go bolelwa ka tokologo/temokrasi.

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 6: Pego ya jenale letl. 200

Mokgwa wa go ruta

Morutiši o laela baithuti go itswalanya le mohlala wa pego wo o tšwelelago dipukung tša bona gore mafelelong ba be le boitemogelo bja go ngwala pego, a be a gopotše baithuti go tsepelela magato a a latelago gore ka morago ba ngwale pego ka “Leeto leo ba ilego ba le tšea”.

Pele ga go ngwala

Peakanyo

- Go akanya ka hlogo.
- Go kgoboketša dintlha tšeo o tlogo go bolela ka tšona.
- Go dira dinyakišišo.

Ka nako ya go ngwala

Eletša baithuti go hlokomela:

Sebopego

Sebopego sa pego se swanetše go tšweletša tše di latelago:

- Hlogo ya taba
- Dihlogwana di ngwalwe ka maletere a magolo
- Tšatšikgwedi
- Tšweletšo /mafuri
- Dinyakišišo/tharollo le ditšhišinyo
- Leina la boitsebišo la mmegi
- Pego e swanetše go laetša boithekgo/bokamorago.

Diteng

Diteng di swanetše go laetša tše di latelago:

- Diteng di lebane thwii le tabakgolo.
- Di akaretše kgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo.
- E tšweletše matseno,mmele le mafetšo.
- E laetše kgodišo ya tatelano ya dikgopolo.
- Dintlha di ngwalwe ka tsela ya dintlha.

- E ngwalwe ka lebaka le le fetilego.
- E laetše ditšhišinyo.
- E laetše bohlatse bjo bo kgodišago bja dinyakišišo go akaretša dipoledišano tšeo di swerwego.
- Polelo go šomišwe ya maleba.
- Retšistara le segalo e be tša semmušo.

Go boeletša

Laela barutwana go bala gape poledišano ya bona ba thumeletše polelo, mongwalelo, setaele le mokgwa wa go ngwala.

Go hlokola

Ga ba tloše ka moka tšeo di sa nyakegego,ba šadiše dikgopolo tša go amana le morero le hlogo yeo ba e filwego.

Ka morago ga go ngwala

Go phošolla

Phošolla mopeleto, maswaodikga le thulaganyo ya tšeo o di tšweleditšego.

Hlagiša sengwalwa pele ga barutwana ka phapošing.

Dibopego tša polelo le melawana nakong ya magato a go ngwala

Botša barutwana go dira tšeo di latelago:

Retšistara, setaele le segalo

- Go šomiša retšistara ya maleba: ya semmušo, le yeo e sego ya semmušo poledišano le motho wa pele go polelo ya semmušo.
- Go bolela thwii le mmadi ka tsela ya botee.
- Go šomiša dintlhatebelelo tša go fapana ge go hlokega.

Kgetho ya mantšu

- Go fa dintlha le go bolela dikgopolo tša gagwe.
- Go bolela tlhalošothwii, ye e iphihlilego, ya go rarela/ tlhalošo go ya ka dikamano tša setšweletša
- Go šomiša polelo ya go tšoa maikutlo, ya go hlohleletša le ya go goketša.
- Go šomiša methopo le dipukukgakollo go swana le dipukuntšu le thesorase tše di šomišwago go kgetha tlotlontšu ya maleba.

Popopolelo

- Go ngwala mehuta ya mafoko le mafoko a botelele bja go fapana.
- Go šomiša dikarolo tša polelo ka tshwanelo.
- Go šomiša mehuta ye e fapanego ya mafoko, mohlala, setatamente, dipotšišo, mafokonolo, mafokontši, mafokofokwana, mafokontši - fokwana

- Go šomiša tatelano ya mantšu ya go nepagala mo mafokong go laetša kgahlego le kgatelelo.
- Go šomiša makgokedi ka nepagalo.

Go ngwala ditemana

- Go ngwala dikarolo tša go fapana tša temana: hlogotaba, dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo, matseno, mmele le mafelelo le lefoko la go tswalela ka bokgwari.
- Ba hlokomele temana ya go ruma: e se ke ya ba kakaretšo ya se se ngwadilwego. Temana ya go ruma e nyaka go tlogela mmadi ka kgopolo ye e tla dulago go yena ka morago ga ge botebo bja Polelo bo lebetšwe. Ka sewelo, kakaretšo e ka no dira se, le gona e lebalega gabonolo.

Melawana ya polelo (mopeleto le maswaodikga):

- Tšhomišo ya dihlakakgolo, difegelwana, maswao a go tsopola/ditsebjana, khutlopedi, go thalela, mongwalo wa italiki, sekakhutlo, lenalana, tlami, thaladi, mašakana.
- Ba šomiše tsebo ya patrone ya mopeleto le melao ya go bitša mantšu ka nepagalo.
- Ba šomiše dipukuntšu le dilo tša go lekola mopeleto.
- Ba šomiše dikagego tša dikhutšofatšo le diakronimi tša maleba go dimediya le baamogedi ba tshedimošo ba go fapana.

Review Copy

Kakaretšo ya kgaolo

Beke ya 7-8: Poeletšo

Go theeletša le go bolela	Go bala le go bogela
<ul style="list-style-type: none"> Go itokišetša ditlhahlobo Go Bolela: Polelo ya go itokišetšwa/ngangišano/dipotšišo/therišano/ ditherišano. Go bala go go itokišeditšwego Go bala go go sego gwa itokišetšwa Go theeletša Theeletšwa kwešišo 	<ul style="list-style-type: none"> Go itokišetša ditlhahlobo Go bala Go balela kwešišo Kakaretšo Dingwalo: Padi/dikanegelokopana/dingwalotšhabaTiragatšo/tiragatšo ya difilimi Direto
Go ngwala le go hlagiša	Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo
<ul style="list-style-type: none"> Itokišetše ditlhahlobo Go ngwala: Ditaodišo Ditšweletšwa tša tirišano tše ditelele Ditšweletšwa tša tirišano tše dikopana. 	<ul style="list-style-type: none"> Maemo a lentšu Poeletšo Maemo a lefoko Poeletšo Tlhalošo ya mantšu Poeletšo Maswaodikga le mopeleto: Poeletšo

Beke ya 7 - 8:
Poeletšo

Go theeletša le go bolela

Mošongwana wa 1: Polelo ya go itokišetšwa letl. 203

Ka nako ya go theeletša

Balela barutwana tshedimošo mabapi le go tsebiša seboledi gomme ka morago ba arabe dipotšišo go laetša kwešišo.

Ke rata go dumediša batho ka moka bao ba kgobokaneng fa, ke buše ke leboge sebaka seo ke se filwego sa go tlo le tsebiša seboledi sa letšatši. Ka madulo ba tšwa go la Seshego zone 4. Bona ba belegetšwe Moletsi Mmotong wa perekisi ka ngwaga wa 1968.

Ba tsena sekolo sa phoraemari Kgobokanang go tloga ka Mphato wa A go fihla ka wa bohloano. Ka ngwaga wa 1981 ba tsena sekolong sa sekondari

Makgoka moo ba feditšego marematlou ka ngwaga wa 1985 woo ba o phasitšego ka ditlhora.

Ka ngwaga wa 1986 ba ingwadišetša dithuto tša molao LLB, Unibesithing ya Limpopo gomme ba hwetša degree ya bona ka ngwaga wa 1989. Ka ngwaga wa 1990 ba thwalwa femeng ya *Scorpion* a soma ka fase ga bo Ramolao ba bangwe. Ka ngwaga wa 1992 a ingwadišetša lengwalo la *honours* le yunibesithi ya Wits a ithuta a ntše a šoma.

Ka ngwaga wa 1993 a hwetša degree ya gagwe ya *honours*. Ka ngwaga wa 1995 a bula kantoro ya gagwe le yo mongwe wa bagwera ba gagwe toropong ya Polokwane mmileng wa *Landros Mare* gomme ba kgeregelwa ke mašabašaba ka ge ba ikgafetše go šomela setšhaba. Ka ngwaga wa 1999 o ile a kgethwa go ba Ramolao Pharephare wa mokgahlo wa ANC a šoma *Luthuli House* le mamohla o sa šoma gona fao. Sona ke mang ge e se Thulare.

Ka nako go theeletša

Ge barutwana ba araba dipotšišo šomiša kelo yeo e latelago go lekola mabokgoni.

Go theeletša

Khraetherea	AOWA	KE A LEKA	EE
Go fapantšha ntlha le kgopolo			
Go kwešiša ditaello le ditšhupetšo			
Go lemoga kgopolokgolo le kgopolotlaleletšo			
Go ngwala dinoutse/kakaretšo			

Go bolela

Šomiša kelo yeo e latelago go lekola mabokgoni

SEKOLO:

MORUTWANA:

MPHATO:

NAKO:

HLOGO:

Bokgoni	Meputso	Meputso ye e fihleletšwego ke morutwana
Polelo ya bothakga, botelele bjo lekanetšego, retšistara le setaele sa maleba.	3	
Na morutwana o kwešiša temana yeo a e balago, o tšama a kgaotša mantšu a goga moya moo go hlokegago.	2	
Na polelo ya morutwana e a kgotsofatša ebile e bontšha a bolela ka go itshepa a sa ipelaele.	2	
Na botelele ba temana yeo morutwana a e balang ke bjo bo lekanetšego goba bo sa lapišego batheeletši gomme e ba tlogelela thuto.	3	
Palomoka ya meputso ya polelo	10	

Go bala le go bogela

Mošongwana wa 2: Go bala go go itokišeditšwego letl. 204

Pele ga go bala

Dikarabo

1. Ya Limpopo.
2. Lefelo la diphoofolo.
3. Go bontšhwa diphoofolo tša naga.
4. Barutwana ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana.
5. Mohola wa lefelo le ke go bontšha batho ka tlhago.

Dikarabo

1. Barutwana ba tla tšweletša dikgopolo.
2. Ke Thulare mang, o belegetšwe Mmotong wa perekisi ka 1968.
3. Maemo a gagwe a mosomo ke a Ramolao?
4. Tša LLB.
5. Yunibesithing ya Limpopo.
6. Barutwana ba tla fa kgopolo tša bona.
7. Go leboga nako yeo ba se filego yona le batheeletši.

Ka nako ya go bala

Šomiša rubriki ya go lekola ye e lego Karolong ya C.

Ka morago ga go bala

1. Manyeleti.
2. Magareng ga Kruger National Park le Sabie.
3. Taodisotlhaloši.
4. Ke lefelo la digagabi, diphoofolo tša naga, dinonyana moo batho ba ithabišago gona go boga botse bja tlhago.
5. Go goketsa baeng go tšwa kgole le kgauswi go tla go ithabiša.
6. Nnete goba maaka:
 - (a) Maaka
 - (b) Maaka
 - (c) Nnete

7. Dithemperetšha selemo ke 19,2 go fihla go 30,8 degree C.
8. Go tloga Phalaborwa o e ya Manyeleti Ke dikhilometara 150.
9. Lefelo la dinaledi.
10. Go kgotsofala.
11. Selemo le marega.
12.
 - (a) Go tla ka bontsi.
 - (b) Go phakiša.

Mošongwana wa 3: Dingwalo: Padi/Kanegelokopana/Tiragatšo letl. 206

Ikgopotše ka tše di latelago:

1. Hlaloša mareo ao a latelago.
 - (a) Thulaganyo
 - (b) Phekgogo
 - (c) Sehloa
 - (d) Tharollo ya bothata
 - (e) Morero
 - (f) Tikologo

Thulaganyo

Ge re bolela ka thulaganyo re bolela ka tatelano ya ditiragalo go tloga mathomong a puku go fihla mafelelong. Yona re e sekaseka ka fase ga dikokwane tše tlhano tše di latelago:

1. Kalotaba

Mo karolong ye go tsebišwa baanegwa ba bagolo elego **molwantšhi**, **molwantšhwa** le **mohlohleletši** goba sebakwa, kamano ya baanegwa, tikologo le mabaka ao a hlolago bothata bjo. Hlokomela thwantšho ya baanegwa e tšweletšwa ke ditiro tša moanegwa, polelo ya gagwe,poledišano ya baanegwa,mesepelo ya gagwe,leina la gagwe ga mmogo le meaparo ya gagwe gomme tšona dintlha tše ka moka di re utollela semelo sa moanegwa.Tikologo e tšweletšwa ke nako ya ditiragalo le lefelo leo ditiragalo di hlagang go lona.

Lebelela ka pading ya lena gore baanegwa ke bo mang,ba raloka karolo efe,mongwadi o ba tšweletša kae,ba amana bjang,ditiragalo di hlaga kae nakong efe,bothata bjo bo tšwelelago ke bofe.

2. Phekgogo

Ye ke karolo ya bobedi ya thulaganyo.Ke moo bothata bo tšwelelago gona.Lebelelang ka gare ga padi ya lena gore bothata bo thoma kae go direga eng.

3. Dikgagano

Mo go lebelelwa dithulano ka moka tšeo di tšwelelago .Go lebelelwa thulanontle moo baanegwa ba fapanago ka dikgopolo,ka polelo,ditiro le mesepelo, ba fošana ka noga e phela.Thulanogare ke moo moanegwa a thulanago le maikutlo a gagwe,o lwa le mogopolo wa gagwe ka baka la mathata ao a mo aparetšego goba a lwa le pelo ge a swanetše go tšea sephetho ka tiragalo yeo e mo amago.Lebelela ka gare ga puku yeo o e balago gore thulanontle e hlaga kae thulanoteng e tšwelela kae.

4. Sehloa

Ke karolo ya thulaganyo moo ditiragalo di gakgamalago gomme di ka se sa boela morago. Mo karolong ye go a kgaoga gomme yo mongwe le yo mongwe o buna moputso wa gagwe. Ke thulano ya mafelelo gare ga molwantšhwa le molwantšhi. Nyaka thulano ye ka gare go puku ya gago ya padi.

5. Tharollo ya bothata

Mo karolong ye ditaba di boela sekeng. Go ba le diphetogo, bophelo bja baanegwa bo a fetoga,ba a swarelana, wa phošo a kgalwa molato wa tšwa ka kgoro, khušo e a rena gwa ba le lethabo. Lebelela padi ya gago gore e felela bjang.

Morero

Ke tsela yeo mongwadi a boledišanang le rena babadi. Ke tabakgolo yeo e hlohleleditšego mongwadi go ngwala sengwalo sa gagwe nepo e le go fihliša molaetša setšhabeng e ka ba wa go kgala, go eletša,go fahloša goba go sedimoša ka tiragalo ye e itšeng. Lebelela ka pading ya lena gore ke kgopolo efe ye kgolo yeo mongwadi a ratago go efa rena bjalo ka babadi.

Tikologo

E tšweletšwa ke nako le lefelo leo ditiragalo tša padi di hlagago go lona. E ka ba ya sebjale, segologolo, nakong ya dipolotiki, nakong ya tokologo, sedumedi, bj.bj.

Morutiši o tla fa dikarabo go ya ka puku yeo barutwana ba e balago mabapi le .

- Baanegwathwadi ba padi/kanegelokopana/tiragatšo yeo le e badilego.
- Mošomo wa moanegi
- Ke molaetša ofe woo mongwadi a ratago go o fihliša go babadi ka padi/kanegelokopana/tiragatšo yeo?
- Naa padi/kanegelokopana/tiragatšo yeo e ithekgile godimo ga tikologo efe? Na mošomo wa moanegi

le moanegwathwadi ke ofe pukung yeo o e badilego.

- Moya woo o fokago ona ke wa mohuta mang

Mošongwana wa 4: Theto letl. 207

Sereto: Se lemologile

Dikarabo

1. Ke sekapolelo tshwantšhišo.
2. Šitwa ke go di anega.
3. Ke morumokwanobedi, methalotheto ye mebedi ye mebedi e felela ka noko tša go swana.
4. Poeletšo.
5. Sereto se se na le methalotheto 20 le tematheto tše nne.
6. Kgolekgole le godimodimo.
7. Temo
8. Dijo ke tše ntši.
9. Ke a lethabo, o thabišwa ke ge go fihlile nako ya temo ka gore e hola setšhaba.
10. Ke go bontšha ka moo temo e lego bohlokwa ka gona le gore dijo tšeo di tšwago temong di na le phepo.

Mošongwana wa 5: Go theeletša tekakwešišo letl. 208

Dikarabo

1. Go bontšha bohlokwa bja dipapadi.
2. Batšeakarolo dipapading le babogedi.
3. Barutwana ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.

Go ngwala temana ka seswantšho

LEINA LA SEKOLO:

LEINA LA MORUTWANA:

MPHATO:

LETŠATŠIKGWEDI:

NAKO YE E FILWEGO YA TLHAGIŠO:

4. Baraloki ba swanetše go latela melao ya papadi, ba se be kgahlanong le dipheho tšeo di tšewago ke balaodi goba bomalokwane.
Ga ba swanela go tšewa ke maikutlo papading, ba swanetše go šoma ka maatla, bahlomphe baraloki ba bangwe, ba amogele dipolelo ka moo di tla tšwelelago, ba lebogiše bathopasefoka.
5. Go hloka tsebe > polelo ya go rarela.
6. Ba tsebe molao > polelo ya pepeneneng.
7. Gore ba tsebe tšeo di sa nyakegego papading, le go tseba gore papadi e ralokwa bjang.
8. Kgwele ya maoto
9. Spain
10. E dirile gore batho ba kgokagane.

Go ngwala le go hlagaša

Mošongwana wa 6: Kakaretšo ya temana letl. 210

E bolela ka bana ba Morena kgomo yoo e bego e le mohumi.

- Ba be ganetšwa go hlakahlakana le bana ba bangwe.
- Ba thoma go tšwa taolong ka go nwa mabjala, go fola ditagi ba khutišetša batswadi
- Morena kgomo o ile a fetša a ba hweditše a ba betha.
- A iša basetsana ba yo ithuta moše.
- Ba feleditše ba rutegile eupša bašemane bale ba paletšwe ke bophelo.

Kelo	Bokgoni ba morutwana	Meputso	Meputso ye e fihleletšwego ke morutwana
Bokgoni	Na morutwana o na le bokgoni ba go dira dinyakišišo le go beakanya dintlha tša gagwe.	2	
Boitlhamelo	Na matseno, mmele le mafetšo ke ao a gokago šedi ya batheeletši. Hlokomela gore morutwana o lokilogile ebile o a itshepha ge a e	3	

	fa polelo/a bolela.		
Diteng	Na moithuti o kwešiša hlogotaba/sehlogo le go tšweletša diteng/ditaba tša gagwe ntle le go dikadika.	3	
Mokgwa wa hlagiša	Na melawana ya polelo le tšhomišo di šomišitšwe ka mokgwa wa maleba.	2	
	Palomoka	10	

Mošongwana wa 7: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo letl. 210

Bala temana ye e latelago gomme o arabe dipotšišo tša popopolelo.

E yang Manyeleti le ye go ipshina ka botse bja tlhago gore le tle le be le tsebo yeo e tseneletšego ka tlhago. Ke moo le tlogo go itheta ka naga ya lena ya Afrika - Borwa. Motho yo mongwe le yo mongwe o itheta ka bohwa bja naga ya gabo ka gore re nyaka setšhaba sa go ba le tsebo, sa go rutega le sa go hlabologa.

1. Gore le kopanya mafoko.
2. Lena ke lešalašala, gabo lešalathuo.
3. Setšhaba sa go rutega sa ka moso se nyakwa ke rena.
4. Leitiri
5. Manyeleti >Lehlathifelo
6. Afrika Borwa>lehlathifelo
7. E yang Manyeleti.
8. “Lesiba, afa o a tseba gore beke ye etlago re ngwala dihlahlobo? wena o a raloka ga o gopolele bokamoso bja gago.”

Go ngwala le go hlagiša

Mošongwana wa 8: Taodišo letl. 211

Šomiša kelaya go lekola ditaodišo yeo e lego Karolong ya C go lekola mabokgoni a morutwana

Mošongwana wa 9: Ditšweletšwa tša tirišano tše telele letl. 211

Šomiša rubriki ya go ela ditšweletšwa tše telele ye e lego Karolong ya C.

Mošongwana wa 10: Ditšweletšwa tše kopana letl. 211

1. Baithuti ba ngwalele mokhanselara wa tikologo ya bobona lengwalo go mo lemoša ka moo setšhaba se tšhilafatšago naga ka gona. Ba tle ka ditšhišinyo tša gore ba ka rarolla bjang bothata bjo. Lengwalo le be le diaterese tše pedi, madume, tšhomišo ya maleba ya polelo le maswaodikga.
2. Sekolong sa geno go na le diphadišano tša dipapadi tša selete moo dikolo tša tikologo ya geno di ralokago kgwele ya maoto. Ngwala **taletšo** yeo go yona sekolo sa geno se memago setšhaba go tla go thekga dipapadi ka lona letšatši leo.
3. Bapatša sejo se sengwe le se sengwe seo o ratago go se rekiša.

Beke ya 9 – 10: Kelo ya Kotara

Kotara ya 4

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 30

MOŠOMO WA 1: BOMOLOMO

Potšišo ya 1: Dingangišano

Meputso = 10

Šomiša rubriki yeo e latelago go lekola mabokgoni:

SEKOLO:

MAINA A BARUTWANA:

MPHATO:

NAKO:

HLOGO/TABAKGOLO:

Bokgoni	Meputso	Meputso yeo e fihleletšwego ke barutwana
Na gona le seka sa poledišano magareng gabarutwanagoba dihlopha. Na poledišano e thomile ebile e tšwela pele.	3	
Tšhomišo ya polelo le melwana e kgetha polelo gomme e thuša go fa sebaka sa go hlagiša dintlha ka botlalo.	3	
Na diboledi di a theeletšana goba go rerišana ebile di abelana sebaka sa go bolela le go bega dintlha goba di tsenana ganong ka mokgwa wo o sa amogelwego.	2	
Na tlhalošo ya dintlha e a kgodiša le kabelano ya dikakanyo mmogo le maitemogelo le di bontšha kwešišo ya mantšu ao a šomišitšwego goba a bontšha go hloka kwešišo.	2	
Palomoka ya meputso	10	

MOŠOMO WA 2: TLHAHLOBO YA MAFELELO A NGWAGA

Meputso: 30

Lephpe la 1: Bomolomo

Potšišo ya 1: Go theeletša (10)

Dikarabo

- 24 Setemere.
- Mazulu.
- Go keteka tšatši la bohwa bja naga nepo ele go tsošološa setšo sa MaAfrika.
- Barutwana ba tla fa maikutlo a bona.

5. Barutwana ba apara diaparo tša setšo, ba tla le dijo tša ditšo tša bona, ba bina mmimo wa setšo, bangwe ba reta direto tša segagabobona.
6. šupa gore se bohlokwa.
7. Baswa, ba rata bophelo bja Sekgowa.
8. Semabejane ke seaparo sa basadi sa go pipa matswele, Kgodu ke sejo sa bapedi. Barutwana ba tla fa tše dingwe.

Potšišo ya 2: Go bolela (10)

Somiša rubriki yeo e latelago go lekola mabokgoni a go aba polelo

LEINA LA SEKOLO:

LEINA LAMORUTWANA:

LETŠATŠIKGWEDI:

NAKO YE E FILWEGO YA TLHAGIŠO:

Kelo	Bokgoni bja morutwana	Meputso	Meputso ye e fihleletšwego ke morutwana
Bokgoni	Na morutwanao na le bokgoni ba go dira dinyakišišo le go beakanya dintlha tša gagwe.	2	
Boithamelolo	Na matseno, mmele le mafetšo ke ao a gokago šedi ya batheeletši. Hlokomela gore morutwana o lokilogile ebile o a itshepa ge a e fa polelo/a bolela.	3	
Diteng	Na morutwana o kwešiša hlogotaba/sehlogo le go tšweletša diteng/ditaba tša gagwe ntle le go dikadika.	3	
Mokgwa wa hlagiša	Na melawana ya polelo le tšhomišo di šomišitšwe ka mokgwa wa maleba. Hlokomela gore morutwana o šomiša polelo ya mmele le go lebelela batheeletši.	2	
	Palomoka	10	

Potšišo ya 3: Go bala (10)

Šomiša rubriki yeo e lego go lekola mabokgoni a go bala

Ka morago ga go bala

1. Sibusiso Ndebele
2. Go šomiša dinamelwa tša bohle go fokotša sephetephete ditseleng go efoga dikotsi.
3. Ke ge go e ba le dikotsi tše ntši ditseleng ka baka la sephetephete.
4. Boradithekisi le dikhamphani tša dipese, ka ge go tla ba le koketšo ya mešomo ya baotledi le gore ba tla ikgobokeletša letseno le lentši.
5. Barutwana ba tla fa maikutlo le dikgopolo tša bona.
6. Barutwana ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana.
7.
 - (a) Go bothata.

- (b) Di pala go rarolloa.
- (c) Taba ya go thikwa ga nke e pala.
- (d) Gantsi ge batho ba ka se thike mošomo o fetša o ba paletše.

Lephephe la 2: Go ngwala

Nako: iri e tee

Meputso: 30

Potšišo ya 1: Go ngwala pego

Rubriki ya go swaya pego yeo e sa itokišetšwago

SEKOLO:

MORUTWANA:

MPHATO:

NAKO:

HLOGO:

Bokgoni	Meputso	Meputso ye e fihleletšwego ke morutwana
Polelo ya bothakga, botelele bjo lekanetšego, retšistara le setaele sa maleba.	3	
Na morutwana o kwešiša temana yeo a e balago, o tšama a kgaotša mantšu a goga moya moo go hlokegago.	2	
Na polelo ya morutwana e a kgotsofatša ebile e bontšha a bolela ka go itshepha a sa ipelaele.	2	
Na botelele ba temana yeo morutwana a e balang ke bjo bo lekanetšego goba bo sa lapišego batheeletši gomme e ba tlogelela thuto.	3	
Palomoka ya meputso ya poleleo	10	

2. Šomiša rubriki ya go swaya dingwalwa tše kopana tša tirišano go tšwa Karolong ya C.
Tša bophelo bja mohu, Papapatšo, pukutšatši, lengwalo la semmušo le la segwera, lengwalo la boitsebišo.

Lephephe la 3: Tekakwešišo

Nako: Diiri tše pedi

Meputso: 40

Potšišo ya 1: Tekakwešišo

- Ke go ja dijo tšeo di loketšego mmele le go itshidulla. (2)
- O ka fokola mmeleng. (1)
- Dikhapohaetrete/ diproteine le divitamine, bj.bj. (2)
- Dikhapohaetrete di thuša mmele gore o gole gabotse ebile di fa maatla. Diproteine di aga masole a mmele. A e thuša gore o bone, C e lwantšha mokgohloane, K e thuša ka madi, B e godiša mmele, bj.bj. (2)
- Baithuti ba araba ka nnete goba maaka. (2)
 - Maaka
 - Maaka
- Baithuti ba araba ka nnete goba maaka. (1)
 - Nnete
 - Nnete
- Pelo, mmele o montši (2)

8. Khwaši. (1)
9. Nama/mae. (1)

Potšišo ya 2: Tšhomišo ya polelo

Meputso=15

1. Lethabo le manyami. (2)
2. Bana ba jele gomme ba khoše. (1)
3. Lethabo la fetoga manyami. (1)
4. Ditlhalošo tša mebolelwana:
 - (a) Go ntšha maikutlo. (2)
 - (b) Go theeletša. (1)
5. Temana ye e bolela ka moo Mmalerato a bego a tlaišwa ke monna ka gona mafelelong a tšea sephetho sa go boela gagabo. (2)
6. Dikarabo: (2)
 - (a) Mmalerato o rata monna wa gagwe.
 - (b) Mogale o a itshola
7. Phaphara! (1)
8. Mainagokwa a bopilwe go tšwa go maina. (4)

Potšišo ya 3: Dingwalo

Meputso = 10

Morutiši o tla fa dikarabo go ya ka puku yeo barutwana ba e badilego.

1. Baithuti ba leina la moanegwathwadi wa padi ye ba e badilago. (1)
2. Ba hlaloša semelo seo leina la moanegwathwadi le se utollago? (1)
3. Ba tšweletša dikokwane tše di tšweletšago thulaganyo ya padi ye.
 Sehloa
 Tharollo ya bothata. (4)
 Thulano ya padi ye ke ya mohuta mang, e tšwelela kae?
4. Ba fa tikologo ya padi ba laetša nako le lefelo la ditiragalo. (2)
5. Ba bolela mošomo wa moanegi mo sengwalong sa go swana le padi? (1)

Palomoka: 100

KAROLO C

Ditlabele tša kelo

Rubiriki ya go swaya poledišano yeo e sa itokišetšwago

Leina la sekolo:

Leina la morutwana:

Mphato:

Letšatšikgwedi:

Nako ye e filwego ya tlhagišo:

Kelo	Bokgoni ba morutwana	Meputso	Meputso ye e fihleletšwego ke morutwana
Bokgoni	Na morutwana o na le bokgoni ba go dira dinyakišišo le go beakanya dintlha tša gagwe.	2	
Boithamelolo	Na matseno, mmele le mafetšo ke ao a gokago šedi ya batheeletši. Hlokomela gore moithui o lokilogile ebile o a itshepa ge a e fa polelo/a bolela.	3	
Diteng	Na morutwana o kwešiša hlogotaba/sehlogo le go tšweletša diteng/ditaba tša gagwe ntle le go dikadika.	3	
Mokgwa wa hlagiša	Na melawana ya polelo le tšhomišo di šomišetšwe ka mokgwa wa maleba. Hlokomela gore morutwana o šomiša polelo ya mmele le go lebelela batheeletši.	2	
	Palomoka	10	

Review Copy

Rubiriki ya go swaya poledišano yeo e itokišeditšwego

Leina la sekolo:

Leina la morutwana:

Mphato:

Letšatšikgwedi:

Nako ye e filwego ya tlhagišo:

Bokgoni	Meputso	Meputso yeo e fihleletšwego ke morutwana
Tšhomišo ya retšistara, segalo, mohola, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga tšhomišo ya polelo.	3	
Na morutwana o kgona go beakanyo le go rulaganyo dintlha tša poledišano. Na diteng di bontšha gore morutwana o kwešiša hlogotaba ebile o itlhametše.	3	
Na gona le bohlatse bja gore morutwana o dirile dinyakišišo methopong ya go fapana.	3	
Na morutwana o baekantše sebopego (matseno, mmele le mafelelo) ka mokgwa wa maleba ebile di goga šedi ya ba theeletši gomme ba bonala ba kgahlegele seo ba se kwago/theeditšego.	3	
Tirišo ya makgonthe ya sebopego le melawana ya tšhomišo ya ya polelo di bontšha gore morutwana o dirile dinyakišišo gomme o kgona go goka šedi ya batheeletši. Na polelo ke ya maleba ebile e akaretša batheeletši ka moka.	3	
Na morutwana o šomiša dithušapolelo bjalo ka ditšhate, mebepe le tse dingwe tšeo di ka thušago polelo ya gagwe le go akaretša dintlha.	3	
Tirišo ya maleba ya retšistara, segalo, tlotlontšu, tlhamo ya mafoko le mopeleto, maswaodikga tšhomišo ya polelo le mantšu a maswa. Tšhomišo ya mafoko a go fapana ka botelele.	2	
Palomoka	20	
Meputso e fetolelwe go	10	

Rubiriki ya go swaya pego yeo e sa itokišetšwago

Sekolo:

Morutwana:

Mphato:

Nako:

Hlogo:

Bokgoni	Meputso	Meputso ye e fihleletšwego ke morutwana
Polelo ya bothakga, botelele bjo lekanetšego, retšistara le setaele sa maleba.	3	
Na morutwana o kwšiša temana yeo a e balago, o tšama a kgaotša mantšu a goga moya moo go hlokegago.	2	
Na polelo ya morutwana e a kgotsofatša ebile e bontšha a bolela ka go itshepa a sa ipelaele.	2	
Na botelele ba temana yeo morutwana a e balang ke bjo bo lekanetšego goba bo sa lapišego batheeletši gomme e ba tlogelela thuto.	3	
Palomoka ya meputso ya poleleo	10	

Review Copy

Rubiriki ya go swaya polelotherišano

Sekolo:

Maina a barutwana:

Mphato:

Nako:

Hlogo/tabakgolo:

Bokgoni	Meputso	Meputso yeo e fihleletšwego ke barutwana
Na gona le seka sa poledišano magareng ga barutwana goba dihlopha. Na poledišano e thomile ebile e tšwela pele.	3	
Tšhomišo ya polelo le melwana e kgetha polelo gomme e thuša go fa sebaka sa go hlagiša dintlha ka botlalo.	3	
Na diboledi di a theeletšana goba go rerišana ebile di abelana sebaka sa go bolela le go bega dintlha goba di tsenana ganong ka mokgwa wo o sa amogelwego.	2	
Na tlhalošo ya dintlha e a kgodis'a le kabelano ya dikakanyo mmogo le maitemogelo le di bontšha kwešišo ya mantšu ao a somišitšwego goba a bontšha go hloka kwešišo.	2	
Palomoka ya meputso	10	

Review Copy

Rubiriki ya go swaya dingwalwa tše kopana tša tirišano.

Tša bophelo ba mohu, phatlalatšo, papatšo, phousetara, pukutšatši, lengwalo la semmušo, la segwera le lengwalolagoitsibiša (kharikhulumu bitae).

Kelo	Kemo/ khoutu 7	Kemo/ khoutu 6	Kemo/ khoutu 5	Kemo/ khoutu 4	Kemo/ khoutu 3	Kemo/ khoutu 2	Kemo/ khoutu 1
Meputso	11 – 12	9 – 10	7 – 8	5 – 6	4 – 5	2 – 3	0 – 2
Diteng, le sebopeg o. (meputs o 12)	-tsebo ye e tseneletšego, ye e ikgethegileng ya dikokwane /diponagalo tša sengwalwa. -bontšha temogo ye botse ya dingwalwa tše dintši. - go ngwala, morutwana o tseba seo a se ngwalago. -tswalano ya diteng le dikgopolo, dihlaloso di filwe gomme diteng tšohle di thekga sehlogo/ hlogotaba. -peakanyo e bontšha sengwalwa se se kgotsofatšag o.	-tsebo ye e kgodišago ya dikokwane /diponagalo tša sengwalwa. -bontšha temogo ye botse ya dingwalwa tše dintši. - go ngwala, morutwana o tseba seo a se ngwalago. -tswalano ya diteng le dikgopolo, dihlaloso di filwe gomme diteng tšohle di thekga sehlogo/ hlogotaba. -peakanyo e bontšha sengwalwa se se kgotsofatšag o.	-tsebo ya dikokwane /diponagalo tša sengwalwa. -bontšha temogo ya go kgotsofatša ya dingwalwa. -go ngwala- morutwana o tšweletša maitemogelo ntle le ditšhitišo.. -tswalano ya diteng le dikgopolo e a kgotsofatša ebile e thekga sehlogo/ hlogotaba.	-tsebo ye e lekanego ya dikokwane /diponagalo tša sengwalwa. -bontšha temogo nngwe ya dingwalwa. Go ngwala, morutwana o a gakanega, ga a kwešiše tše dingwe tša tše a di ngwadilego. -tswalana ya diteng le dikgopolo e kaone ebile e thekga sehlogo/ hlogotaba. -sengwalwa ga se kgotsofatše.	-tsebo ya magareng ya dikokwane/ diponagalo tša sengwalwa. -bontšha hlaelo ya tsebo ya dingwalwa. -go ngwala, morutwana o a gakanega, ga a kwešiše tše a dingwadilego. -tswalano magareng ga diteng le dikgopolo ga e kgotsofatšeebi le ga e thekge sehlogo/ hlogotaba ka mokgwa wa maleba	-tsebo ye e hlaelago ya /diponagalo tša sengwalwa. -bontšha hlaelo ya tsebo ya dingwalwa. -go ngwala, morutwana o gakanegile, lesedi ga le bonale. -tswalano magareng ga diteng le dikgopolo e a hlobaela. Diteng ga di tsamaelane le sehlogo/hlogota ba -mošomo ga o maemong ao a kgotsofatšago ga go itšhupe morutwana a itokešitše goba a kwešiša.	-ga go tsebo ya dikokwane/ diponagalo tša sengwalwa. -bontšha go hloka tsebo ya dingwalwa. -go ngwala, mothuti ga a na tsebo. -tlhagišo e a fokola gano tswalano magareng ga diteng le dikgopolo.
	7 – 8	6	5	4	3	2 – 3	0 – 2
Polelo le setaele	-tšweletšo ya maemo a godimo ya melao le tšhomišo ya polelo e a bonala dingwalweng . -thutapolelo e nepagetše ebile e agegile bothakgo bjo bo makatšago. -tlotlontšu e humile, ke ya maleba ebile e sepelelana le maitemogelo	-tšweletšo ya maemo ya melao le tšhomišo ya polelo e a bonala dingwalweng . -sengwalwa tšwelela ka bothakga ebile se nepagete. -tlotlontšu ke ya maleba, ebile e sepelelana le maitemogelo a baamogedi. -setaele, segalo le	-tšweletšo ya go kgotsofatša ya melao le tšhomišo ya polelo e a bonala dingwalweng g.- sengwalwa se tšwelela botse ebile se balega ga bonolo. --tlotlontšu e nepagetše. -setaele, segalo le tšhomišo polelo gantši ke tša maleba.	- tšweletšo ya ya melao le tšhomišo ya polelo e a bonala dingwalwen g. -sengwalwa se tšwelela botse ebile se a balega. Diphōšo tše di lego gona ga di thibele tswalano ya dikgopolo. -tlotlontšu e a amogelwa. -setaele, segalo le tšhomišo	- tšweletšo ya melao le tšhomišo ya polelo e a bonala le ge e fokola. -sengwalwa se a tšwelela. Diphōšo tše di lego gona di tliša tšhitišo ya dikgopolo. -tlotlontšu e a hlaela ebile ga e sepelelane le maitemogelo a baamogedi. -setaele, segalo le tšhomišo polelo di a	- tšweletšo ya melao le tšhomišo ya polelo e a fokola ka maatla. -sengwalwa ga se tšweletšwe gabotse ebile se hloka hlaologanyo. Go boima go latela melao le tšhomišo ya polelo. -tlotlontšu e nyaka go bušeletšwa ebile ga e sepelelane le maitemogelo a baamogedi ba tshedimošo.	-melao le tšhomišo ya polelo ga e latelwe. -sengwalwa ga se se hlamege ebile go boima go se kwešiša. - tlotlontšu ga e šomišwe ka mokgwa wa maleba gomme e nyaka go bušeletšwa ebile ga e sepelelane le maitemogelo

	a baamogedi ba tshedimošo. -setaele, segalo le tšhomišopole lo ke tša maleba ebile di a thabiša. -sengwalwa se hloka diphošo morago ga go balwa le go phošolwa. -botelele bo nepagetše.	tšhomišopole lo ke tša maleba. -sengwalwa ga se na diphošo. -botelele bo nepagetše.	-sengwalwa gamtši se hloka diphošo morago ga go balwa le go phošolwa. -botelele bo nepagetše.	polelo di a amogelela. -sengwalwa se sa na le diphošo morago ga go balwa le go phošolwa. -botelele bo nepagetše.	hlaelela. -sengwalwa se sa na le diphošo tše mmalwa morago ga go balwa le go phošolwa. -botelele bo nepagetše.	-setaele, segalo le tšhomišo polelo di a hlaelela kudu. -sengwalwa se na le diphošo tša go thiba letšatši. -botelele bo feteletše kudu. Go dingwalwa tše kopana.	a baamogedi. -setaele, segalo le tšhomišo polelo di a hlaelela ebile di hlakahlakan e.. Sengwalwa se na le diphošo tša go thiba letšatši ebile se hlakahlakan e.. -botelele bo feta tekanyo mo dingwalwa tše kopana.
Palomoka ya meputso ke 20, yona e feteletse go lesome (10) mo sengwalwa se tlhoka lesome fela la meputso.							

Review Copy

Rubiriki ya go lekanyetša memorantamo, resepi, karata ya taletšo le pego ya ditswantšho.(10)

	Kemo 7	Kemo 6	Kemo 5	Kemo 4	Kemo 3	Kemo 2	Kemo 1
Meputso go ya ka kelo	9 – 10	8 – 9	7 – 8	5 – 6	4 – 5	2 – 3	0 – 2
Morutwana	O kgonne go fihlelela ditekolo ka dinaledi	O fihleletše ditekolo ka mokgwa wa go thabiša	O fihleletše ditekolo ka mokgwa wa go kgotsofatša	O fihleletše ditekolo ka botlalo	O a leka	O a hlobaela	O nyaka thušo
Tšhomišo ya polelo	Tlotlontšu ya maemo a godimo	Tlotlontšu ya go thabiša, popego e lokile ebile e a kgotsofatša.	Tlotlontšu ke ya maleba e a kgotsofatša le tirišo e nepagetše	Tlotlontšu e a kgotsofatša le le tirišo e nepagetše.	Tlotlontšu e a leka le tirišo e nepagetše.	Morutwana o bontšha go thatafalelwa ke tlotlontšu le tirišo.	Morutwana o bontšha hlaelo ya tlotlontšu le tirišo. O sa nyaka thekgo.
Thulaganyo ya diteng	Morutwana o na le bokgoni ba maemo a godimo kudu a go rulaganya diteng.	Morutwana o na le bokgoni ja maemo a godimo a go rulaganya diteng.	Morutwana o na le bokgoni ba go thabiša ba go rulaganya diteng.	Morutwana o na le bokgoni ba go kgotsofatša.	Bokgoni ba go rulaganya bo gonanyana..	Bokgoni ba go rulaganya diteng bo a fokola.	Bokgoni ba go rulaganya diteng bo a hlaelela.
Go diragatša	Morutwana o kgona kgetha tshedimošo le go e diragatša ka mokgwa wa maemo a godimo.	Morutwana o kgona kgetha tshedimošo le go e diragatša ka mokgwa wa maemo.	Morutwana o kgona kgetha tshedimošo le go e diragatša ka mokgwa wa go thabiša	Morutwana o kgona kgetha tshedimošo le go e diragatša ka mokgwa wa go kgotsofatša.	Morutwana o kgona kgetha tshedimošo le go e diragatša ka mokgwa wa go leka.	Morutwana o leka go kgetha tshedimošo le go e diragatša efela o a palelwa.	Morutwana o ga a kgona kgetha tshedimošo le go e diragatša.
Kgetho ya mantšu	Morutwana o kgona go kgetha mantšu a maleba a nontšha polelo	Morutwana o kgona go kgetha mantšu a maleba.	Morutwana o kgona go kgetha mantšu a maleba ka mokgwa wa go thabiša.	Morutwana o kgona go kgetha mantšu a maleba. Ka mokgwa wa go kgotsofatša.	Morutwana o kgona go kgetha mantšu.	Morutwana o leka go kgetha mantšu a maleba efela ka dinako tše dingwe o a palelwa.	Morutwana o a hlaelelwa.

Rubiriki ya go swaya hlamo (20)

	Khoutu 7 Phihlelelo ka dinaledi 80 – 100%	Khoutu 6 Phihlelelo ya go thabiša 70 – 79%	Khoutu 5 Phihlelelo ya go kgotsofatša 60 – 69%	Khoutu 4 Phihlelelo ye e ngakegago 50 – 59%	Khoutu 3 Phihlelelo ye e lekanago 40 – 49%	Khoutu 2 Phihlelelo ya go hlobaetša 30 – 39%	Khoutu 1 Go se fihlelele 0 – 29
	10 ½ – 12	8 – 10	6 ½ – 8	6 – 6 ½	4 – 6	2 – 4	0 – 2
Diteng & Thulaganyo 10 meputso	-diteng tša maemo a godimo, boihlamelo tša maemo a godimo ba go kgahliša e le ruri. -dikgopolo di tibile, di bontšha boikgafo mošomong . -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala di tšweletša hlamo ya maemo ya go hlweka.	-diteng tša maemo, boihlamelo ba maemo tša go kgahliša. -dikgopolo di tibile, di bontšha maikemišetšo . -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala di tšweletša hlamo ya go thabiša ya go hlweka.	-diteng tša boihlamelo di a kgotsofatša e le ruri. -dikgopolo di tibile, di bontšha go leka ka maatla. -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala di tšweletša hlamo ya go kgotsofatša.	-diteng tša boihlamelo di a kgotsofatša. -dikgopolo di tibile, di bontšha go leka. -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala di tšweletša hlamo ya go kgotsofatša.	-diteng tša boihlamelo di a kgotsofatša gomme morutwana ga a šomiše dikapolelo. -dikgopolo ke tša magareng gomme di bontšha go leka. -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala di tšweletša hlamo ka mokgwa wo o lekanego ebile di a tswalana.	-diteng tša boihlamelo ga di kgotsofatše gomme ga di nyalelane le selo. -dikgopolo di a hlaelela morutwana o tsamaya a bušetša dintlha. -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala ga di tšwelele ka mokgwa wo o lekanego ebile ga di tswalane.	-diteng tša boihlamelo ga di kgotsofatša gomme ga di nyalelane le selo. -dikgopolo di hlakahlakan e morutwana o tsamaya a bušetša dintlha. -thulaganyo le tirišo ya dikgato tša go ngwala ga di tšwelele ka mokgwa wa malebao ebile ga di tswalane.
	5	3 ½ - 4	3 – 3 ½	2½ – 3	2 - 2 ½	1 - 2	0 – 1
Polelo, Setaele le Tswalano 05 meputso	-temogo ye e tibilego ya tirišo ya polelo. -maswao a polelo a šomišitšwe botse ka nepagalo -o šomišitše tshwantsh'an yo ka mokgwa wa maleba. -kgetho ya mantšu ke ya maemo a dinaledi. -retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo ke tša maleba ebile ke tša maemo	Temogo ye e tseneletšego ya tirišo ya polelo. -maswao a polelo a šomišitšwe botse ka nepagalo -o šomišitše tshwantsh'an yo ka mokgwa wa maleba. -kgetho ya mantšu ke a maemo ya go thabiša -retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo ke tša maleba ebile ke tša	Temogo ye e tseneletšego ya tirišo ya polelo. -maswao a polelo a šomišitšwe botse ka nepagalo -o šomišitše tshwantsh'an yo ka mokgwa wa maleba. -kgetho ya mantšu e a kgotsofatša. -retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo ke tša maleba ebile di a kgotsofatša	Temogo ya maleba ya tirišo ya polelo. -maswao a polelo a šomišitšwe botse ka nepagalo -o šomišitše tshwantsh'an yo ka mokgwa wa go kgotsofatša. -kgetho ya mantšu e a kgotsofatša. -retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo ke tša maleba. -sengwalwa	Temogo ya tirišo ya polelo e gona. -maswao a polelo a šomišitšwe ka nepagalo -o šomišitše tshwantsh'an o ka mokgwa wa go iteka. -kgetho ya mantšu ga e kgotsofatše ga kaalo. -retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo di a hlaelela. -sengwalwa se na	Temogo ya tirišo ya polelo e fošagetše. -maswao a polelo le ona a šomišitšwe bošaedi. -mafoko a mangwe ga a amane ebile ga a kwešišege. -kgetho ya mantšu e a hlaelela. -retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo di a hlaelela. -sengwalwa se na	Temogo ya tirišo ya polelo e fošagetše. -maswao a polelo le ona a šomišitšwe bošaedi. -mafoko a mangwe ga a amane ebile ga a kwešišege. -kgetho ya mantšu e a hlaelela. - retšisetara, setaele, segalo le tšhomišo ya polelo di a hlaelela ebile di hlakahlakan

	a godimo. -sengwalwa ga se na diphošo	maemo. -sengwalwa ga se na diphošo morago ga go se bala gape le go phošolla.	-sengwalwa ga se na diphošo morago ga go se bala gape le go phošolla.	se sa na le diphošo tše mmalwa morago ga go se bala gape le go phošolla.	diphošo.	diphošo tše ntši.	e. -sengwalwa se na diphošo tša go šiiša.
	4 – 5	3½	3	2½	2	1½	0 – 1
Popego 05 meputso	-kago ya hlogo/ tabakgolo e a thabiša ebile le molaetša o tšwelela gabotse. Hlogo e a kwagala ebile e a hlalošega. -mafoko le ditemana di agilwe ka makgethe. - botelele bo nepagetše.	-kago ya hlogo/ tabakgolo e a thabiša ebile le molaetša o tšwelela gabotse. Hlogo e a kwagala ebile e a hlalošega. -mafoko le ditemana di agilwe ka mokgwa wa go thabiša. - botelele bo nepagetše.	-kago ya hlogo/ tabakgolo e a kgotsofatša ebile le molaetša o tšwelela gabotse. -mafoko le ditemana di agilwe ka mokgwa wa go kgotsofatša. - botelele bo nepagetše.	-kago ya hlogo/ tabakgolo e a kgotsofatša le molaetša o a kgwagala.. -mafoko le ditemana di a kgotsofatša. - botelele bo nepagetše.	- dintlha tše di hlokegago di a bonala. -mafoko le ditemana di fošagetše fela tlhamo e a kwagala -botelele bo feta tekanyo.gob a ke tše dinnyane kudu.	-ka dinako tše dingwe hlogo e a tlogelwa gomme dintlha tša boeletšwa goba tša lahlega. -mafoko le ditemana di bopilwe ka mokgwa wa go se kgotsofatše. -botelele bo feta tekanyo.gob a ke tše dinnyane kudu.	-e fošagetše. -mafoko le ditemana di hlakahlakan e. Botelele bo feta tekanyo.gob a ke tše dinnyane kudu gomme molaetša o tšwelele gabotse..

Dinkatlapana tša Lenaneo la Kelo ya Semmušo

Mphato wa 8

Mešomo ya kelo ya semmušo ya kotara ya 1		
Mošomo wa 1: bomolomo	Mošomo wa 2: go ngwala	Mošomo wa: molekwana
Dikahlaahlo ka sehlopha- Setšweletšwa sa go bogelwa/polelo Ya go se itokišetšwe/dikahlaahlo tša Foramo/sehlopha/potšišotherišano	Kanegelo/taodišokgadimo/athikele Ya kuranta/athikele ya kgtišobaka	Thutapolelo le tekakwešetšo
Mešomo ya kelo ya semmušo ya kotara ya 2		
Mošomo wa 1: bomolomo	Mošomo wa 2: go ngwala	Mošomo wa 3: tlhahlobo ya Gare ga ngwaga
Go theeletša tekakwešišo/ditšhupetšo/ Dikahlaahlo tša foramo/phanele/ Dingangišano	Dipotšišotherišano/setšweletšwa sa Ditaelo/tshekatsheko ya kanegelo.	Lephephe la 1: bomolomo Lephephe la 2: tekakwešišo tšhomišo Ya polelo le dingwalwa Lephephe la 3: go ngwala
Mešomo ya kelo ya semmušo ya kotara ya 3		
Mošomo wa 1: bomolomo	Mošomo wa 2: go ngwala	Mošomo wa 3: molekwana wa 1
Poledišano/go bolela ga go itokišetšwa/ Go bolela kanegelo/go bala ga go Itokišetšwa	Taodišohlaloši/taodišongangišano Lengwalo leo e sego la semmušo/ Poledišano	Tekakwešišo le tšhomišo ya polelo
Mešomo ya kelo ya semmušo ya mafelelong a ngwaga ya kotara ya 4		
Mošomo wa 1: bomolomo	Mošomo wa 2: tlhahlobo ya gare ga ngwaga	
Dingangišano/dipotšišotherišano/poledišano ya Sehlopha/poledišano	Letlakala la 1: bomolomo Letlakala la 2: tekakwešišo, polelo le dingwalo (diiri tše 2) Letlakala la 3: go ngwala (iri ye 1)	

Tlhamegoya maphephe a tlhahlobo – Mephato ya 7-9

Tlhamego ya maphephe a tlhahlobo (ya gare ga ngwaga le ya mafelelong a ngwaga)					
Mphato 7	%	Mphato 8	%	Mphato 9	%
Lephephe 1: bomolomo: Go bala ka go tlhaboša lentšu, Go theeletša & go bolela	30	Lephephe 1: bomolomo: Go bala ka go tlhaboša lentšu, Go theeletša & go bolela	30	Lephephe 1: bomolomo: Go bala ka go tlhaboša lentšu, Go theeletša & go bolela	30
Lephephe 2: go ngwala Tekakwešišo ya go balwa (15) Polelo go ya ka kamano (15) Dikarabo tša dingwalo/dipuku (10)	40	Lephephe 2: go ngwala Tekakwešišo ya go balwa (15) Polelo go dikamano (15) Dikarabo tša dingwalo/dipuku (10)	40	Lephephe 2: go ngwala Tekakwešišo ya go balwa (10) Polelo go ya ka kamano (15) Dikarabo tša dingwalo/ Dipuku (meputso ye 10 yeo e Fetoletšwego go 5%)	30
Lephephe 3: go ngwalwa: Taodišo (20) le Ditšweletšwa tša tirišano (10)	30	Lephephe 3: go ngwala Go ngwalwa taodišo (20) le Ditšweletšwa tša tirišano (10)	30	Lephephe 3: go ngwala Go ngwalwa taodišo (20) le Ditšweletšwa tša tirišano (10)	30
				Lephephe 4: dikarabo tša Dingwalo/dipuku (10) • theto • dingwalotšhaba • kanegelokopana • padi • tiragatšo (ye nngwe le ye nngwe e Abetšwe meputso ye 20% yeo e Fetoletšwego go 10%)	10

Thulaganyo mo Kreiting ya 8

Thulaganyo ya thuto

Kotara ya 1

	Dibeke 1 – 2 Kgaolo ya 1	Dibeke 5 – 6 Kgaolo ya 2	Dibeke 9 – 10 Kgaolo ya 3
Hlogo	Ke Moafrika	Dinamelwa	Tikologo ke bohwa
Didirišwa	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Morutiši Dikuranta Pukuntšu Kgatišobaka/Dimakasine 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Morutiši Dikuranta Pukuntšu Puku ya Molaotheo Thelebišene Seyalemoya 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Morutiši Dikuranta Pukuntšu Kgatišobaka/Dimakasine
Mohuta wa setšweletšwa	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša kwešišo Diponagalo tša ditšweletšwa tša dingwalo Lengwalo la boipelaetšo Ngangišano Go balela kwešišo Mehuta ya ditaodišo 	<ul style="list-style-type: none"> Go theeleletša kwešišo Dingwalo - dikokwane tša padi Athikele ya kuranta Go theeletša polelo ya go itokišetšwa le ya go se itokišetšwe Tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bonwa - dikhathuni Potšišotherišano Go ithuta dingwalo - theto 	<ul style="list-style-type: none"> Polelo ya go itokišetšwa (PM letl. 40) Go bala kakaretšo, dingwalo Go ithuta dingwalo – tiragatšo Go fa poelo
Go theeletša le go bolela	Tekakwešišo ya go theeletšwa (PM letl.8)	Kahlaahlo ya sehlopha (PM letl. 28)	Bomolomo – Potšišotherišano (PM letl. 45) Go theeletša tekakwešišo (PM letl. 48)
Go bala le go bogela	Setšweletšwa sa sengwalo – Kanegelokopana tša bafsa (PM letl.11)	Setšweletšwa sa sengwalwa ka kwešišo (PM letl. 30)	Go bala pego ye e nago le dinyakišišo Go theeletša tekakwešišo (PM letl. 49)
Go ngwala le go hlagiša	Taodišokanegelo (PM letl.15)	Hlemaleswa diširo (PM letl. 32)	Pego ye e nago le dinyakišišo Go theeletša tekakwešišo (PM letl. 52)
Diponagalo le melawana ya polelo le tirišo	Maemo a lefoko (PM letl. 15) Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (PM letl. 18)	Mahlathi (PM letl. 29) Maemo a lefoko (PM letl. 32) Mahlaodi (PM letl. 33) Lefoko le bopelweng ke sediri (PM letl. 37)	
	Dibeke 3 – 4	Dibeke 7 – 8	
Go theeletša le go bolela	Polelo ya go itokišetšwa (PM letl. 18)	Polelo ya go se itokišetšwe ya athikele ya kuranta (PM letl. 38)	
Go bala le go bogela	Go bala polelo (PM letl. 20)	Bala athikele ya kuranta goba ya kgatišobaka (PM letl. 40)	
Go ngwala le go hlagiša	Go ngwala polelo (PM letl. 24)	Ngwala pego/athikele ya kgatišobaka (PM letl. 42)	
Diponagalo le melawana ya polelo le tirišo	Mainainagokwa (PM letl. 20) Lediri (PM letl. 23)	Lentšu (PM letl. 39) Diema, dikapolelo le dika (PM letl. 44)	
Kelo	Kelo ye e sego ya semmušo	Kelo ye e sego ya semmušo	Molekwana wa kotara

			<p>Mošomo wa 1: Bomolomo – Go theeleletša kwešišo (PM letl. 57)</p> <p>Mošomo wa 2: Go ngwala</p> <p>Mošomo wa 3 Tekakwešišo le tšhomišo ya polelo</p>
Boakaretši	<p>Morutiši a thuše barutwana go tseba magato a go theeletša le go bolela a lebeletše bokgoni bja bona. A ka fela a bušeletša dikanegelo tšeo ba di theeleditšego go tiišetša se a se bolelago ge a bolela ka dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša kanegelo.</p>	<p>Hlohleletša barutwana bao ba nago le mathata a polelo go šomiša dipolelo tše bohlokwa ge ba ngwala dipoledišano le ditemana tše dingwe.</p>	<p>Barutwana bohle ba swanetše go fihlelela katlego. Gopola ka menyetla ye e okeditšwego le thekgo go barutwana ka ge e le tše dingwe tša dintlha tše bohlokwa tša go ithuta le go ruta.</p>

Review Copy

Kotara ya 2

	Dibeke 1– 2 Kgaolo ya 4	Dibeke 5 – 6 Kgaolo ya 5	Dibeke 9 – 10 Molekwana wa Kotara
Hlogo	Ditagi	Diphoofolo	Kelo ya semmušo
Didirišwa	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Morutiši Dikuranta Thelebišene Seyalemoya Pukukgakollo 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Morutiši Dikuranta Pukuntšu Thelebišene Seyalemoya 	<ul style="list-style-type: none"> Tlhahlobo ya gare ga ngwaga Mošomo wa 1: Bomolomo Mošomo wa 2: Go ngwala Mošomo wa 3: Tlhahlobo ya gare ga ngwaga Lephephe la 1 – Bomolomo: go balela godimo Lephephe la 2 – Tekakwešišo Lephephe la 3- Dingwalo: Tiragatso
Mohuta wa setšweletšwa	<ul style="list-style-type: none"> Go theeletša poledišano Go balela kwešišo Go ithuta dingwalo – thetotumišo Go ithuta dingwalo – theto Go fa polelo Taodišokahlaahlo 	<ul style="list-style-type: none"> Potšišotherišano Ditšweletšwa tša go bonwa – diswantšho, khathuni Go ithuta dingwalo – tiragatšo Go balela kwešišo Go ithuta dingwalo – padi le kanegelokopana, poledišano ka gare ga padi Potšišotherišano Pego Ditshwayotshwayo Athikele ya kuranta Polelo 	<ul style="list-style-type: none"> Go ithuta dingwalo – tiragatšo Go balela kwešišo Go ithuta dingwalo – padi le kanegelokopana, poledišano ka gare ga padi
Go theeletša le go bolela	Go theeletša kwešišo: Go fa ditaalo (PM letl. 62)	Go theeletša tekakwešišo (PM letl. 65) Go diragatša potšišotherišano (PM letl. 91)	Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa godimo go tšwa go kanegelokopana (PM letl. 155)
Go bala le go bogela	Go bala setšweletšwa sa go bonwa sa tshedimošo (Phoustara) (PM letl. 65) Theto (PM letl. 67)	Setšweletšwa sa sengwalo – papadi (PM letl. 93) Theto (PM letl. 97)	Go balela godimo ga go itokišetšwa (PM letl. 157) Theto (PM letl. 161) Go bala le go bogela kwešišo seswantšho (PM letl. 162)
Go ngwala le go hlagiša	Go ngwala ditšhupetšo (PM letl. 70)	Go ngwala setšweletšwa sa tirišano - Ditšhupetšo (PM letl. 98)	Taodišongangišano (PM letl. 164)
Diponagalo le melawana ya polelo le tirišo	Leinaina , Leinagotle (PM letl. 64) Ikgopotše polelo (PM letl. 72)	Maemo a lentšu: mahlathi a felo le a mokgwa, mahlathi a tironšhi (PM letl. 93) Pebofatšo, mabotšiši (PM letl. 98) Medirišo, tiro le tirwa, polelotharedi (PM letl. 100)	Mainagohle le mainakgopolo (PM letl. 157) Tlhamego ya lefoko, mehuta ya mafoko (PM letl. 163) Dingwalwaswana le maswaodikga (PM letl. 166)
	Dibeke 3-4	Dibeke 7-8	
Go theeletša le go bolela	Dikahlaahlo tša phanele/foramo (PM letl. 72)	Go theeletša setšweletšwa sa Athikele ya kuranta (PM letl. 100)	

	Ngangišano (PM letl. 74)	101)	
Go bala le go bogela	Rekhoto ya thelebišene (Foramo ya thelebišene ye e gatišitšwego go ka kwewa goba go bogelwa) (PM letl. 77) Go bala le go bogelela kwešišo Khathune (PM letl. 83)	Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya bafsa (PM letl. 103) Sereto (PM letl. 105)	
Go gwala le go hlagiša	Go ngwala poledišano (PM (PM letl. 85)	Go ngwala ditshekatsheko tša kanegelo/padi/filimi (PM letl. 106)	
Diponagalo le melawana ya polelo le tirišo	Ikgopotše madiri (PM letl. 76) Ikgopotše maemo a lefoko – lebaka, kganetšo, mabotšiši, polelo ya maikutlo le ya go jabetša (PM letl. 81)	Maemo a mantšu – dihlogo le meselana (PM letl. 102) Mahlalošetšagotee, malatodi (PM letl. 106) Pebofatšo, Mabotšiši (PM letl. 108)	
Kelo	Kelo ye e sego ya semmušo:	Kelo ye e sego ya semmušo: Poledišano ye e sego ya semmušo	Kelo ya semmušo
Boakaretši	Morutiši a thuše barutwana go tseba magato a go theeletša le go bolela a lebeletše bokgoni bja bona. A ka fela a bušeletša dikanegelo tseo ba di theeditšego go tiišetša seo a se bolelago ge a bolela ka dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša kanegelo.	Hlohleletša barutwana bao ba nago le mathata a polelo go šomiša dipolelo tše bohlokwa ge ba ngwala dipolelišano le ditemana tše dingwe.	Barutwana bohle ba swanetše go fihlelela katlego. Gopola ka menyetla ye e okeditšwego le thekgo go barutwana ka ge e le tše dingwe tša dintlha tše bohlokwa tša go ithuta le go ruta.

Kotara ya 3

	Dibeke 1 –2 Kgaolo ya 6	Dibeke 5 – 6 Kgaolo ya 7	Dibeke 9 – 10 Kgaolo ya 8
Hlogo	Dipapadi	Toro ya ka	
Didirišwa	<ul style="list-style-type: none"> Dikuranta Dikgatišobaka/ Dimakasine Puku ya Morutwana 	<ul style="list-style-type: none"> Puku ya Morutwana Puku ya Molaotheo Dikuranta Dikgatišobaka/Dimakasine 	<ul style="list-style-type: none"> Dikuranta Pukuntšu Kgatišobaka/Dimakasine
Mohuta wa setšweletšwa	<ul style="list-style-type: none"> Go fa thetotumišo Ditlabelo tša theto Mangwalo Boitsebišophelo le lengwalo la go tiišetša kgopelo Tša bophelo bja mohu Lenaneothero le metsotso 	<ul style="list-style-type: none"> Polelo ya go itokišetšwa Polelo ya go se itokišetšwe Go balela kwešišo Go ithuta dingwalo – dingwalotšhaba, dinonwane Polelo Poledišano Potšišotherišano 	<ul style="list-style-type: none"> Go ithuta dingwalo – thetotumišo Go ithuta dingwalo – theto Go fa polelo Taodišokahlaaho
Go theeletša le go bolela	Setšweletšwa sa go theeletšwa ebile se bonwa (PM letl. 117) Kahlaahlo ka sehlopha (PM letl. 118)	Polelo ya go se itokišetšwe (polelo ye e sego ya semmušo) (PM letl. 136) Polelo ya go itokišetšwa (polelo ya semmušo) (PM letl. 136)	Go theeletša setšweletšwa sa go balelwa godimo go tšwa go kanegelokopana (PM letl. 155)
Go bala le go bogela	Go bala terama/papadi (PM letl. 119) Thetotumišo ya sebjale (PM letl. 123) Go balela kwešišo (PM letl. 125)	Setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka padi ya bafsa (PM letl. 138) Sereto (PM letl. 142) Go bogela kwešišo (PM letl. 143)	Go balela godimo ga go itokišetšwa (PM letl. 157) Latela magato a go bala setšweletšwa sa sengwalo bjalo ka kanegelokopana/padi. (PM letl. 158) Theto: Diponagalo tša bohlokwa le sebopego sa theto (PM letl. 161)
Go ngwala le go hlagiša	Go ngwala poledišano (PM letl. 121)	Go ngwala lengwalo la segwera (PM letl. 145)	Taodišongangišano (PM letl. 163)
Diponagalo le melao ya tšhomišo ya polelo	Lehlaodi (PM letl. 119) Mopeleto (PM letl. 122) Tlhalošo ya mantšu (PM letl. 126)	Mahlathi le mahlaodi (PM letl. 137) Lefokonolo, Lefokontši (PM letl. 145) Mabaka, Polelo ye beago ditokelo tša batho kotsing, melawana ya mopeleto (PM letl. 147)	Mainagohle le mainakgopolo (PM letl. 157) Malatodi le mahlalasetšagotee (PM letl. 163) Dingwalwaswana le maswaodikga (PM letl. 166)
	Dibeke 3-4	Dibeke 7-8	

Go theeletša le go bolela	Go theeleletša kwešišo (lengwalo la go ya go mediya) (PM letl. 126)	Theeletša tshedimošo (PM letl. 148)	
Go bala le go bogela	Go bala Athikele ya kuranta (PM letl. 128) Thetotumišo ya sebjale (PM letl. 130)	Kanegelokopana (PM letl. 149) Sereto (PM letl. 151)	
G ngwala le go hlagiša	Go ngwala lengwalo la go ya go mediya (PM letl. 132)	Lengwalo la semmušo (PM letl. 153)	
Diponagalo le melawana ya polelo le tirišo	Ikgopotše Mahlathi (PM letl. 127)	Mainagohle, mainaina, mašala le mafokwana a madi (PM letl. 149) Thabehlaodi le thabehlathi (PM letl. 152) Mabaka, mahlalošetšagotee, malatodi, dingwalwaswana (PM letl. 153)	
Kelo	Kelo ye e sego ya semmušo:	Kelo ye e sego ya semmušo: Go ngwala kakaretšo	Molekwana wa kotara Mošomo wa 1: Bomolomo Mošomo wa 2: Go ngwala Mošomo wa 3: Tekakwešišo le diboepo le tšhomišo ya polelo
Boakaretši	Morutiši a thuše barutwana go tseba magato a go theeletša le go bolela a lebeletše bokgoni bja bona. A ka fela a bušetša dikanegelo tšeo ba di theeditšego go tiišetša se a se bolelago ge a bolela ka dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša kanegelo.	Hlohleletša barutwana bao ba nago le mathata a polelo go šomiša dipolelo tše bohlokwa ge ba ngwala dipoledišano le ditemana tše dingwe.	

Kotara ya 4

	Dibeke 1 –2 Kgaolo ya 9	Dibeke 5 – 6 Kgaolo ya 10
Hlogo	Dijo	Tša boeti
Go theeletša le go bolela	Setšweletšwa sa go theeletšwa ebile se bonwa (PM letl. 172) Kahlaahlo ka Athikele ya kuranta (PM letl. 174)	Go theeletša setsweletšwa sa go balelwa godimo (PM letl. 195) Poledišano ya setšweletšwa sa go balelwa godimo (PM letl. 197)
Go bala le go bogela	Go bala Athikele ya Kuranta (PM letl. 175) Theto: Thetotumišo ya sebjale (PM letl. 178) Go balela tshedimošo (PM letl. 180)	Tiragatšo/papadi (PM letl. 199) Theto (PM letl. 201) Go bala tekakwešišo (PM letl. 202)
Go ngwala le go hlagiša	Go ngwala Athikele ya Kuranta (PM letl. 181)	Pego ya jenale (PM letl. 205)
Dibopegno le melao ya tšhomišo ya polelo	Botee le bontši (PM letl. 174) Mhlalošetšagotee (PM letl. 181) Mopeleto (PM letl. 182)	Lešalaohle (PM letl. 199) Bontši (PM letl. 199)
Kelo	Kelo ye e sego ya semmušo	Kelo ye e sego ya semmušo
Boakaretši	Morutiši a thuše barutwana go tseba magato a go theeletša le go bolela a lebeletše bokgoni bja bona. A ka fela a bušetša dikanegelo tšeo ba di theeditšego go tiišetša seo a se bolelago ge a bolela ka dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša kanegelo.	Hlohleletša barutwana bao ba nago le mathata a polelo go šomiša dipolelo tše bohlokwa ge ba ngwala dipoleledišano le ditemana tše dingwe.
	Dibeke 3–4	Dibeke 7 – 8 Poeletšo
Go theeletša le go bolela	Ngangišano	Polelo ya go itokišetšwa (PM letl. 207) Go theeletša tekakwešišo (PM letl. 211)
Go bala le go bogela	Tshekatsheko ya padi (PM letl. 186) Go bala tekakwešišo (PM letl. 190)	Go bala go go itokišetšwego (PM letl. 208) Theto (PM letl. 211)
Go ngwala le go hlagiša	Pukutšatši (PM letl. 192)	Dingwalo: Padi/Kanegelokopana/Tiragatšo (PM letl. 210) Kakaretšo ya temana (PM letl. 213) Go ngwala temana ka seswantšho (PM letl. 213) Taodišo (PM letl. 214)
Diponagalo le melawana ya polelo le tirišo	Ikgopotše mašala (PM letl. 185) Theto: Thetosello/Eletši (PM letl. 188) Ikgopotše lediri (PM letl. 188) Tihalošo ya mantšu (PM letl. 190) Tero le pego (PM letl. 192)	Makopanyi, Mašala, Madiri, Matswaodikga (PM letl. 214)
Kelo	Kelo ye e sego ya semmušo	Molekwana wa Kotara Mošomo wa 1: Bomolomo Mošomo wa 2: Tihahlobo ya mafelelo a ngwaga Lephephe la 1: Bomolomo Lephephe la 2: Go ngwala Lephephe la 3: Tekakwešišo, polelo, dingwalo
Boakaretši	Barutwana bohle ba swanetše go fihlelela katlego. Gopola ka menyetla ye e okeditšwego le thekgo go barutwana ka ge e le tše dingwe tša dintlha tše bohlokwa tša go ithuta le go ruta.	Morutiši a thuše barutwana go tseba magato a go theeletša le go bolela a lebeletše bokgoni bja bona. A ka fela a bušetša dikanegelo tšeo ba di theeditšego go tiišetša seo a se bolelago ge a bolela ka dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tša kanegelo.

Mohlala wa peakanyetšo ya thutišo ya go ruta

MPHATO	8	THUTO	SEPEDI	BEKE	1 & 2	HLOGO	Setšweletšwa sa sengwalo - kanegelokopana tša bafsa	
LETŠATŠI LA GO THOMA MOŠOMO :				LETŠATŠI LA GO FETŠA MOŠOMO:				
MAIKEMIŠETŠO A MOŠOMO		Barutwana ba ahlaahlang diponagalokgolo tša kanegelokopana gore ba tle ba kgone go sekaseka ka botlalo le go iphetolela go dingwalo.						
MEŠONGWANA YA MORUTIŠI				MEŠONGWANA YA MORUTWANA		NAKO	METHOPO YE E NYAKEGAGO	
<p>1. Ngwala mekgwa ya maleba ye e lebanego thutišo ye.</p> <p>Magato a go theeletša:</p> <ul style="list-style-type: none">• Pele ga go bala• Ka nako ya go bala• Ka morago ga go bala <p>2. Beakanyetša thutišo gomme o ele šedi tše di latelago:</p> <p>2.1 Matseno</p> <p>Pele ga go bala</p> <p>Beakanyetša barutwana go bala setšweletša go kwešiša tlhalošo ya sona le go hlokomela diponagalo tša polelo dikamanong.</p> <p>Ka nako ya go bala: Barutwana ba swanetše go hlagisa maikutlo a bona mabapi le maitshwano a tatagobana mo kanegelong ye.</p> <p>Re thomile go tšhaba tate ka ge a fetogile tau yeo e rorago ka gare ga lapa. Tšatši ka tšatši o ferehla ntwaga gae, bana ba a bethwa ba a hlapaolwa, go rena moya wa sathane ka lapeng. Sekolong re palelwa ke go ithuta, dipolelo tša ka ga di sa kgahliša le barutiši ga ba sa le motlotlo ka nna, ka dinako tšohle ke gopolela bana bešo gammogo le mma ebile ke nagana go yo nyaka mošomo ke etše buti, ruri ge ke bolela bjalo pelo ya ka e betha ka lebelo.</p> <p>Pelo yaka e rotha madi, ge ke gopola gore ditoro tša ka di a folotša. Ke be ke ikemišeditše go ba mooki išago, bjale ke gapeletšega go tlogela sekolo ke ye go nyaka mošomo gore ke tle ke kgone go tsoša lapa lešo.</p> <p>Ka morago ga go bala: Efang moanegwathwadi wa kanegelokopana ye.</p> <ul style="list-style-type: none">• Naa moanegwathwadi yo leina la gagwe le utolla semelo sefe?• Tšweletšang thulaganyo ya kanegelokopana ye. Ka fase ga dikokwane tše di latelago: Kalo taba, Phekgogo, Tšwetšopele, Sehloa, Tharollo ya bothata.• Thulano ya kanegelokopana ye ke ya mohuta mang, e tšwelela kae?• Efa tikologo ya kanegelokopana o laetše nako le lefelo la ditiragalo.				<p>Pele ga go bala</p> <ul style="list-style-type: none">• Itswalanye le seswantšho se se latelago gore o tle o tsošološe tsebo ya gago mabapi le sererwa le go kgathatema dipoledišanong le morutiši ge a go hlahla le go go amagantšha go kwešiša sererwa.• Šomiša mabokgoni a gago a go sekima le go sekena dikgopolokgolo le go fa dikgopolo tša gago dikahlaahlong. <p>Ka nako ya go bala:</p> <p>Akaretšang setšweletšwa go kwešiša tlhalošo ya sona le go hlokomela diponagalo tša polelo dikamanong.</p> <ul style="list-style-type: none">• tšweletša kwešišo ya setšweletšwa ka go bala ka tsenelelo.• hwetša tlhalošo ya mantšu le diswantšho tše di sa tlwaelegago ka go šomiša mabokgoni a go kwešiša lentšu go ya le tsebo ya diripa/dikarolo tša lona ge a bala le mehlala ya tšhomišo go ya dikamano.• šomiša mekgwakgwanakgwana ya kwešišo: go dira dikgokagano, go hlokomela kwešišo, go lekanyetša lebelo la go bala setšweletšwa se se lego bothata, go bala gape mo go nyakegago, go lebelela pele ka setšweletšweng, go nyaka tshedimošo ye e ka thušago, go botšiša le go araba dipotšišo (go tloga go tša maemo a fase go ya go a godimo), go šomiša tshwantšhokgopolo, go tšea sephetho go ya ka dintlha tše di filwego. go balela		<p>Abela nako go mošongwana wo mongwe le wo mongwe. (Nako ya morutiši le ya barutwana)</p> <p>5 metsotso 20 metsotso</p>		<p>Ngwala methopo ka moka ye e tlogo šomišwa.</p>

<ul style="list-style-type: none"> Naa mošomo wa moanegi ke ofe mo sengwalweng sa go swana le kanegelokopana? Efa morero wo o tšweletšwago ke mongwadi go kanegelokopana ye. 	<p>dikgopolokgolo, go hlokomela kgethontšu le dibopego tša polelo, go lemoga mohuta wa setšweletšwa ka sebopego le diponagalo tša polelo ya sona.</p> <ul style="list-style-type: none"> Dira dinoutse goba go akaretša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo. hwetša molaetša wa seo o se badilego. <p>Ka morago ga go bala:</p> <ul style="list-style-type: none"> arabang dipotšišo tša setšweletšwa go tloga go tša maemo a fase go ya go tša maemo a godimo. bapetša le go fapantšha; go kopantšha. lekola, go ngwala diphetho le go hlagiša kgopolo ya gagwe. ngwala mohuta wa setšweletšwa se ba se badilego ka mongwalo wa bona. (mo go hlokegago) tšwetšapele temogo ya go šomiša polelo ka tsinkelo. <p>Mošomo ka botee:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ke mang yo a re laodišetšago mathata a selapa? Mathata ao seboledi se a tšweletšago ke afe? Naa ditokelo le maikarabelo a seboledi ke dife? Bapetša bophelo bja Molahlegi le bja baswa ba lehono tikologong ya geno o be o bolele gore motho yo bjalo a ka thušwa bjang. Ge nkabe Molahlegi ele mogwera wa gago o be o ka mo kgothatša bjang? Naa maitshwaro a Molahlegi a fapana bjang le a baswa ba lehono? Lekola sephetho sa Molahlegi, naa o bona ele sa maleba ? Fahlela maemo a gago. 		
--	--	--	--

Leina la Morutiši: _____ Hlogo ya Lefapha _____ Letšatši: _____

Mosaeno: _____ Mosaeno: _____ Letšatši: _____